

VI JORNADES SOBRE COLÒMBIA

DONES I CONFLICTE A COLÒMBIA

17, 18 i 19 d'abril del 2008

Ajuntament de Barcelona | Centre d'Estudis Jurídics

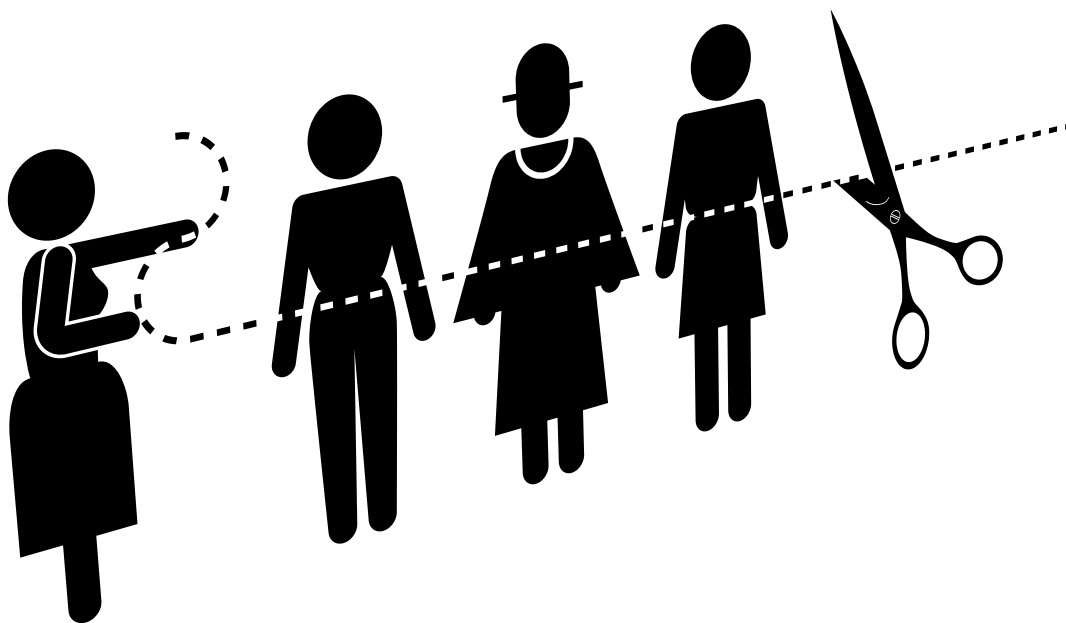

Taula Catalana per la Pau
i els Drets Humans a Colòmbia

VI JORNADES SOBRE COLÒMBIA

DONES I CONFLICTE A COLÒMBIA

Edita:

**Taula Catalana per la Pau
i els Drets Humans a Colòmbia**

Coordina:

**Anna Albareda
Amaia García**

Correcció:

Sílvia Galà

Disseny:

Joan Luzzatti

Taula Catalana per la Pau
i els Drets Humans a Colòmbia

Carrer de les Tàpies, 1-3
08001 Barcelona

Tel. +34 93 329 03 53
Fax: +34 93 442 05 05

taula-colombia@pangea.org
www.taulacolombia.org

Índex

- 9 **PRESENTACIÓ**
- 13 **INAUGURACIÓ**
Carles Martí, primer tinent alcalde de l'Ajuntament de Barcelona.
Claudia Girón, representant de la societat colombiana.
Vicenç Fisas, Taula Catalana per la Pau i els Drets Humans a Colòmbia.
Juana Inés Díaz, cònsol general de Colòmbia a Barcelona.
David Minoves, director general de Cooperació i Acció Humanitària de la Generalitat de Catalunya.
- TAULA 1
- 29 **CONTEXTE POLÍTIIC COLOMBIÀ ACTUAL**
- 31 **Claudia López**, investigadora independent i politòloga.
41 **Piedad Córdoba**, senadora de la República de Colòmbia.
Moderació: Dolors Renau, expresidenta de la Internacional Socialista.
- TAULA 2
- 49 **DONES A COLÒMBIA: CONTEXTE GENERAL**
- 51 **Norma Enríquez**, coordinadora regional del Comitè Llatinoamericà i del Carib per a la Defensa dels Drets de les Dones, CLADEM.
61 **Martha Lucía Vásquez**, consellera nacional d'equitat per a la Dona – Govern de Colòmbia.
73 **Aída Avella**, sindicalista i política a l'exili.
Moderació: Marta Selva, presidenta de l'Institut Català de les Dones.
- TAULA 3
- 79 **DONES, VERITAT, JUSTÍCIA I REPARACIÓ**
L'IMPACTE DE LA LLEI DE JUSTÍCIA I PAU EN LES DONES COLOMBIANES
- 81 **Claudia Girón**, membre del Moviment Nacional de Víctimes de Crims d'Estat.
87 **Patricia Buriticá**, membre de la Comissió Nacional de Reparació i Reconciliació.
95 **Patricia Linares**, procuradora delegada preventiva en matèria de Drets Humans.
Moderació: Mercè Civit, diputada al Parlament de Catalunya per ICV-EUiA.
- TAULA 4
- 103 **DONES, DESPLAÇAMENT, TERRITORI I REFUGI**
- 105 **Benerexa Márquez**, coordinadora del col·lectiu indígena colombià dels Arhuacos, guatiyina ikun.
113 **Leonora Castaño**, representant de l'Associació Nacional de Dones Camperoles, Negres i Indígenes de Colòmbia, ANMUCIC.
119 **Amparo Salas**, representant de la Campanya Colombiana Contra Mines.
131 **Federico Guzmán**, magistrat auxiliar de la Cort Constitucional.
Moderació: Georgina Oliva, secretària general de la Dona d'ERC.
- TAULA 5
- 141 **DONES EN PROCESSOS DE RESISTÈNCIA**
- 143 **Gloria Cuartas**, exalcaldesa d'Apartadó.
157 **Marina Gallego**, coordinadora executiva de la Ruta Pacífica de les Dones.
165 **Yolanda Becerra**, directora de l'Organització Femenina Popular, OFF.
Moderació: Montse Cervera, Dones x Dones.

TAULA 6

171 VIOLÈNCIA SEXUAL CONTRA LES DONES I FEMINICIDIS

173 **Maria Eugenia Ramírez**, representant de la Taula Dona i Conflictes Armats.

189 **Daniel Sastoque**, advocat especialista en Drets Humans, Sexualitat i Gènere.

207 **Diana Gutiérrez**, feminista defensora dels Drets Humans de les dones a Medellín.

Moderació: Lucie Foissin, Associació Tamaia.

215 CLOENDA

Víctor Puntas, secretari del Fons Català de Cooperació al Desenvolupament.

Manel Vila, director de l'Àrea de Cooperació de l'Ajuntament de Barcelona.

Xavier Badia, director de l'Oficina de Promoció de la Pau i dels Drets Humans, Generalitat de Catalunya.

Andreu Felip, director de l'Agència Catalana de Cooperació al Desenvolupament, Generalitat de Catalunya.

Maria Jesús Pinto, Taula Catalana per la Pau i els Drets Humans a Colòmbia.

PRESENTACIÓ

Dones i conflicte a Colòmbia

Amb aquestes sisenes Jornades, la Taula Catalana per la Pau i els Drets Humans a Colòmbia ha volgut contribuir a una reflexió, ja iniciada a les anteriors edicions, sobre les conseqüències del conflicte armat a Colòmbia en les dones. En un escenari de cultura patriarcal i violència estructural, agreujat per les pràctiques pròpies del conflicte armat, entenem que aquest afecta de manera diferent homes i dones.

Desplaçament, refugi, violència sexual o femicidi incideixen de forma molt particular en les dones. Però alhora hi ha moltes experiències col·lectives de resistència pacífica que hem volgut visibilitzar, perquè en elles les dones tenen una especial rellevància: organitzacions feministes, de drets humans, socials i populars (afrocolombianes, indígenes, sindicalistes, camperoles...). Les seves veus es van fer ressò de l'exigència de veritat, justícia i reparació per a les dones víctimes i per al conjunt de la societat colombiana, més enllà d'una qüestionada Llei de justícia i pau i del seu reconeixement ple com a ciutadanes.

Considerem que la veritat, la justícia i la reparació només són possibles amb la veu de les dones. La seva contribució és fonamental per reprendre camins de diàleg i negociació i per fer-ho sense impunitat.

És per això que, enguany, la Taula ha ofert un escenari perquè les seves veus siguin escoltades i analitzades, així com les d'aquelles entitats del Govern i de l'Estat encarregades del manteniment de l'estat social de dret i la prevalença dels drets humans. Tot

plegat, amb la finalitat de possibilitar la implicació de la societat catalana i establir, així, xarxes de col·laboració i solidaritat amb la defensa dels drets humans de les dones a Colòmbia.

INAUGURACIÓ

CARLES MARTÍ

Primer tinent alcalde de l'Ajuntament de Barcelona

Benvinguts i benvingudes a Barcelona, al Saló de Cròniques. És un gran orgull estar amb vosaltres aquesta tarda, en la inauguració de les VI Jornades de la Taula Catalana per la Pau i els Drets Humans a Colòmbia, unes Jornades que com saben, aquest any estan dedicades a les Dones i el conflicte a Colòmbia. Sis edicions demostren la perseverança dels organitzadors, que avui estan representats per Vicenç Fisas, en aquesta sessió inaugural; i, desgraciadament, la pervivència del conflicte a Colòmbia justifica l'organització d'aquestes Jornades.

Aquesta és una fórmula organitzativa singular en què participem les administracions amb la prestació del nostre suport a iniciatives i organitzacions civils, compartint les seves preocupacions, la seva sensibilitat i les reflexions comunes, i actuem així conjuntament, amb altes dosis de respecte mutu. Estem convençuts que aquest model enriqueix tothom, i que pot ser un model per a l'anàlisi d'altres realitats del nostre planeta, i que demostra que per a nosaltres és especialment important el que succeeix a Colòmbia.

Aquestes Jornades s'han tractat sempre com una ocasió i un marc per aprofundir el coneixement de la situació colombiana, i també com l'espai de trobada amb la comunitat colombiana. Ahora, com un altaveu, modest però necessari, de les seves iniciatives, que sovint poden quedar ama-

gades i cobertes enmig de la informació internacional.

Agraïxo a totes i a tots per la seva implicació en els treballs, en els debats, i per la seva assistència a aquestes Jornades de la Taula Catalana per la Pau i els Drets Humans a Colòmbia.

Té la paraula la senyora Claudia Girón, representant de la societat civil colombiana.

CLAUDIA GIRÓN ORTIZ

Representant de la Sociedad Civil Colombiana

En nom del Moviment Nacional de Víctimes de Crims d'Estat vull agrair la invitació de la Taula Catalana per la Pau i els Drets Humans a Colòmbia per haver-nos tingut en compte per estar aquí aquesta nit en representació de la societat civil colombiana. El Moviment Nacional de Víctimes de Crims d'Estat va sorgir el 2004, arran de la implementació de l'anomenada Llei de justícia i pau (975/05), que limita l'univers de víctimes del conflicte armat a aquelles persones i comunitats afectades per la violència dels grups armats il·legals, amb la negació de fet de l'existència d'aquells sectors de víctimes que s'han vist afectades en la seva vida i la seva dignitat per accions criminals que violen els drets humans, comeses per agents estatals al nostre país.

En condicions de franc desavantatge i estigmatització, el Moviment Nacional de les Víctimes de Crims d'Estat ha aconseguit dir en el debat públic que a Colòmbia hi ha també víctimes d'actors armats legals,

i que aquestes víctimes, com a testimonis històrics i subjectes polítics, tenen propostes constructives que els han fet transitar de la denúncia dels crims atroços a l'elaboració d'un projecte de país diferent, en què sigui possible assumir responsablement la memòria del passat històric des del present i de cara al futur, i articular les diverses dimensions de la lluita contra l'oblit i la impunitat: la dimensió jurídica, la dimensió eticopolítica i la dimensió psicosocial, simbòlica i cultural¹. D'aquesta proposta de país diferent forma part la perspectiva de les dones que estem treballant en diverses xarxes socials dins del Moviment i fora d'ell, per la defensa de la dignitat i els drets humans des de diferents llocs a Colòmbia i el món. Actualment, el Moviment agrupa més de 200 organitzacions i persones, homes i dones que pertanyen a diferents moviments socials locals, regionals i nacionals.

En el context actual, analitzar els mecanismes estructurals de la impunitat i l'oblit col·lectiu dels esdeveniments històrics relacionats amb la violència política i social és un repte enorme per a aquells que treballen des de diverses disciplines i llocs en l'acompanyament a les víctimes de crims d'estat, que són, sens dubte, els crims més invisibilitzats davant l'opinió pública en l'àmbit nacional. Dins d'aquests crims invisibilitzats, es troben aquelles accions o conductes basades en la intencionalitat de provocar danys segons el gènere de les víctimes; danys que en el cas concret de les dones, els generen prejudicis o patiment físic, sexual i psicològic.

A l'interior d'un cos social fragmentat i immers en una dinàmica polaritzant que reproduïx valors i representacions socials que validen comportaments i pràctiques deshumanitzants, es fa evident que a Colòmbia hi ha una ruptura dels vincles

col·lectius que conduïrien necessàriament a considerar que totes i cadascuna de les víctimes de la violència, independentment de quins hagin estat els seus victimaris, han de ser reconegudes en la seva dignitat i han de ser considerades en igualtat de condicions, com subjectes plens de dret.

Des de la perspectiva de la psicologia social, hem tractat de pensar quin tipus de dinàmiques culturals ha anat consolidant la polarització política i social entorn a les víctimes i els victimaris; polarització que es va expressar contundentment en la manera desigual en què els mitjans de comunicació, els gremis econòmics i la institucionalitat –tant nacional com internacional– van prendre posició davant les marxes del 4 de febrer i el 6 de març del 2008. En aquesta dinàmica polaritzant, és impossible negar la responsabilitat de molts sectors de la institucionalitat colombiana, que han aconseguit legitimar la tesi que considera que el paramilitarisme és una mena de "mal menor" davant el "mal major" que representen les guerrilles, i que des de les altes esferes de l'estat han incitat l'odi i la violència contra aquells que denunciaven crims d'estat, i els han titllat, de manera calumniosa, de "terroristes vestits de civil que fan una guerra jurídica contra l'estat²."

Aquesta legitimació de les pràctiques violentes per part dels paramilitars en el "context de la lluita contrainsurgent" es fa evident en les impressionants confessions

1 Vegeu les vuit propostes del Moviment Nacional de Victimes de Crims d'Estat a la pàgina web del Moviment: www.movimientodevictimas.org

2 Respecte als organitzadors de la marxa del 6 de març del 2008, l'assessor presidencial, José Obdulio Gaviria, es va pronunciar públicament i en diverses ocasions acusant-los de ser membres de les FARC.

dels caps paramilitars que s'han sotmès a l'anomenada Llei de justícia i pau. En les audiències públiques implementades dins d'aquest marc legal perquè els victimaris confessin públicament la seva responsabilitat, aquests, més que confessar els seus crims, han justificat els seus actes atroços contra amplis sectors de la població civil –que consideren objectius militars per la seva filiació política, entre altres raons–, amb la qual cosa han aprofundit la impunitat i, amb això, la ferida de les víctimes, enmig del silenci o l'estupor generalitzat dels colombians i de les colombianes.

Moltes de les víctimes, la majoria d'elles dones, que han acudit a aquestes audiències per conèixer el parador dels seus familiars desapareguts o per reclamar els béns i els territoris que els van ser usurpats pels grups paramilitars, han estat revictimitzades, amenaçades, fustigades, desplaçades i, en moltes ocasions, assassinades, com el cas de Yolanda Izquierdo, per reclamar els seus drets a la veritat, la justícia i la reparació integral.

Fa alguns mesos sentíem el president de la Comissió Nacional de Reparació i Reconciliació, Eduardo Pizarro, afirmar que "Gràcies a les confessions dels paramilitars en el marc de la Llei de justícia i pau, els familiars de molts dels desapareguts estan essent reparats donat que ja tenen la possibilitat d'enterrar els seus morts i elaborar els seus dols". Aquesta afirmació ha estat reproduïda per altres funcionaris sense provocar una reacció col·lectiva i crítica de la societat colombiana. Les víctimes estan enterrades en fosses comunes disseminades al llarg i ample del territori nacional; víctimes l'exhumació de les quals es fa pràcticament impossible ja que els paramilitars estan custodiant els voltants de les fosses i fent desaparèixer les restes per eliminar definitivament les proves que els comprometen en milers de

crims. El cas del Departament del Putumayo és un dels més dramàtics en aquest sentit.

Un dels objectius de la marxa del passat 6 de març promoguda pel Moviment Nacional de Víctimes de Crims d'Estat va ser visibilitzar una veritat incòmoda per a la societat colombiana; una veritat que ha començat a circular socialment gràcies a l'emissió de diverses sentències judicials per part de la Cort Interamericana de Drets Humans de l'Organització d'Estats Americans –OEA–: en el nostre país hi ha milers de persones desaparegudes per l'acció d'agents estatals que han actuat en complicitat amb els paramilitars o que han omès actuar davant l'acció violenta d'aquests grups. Casos com els de Mapirián, Ituango, Pueblo Bello, dinou comerciants i la Rochela –entre d'altres– així ho corroboren.

Tot això ens porta a preguntar-nos si del marc legal de la Llei de justícia i pau es desprenen condicions reals per garantir la no repetició dels crims contra les persones que reclamen legítimament els seus drets com a familiars i els que envolten els milers de víctimes de la violència estatal i paraestatal. Moltes d'aquestes persones continuen essent vulnerades en la mesura en què han pres posició com a subjectes de resistència i memòria contra l'oblit i la impunitat en el nostre país. Porto a col·lació aquí el cas de la senyora Blanca Nubia Díaz, líder de la Taula de Dona i Economia i ANMUSIC, pertanyent al Capítol Bogotà del Moviment Nacional de Víctimes de Crims d'Estat. Blanca Nubia ve desplaçada des del Departament de La Guajira, juntament amb la seva família, arran de la violació i l'assassinat de la seva filla de quinze anys, Irina del Carmen Villero Díaz, que va ser presentada davant la comunitat com a prostituta per part dels seus assassins. El crim sexual d'aquesta jove, de la mateixa manera que els assassinats con-

tra altres membres d'aquesta família, van ser perpetrats per homes que pertanyien al Bloc Paramilitar, al comandament de Jorge Cuarenta en la regió. Aquests crims no han estat reconeguts per l'esmentat cap paramilitar que, suposadament, està obligat a dir la veritat en el marc de les audiències programades per la Llei de justícia i pau. En lloc d'això, la senyora Blanca Nubia s'ha vist permanentment fustigada des que es va desplaçar a Bogotà l'any 2004. Recentment, després de la marxa del 6 de març del 2008, dos homes van començar a seguir-la, a ella i a un dels seus fills, que aquell dia portava una pancarta amb la fotografia d'Irina del Carmen. El dia 9 de març, al matí, aquests homes la van seguir fins a l'entrada de l'oficina de la Taula de Dona i Economia i la van colpejar i li van fracturar el canell esquerre, en negar-se a lliurar-los les claus de l'oficina on volien entrar per accedir a la informació dels ordinadors en què estan consignats diferents casos de crims contra les dones de l'organització.

La marxa del 6 de març, organitzada amb la finalitat de visibilitzar les víctimes negades i estigmatitzades del conflicte colombià, va generar un profund rebuig per part del poder colombià, que va intentar desvirtuar els seus objectius per desencoratjar-hi la participació massiva de la ciutadania.

El resultat d'aquesta campanya de desprestigi no es va fer esperar, ja que enmig de la polarització i l'odi exacerbat a través dels mitjans de comunicació, fins al moment han estat assassinades sis persones i hi ha llistes en què s'amenaça de mort diverses dones dels diferents moviments socials i ONG com Virgelina Chará, Nelly Velandia, Silsa Arias, Diana Gómez, Luz Elena Ramírez, Ester Marina Gallego, Diana Sánchez, Jahel Quiroga, Luz Stella Aponte, Nancy Fiallo, Yulieth Tombé, entre d'altres.

Per això, i tenint en compte el clima de polarització política i social que es respira a Colòmbia, una de les preguntes fonamentals que volem plantejar en aquestes Jornades és la següent: ¿Què podem fer perquè la defensa dels drets humans a Colòmbia deixi de ser una pràctica marginal i estigmatitzada, considerada per molts -en termes col·loquials i generalment despectius- com la reivindicació dels "Esquerres Humans"? ¿Com podem contribuir a contrarestar la violència sistemàtica en el si d'una societat on el dret a defensar els drets humans es converteix en un risc vital, principalment en el cas de les dones? ¿Com podem evidenciar que a Colòmbia hi ha mecanismes i dispositius culturals que han conduït a naturalitzar i negar col·lectivament les pràctiques arbitràries que constitueixen crims de lesa humanitat comesos per agents estatals com la desaparició forçada, la tortura, la violació i la sevícia sexual, les execucions extrajudicials, les matances, la usurpació de terres, el desplaçament i l'exili forçat?

Des del Moviment Nacional de Víctimes de Crims d'Estat creiem que no és suficient amb la constatació que la majoria d'aquestes pràctiques, malgrat que siguin massives i sistemàtiques, són invisibles per a la societat colombiana; és necessari preguntar-nos en els àmbits nacional i internacional per què són invisibles, a pesar de les seves repercussions socioculturals, ètiques i polítiques, que expliquen la dimensió col·lectiva dels danys causats per la violència estatal i paramilitar.

El propòsit que ens encoratja des del Moviment Nacional de Víctimes de Crims d'Estat és, en última instància, donar a conèixer una versió més complexa i diversa de la història nacional que involucri tant la responsabilitat dels grups armats legals i il·legals en les accions violentes i arbitràries contra

la població civil, com els efectes diferenciats d'aquestes accions (tenint en compte la perspectiva de gènere, la identitat ètnica i cultural, etc.) i el rol de determinats sectors de la societat colombiana en la tolerància, la prolongació i el finançament de mecanismes que perpetuen i justifiquen els fets de violència. Per això, la nostra presència en aquest espai implica assumir la importància de la participació de les víctimes en un projecte de construcció d'una memòria no oficial de caràcter plural que ens permeti a tots els colombians i totes les colombianes reconèixer l'alteritat, no només en el dolor sinó en els processos de resistència contra la violència i la barbàrie que desenvolupem moltes de les dones que afortunadament som aquí en aquestes Jornades organitzades per la Taula Catalana per la Pau i els Drets Humans a Colòmbia per parlar del que hem vingut a parlar. Gràcies!

VICENÇ FISAS

Taula Catalana per la Pau i els Drets Humans a Colòmbia

Sóc director de l'Escola de Cultura de Pau, que és una unitat de la Universitat Autònoma de Barcelona, que fa cinc anys va impulsar la creació de la Taula, tot i que en aquests moments som més observadors, en la mesura que el meu treball de compromís per Colòmbia, en aquest cas, es basa a fer treballs més discrets i de menor visibilitat; i així ens repartim la feina. Per tant, més que representar la Taula, sóc ambaixador o portaveu d'un cúmul d'institucions que forma aquesta Taula. Una de les coses que va sorprendre molt fa cinc anys i en anys posteriors, quan treballàvem en temes monogràfics, va ser com rescatar la declaració fundacional de la Taula on, entre d'altres, es diu i, per tant, es manté, com podem col·laborar des de Catalunya en la transformació del conflicte de Colòmbia... La manera seria

construint un espai de concertació entre diferents sectors: poders socials i institucionals de Catalunya.

Com vostès saben, o poden intuir, simplement qui vulgui aportar alguna cosa, donar la seva opinió, que tingui la possibilitat de fer-ho, amb un clima de respecte; que pugui haver-hi contrastos i posicions en comú. Tot això és a l'acta de constitució de la Taula, perquè pensàvem que una veritable pau i reconstrucció nacional a Colòmbia només pot aconseguir-se a través d'una solució negociada que es fonamenti en l'esclariment de la veritat, en la justícia i en el reconeixement del dret de les víctimes i de les seves famílies i del respecte dels drets humans i del dret internacional.

També dèiem, a l'acta fundacional, que l'Estat colombià és la principal instància per vigilar el respecte dels drets humans dins del seu territori i, per tant, qualsevol esforç per enfortir els mecanismes interns, a través de moltes denúncies, però també públiques, expressades a la Taula, i de totes les persones interessades per la pau a Colòmbia. Dèiem, a l'acta fundacional, que des de la Taula no es dona suport ni de forma directa ni indirecta a cap sector armat. Tenim vocació d'estar a favor d'allò civil. Les violències són moltes i vénen de molts llocs. I, finalment, que la transformació social, política i econòmica que hi ha al país fa veure la societat colombiana com a protagonista.

Hi ha més punts que voldria destacar de l'origen de la creació de la Taula. Com a espai de trobada, els que portem anys anant a Colòmbia, constatem l'enorme dificultat d'assolir espais de pau, i poder fer realment alguna cosa és francament difícil. És convenient i necessari tenir espais fora de Colòmbia on la gent colombiana, juntament amb els que els acollim, puguem fer discussió

pura, quan convingui, sempre clara, en una actitud dialogant, mirant el futur, veient com ha estat creat, sense ocultar-ho, però des d'una visió constructiva. Aquests són els eixos que tant de bo no perdem mai i que són difícils de trobar arreu, i que representa la Taula.

Un dia es podrà escriure tot el que va fer Catalunya mitjançant múltiples complicitats en coses públiques i no públiques per ajudar la gent colombiana amb les seves iniciatives i propostes per assolir un final dialogat, una solució política, negociada, al conflicte d'aquest país. Ens sentim molt orgullosos, a més, de tenir aquesta complicitat, i és quelcom més que una amistat, és un compromís intel·lectual, és un compromís personal, humà, institucional. És bastant singular aquesta experiència però s'ha de tenir en compte aquesta actitud perquè s'hi mantingui. I que puguem discutir només el que s'ha de discutir de forma respectuosa, escoltant-nos.

En segon lloc, ja fa quatre dies que ha començat una gran gira per presentar els anuaris sobre els processos de pau. Per a Colòmbia es fa una edició especial dedicada a les Nacions Unides i compta amb el suport de l'Alcaldia de Bogotá. És molt interessant veure com s'omplen les sales dedicades a Colòmbia on s'explica i presenta com el món és capaç de sortir-se de conflictes originats fa quaranta o cinquanta anys. No com al Sudan, amb un conflicte de vint anys amb un milió i mig de persones mortes, i amb cinc o sis milions de persones desplaçades o refugiades, però un milió i mig de morts.

La pregunta és: ¿com creem un "tsunami" social i polític que netegi les clavegueres de l'estat, la perversitat que fa molts anys afecta la crisi colombiana i que fa degradar la democràcia de forma evident?

Tot això ho hem de crear, hem d'integrar des de la societat civil, les persones que lluiten per construir elements que afavoreixin la pau negociada i necessària per a Colòmbia.

Jo he pogut veure una primera onada social durant aquests mesos, que han estat aquestes grans manifestacions. És absurd diferenciar-les ja que hi ha molt a denunciar. S'haurà de posar l'èmfasi en algunes coses, però aquestes accions socials es trobaven a faltar. A Colòmbia no hi havia aquesta mobilització expressada als carrers i ara aquí la tenen.

La societat aixeca moltes coses i això és el que hem d'enfortir. Des de l'exterior i les persones que estan aquí, exiliades o com a immigrants, donem-los totes les maneres de col·laborar perquè aquest moviment social tingui una empenta política, una traducció política, i poder arribar a les coordenades de confrontació en qüestions que ara no tenen sortida. I si tots els conflictes tenen sortida, el de Colòmbia també.

És molt oportú, a més, que en aquestes Jornades el tema central siguin les dones. I a l'anuari de processos de pau, el tema especial és el de les dones als processos de negociació. Hi ha poques dones en aquests processos. El 96% de persones que es mantenen en el govern, grups armats, són homes, i la resta dones. Si mirem el que és un procés de pau, en totes les seves etapes, val a dir que en el de la formació (jo dirigeixo la Diplomatura de Postgrau sobre Cultura de Pau) el 70% són dones i el 30% homes.

En els moviments de pau, pacifistes per la pau, la majoria són dones. Hem analitzat els moviments més importants del món de la investigació per la pau: el 50% són dones. Les dones són protagonistes en totes les etapes menys en la negociació. Perquè la guerra

és un fenomen social, molt masculí, que té a veure amb el patriarcat, i que està molt associat a aquesta fascinació que tenen els homes per la violència com a primer acte gairebé reflex, però cultural, prefabricat. Ens ensenyen a ser així, estúpids per utilitzar la violència davant qualsevol conflicte. Hem de fer-ne pedagogia, teràpia, didàctica, perquè tot aquest discurs i protagonisme que tenen les dones en conjunt del treball per a la pau estigui més present, també en les fases de negociació. Vol dir que la veu de les dones, els seus compromisos, les seves idees, els seus reptes... tinguin discussió en la paraula, i això és una fase de futur en les agendes de la negociació. Aquest crec que és el repte.

Aquest és un acte de benvinguda. Vull que sàpiguen –crec que tothom ja ho sap– que a Catalunya hi ha un compromís institucional, social i cívic per Colòmbia. Claríssim. En els camps del desenvolupament i la solidaritat és prioritari. Aquest és el punt de partida, són els ciments d'un procés que no està llest; s'ha de construir una nova onada que, juntament amb les onades que es construeixen dins de Colòmbia, empenyi els guerrers i passi la paraula als constructors de la pau i, sobretot, s'iniciïn els treballs des de les constructores de la pau.

JUANA INÉS DÍAZ

Cònsol general de Colòmbia a Barcelona

En primer lloc, saludo tots aquells que ens acompanyen en aquesta inauguració de la sisena edició de les Jornades, organitzada per la Taula Catalana per la Pau i els Drets Humans a Colòmbia, el tema de les quals està dedicat, en aquesta oportunitat, a les dones i el conflicte.

Saludo el primer alcalde de l'Ajuntament de Barcelona, Carles Martí. El director general de Cooperació i Acció Humanitària de

la Generalitat de Catalunya, senyor David Minoves. La senyora Claudia Girón, representant de la societat civil colombiana i Vicenç Fisas, de la Taula Catalana per la Pau i els Drets Humans a Colòmbia.

Així mateix, estenc la meva salutació i el meu reconeixement a aquelles persones que han fet possible aquesta trobada per al diàleg i la concertació entre organitzacions no governamentals, representants dels governs d'Espanya i Colòmbia, sindicats, representants de la societat civil, universitats, mitjans de comunicació i altres actors socials interessats a compartir des de diferents punts de vista els seus coneixements, les seves experiències i visions de la nostra realitat colombiana en allò que respecta a les dones i el conflicte.

Molts de vostès es preguntaran per què sóc aquí sense que aparegui el meu nom en el programa i simplement presentada com la cònsol general de Colòmbia a Barcelona, quan per part del Govern de Colòmbia figurava Luis Alfonso González. En realitat, aquest fet va ser concertat de mutu acord amb ell per dues raons: la primera, perquè el tema d'aquestes sisenes Jornades és "Dones i Conflicte a Colòmbia" i, en aquest sentit, una dona seria la portaveu idònia del Govern per participar-hi.

La segona, per raó del meu treball amb l'actual Govern. Sóc una persona que ha dedicat la seva vida professional al tema de l'educació de la dona i de la joventut colombiana des de l'exercici de la docència, la investigació i la gestió de l'educació en el Districte Capital de Bogotá i durant l'últim lustre com a viceministra d'Educació Preescolar, Bàsica i Mitjana en el Ministeri d'Educació Nacional de Colòmbia. Amb aquesta perspectiva i trajectòria em dirigeixo a vostès com algú que troba en aquestes Jornades una enorme

riquesa per les possibilitats que ofereix de diàleg, concertació i mostra d'experiències sobre realitats tan complexes com les que s'han abordat en cadascuna de les anteriors versions de les Jornades de la Taula.

Així, com a dona, com a educadora i ciutadana colombiana espero que aquesta nova versió de les Jornades que avui comencem en aquest bonic recinte, s'inscrigui dins dels propòsits i l'esperit de la declaració fundacional de la Taula entre els quals estan: compartir punts de vista, buscar complementarietats, posar en comú criteris de prioritat en les problemàtiques de conflicte identificades, invitar a participar a tots aquells actors socials que treballin o puguin arribar a treballar per la pau i els drets humans a Colòmbia.

Com segurament es veurà, i espero que passi durant aquests dos dies, el tema de la dona a Colòmbia se situarà en un context ampli tenint en compte la diversitat geopolítica i cultural d'una nació que es mou entre importants assoliments en matèria de drets humans i enormes desafiaments en justícia, reparació i reconciliació, fonamentals per a la pau i la superació del conflicte armat.

He adoptat com a principi de vida en les diverses situacions que enfronto reconèixer el mig got d'aigua ple més que lamentar el mig got buit. Sempre parteixo del reconeixement dels assoliments per, des d'allà, tenir la possibilitat de dimensionar la tasca pendent. Per això, considero fonamental, en aquesta oportunitat, aportar al treball d'aquestes Jornades algunes dades molt encoratjadores que estan proporcionant a les dones les eines per a la seva lluita per l'equitat, la igualtat, la superació de la pobresa i la marginalitat.

A l'Informe de Colòmbia sobre la Dona en el Desenvolupament, presentat a l'Assemblea

General de les Nacions Unides mitjançant la Resolució 60/210, de 10 de juny, el Govern colombià comptabilitza els resultats dels compromisos assumits amb els objectius i metes de la Plataforma d'Acció de Bejiing, i s'hi reflecteix la seva voluntat política per aquest tema en fets com són:

- El seguiment amb perspectiva de gènere a les accions que en el desenvolupament d'aquesta política s'avancin a través de l'Observatori d'Afers de Gènere, adscrit a la Conselleria Presidencial per a l'Equitat de la Dona (CPEM) i de formular recomanacions per adoptar mesures correctives.

- Avançar la política afirmativa "Dones Constructores de Pau i Desenvolupament" amb plans estratègics i programes específics a favor de les dones, que contribueixin a superar les iniquitats que els afecten, particularment a les dones cap de família, emprenedores, maltractades, en situació de pobresa o vulnerabilitat social i econòmica.

- Impulsar estratègies que condueixin a incorporar l'enfocament de gènere de manera transversal en les polítiques, plans, programes, projectes, pressupostos i altres iniciatives que desenvolupin les entitats del sector públic.

En els aspectes que acabo de citar hi ha avenços importants que seran presentats per la consellera d'Equitat per a la Dona, Martha Lucía Vásquez, en la seva intervenció de demà. Jo voldria remarcar el fet de la creació l'any 2004 de l'Observatori d'Afers de Gènere com una eina per fer seguiment al compliment de normes nacionals i internacionals vigents relacionades amb l'equitat de la dona i l'equitat de gènere, i a polítiques públiques, plans i programes amb la finalitat de conèixer l'impacte diferenciat que tenen sobre homes i dones,

amb l'objecte d'establir recomanacions que contribueixin a eliminar la discriminació i a superar les iniquitats de gènere que encara es presenten al país.

En relació amb el seguiment de la política social del Govern i altres accions de l'Estat, l'Observatori d'Afers de Gènere emet informació que correspon a disset indicadors de quatre Eines d'Equitat, relacionats amb:

- La Revolució educativa.
- La Protecció Social
- El Maneig social del camp.
- L'Economia solidària.

De les eines d'equitat sobre les quals informa l'Observatori en afers de gènere, considero especialment important l'anàlisi sobre el tema educatiu. No es discuteix la importància de l'accés a l'educació com a eina privilegiada per a l'exercici de la ciutadania i els drets humans fonamentals. I puc dir que particularment en aquest tema, a Colòmbia s'han assolit resultats destacats. En el darrer quinquenni, el sector de l'educació experimenta un creixement significatiu en el seu accés i s'han creat més d'1.500.000 noves quotes per a la població més vulnerable. En termes de l'accés a l'educació bàsica i mitjana, les dades a partir de l'any 2004 reflecteixen que s'ha assolit l'equitat de gènere, tendència que s'ha mantingut consecutivament fins a l'any 2006, en què d'un total d'11.006.320 persones matriculades en el sistema educatiu, 5.516.952 són dones, la qual cosa equival a més del 50% del total de la població matriculada.

Respecte al nombre de préstecs per accedir a la universitat, coneguts com a crèdits universitaris ACCESS, es van concedir, entre els anys 2003 i 2007, un total de 161.369, dels quals el 55% els van utilitzar dones, la qual cosa equival a 89.656.

Quant al nivell socioeconòmic de la població beneficiada amb aquests crèdits educatius, la majoria pertany als nivells 1 i 2 del SISBEN, és a dir, la població de menors recursos econòmics.

En el pla de desenvolupament per al període 2006-2010, el Govern nacional amplia l'estratègia per a l'assoliment de l'equitat social i la igualtat d'oportunitats i assumeix l'equitat de gènere com un eix transversal a totes les polítiques i programes. Mitjançant una estratègia d'intervenció integral i coordinada per part dels diferents organismes i nivells de l'Estat, es posa en marxa la Xarxa per a la Superació de l'Extrema Pobresa, Junts, creada a partir del Document del Consell Nacional de Política Econòmica i Social número 102 de 2006, en el qual s'estableix que la Conselleria Presidencial per a l'Equitat de la Dona, CPEM, serà l'entitat encarregada de coordinar el procés de concertació amb les entitats perquè s'incorpori la dimensió de gènere en les accions de la Xarxa.

L'objectiu general de la Xarxa Junts és millorar les condicions de vida de les famílies en situació de pobresa extrema i en condició de desplaçament forçós, a través de l'enfortiment i la construcció de capacitats per promoure el seu propi desenvolupament. Els objectius específics són l'enfortiment del capital humà de les famílies, l'accés a mecanismes de generació d'ingressos per a la millora de les seves condicions de vida i la creació de capacitats per a la gestió del seu propi desenvolupament.

L'estratègia d'intervenció de Junts estableix nou dimensions per a la superació de la pobresa extrema: 1) Identificació. 2) Ingressos i treball. 3) Educació. 4) Salut. 5) Nutrició. 6) Habitabilitat. 7) Dinàmica familiar. 8) Bancarització i estalvi. 9) Suport legal. Aquestes nou dimensions agrupen 53 assoliments

bàsics segons els quals, al ser aconseguits per la família a través de la identificació d'un projecte de vida, els permet comptar amb eines per superar la seva condició d'extrema pobresa.

La Xarxa va començar el 2007 amb una prova pilot a 33 municipis per a 117.000 famílies, i vincularà entre aquest any i el 2010 un milió i mig de famílies, entre les quals 300.000 estan en condició de desplaçament forçat. La fita és que el 80% de totes aquestes famílies aconseguixin sortir amb èxit del programa Junts una vegada hagin aconseguit els assoliments bàsics. En aquest sentit, s'han avançat els següents compromisos:

- Programa d'atenció integral a la dona cap de família microempresària.
- Programa de rutes per la no violència contra la dona mitjançant jornades pedagògiques en capacitatció per a prevenció de la violència intrafamiliar i sexual.
- Programa fira de la dona microempresària.
- Programa consells comunitaris de dones, creats per servir de suport a processos de participació de les dones en la política i l'administració local.

El que he dit fins ara és un curt esbós dels plans, programes i projectes que les diferents entitats governamentals estan executant a favor del desenvolupament social en general i en particular de la dona colombiana.

Voldria concloure la meva intervenció reiterant el compromís assumit pel Govern de Colòmbia a favor de l'educació, la participació i l'equitat amb accions concretes i fets que facin visibles camins cap a la convivència democràtica. No hi ha dubte que enfrontem grans desafiaments en aquests temes, però també tenim importants avenços.

DAVID MINOVES

Director general de Cooperació i Acció Humanitària de la Generalitat de Catalunya

Benvinguts a totes i tots. Si em permeten, per deferència a tots els colombians i totes les colombianes que viuen des de fa temps a Catalunya, parlaré en català.

Ens trobem aquí un any després de les Jornades, i per a mi és la millor de les notícies perquè demostra que es continua complint el compromís ferm de Catalunya en un sentit ampli amb la justícia a Colòmbia. És, doncs, una bona notícia que, en un any complicat de notícies de pau, es demani també la justícia a Colòmbia, i que aquestes Jornades siguin un espai d'intercanvi, de reflexió, d'experiències entorn d'un conflicte intern i sobre els drets humans a Colòmbia.

Així doncs, en primer lloc, un compromís de Catalunya amb Colòmbia, un compromís que ha portat que Colòmbia sigui país prioritari per a Catalunya: per als ajuntaments, per al propi Govern de Catalunya, per a les organitzacions no governamentals que estan enfortint el teixit associatiu i la societat civil a Colòmbia, i també per als diferents sectors: sindicats, universitats, associacions empresarials, que també treballen per enfortir les capacitats d'anar teixint espais de pau a Colòmbia.

La consideració d'aquesta prioritat no és un fet nou, no és un fet aïllat. És, per moltes raons, l'experiència de molts actors de la cooperació que fa anys que treballen amb Colòmbia el fet que avui estiguin aquí amb nosaltres, molts colombians i moltes colombianes d'origen i catalans d'adopció. El propi mecanisme de partenariat al qual abans feia referència; la voluntat de moltes organitzacions no governamentals, moviments socials de la societat ci-

vil d'enfortir la capacitat de garantir els drets humans a Colòmbia són els elements que permeten que avui Colòmbia continuï essent una prioritat per a la cooperació catalana. No ens hem d'enganyar, és una prioritat a causa del conflicte armat. Per aquesta raó, hem de mantenir aquest compromís d'una manera àmplia dins el Govern de Catalunya, els vincles de treball, el seguiment quotidià de la societat catalana sobre la situació de Colòmbia. Una situació de la qual no tenim les notícies que ens agradaria tenir per anar consolidant poc a poc aquesta pau.

Catalunya és un actor compromès amb la pau al món i especialment a Colòmbia. L'origen de la Taula Catalana per la Pau i els Drets Humans a Colòmbia és la millor de les expressions d'aquesta voluntat. Una voluntat que en el Parlament de Catalunya és unànime. L'arc parlamentari ha volgut que sigui aquesta la prioritat, treballar en favor de la pau i els drets humans a Colòmbia, des de fa molts anys. I això es fa palès tant a la Llei de cooperació com a la Llei de foment de la pau.

La cultura de la pau i del diàleg de la societat catalana, en general, té interès a seguir aquesta actualitat, i el conflicte a Colòmbia en particular es manifesta, doncs, en aquesta iniciativa: cadascú des de les seves posicions, cadascú des del seu prisma, cadascú des de la seva pròpia experiència.

En realitat, però, les Jornades versen sobre les Dones i el Conflicte a Colòmbia, i quan parlem del paper de les dones, cal considerar dues vessants: en primer lloc, com a víctima –sovint passiva de la violència–, que sorgeix al voltant dels conflictes, en especial Colòmbia, i també essent clau, claríssimament, en la construcció de la pau, en l'àmbit del conflicte armat. I aquí em refe-

reixo als efectes del conflicte en les dones, un conflicte que, malauradament, cau massa sovint a les espatlles de les dones.

El conflicte armat ens reserva la violència contra les dones i augmenta el deix de vulnerabilitat. Alhora, aprofundeix l'exclusió, la discriminació i la violència a les mateixes persones que han estat víctimes, les dones. Les cites dels conflictes documenten que les dones estan fortament sotmeses a l'abús sexual, al repudi forçós, a la prostitució forçosa i als embarassos prematurs. A més, en dades, suposen, com a mínim, el 55% de la població desplaçada, segons diverses fonts. D'altra banda, les dones són sovint les que garanteixen la supervivència de les famílies, la supervivència de les comunitats.

Moltes dones són les que ens donen iniciatives de pau, i avui, en aquesta taula, en tenim una bona mostra: les que es mobilitzen i les que projecten canvis dins la societat. Les dones aporten estabilitat en un món insegur, i el seu paper en el moment de la pau és, cada dia, de més reconeixement; però l'evolució de la resolució 1325 de les Nacions Unides sobre el paper de les dones per la pau n'és un molt bon exemple. Un paper que, després d'un conflicte armat, és quan queda més ben reflectit.

Des de Colòmbia és, també, una realitat el paper de les dones constructores de la pau, amb la pretensió de la protecció i pel dret de les dones. Queda palesa aquesta contribució diàriament en la superació del conflicte des de moltes institucions socials, però també des de les institucions públiques. Un exemple destacat és el paper de la Senadora Piedad Córdoba, que avui ens acompanya per parlar, públicament, dels acords humanitaris. Perquè quan parlem de seguiment per a la igualtat i la pau al món, encara tenim molt camí per recórrer, i

podem aprendre, també, de les experiències que avui a Colòmbia són una realitat.

Com cada any, quan arriben les Jornades de la Taula Catalana per la Pau i els Drets Humans a Colòmbia, fem un repàs de l'any. Crec que és important fer aquest repàs per veure en la situació en què ens trobem. A Colòmbia, al llarg d'aquest any, s'han produït alguns fets significatius. El país continua vivint i tenint les infiltracions de grups armats il·legals a les estructures de l'Estat. Això ja no és un fet anecdòtic sinó que és l'esclerosi que està afectant el país. Per altra banda, encara queda una internacionalització del conflicte, la qual cosa té el seu avantatge, i és que tot el que és el conflicte queda oblidat, però, malauradament, dóna a conèixer aquells aspectes més mediàtics, i aquells aspectes menys reals de la veritat del conflicte.

L'acció diplomàtica amb els països veïns i la implicació en el pla internacional són també situacions que aquest any han quedat paleses. Per altra banda, la desmobilització dels grups paramilitars ha fet baixar considerablement les xifres de violacions dels drets humans i ha trencat la convivència en diferents grups de poder en forma de guerra bruta que hi ha hagut històricament. Però això, per altra banda, ha afectat -malauradament-, la situació política, les estructures de l'Estat.

El procés, que comença en aquests moments per desplegar el marc natural de la Llei de justícia i pau, ha evidenciat les crítiques que s'han aixecat pel que fa a la manca de veritat, a la manca de justícia i a la repressió de les víctimes. La infiltració paramilitar a les institucions de la força pública colombiana demostra que la guerra és, encara, el pitjor dels obstacles de la cultura democràtica i aquesta Llei, malauradament,

no ha donat resposta a les expectatives que havia marcat.

Una altra de les situacions que enguany ha marcat la realitat, han estat les multitudinàries manifestacions a favor de la pau i pels acords humanitaris, contra el conflicte armat i els grups il·legals. Manifestacions que van constituir una important mobilització, una esperança amb el que feia referència abans en Vicenç Fisas d'aquest tsunami social necessari. Mobilitzacions que han estat notícia, sortosament, i que han donat esperança a milers de colombians i colombianes de tot el país. Malauradament, l'estructura paramilitar, les bandes emergents, etc. continuen estrenyent els moviments socials, i quatre dels organitzadors de la mobilització del 4 de març van perdre la vida en aquesta situació.

Des de l'altra banda, crec que teníem algunes notícies que semblaven positives per acabar l'any i no s'han materialitzat; el que havia de ser un procés de negociació entre el Govern i dels drets internacionals tampoc han tingut les respostes que esperàvem. Les posicions poc dialogants i estàtiques entre les FARC i el Govern tampoc han donat els resultats desitjats.

Queda ben palès, després d'aquest repàs, que la situació del país no ha millorat, però que, i per a aquells que avui encara són els obstacles principals del país, hi ha esperança, i per sort nostra són moltes les organitzacions des de la societat civil, des de les institucions, des dels sindicats, des de les organitzacions de base, des dels municipis, que ens permeten vetllar per la justícia i la igualtat. Això és el que volem construir des d'aquí; això és el que aspira a fer Catalunya: aquesta llibertat de tots, des de l'àmbit públic, des de l'àmbit privat, d'aquesta aliança de governs, societats civils, universitats,

sindicats i la Taula Catalana per a la Pau i els Drets Humans de Colòmbia. Quan la millor de les notícies és que encara hi ha diàleg, encara hi ha compromís i encara hi ha esperança.

TAULA 1
CONTEXT POLÍTIC COLOMBIÀ ACTUAL

Claudia López

Investigadora independent i politòloga

Parapolítica: les màfies emergents prenen el poder

Em complau assistir a aquest esdeveniment i constatar el creixent interès que genera Colòmbia a la resta del món. Lamento, això sí, que aquest interès estigui motivat per les magnituds de les nostres desgràcies més que per la fortuna dels nostres assoliments. Reconforta, en tot cas, l'interès perquè d'alguna manera denota una expressió de solidaritat.

No és fàcil explicar a un públic estranger què passa a Colòmbia, per què persisteix un conflicte armat intern, per què tenim milions de ciutadans desplaçats de manera forçada i violenta de les seves terres, per què tenim el menyspreable rècord del major nombre d'éssers humans segrestats al món -diversos d'ells estrangers que acaparen l'atenció internacional-, i menys fàcil encara en què consisteix la parapolítica, fenomen que recentment acapara els titulars de la premsa que anuncien la captura de congressistes i altres polítics per presumptes vincles amb el paramilitarisme.

El conflicte i les seves seqüeles estan en el centre de la complexitat colombiana i acapara l'agenda política del país. Tots els altres temes de l'agenda política estan o bé desplaçats o condicionats per les posicions davant el conflicte i els seus protagonistes. Els protagonistes són molt diversos, però tenen en comú la barbàrie de les seves pràctiques. Les FARC, la guerrilla més antiga de tota l'Amèrica Llatina i l'única supervivent, de la qual se sap poc sobre quina és la seva ideologia, però sí sobre l'evidència de la seva actuació criminal. És una organització armada, creixentment

finançada pel narcotràfic, responsables de crims de lesa humanitat, entre d'altres, del segrest de centenars de civils innocents i el reclutament de centenars de nens i adolescents forçats a ensinistrar-se per matar. Altres guerrilles més petites però no menys letals com l'ELN, són responsables de la mort o el desmembrament de milers de víctimes de mines "trencapotes", letal artefacte que ha estat indiscriminadament sembrat per aquesta guerrilla en camps i camins del país.

Els paramilitars, organització armada creada per càrtels del narcotràfic, membres de l'Estat, militars i polítics, i elits socials i econòmiques d'algunes regions del país amb el pretext de defensar-se de la guerrilla, van agregar al conflicte colombià mortals tàctiques de guerra com el desplaçament forçat i les matances de civils, i l'homicidi selectiu d'opositors a la seva causa.

Agents de l'estat, polítics i militars són responsables, per acció i omissió, com a autors materials de crims contra civils, organitzacions socials i polítiques, i deixen en evidència no només l'abús de les funcions públiques que els van ser conferides, sinó, encara pitjor, dels seus vincles amb organitzacions criminals els interessos de les quals acaben per defensar i representar a l'empara de la representació pública que ostenten. Enmig d'aquests protagonistes està el narcotràfic, l'activitat econòmica d'exportació més rendible de Colòmbia, capaç de crear suficients exèrcits privats per protegir el seu propi negoci, alimentar el de tots els altres actors del conflicte, corrompre la legalitat

Els protagonistes són molt diversos, però tenen en comú la barbàrie de les seves pràctiques.

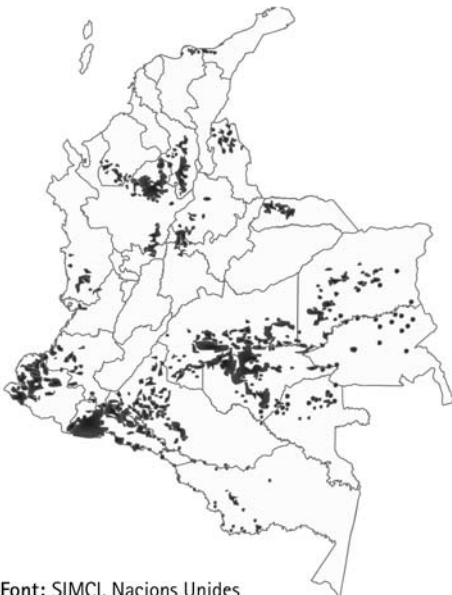
de Colòmbia i el món i deixar nombrosos guanyats als seus promotors.

El narcotràfic és el catalitzador del conflicte colombià. La dinàmica de la confrontació armada a Colòmbia segueix el patró territorial de les zones de conreu, producció i exportació del narcotràfic i també de distribució de rendes públiques, principalment les regalies per extracció petrolera i minera. Això ho denota la coincidència entre les zones geogràfiques on es desenvolupen les fases de negoci del narcotràfic o arriben les regalies amb les zones on hi ha major

risc per confrontació armada, sigui entre actors armats il·legals o entre aquests i l'Estat pel control del territori, segons l'anàlisi que va fer la Missió d'Observació Electoral de la Societat Civil, MOE, sobre riscos per a les eleccions locals d'octubre de 2007. Per al narcotràfic, és d'enorme rendibilitat que es mantingui i recreeixi el conflicte armat intern, entre altres raons perquè distreu l'atenció i els recursos de l'Estat per combatre'l.

Colòmbia és un país d'economia d'ingrés mitjà, amb encara alts nivells de pobresa i misèria, especialment al camp. Els darrers trenta anys, malgrat els cicles recessius, aquests nivells de pobresa i misèria s'han reduït ostensiblement, ha crescut la urbanització i s'ha millorat notablement la provisió de serveis públics i socials, especialment l'educació bàsica, la qual cosa ha disminuït notablement les necessitats

COMPORTAMENT DEL CONREU DE LA COCA EL 2006

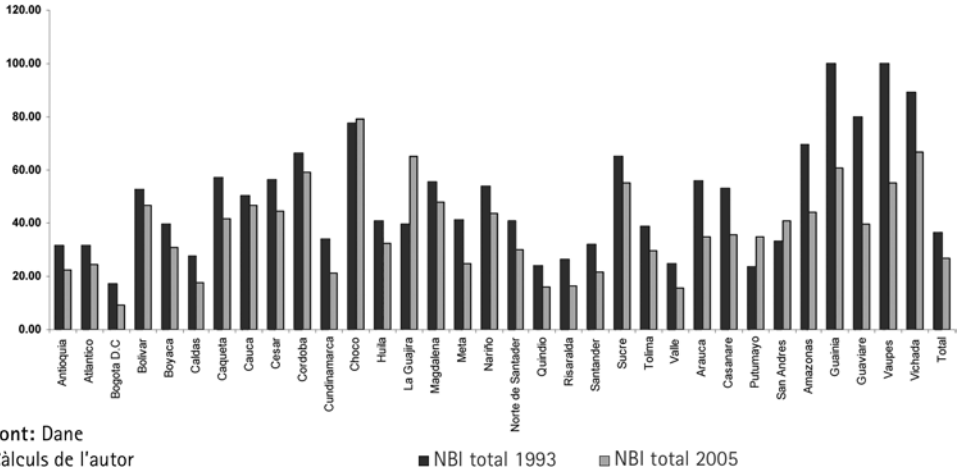
Font: SIMCI, Nacions Unides

Risc per confrontació armada Gener 2006 a agost 2007 Missió d'Observació Electoral de la Societat Civil, MOE

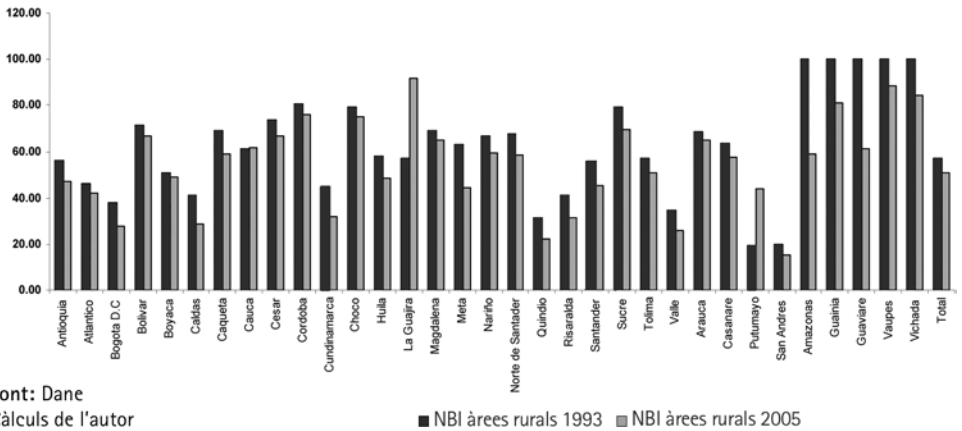

NBI (ÍNDEX DE NECESSITATS BÀSIQUES INSATISFETES) 1993-2005¹

Font: Dane
Càlculs de l'autor

NBI RURAL (ÍNDEX DE NECESSITATS BÀSIQUES INSATISFETES EN ZONES RURALS) 1993 2005.

Font: Dane
Càlculs de l'autor

elements insatisfetes de la població. Tanmateix, algunes regions no senten aquesta millora i, al contrari, han retrocedit, com és el cas dels departaments de la Guajira i el Chocó. El país va tenir a finals dels 90 el pitjor cicle recessiu de la seva història, però en l'actualitat registra un notable creixement de la confiança, la inversió i l'economia; però, malgrat això, ni la quantitat ni

la qualitat de l'ocupació millora en les mateixes proporcions. El patró de creixement de l'economia és rendible, però no per als

1 Els gràfics de NBI van ser extrets del document "Study of the relationship between conflict and poverty and its relevance for the Swedish cooperation strategy with Colombia", COWI, Bogotá: març de 2008.

pobres, al contrari, és fortament inequitatiu. Els pobres no es beneficiaran proporcionalment del creixement econòmic, i diverses activitats com la mineria i parts de l'agroindústria resulten perjudicades. Un llegat històric en aquest sentit i les tendències més recents deixen Colòmbia com el segon país amb la distribució més inequiativa de l'ingrés i la terra després de Brasil.

El sistema polític colombià ha sofert diverses reformes. Després de dècades de tenir un sistema polític tancat, monopolitzat per dos partits i fortament centralista, a finals dels 80 es va iniciar un procés de descentralització política i administrativa que va possibilitar l'elecció per vot popular d'autoritats locals i, a inicis dels 90, es va expedir una altra Constitució, fruit d'un pacte polític democràtic i progressista que va incrementar els recursos disponibles per a inversió social en les regions, va dissenyar un règim polític participatiu amb un sistema de contrapesos i controls institucionals, un marc legal de respecte als drets individuals i col·lectius, una branca de la justícia enfortida per garantir-los i un esquema institucional que responia a l'objectiu de construir un estat social de dret.

Al mateix moment d'aquestes reformes dels 80 i els 90, el país va assistir als pitjors moments de violència i degradació del conflicte. Durant els 80, els càrtels del narcotràfic van originar una onada criminal massiva i indiscriminada contra l'Estat i la societat civil per imposar la seva impunitat judicial i evitar l'extradició. Un malmès i violat pacte de pau fet amb les FARC el 1984 va conduir en la dècada següent al genocidi de 2.300 dirigents polítics de la UP, organització política sorgida d'aquest pacte, pensada com el vehicle de transició de les armes de la política per a les FARC. L'Estat colombià no només va ser incapaç

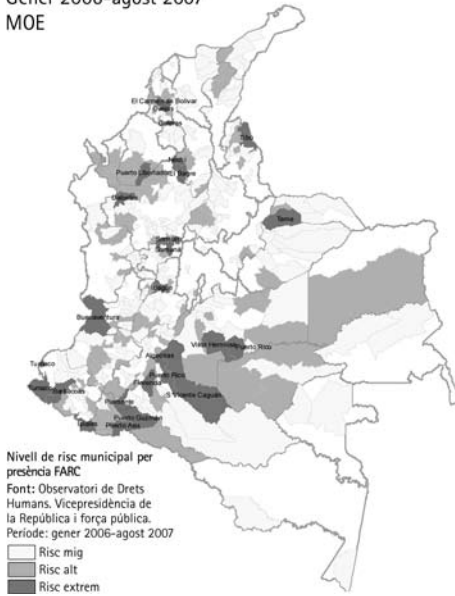
de complir el pacte sinó que va resultar còmplice de les aliances que el narcotràfic i el paramilitarisme van fer per exterminar la UP. Des d'aleshores, cap negociació amb les FARC ha portat a una solució política que aconsegueixi la desarticulació d'aquesta organització, la finalització de l'ús de la violència i la tramitació política i institucional dels que siguin els seus propòsits. Altre malmès procés de pau intentat entre 1998 i el 2002 amb les FARC va ser utilitzat per la guerrilla per enfortir-se militarment i, en particular, la zona reservada atorgada per l'Estat a la guerrilla per a la seva concentració, va ser usada per aquesta per continuar el reclutament i l'entrenament de les seves tropes i per seguir delinquent sense que s'arribés a cap tipus d'acord polític que posés fi al conflicte. Sí que va acabar a la seva finalització l'oxigen polític a l'alternativa de buscar la pau negociada. Des de llavors, l'opinió pública dona suport majoritàriament a la sortida militar com a mètode preferent davant les FARC. El cicle violent des de mitjan dels 90 fins entrada la dècada del 2000 va estar marcat pel creixement de la violència dels "narcos" paramilitars que va arrasar literalment milions de ciutadans inermes, als quals va desplaçar i assassinar indiscriminadament, deixant al seu pas una contrareforma agrària, social, econòmica i política.

Colòmbia és un país que sens dubte va millorar els darrers trenta anys, mesurada aquesta millora en indicadors socials i econòmics. Però aquesta millora relativa en el benestar socioeconòmic es va donar al mateix moment que el deteriorament de la governabilitat democràtica i l'agreujament del conflicte, que s'evidencia en els indicadors de violència i delinqüència i en la creixent corrupció i captura del poder polític per mètodes violents i mafiosos, com l'anomenada parapolítica.

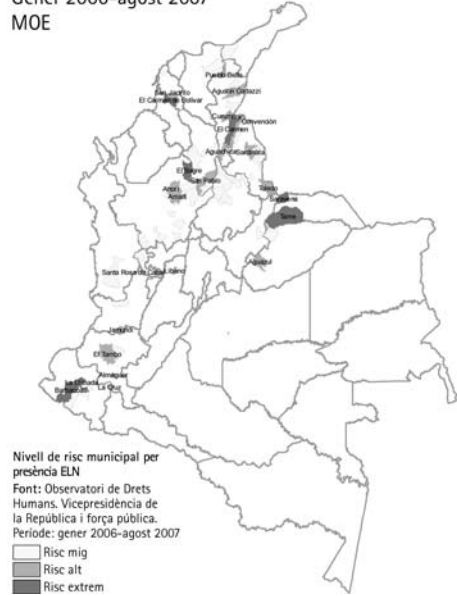
ZONES DE RISC PER ACCIONS BÈL·LIQUES DE LES FARC

Gener 2006-agost 2007
MOE

ZONES DE RISC PER ACCIONS BÈL·LIQUES DEL ELN

Gener 2006-agost 2007
MOE

La principal estratègia de les FARC, que reivindicava ser un estat dins de l'Estat, és sabotejar la presència legítima de l'Estat colombià i la possibilitat de la ciutadania d'exercir els seus drets civils i polítics en les zones, majoritàriament rurals, amb major presència i control de les FARC. Així ho evidencien les anàlisis de la MOE sobre els riscos polítics que prevalen en les zones de domini de la guerrilla. En aquestes zones, entre altres riscos, els ciutadans no poden exercir plenament el seu dret a la participació política, voten en menor proporció del que ho fan els colombians residents en altres zones del país, no pot instal·lar-se i funcionar l'estructura electoral que es requereix per exercir el dret al sufragi, donat que les FARC fan aturades durant els processos electorals per sabotejar-los i impedir la participació ciutadana i, a més, són els principals responsables d'atemptats contra candidats, com ho assenyalen els mapes de risc elaborats per la

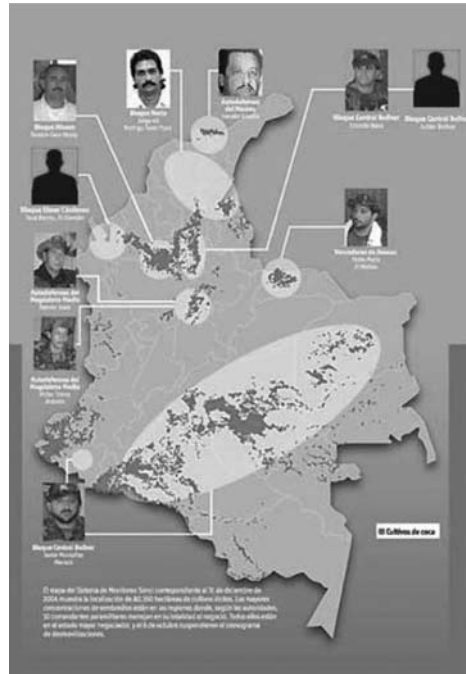
MOE a propòsit de les eleccions d'autoritats locals celebrades l'octubre del 2007.

Colòmbia mai ha aconseguit la pau amb les FARC, però ha pagat amb sang i retrocés democràtic cada intent fallit. La pau fallida amb les FARC li ha costat a Colòmbia el genocidi de la UP, l'estigmatització i la criminalització de l'acció social i humanitària i de l'agenda política d'esquerra, i una actitud ciutadana cada cop més tolerant amb l'ús indiscriminat de la força i fins a la il·legalitat per tal d'assolir una malentesa eficàcia en la lluita contrainsurrecta. Pitjor encara, la pau fallida, la confrontació persistent i la rapinya violenta pel control territorial i el poder han estat el motor per a l'avanç i la legitimació del narcotràfic i el paramilitarisme. Els intents de negociació política amb les FARC i les reformes progressistes de la Constitució del 91 van ser resistits violentament per sectors de poder polític, econòmic i militar

La pau fallida, la confrontació persistent i la rapinya violenta pel control territorial i el poder han estat el motor per a l'avanç i la legitimació del narcotràfic i el paramilitarisme.

que es van atrinxerar en els seus feus de poder local, regional i nacional, i es van aliar amb el paramilitarisme i el narcotràfic com a mecanismes de defensa i finançament dels seus interessos. A la pràctica, aquesta aliança va aconseguir obstruir, quan no revertir, el caràcter progressista de les reformes, i va ser capaç de capturar el control violent de grans territoris i d'espais de representació política des del nivell local fins al nacional. Aquesta obstrucció i captura és un dels rerefons del que es coneix com a parapolítica. Paradoxalment, l'únic assoliment polític contundent de la guerrilla ha estat legitimar el narcotràfic i el paramilitarisme, que s'han expandit i justificat a l'empara del discurs contrainsurrecte, que molt hàbilment han sabut enarborar i explotar.

L'expansió narcoparamilitar de la dècada dels 90 va aconseguir disputar, expandir o consolidar zones de conreu de coca amb zones per a la seva exportació i rentat d'actius que van acabar per consolidar, de mans de múltiples i complexes aliances narcoparamilitars, el domini del negoci a la Costa Atlàntica, el Magdalena Mig, l'Eix Cafeter, Antioquia, l'Urabà i la seva expansió cap a la Costa Pacífica i l'orient colombià, on abans dominaven la guerrilla i càrtels de l'occident del país. Aquesta expansió es va fer i legitimar sota el rètol de lluita contrainsurrecte i ha estat l'element fonamental que ha dificultat la real desmobilització de les estructures paramilitars com ho van

assenyalar, entre d'altres, informes de la revista *Cambio* que es mostra a continuació.

En aquesta expansió narcoparamilitar, la població civil va posar els morts i les mactances que van justificar el rètol contrainsurrecte i el narcotràfic, i altres negocis aparentment lícits, especialment en la mineria i l'agroindústria, com la palma africana i altres conreus lligats a la producció de biocombustibles, es van beneficiar de la capacitat de control territorial i extracció rendista del control paramilitar.

Els polítics de les regions on va succeir l'expansió paramilitar es van dividir entre aquells que s'hi van oposar i, usualment, van pagar amb la seva vida o marginament polític; aquells que es van beneficiar i van aconseguir créixer o consolidar major poder electoral gràcies a l'expansió paramilitar; aquells que es van reacomodar a la nova

L'únic assoliment polític contundent de la guerrilla ha estat legitimar el narcotràfic i el paramilitarisme, que s'han expandit i justificat a l'empara del discurs contrainsurrecte, que molt hàbilment han sabut enarborar i explotar.

estructura de poder sense beneficiar-se directament, i aquells que no resultaven especialment afectats pel fenomen expansionista, fonamentalment ubicats en zones o ciutats que per la seva magnitud poblacional i econòmica no poden ser sotmeses per cap actor il·legal completament.

El juliol de 2004, amb autorització del Govern nacional i per invitació del Congrés, tres caps paramilitars es van dirigir als colombians, van fer un discurs que justificava la seva carrera criminal i van exigir un tractament polític benigne per al que van descriure de "gesta patriòtica". "Com a recompensa al nostre sacrifici per la pàtria, haver alliberat de la guerrilla a mitja república i evitar que es consolidés una altra Cuba o altra Nicaragua, no podem rebre la presó", va dir el cap paramilitar Salvatore Mancuso en la seva intervenció. Un any més tard, en altra sessió del Congrés plena d'abusos i amb un vot atorgat a la força, es va aprovar l'anomenada Llei de justícia i pau que, a iniciativa del Govern nacional, concedia el tractament polític i d'impunitat que havien exigint els caps paramilitars. Aquestes sessions i decisions del Congrés, que vaig considerar irrespectuoses amb les víctimes, inacceptables per a la nostra democràcia i indignants com a colombiana, van tenir un sorprenent suport per part de diversos congressistes, que

van intervenir sempre a favor d'allò exigint pels caps paramilitars amb un discurs tan o més recalitrant que el d'aquells. Un espectacle similar antidemocràtic va motivar el meu interès per esbrinar quins eren, com i on obtenien els seus vots aquests congressistes que justificaven la causa paramilitar i les seves exigències d'impunitat.

Aquest entorn polític va motivar la investigació acadèmica i periodística sobre les possibles relacions que podien existir entre polítics i paramilitars. Vaig publicar una d'aquestes investigacions el setembre de 2005. Aquesta investigació va analitzar el patró electoral obtingut en les eleccions de 2002 contra el patró obtingut per aquells congressistes i els seus competidors polítics en eleccions prèvies. La investigació estableix la possible relació entre la presa violenta d'algunes regions de Colòmbia per part dels paramilitars, grups il·legals armats d'extrema dreta, entre el 1998 i el 2001, i la posterior atipicitat i canvi en el mapa polític que es va començar a registrar en les eleccions d'autoritats locals de l'any 2000, després en les eleccions al Congrés el 2002 i novament en les locals de l'any 2003. Les principals revelacions de la investigació van ser:

1. Entre el 1998 i el 2000, les matances² als departaments d'Antioquia, Santander, Santander del Nord, Sucre, Córdoba, César, Guajira i Magdalena es van incrementar un 140%. Però les presumptament comeses per paramilitars en aquelles mateixes regions es van incrementar un 664%. És a dir, la violència homicida dels paramilitars en aquelles regions va ser sis vegades superior a la mitjana nacional.
- 2 Una matança es defineix com l'assassinat premeditat i amb mòbils deliberats, de com a mínim quatre víctimes en similars circumstàncies de mode, temps i lloc.

El 90% dels congressistes involucrats en la investigació judicial de la parapolítica formen part dels set partits de la coalició del Govern del president Álvaro Uribe.

2. En aquells mateixos departaments, entre el 1998 i el 2002, els homicidis van passar de 9.180 a 12.330, un increment del 34%.
3. A catorze dels trenta municipis del Departament de Magdalena es van registrar candidats únics o gairebé únics per a alcalde i regidor en les eleccions locals de l'any 2000. És a dir, contra la tradició política d'aquest departament, es va eliminar per complet el pluralisme democràtic en la contesa electoral.
4. Una anàlisi de les eleccions al Congrés el 2002 en aquests departaments, indica la partició per zones dels departaments; en cada zona es va imposar una parella de candidats, un per a la Cambra i altra per al Senat, els quals van concentrar més del 50%, de mitjana, de la votació total dels municipis en les zones que sembla haver-los correspost. Aquestes zones van ser denominades districtes electorals. El cas de Magdalena és el més atípic, però el patró es repeteix en la resta de departaments. Almenys 22 congressistes electes el 2002 encaixen en aquest patró.
5. A les eleccions locals de l'any 2003, no només municipis sinó fins i tot dos departaments, César i Magdalena, van tenir candidats únics a la governació.

Els mapes del Magdalena que segueixen mostren la manera com els paramilitars

i els polítics es van repartir els territoris i les votacions del Departament de Magdalena. Aquesta distribució coincideix amb les zones de més gran domini armat paramilitar. Documents, testimonis i confessions d'alguns dels implicats han comprovat judicialment que aquesta distribució territorial i electoral va ser fruit d'un pacte entre els polítics beneficiats i els caps paramilitars.

La investigació es va basar en dades de fonts oficials i públiques: 1. Estadístiques i estudis de l'Observatori de Drets Humans de la Vicepresidència de la República. 2. Estadístiques de crims i delinqüència de la Policia Nacional; i 3. Estadístiques electorals del Registre Nacional de l'Estat Civil. Aquest punt és rellevant perquè evidència que avançar aquesta investigació i arribar a aquelles conclusions requeria voluntat, curiositat i un treball metòdic. És obvi que si una investigadora independent havia pogut ubicar i analitzar aquesta informació, que evidenciava els mètodes de l'aliança política i paramilitar, qualsevol organisme d'intel·ligència i investigació de l'Estat podia haver fet el mateix, si s'ho hagués proposat. De fet, el major obstacle de la investigació no va ser la seva realització sinó la seva publicació. Tot i que diferents mitjans de comunicació la van conèixer de primera mà, en el seu moment, només *Semana.com*, l'edició electrònica de la revista *Semana* es va interessar per publicar-la completa. Posteriorment, a iniciativa d'una ciutadana que li va demanar a la Cort Suprema de Justícia investigar les declaracions del cap paramilitar Salvatore Mancuso, segons les quals el 35% dels congressistes electes el 2002 eren els seus amics, la Cort va iniciar una investigació judicial. El desembre de 2006, la Cort va ordenar la captura dels tres primers congressistes per presumptes vincles amb el

paramilitarisme, i va donar inici a l'anomenat procés de la parapolítica. La Cort va avalar la investigació acadèmica i periodística amb un dels indicis que ha suportat la seva investigació judicial.

El patró electoral que es va descriure en la investigació està essent investigat judicialment. Fins ara, dos congressistes del Magdalena electes el 2002 i el governador electe el 2003 van acceptar els càrrecs judicials i van confessar haver estat recolzats pels paramilitars, entre altres delictes. L'abril de 2008, 72 congressistes estan involucrats en l'anomenada parapolítica, dels quals 26 són a la presó. Els congressistes empresonats tenen un rèdit electoral d'un milió dos-cents mil vots, dels nou milions dos-cents mil amb què va ser electe el Congrés. El 90% dels congressistes involucrats en la investigació judicial de la parapolítica formen part dels set partits de la coalició del Govern del president Álvaro Uribe.

Posteriorment, juntament amb el grup tècnic de la MOE, vam investigar si el patró trobat als departaments de la Costa Atlàntica, Magdalena Mig, Santander i Antioquia es repetia en altres regions del país, a favor de quins partits i quines eren les anomalies electorals dominants en les zones de domini paramilitar. A diferència de les zones on domina la guerrilla, en zones paramilitars hi ha una participació electoral més gran a la mitjana nacional; en alguns municipis hi ha més electors que habitants; hi més irregularitats en vots en blanc, nuls i targetons no marcats, i votacions més altes i concentrades a favor de certs candidats.

D'acord amb aquestes troballes i altres que s'han anat establint en les investigacions judicials, va concloure que l'estratègia del paramilitarisme ha estat cooptar l'Estat, és a dir, prendre's, per la combinació de formes de lluita, les institucions estatals i la representació política. En vint anys, el paramilitarisme ha aconseguit el que la guerrilla no ha aconseguit, per fortuna, en seixanta anys: prendre's el poder polític per les armes i transformar les instàncies polítiques i estatals en el seu benefici, un fenomen a què l'acadèmic Luis Jorge Garay anomena "la reconfiguració cooptada de l'estat".

Els congressistes que van ser presumptament electes amb el suport del paramilitarisme van recolzar en la seva acció legislativa decisions tan crucials com la Llei de justícia i pau, la reforma constitucional per aprovar la reelecció presidencial i el Tractat de lliure comerç amb els Estats Units. Aquells partits tenen representació en càrrecs d'alt nivell en entitats del Govern nacional per designació del president Uribe. Un dels casos més polèmics d'aquestes designacions va ser el de l'exdirector del DAS, Departament Administratiu de Seguretat, organisme d'intel·ligència de la Presidència

CONGRESSISTES INVOLUCRATS EN PARAPOLÍTICA		
TOTAL SENADORS	102	
Detinguts	17	17%
Investigats	21	21%
Mencionats	6	6%
SENADORS INVOLUCRATS	44	43%
TOTAL REPRESENTANTS		
TOTAL REPRESENTANTS	106	
Detinguts	9	5%
Investigats	16	10%
Mencionats	3	2%
Absolt	1	1%
Mencionats	6	6%
REPRESENTANTS INVOLUCRATS	28	17%
TOTAL CONGRESSISTES INVOLUCRATS	72	27%

Els congressistes que van ser presumptament electes amb el suport del paramilitarisme van recolzar en la seva acció legislativa decisions tan crucials com la Llei de justícia i pau, la reforma constitucional per aprovar la reelecció presidencial i el Tractat de lliure comerç amb els Estats Units.

de la República, en què el president Uribe va nomenar Jorge Noguera, avui empresonat per vincles i afavoriment de paramilitars i narcotraficants durant la seva gestió. Noguera havia estat el director de la campanya presidencial d'Álvaro Uribe el 2002 en el Departament del Magdalena, sens dubte un dels més afectats per l'expansió i el domini paramilitar i la seva cooptació de l'estat. El Magdalena va ser l'únic departament de la Costa Atlàntica en què Álvaro Uribe va guanyar l'elecció presidencial; en altres departaments de forta influència paramilitar com Córdoba, tot i que Uribe va perdre al departament, va guanyar en municipis de més gran domini paramilitar com Tierraalta i Valencia. En altres departaments d'alta influència paramilitar com César va guanyar el candidat presidencial Horacio Serpa del Partit Liberal. Proporcionalment en el país, un 85% de la votació en zones de domini paramilitar va arribar a la campanya d'Álvaro Uribe i la resta a la d'Horacio Serpa.

La campanya presidencial i al Congrés dels partits uribistes el 2002 i el 2006, va servir de vehicle d'ascensió i consolidació del

narcoparamilitarisme en instàncies del poder nacional com el Congrés i instàncies de l'executiu com l'Incoder i el DAS, entre d'altres. Per fortuna, la justícia, amb el lideratge de la Cort Suprema de Justícia, va decidir desvetllar aquest ascens i judicialitzar-lo. Tanmateix, es necessita molt més que l'acció judicial per frenar l'ascens del narcotràfic i el paramilitarisme en la política colombiana. Cal també valor ciutadà i acció política individual i col·lectiva, nacional i internacional, per denunciar, desmuntar i deslegitimar la presa criminal del poder polític a Colòmbia.

Agraeixo a la Taula Catalana servir d'esce-nari per tractar aquest tema, la seva solidaritat amb les víctimes d'aquesta complexa realitat, en particular les dones i la seva ferma decisió de servir d'espai per trobar alternatives que ens portin algun dia, tan de bo proper, a la pau, la governabilitat i el desenvolupament democràtic.

Piedad Córdoba

Senadora de la República de Colòmbia

Moltes gràcies. M'agradaria tenir la possibilitat, si vostès ho consideren, de respondre a algunes inquietuds que tenen alguns dels meus compatriotes que viuen, uns a l'exili i altres voluntàriament, aquí a Catalunya, a qui agraeixo l'hospitalitat que ens donen als colombians i a les colombianes de participar en aquestes Jornades per la pau organitzades per la Taula Catalana per la Pau i els Drets Humans a Colòmbia. I agrair també la possibilitat que els colombians i les colombianes, des dels moviments socials, som capaços de transformar una situació crítica, adversa, que ens fa ser davant els ulls del món una societat no civilitzada i, a més, ens fa somiar amb una possibilitat molt propera, no només de l'acord humanitari sinó també de la pau.

Vull saludar les companyes de la internacional socialista, dones que em complau molt tornar a veure novament aquí. Saludo tothom de la taula inaugural, que ens han convidat a aquest debat i que, a més, moderen i possibiliten que estiguem aquí, i que ens van precedir en l'ús de la paraula i amb luxe de competència. A Claudia, companya d'anàlisi de la conjuntura política que roman al país, investigadora valenta en un tema que no és fàcil, com és descobrir l'organització mafiosa que cada cop més té l'Estat colombià, quan fins i tot un cap paramilitar, molt victorejat en tots els seus anys en el Congrés com Mancuso, expressava recentment que el paramilitarisme està prou viu, intacte i als despatxos.

Vull saludar les dones que han vingut des de Colòmbia que, a més, són una indicació

de la lluita permanent, moltes d'elles des de la societat civil, treballant per la pau i la convivència i, a més, enfrontant-se a moltíssims riscos. Com els que hem d'enfrontar els ciutadans i les ciutadanes que a Colòmbia hem abraçat la causa per la pau i que ens resistim i denunciem permanentment la situació de greu crisi humanitària per què travessa Colòmbia cada cop més. I vull també saludar la cònsol, a qui tinc l'honor de conèixer avui, la senyora Juana Inés Díaz, i dir-li que una de les coses que jo entenc que hem d'aprendre els colombians i les colombianes és la tolerància. Jo visc l'escarni públic –crec que el més terrible que qualsevol persona al país hagi patit els darrers mesos– arran del compromís amb l'acord humanitari i arran del compromís perquè actors del conflicte com les FARC i l'ELN trobin en un sector molt important del país un escenari possible per a la pau i, sobretot, una aliança molt concreta, molt clara. Arran del compromís per recuperar la política i sobretot per repolititzar la societat i entendre que instruments que s'utilitzen al conflicte com el segrest o la participació activa de nens i nenes no són, precisament, expressions que ajudin molt a aixecar el discurs polític, i plantejar a la societat colombiana que allò fonamental és la política i que allò fonamental és mirar com som capaços de solucionar-ho.

Per això, jo també espero que aquells que no estiguin d'acord amb mi en allò que expressi, tinguin la possibilitat d'escoltar tranquil·lament, perquè jo sé el que se sent, sobretot quan aquest escarni públic es

Ens complau pensar que aquí, a Catalunya, hi ha éssers humans que s'amoïnen pel que passa a Colòmbia.

dirigeix des de l'alt govern per aquell que té un pensament diferent del seu i per a qui dóna una alternativa possible per construir una societat a Colòmbia.

I vull també, abans de continuar, dir-los que em sento molt contenta de trobar Aïda Avella aquí a Barcelona, i trobar-la amb vida. Perquè si bé és cert que la vam perdre a l'escenari colombià nacional, local i vam deixar de veure-la en aquelles batalles permanents, en tots els seus espais, no vam poder seguir caminant de la mà d'ella, construint tots els escenaris que possibilitarien la pau i, a més, no podem, fins i tot, escoltar els consells d'una dona tan batalladora que és model per a les futures generacions. També hem de dir que ella, des d'on és, segueix generant escenaris positius, escenaris possibles per a la pau a Colòmbia.

I això enllaça per agrair a la Taula Catalana per la Pau i els Drets Humans a Colòmbia que permanentment demostren el compromís, l'interès i l'afany, sobretot per un element que molts de nosaltres estem tractant de recuperar: la vida, la llibertat.

I és precisament això el que a mi i a molta gent -malgrat tenir desencontres amb el Govern espanyol- ens anima, ens esperança, ens pot donar la possibilitat que aquí a Catalunya nosaltres puguem discutir, debatre i, sobretot, seguir intentant, perquè a Colòmbia el primer que s'ha de fer és reconèixer que hi ha un conflicte intern i després de reconèixer que existeix un con-

flicte intern, anar trobant les solucions a una problemàtica tan delicada com la que pateix Colòmbia.

I per aquest motiu, el suport a dirigents socials des de la Taula Catalana, indiscuïtament enforteix i ens dóna la sensació que així com es globalitzen les mercaderies i que així com es treuen totes les barreres perquè aquestes mercaderies puguin caminar lliurement sense cap impediment, aquesta és una demostració de la globalització de la solidaritat, el compromís per la pau al món. I l'interès, a més, perquè a Colòmbia es recuperi la vida i es pugui parlar que allí es transita cap a una societat en pau, perquè, a més, el conflicte no és solament dels colombians i de les colombianes, el conflicte afecta la pau mundial, afecta la governabilitat de la regió en la qual nosaltres vivim. Però, sobretot, ens complau pensar que aquí, a Espanya, a Catalunya, hi ha éssers humans que s'amoïnen pel que passa a Colòmbia.

I no vull passar per alt que gràcies a les dones que lluiten a Colòmbia, a les dones que arreu han assumit la causa de la pau, a Colòmbia es pot dir que existeix un projecte social. Són les dones, som les dones les que som capaces de mantenir aquesta xarxa. Som les dones, quan arriben els homes de la guerra i arrasen amb tot, les que sortim a enfrontar la vida, defensar els nostres fills i les nostres filles, fins i tot conrear productes precisament d'aquesta terra. I jo diria que en aquest temps d'ara, encara a Colòmbia som les dones indiscuïtament les cridades a participar en els processos de negociació, que encara no s'han donat. Encara no hem tingut el paper protagonista a Colòmbia en cap procés de negociació, i aquells que hem conegut de prop els processos que s'han donat, sabem que no hem tingut un paper que ens permeti a nosaltres plantejar quin

Som les dones les que patim el producte del conflicte: moltes de les lleis a Colòmbia són lletra morta, entre altres coses perquè no s'aconsegueix transformar l'imaginari de la societat colombiana, en la mesura que les dones seguim essent tractades com a ciutadania de segona categoria.

tipus de societat volem, quin tipus d'estat somiem i quin és realment el país que voldríem per als nostres fills i les nostres filles.

Jo vaig tenir l'oportunitat al Canadà, abans de ser segrestada pels paramilitars, de participar en la primera jornada que vam tenir, essent Kofi Annan el secretari de l'ONU, amb algunes dones del món, africanes, palestines... per ajudar que es consolidés, que es concretés la posició de l'ONU per exigir la participació de les dones a la taula de negociació.

I això va ser realment important, perquè no solament les dones són la meitat de la humanitat, sinó que, a més, en una societat amb una profunda concentració de la riquesa, amb una profunda concentració de poder polític, de manca d'oportunitats, assistim al que s'anomena la feminització de la pobresa, i som les dones les que d'una o altra manera, directament, d'una forma principal, patim precisament el producte del conflicte: el desplaçament, el desconeixement del que són els nostres drets com a ciutadans i ciutadanes... I indiscutiblement, moltes de les lleis a Colòmbia són lletra morta, entre altres coses perquè no s'acon-

segueix transformar l'imaginari de la societat colombiana, en la mesura que les dones seguim essent tractades com a ciutadania de segona categoria.

La violència, en general, la violència de la guerra i la violència familiar cobra víctimes femenines permanentment a Colòmbia.

Nosaltres acabem d'aprovar en una discussió del Congrés, però fonamentalment amb el suport de les dones dels moviments socials, una llei que parla sobre la violència contra les dones. I nosaltres, en aquest moment a Colòmbia, podríem dir, i avançaríem en el Codi Penal, que s'acceptés en el Codi el feminicidi, és a dir, l'assassinat de dones per la seva condició de dones, i com les dones són usades com a objecte de les guerres. Però, a més, d'una societat com la colombiana, el 66% de la qual és pobra -dels quals el 70% són dones, soles i abandonades...- indiscutiblement haurem de dir que és una societat absolutament empobrida i pateix altres moltes coses. És una societat on parlar que les dones i els ciutadans avancem perquè hi ha unes lleis posades allí, és com diem popularment a Colòmbia "pillarle los huevos al gallo". Per això em sembla molt important que es parli de les dones en el conflicte, perquè són les víctimes directes, perquè les desaparicions forçoses ens colpegen permanentment, perquè les dones estan lluitant a Colòmbia per la pau, pel reconeixement de la ciutadania, i són perseguides. Els actors del conflicte també neguen organitzacions com la Ruta Pacífica de Mujeres, resultat de l'organització de les dones, que ha mogut unes 25.000 dones a tot el país, i que cada any fan un recorregut per alguna regió per mostrar com és el conflicte... Això també hem estat les dones, definitivament. I la Casa de la Dona, que es va bolcar en la possibilitat que puguem aconseguir una societat en pau a Colòmbia.

Em sembla molt important que es parli de les dones en el conflicte, perquè són les víctimes directes, perquè les desaparicions forçoses ens colpegen permanentment, perquè les dones estan lluitant a Colòmbia per la pau, pel reconeixement de la ciutadania, i són perseguides.

En aquest moment he notat, amb molt respecte, que estan com amagats els que fan la política en el país, els que tenen a més la nomenclatura i la responsabilitat de respondre davant el Govern i davant la ciutadania per a la resolució dels problemes. Aquells, jo penso que estan absolutament desapareguts o almenys jo no els veig. Però jo, a qui sí que veig és a les dones. Dones de diferents opcions, bé sigui les que abracen una proposta com la que diu el Govern, o nosaltres, les que estem a l'altra banda, des de la possibilitat, a més, de construir escenaris de pau. I vull dir això, perquè és el mínim que puc fer com a dona... El reconeixement d'aquestes dones tan valentes que, com Gloria Cuartas, creuen el país permanentment per defensar la vida, per defensar la llibertat i per defensar el que a Colòmbia és l'acord humanitari.

Jo, a diferència de Claudia, però també coincidint amb ella en algunes coses, també sóc molt optimista. I crec que, precisament, la problemàtica del conflicte colombià, cada cop enforteix més sectors socials del país i cada cop ens apropa més a l'esperança i a la possibilitat d'aconseguir que a Colòmbia es doni un acord humanitari. I veient la lectura de la investigadora, de Claudia,

coincideixo que el paramilitarisme no és un cas aïllat al país: el paramilitarisme és ara una expressió més acabada, molt més complexa, molt més completa del que ha estat durant moltíssims anys en la societat colombiana. És la manera com es consolida un model de poder, consolida un model de desenvolupament. Ho vivim en l'època en què Álvaro Uribe, avui actual president, era governador del Departament d'Antioquia, quan va legalitzar les CONVIVIR, que eren producte del paramilitarisme. I dic això per raons clares i concretes, per exemple el cas de Jorge Noguera, el que era abans director del DAS, és a dir, del Servei d'Intel·ligència del país –nomenat pel president de la República–, considerat una persona de confiança, a més, perquè manegava els secrets tècnics de confiança. Aquest persona està avui presa a Colòmbia i està acusada –i un dels testimonis que va ser el seu subaltern més proper afirma que va fer– de crear el que Claudia anomena "zona de paramilitars", és a dir, districtes electorals on es van elegir un grup importantíssim de parlamentaris i parlamentàries. Però, a més, en aquests districtes creats per Noguera, també es van elegir alcaldes, alcaldesses, governadors, governadores, regidors, regidores, diputats, diputades... la qual cosa va confirmar un gran poder que va obligar, entre d'altres, a desplaçar-se a molta gent. I posaré un exemple ben concret: en el Departament del Chocó, un departament negre situat en una zona molt rica del país, limítrof amb el Departament d'Antioquia, es va donar potser el desplaçament més gran dels últims deu o dotze anys: 5.000 persones que van haver de passar a Turbo, una zona propera al Departament de Chocó. I aquest desplaçament forçat, que a més avui es corrobora amb el testimoni dels que en aquella època van fer les denúncies, estava acompanyat d'un megaprojecte en aquella regió, megaprojecte que, entre altres coses,

té a veure amb el conreu de palma d'oli o palma africana. És a dir, no va ser una casualitat que els senyors paramilitars anessin allí a fer desaparèixer, a matar i a treure la terra a aquells milers de camperols. Quan aquests camperols van tornar a les seves terres (alguns van prendre la iniciativa en el context de processos de la comunitat o de sectors socials, fins i tot alguns van tornar amb acompanyament de l'Església), aquells camperols que havien estat desplaçats de les seves terres les van trobar sembrades de palma africana.

I el més greu és que aquestes terres no podien ser comprades o venudes, segons la legislació, perquè pertanyen a la població ancestral d'aquests territoris, i una de les característiques fonamentals d'aquesta legislació era que aquelles terres mai podrien ser comercials. Era precisament l'Estat colombià qui els ha de garantir als camperols no solament el manteniment d'aquest patrimoni ancestral i cultural sinó els instruments i els mitjans per poder-les conrear.

I mencionaré altres dades d'un lloc totalment distant del Chocó: la regió de El Aro, a Ituango, en el Departament d'Antioquia, on fou assassinada també una comunitat camperola pels paramilitars el 97. Ho va reconèixer Mancuso recentment, que va ser ell qui va fer la matança, però que també va ser qui va assassinar el defensor dels drets humans dels camperols, Jesús María Valle Jaramillo, que va denunciar aquests actes davant la Comissió Interamericana de Drets Humans. Recentment, s'han commemorat els deu anys del seu assassinat. Doncs en aquella zona hi havia o hi ha un megaprojecte d'electrificació, d'aprofitament de l'aigua per a projectes de necessitat europea.

És a dir, que el paramilitarisme no és simplement un grup de persones a què els

va donar per anar a parar per exemple a l'Urabà (que es van vanagloriar, a més, que havien pacificat la regió i el que havien fet era arrasar els dirigents socials amb comunitats senceres). Parlant d'Urabà, una multinacional dels EUA establerta allà, la Chiquita Brands, ens retrotrau a l'època en què la multinacional de les bananes, la United Fruit Company, va ser la responsable el 1928 de la matança bananera de Ciénaga, Magdalena, quan uns camperols estaven simplement exigint millors condicions laborals de les que tenien en aquell moment. I aquell episodi va ser el que va fer, entre altres coses, molt famós Jorge Eliécer Gaitán, quan en el Congrés de la República, un o dos anys més tard, va explicar al món, al país, el que havia estat precisament la matança de les bananeres, quan suposadament el poder polític i el poder governamental no tenien la menor idea sobre què era el que havia succeït a la regió de Magdalena, avui un dels baluards més importants del paramilitarisme.

Quan la Llei de justícia i pau s'estava creant, jo vaig ser una de les principals opositores a aquest projecte, entre altres raons, perquè crec que una societat és molt pobra quan no té capacitat d'administrar justícia, i quan, a més, els responsables dels delictes que es cometen, en lloc de sortir sancionats o penalitzats, surten com a herois.

Jo tinc les declaracions, perquè jo vaig fer aquest debat al Congrés... I jo vaig donar al país les converses de l'alt comissionat amb els caps paramilitars on es negociava el projecte, on es deia quin tipus de projecte volien, i on, a més, amenaçaven el poder polític que parlarien si no s'agenollava pràcticament l'Estat als seus interessos. I recordo molt bé quan deien que en aquella època ni tan sols s'havia realitzat el projecte en el Congrés. I llavors, en aquells

enregistraments que van aconseguir obtenir-ne deien que no acceptaven penes més grans de vuit anys. No les acceptaven i no acceptaven, a més, que se'ls acusés pels delictes que havien comès, de narcotràfic.

Però el mateix alt comissionat plantejava de quina manera tòrcer el joc a la Cort Penal Internacional.

I Claudia ha explicat que el president de la República té un percentatge de vots molt alt procedent de zones escollides pel paramilitarisme com un projecte d'estat. I em sembla que aquí s'ha de convocar una nova comissió, eleccions al Congrés, perquè, a més, és un congrés il·legítim, i eleccions per escollir president de la República perquè és elegit amb moltíssims vots del paramilitarisme en el país.

Claudia diu que aquesta no és cap solució i jo penso que encara té la raó. Jo vaig arribar a la mateixa conclusió per una raó molt senzilla, perquè el Congrés de la República és la punta de llança. A penes és una part del problema perquè aquí no s'ha pogut realment conèixer, i per això el paramilitarisme li torça el coll a la llei; el paramilitarisme posa la soga al coll als òrgans del poder públic i concretament al Govern actual. Perquè ells saben qui són els que financen el paramilitarisme en el país, ells saben qui són els empresaris que estan interessats en la desaparició dels dirigents socials i polítics importants en el país. Ells saben a més quines són les regions on apropiat-se de les riqueses del país, tenen projectes importants i tenen a més un interès en projectes de transnacionals, és a dir, en última instància, ells saben quins són els militars que donen suport als grups paramilitars per consolidar un model de desenvolupament en el país que, entre altres coses, acull la doctrina, la teoria de la guerra preventiva, la construcció del terrorisme.

Això no significa que jo estigui d'acord amb les matances ni que estigui d'acord amb el segrest ni que estigui d'acord amb actes que van contra la seguretat i la societat, en general. Però el que sí és cert és que a Colòmbia el projecte paramilitar va arribar per quedar-s'hi si la societat no fa res i si la comunitat internacional no exigeix a Colòmbia un tractament davant la crisi humanitària i dels drets humans.

Els militars estan molt compromesos amb això. Entre altres coses, jo crec que val la pena que vostès coneguin la manera com els militars estan aliats amb els paramilitars. I no parlo dels soldats que formen part dels exèrcits del paramilitarisme, que són joves sense cap futur, sense cap educació, sense cap possibilitat al país, igual que molta gent que està a la guerrilla. Parlo dels que són estructura, cos, del paramilitarisme, que són part del sector que està amenaçat i d'altres que estan fugint, però que a més tenen fortes aliances amb generals de la República, del meu país, de la meva pàtria, de Colòmbia. Que tenen a més la responsabilitat en moltíssimes matances com s'ha pogut demostrar, i ho acaba de denunciar la companya. En matances on es deia que estàvem boges, que no eren militars, que eren les FARC. Però en els darrers anys, acaben de condemnar desenes de militars que van participar en les matances de Mapiripán de San José de Apartadó o de Jamundí.

Acabem de guanyar també la demanda per la matança de la Rochela.

Estem avançant i estem demostrant que sí que hi ha una aliança de militars amb paramilitars, amb coses tan greus, tan degradants i tan preocupants, on els mitjans de comunicació nacionals massius fan de tot per impedir que se sàpiga la veritat i es conegui realment què és el que passa a Colòmbia. Per

exemple, el que sí va sortir en un diari va ser com un professor d'esquarterament ensenyava als paramilitars com la motoserra es ficava entre les cames i anava pujant fins que arribava al cor i la persona estava viva encara. I com la sang d'aquelles persones, per demostrar que eren valents, els paramilitars se la prenien. I això és el que una es pregunta: Per què a Colòmbia no reaccionem davant tanta guerra i tanta violència?

Per això jo crec que és molt preocupant, i no puc deixar de pensar que el maneig i el control de les eleccions a Colòmbia no és casual. Obeeix a un projecte, obeeix a més a un aïllament de la capacitat de pensar perquè ho l'hem perduda en el país... És per això que molts de nosaltres estem exigint l'acord humanitari a Colòmbia, perquè també hem de sorprendre'ns davant la capacitat que tenen les FARC de retenir persones, fins al moment. I també que l'Estat colombià no sigui capaç d'entendre que hi ha un element fonamental en com s'humanitza el conflicte, perquè és un guany de la humanitat l'acord humanitari. I és un guany en la mesura que mínimament hi ha un conflicte però no pot deixar-se tan degradat que es digui que passi tot el que pugui passar.

Jo crec que el narcotràfic és un element fonamental que alimenta no solament els paramilitars, sinó també l'Estat, perquè l'economia a Colòmbia no és real, és falsa. Es nodreix precisament d'això, del rentat de diners que fa veure a la gent que estem econòmicament bé, perquè no s'està dient a qui li va bé ja que hi ha un 12% de desocupació, hi ha gairebé 28 milions de pobres, hi ha a més molta gent que no pot accedir als serveis bàsics de la salut i l'educació, i quants colombians i colombianes, uns pel conflicte i altres per la crisi econòmica, demanen al Govern colombià que se solucioni, que aquesta no és la societat que volem tenir. Jo vaig es-

tar de facilitadora del procés de pau abans de ser expulsada, en companyia del president Chávez, i el que més em dol en aquest procés és no haver aconseguit arribar a les FARC fins a un punt en què potser ara no estariem parlant de retinguts i retingudes, de segrestats i segrestades. Estariem parlant potser amb la Taula Catalana per la Pau a Colòmbia, aquí a Catalunya, de quins són els elements més importants en la discussió del que pot ser un procés de pau. I contestariem coses com els processos electorals, sistemes que garanteixin que un pot votar, i tindriem menys morts. Així de senzill. Però penso que això no es va donar, que es va rebentar, perquè a Colòmbia hi ha molta gent que no està interessada en l'acord, i que no està interessada en la pau.

Jo vull fer-los una oferta avui i tant de bo dintre d'uns anys ens tornem a veure per comprovar si el que parlem és cert. Jo crec que a Colòmbia, enmig de totes les carències que tenim i les dificultats i el govern il·legítim, el moviment social de la dona està creixent com mai, està present, està sumant...

Jo crec que som capaços d'assolir-ho; jo sé, a més, de tots els inconvenients dels últims dies, després de l'assassinat de Reyes, en les FARC i l'ELN, a més pel paper que han jugat els mitjans de comunicació (que entre altres coses són de propietat de grups econòmics com el grup PRISA aquí a Espanya, grup que no ha prestat cap benefici a la democràcia colombiana...).

Tanmateix, crec que aconseguirem l'acord humanitari, però a mesura que entenguem que hi ha un factor, i aquest factor s'anomena les FARC, però a més hem d'avançar mínimament perquè el desembre, i aquesta és l'oferta que els vull fer, nosaltres haguem superat el conflicte colombià.

Això significa que a Colòmbia desapareguin els conflictes. Tant és així que no podem tenir un conflicte dels drets humans perquè amb aquest conflicte no som convincts. No parla bé de l'Estat perquè manté una situació de degradació i de deixadesa. Però jo crec que a Colòmbia és possible la pau, perquè hem de ser més els que volem un acord, però ho serem en la mesura que entenguem que les FARC i l'ELN són *made in* Colòmbia, són fets a Colòmbia, i que el paramilitarisme també, i que necessitem concloure per construir el procés de pau, el qual assolirem.

Hi confio i hi poso tot el meu esforç, no solament el personal sinó el de totes les xarxes de les quals formo part, que s'estan aixecant, que s'estan socialitzant, que estan entenent que no podem continuar així i, a més, estic totalment segura que aconseguirem convocar tant les FARC com l'ELN perquè facin la pau, perquè fem la pau. Però sobretot perquè es faci l'acord de tornar a veure les persones perquè si no, no valida el discurs polític, frena el discurs polític. I està establert al Pacte universal dels drets humans, a l'article 9, que ens permet rebel·lar-nos contra unes institucions il·legítimes al país. Tenim tot el dret a rebel·lar-nos, però la nostra rebel·lia no ens pot prendre ni la nostra llibertat ni el pa. I això és el que els demanem a les FARC, que poden rebel·lar-se, que poden recuperar el sentit de la política, però no assassinant la vida, assassinant la llibertat i la possibilitat de la pau.

Als colombians i a les colombianes que estan aquí, que s'hi quedin poquet temps, perquè han de tornar a treballar pel país perquè hem de construir les garanties de la pau. Perquè sí es pot assolir l'acord humanitari, sí es pot assolir la pau al país.

TAULA 2
DONES A COLÒMBIA. CONTEXT GENERAL

Norma Enríquez Riascos

Coordinadora Regional del Comitè Llatinoamericà i del Carib per a la Defensa dels Drets de les Dones, CLADEM

Feminista, activista dels moviments de pau i drets humans a Colòmbia

Per començar, desitjo formular els meus agraïments a cadascuna de les organitzacions i les institucions que conformen la Taula Catalana per la Pau i els Drets Humans a Colòmbia, per la invitació a participar en aquesta interlocució que per a les dones colombianes revesteix un gran interès, i permet seguir desenvolupant els nexes de solidaritat creats entre la societat civil i les autoritats catalanes d'una banda, i d'una altra, entre les organitzacions i les institucions colombianes que treballen per trobar sortides negociades al conflicte armat que persisteix al nostre país.

Se m'ha sol·licitat abordar la situació de les dones en general, tant a Llatinoamèrica com a Colòmbia, qüestió a què m'aproximaré des de tres aspectes amb la finalitat que a partir d'aquests aspectes es generin alguns elements per a la discussió. Començaré per un breu esbós de la situació de les dones a Llatinoamèrica. Continuaré amb un plantejament sobre les amenaces que s'hi perceben i com afecten la vida de les dones de la regió. Finalment, intentaré mostrar com aquests fenòmens s'expressen en la conjuntura sociopolítica de les dones colombianes.

CONTEXT

Durant diverses dècades, a tota Llatinoamèrica i bona part del Carib, la situació de les dones va experimentar una sèrie de transformacions positives que van omplir d'esperança la meitat de la població de la regió, en el convenciment que el camí cap

a la igualtat era un camí possible. Amb el discurs dels drets humans, fent lluites per derrocar algunes de les dictadures més cruels i corruptes, amb l'esperança de superar sense exterminis tots els conflictes armats, amb el somni de vèncer la pobresa i avançar en la justícia social, homes i dones d'un subcontinent divers, multiètnic i pluricultural van esperar entrar al segle XXI en condicions millors que les de les generacions que els van precedir.

Efectivament, a les acaballes dels anys 80, un dels últims dictadors deixava el poder a Xile. Durant els 90, es van concertar i van arribar a terme gairebé tots els conflictes armats interns que subsistien a Centreamèrica: El Salvador (de 1982 a 1992, tot i que s'havia gestat a finals dels 60); Guatemala (1962-1996); Nicaragua (un primer període de 1977 a 1979 i, posteriorment, fins a finals dels 80), i Hondures, país que es va veure immers en el conflicte centreamericà per factors interns i externs, resultat del condicionament de l'ajuda econòmica oferta pels EUA si contribuïa a la defensa dels seus interessos. Els conflictes centreamericans van marcar un període de la història llatinoamericana que va comprendre més d'un quart de segle a partir de 1981, poc temps després del triomf de la revolució nicaragüenca. A Sud-Amèrica, Perú va patir un conflicte armat que es va prolongar gairebé vint anys, entre els anys 80 i 2000. Dels conflictes armats originats a la segona meitat del segle XX, només persisteix el que es desenvolupa a Colòmbia, donat que el de Xiapes, a Mèxic, revesteix altres característiques.

En el col·lectiu social de dones, les situacions d'exclusió són múltiples i variades segons la identitat i la tradició cultural, i estan determinades per diversos factors, com les condicions ètniques, de classe social i de procedència rural.

Mentre a Nicaragua, Perú, El Salvador i Hondures es van succeir uns sèrie de governs dictatorials civils i militars previs al conflicte armat, Colòmbia -que va tenir un curt període de dictadura militar- va mantenir sempre el discutit títol d'una de les democràcies més antigues del continent. Aquesta democràcia formal s'afirmava sempre a partir de la periodicitat de processos electorals i alternança de dos partits polítics al poder. Tanmateix, quan s'examinen detingudament els indicadors de participació/exclusió política, concentració de la riquesa i accés a oportunitats de salut, educació, etc. el règim colombià només podria catalogar-se de manera optimista, com una democràcia excessivament imperfecta. A l'actualitat, el panorama d'autoritarisme regnant, els alts nivells de corrupció, de violència i d'inseguretat, el manteniment d'un altíssim percentatge de població sota el llindar de la pobresa i d'indigència (a pesar de ser un país amb una economia estable i de lent però progressiu creixement), i el ser catalogat com el segon país del món on major nombre de violacions dels drets humans es produeixen, confirmen la distància que separa Colòmbia d'una democràcia real.

Quan comparem la situació de Colòmbia i de les dones colombianes amb la dels països

l'latinoamericans que van viure conflictes armats interns trobem similituds i diferències que considerem d'interès assenyalar.

Colòmbia comparteix amb els països mencionats i amb gran part dels altres de la regió, una tradició d'exclusió social i política per a grans sectors de la població. També són comuns els índexs de concentració de la terra i la riquesa en poques mans -assolida gairebé sempre per mètodes violents- i l'alt grau d'iniquitat, marginalitat, discriminació i exclusió davant els pobles indígenes, afroamericans i en la posició que ocupen les dones en la societat; burgesies despòtiques i alt nivell de corrupció en tots els estaments que ostenten poder. En el cas del col·lectiu social de dones, les situacions d'exclusió són múltiples i variades segons la identitat i la tradició cultural, i estan determinades per diversos factors, com les condicions ètniques, de classe social i de procedència rural. Aquestes identitats no només marquen diferències, ja que en el context de la regió es transformen en desigualtats, molt més quan convergeixen dos o més d'aquests factors de discriminació.

Aquestes desigualtats es tradueixen en alts nivells d'analfabetisme, baixos nivells educatius, accés tardà al vot, al maneig dels béns, a la terra i a la ciutadania, precari nivell d'accés al mercat laboral especialment en el sector formal de l'economia i salaris inferiors als meritats pels homes amb iguals tasques. El que és paradoxal és que aquests indicadors de desigualtat social comuns a quasi tots els països llatinoamericans van començar un procés d'acceleració i agudització amb o sense tractats de pau i en les anomenades transicions a la democràcia. No obstant això, no és casual, donat que les democràcies de finals del segle XX a la nostra regió van implementar el mateix i únic model econòmic: el neoliberalisme.

Tant els fenòmens tangibles com els subtils fan part de processos culturals que mantenen les desigualtats i que contribueixen en èpoques de conflicte a la manifestació de determinades expressions de violència exercides particularment contra les dones.

També és necessari subratllar altres realitats més difícils de percebre però igualment nocives per a la cohesió social com la gestació i el manteniment de discriminacions mitjançant la "naturalització" de fenòmens socials. La incubació de valors autoritaris, reforçats per imaginaris socials i mentalitats culturals, comporta subordinacions i exclusions, on la resignació, l'obediència cega i la servitud es defensen com a virtuts morals. Tant els fenòmens tangibles com els subtils fan part de processos culturals que mantenen les desigualtats i que contribueixen en èpoques de conflicte a la manifestació de determinades expressions de violència exercides particularment contra les dones.

Sobre aquestes violències, com a part específica de les afectacions del conflicte armat, parlaran més endavant altres expositores, i per aquest motiu no m'hi detindrè. Però voldria insistir en el fet que mentre en la nostra regió les democràcies no aconseguixin transcendir la formalitat, no eradicuin les desigualtats i les discriminacions, se segueixin mantenint i defensant els interessos d'uns quants i restringint l'existència d'expressions dissidents, els conflictes socials persistiran i fins i tot s'aguditzaran.

I quant al camí progressiu que somniàvem i per al qual creïem que no hi havia retorn tant pels avenços en les legislacions nacionals com per les declaracions obtingudes en el cicle de cimera mundials que van generar els majors desenvolupaments respecte dels drets humans, la realitat ens mostraria la immensa distància existent entre democràcia formal i real i que tot avenç és susceptible de ser revertit.

NOVES EXPRESSIONS DE VELL PRINCIPI. ELS FONAMENTALISMES, UNA AMENANÇA REAL

Les reflexions d'aquest segon a part, centrades en les amenaces presents contra la vida de les dones van ser avançades en el marc d'un debat obert pels Diàlegs feministes que buscaven precisar què és el que entenem per fonamentalismes i com ells afecten la nostra quotidianitat. Prendré algunes expressions que van sorgir tant en el debat intern com en el Diàleg controvertit realitzat en el passat Fòrum Social de Nairobi.

Les idees clau suggereixen que els fonamentalismes se sustenten en posicions, plantejaments o concepcions únics -que no deixen possibilitat d'alternatives- i que s'hi imposen per mitjà del poder polític i econòmic directament i mitjançant aliances, els quals s'utilitzen per coaccionar les persones amb la imposició de normes o criteris de caràcter religiós, polític, econòmic o doctrinal.

Per aniquilar l'oposició a aquestes "veritats", es privilegia l'ús de la coerció, amb el recurs fins i tot a les armes, ja que per als fonamentalistes, el camí més directe en la propagació i implementació de les seves idees és l'eliminació d'aquells que essent els que

Mentre en la nostra regió les democràcies no aconsegueixen transcendir la formalitat, no eradiquin les desigualtats i les discriminacions, se segueixen mantenint i defensant els interessos d'uns quants i restringint l'existència d'expressions dissidents, els conflictes socials persistiran i fins i tot s'aguditzaran.

els contradiuen són considerats enemics/enemigues. Per a ells, el diàleg, la conciliació o l'acceptació de l'existència d'altres posicions vàlides són inconcebibles. D'aquí la negació de les diferències i la dificultat per acceptar que persones i pobles tenen el dret de desenvolupar els seus projectes de vida personal o col·lectiva en les dimensions que ho desitgin, mentre no obstaculitzin altres exercicis similars.

Els poders hegemònics han tractat de fer de les repúbliques islàmiques l'expressió de l'únic fonamentalisme que enfronta el món actualment. Però l'existència de "veritats úniques i incontrovertibles que s'imposen per la força i que condemnen les alternatives", les percebem tant a orient com a occident, on altres fonamentalismes també afecten i defineixen les nostres vides retallant les nostres llibertats. Les feministes hem identificat en l'àmbit religiós diversos sistemes de creences que s'hi imposen més enllà de la fe, mitjançant l'ús coercitiu de mandats, sancions i prohibicions que afecten tots els àmbits de la vida pública i privada, imposades gràcies al poder politicoreligiós que els seus jerarques ostenten. Aquest

poder permet esborrar les barreres existents entre les pràctiques religioses que responen a les conviccions dels creients i l'obligatorietat, expressada en forma de lleis i preceptes, per a aquells que no comparteixen aquestes creences.

La llibertat religiosa i l'autonomia personal -que suposen la possibilitat d'adoptar o no un sistema de pràctiques i creences- reconegudes en la Declaració Universal de Drets Humans, estan essent seriosament vulnerades a l'Amèrica Llatina. Si a l'Orient Mitjà l'islamisme és imposat per governs fonamentalistes i afecta dimensions insospitades de les vides de les dones, a Occident, el catolicisme i algunes expressions cristianes evangèliques actuen en la mateixa direcció.

A bona part dels països de l'Amèrica Llatina, la jerarquia catòlica, en aliança amb les forces polítiques més conservadores, ha assolit convertir en llei els seus pressupòsits de fe, i ha generat greus danys a la vida, la salut i els projectes de vida de les dones, especialment amb la seva condemna als mètodes anticonceptius moderns i l'avortament, amb les seves visions sobre la sexualitat "correcta" i els plans de vida moralment acceptables. Amb posicions misògines i homofòbiques, han contribuït a la persistència de la subordinació de les dones, a les altes taxes de mortalitat i morbiditat de les dones més pobres i a l'exclusió de les parelles lèsbiques i gais als qual estigmatitzen produint serioses vulneracions als drets humans.

És evident que els fonamentalismes afecten la vida de totes les persones que no comparteixen certes doctrines, però per les seves expressions patriarcals és evident que les dones els pateixen de pitjor forma. Algunes mostres d'allò plantejat s'observen en els següents fets que afecten la dignitat, la llibertat, la vida i la salut de les dones:

A bona part dels països de l'Amèrica Llatina, la jerarquia catòlica, en aliança amb les forces polítiques més conservadores, ha assolit convertir en llei els seus pressupòsits de fe, i ha generat greus danys a la vida, la salut i els projectes de vida de les dones.

L'estratègia fonamentalista s'expressa actualment a Mèxic a través del PAN, partit governant de dretes amb majoria al Congrés Federal. Les dones mexicanes, amb l'actual Govern, perceben que s'ha aprofundit el detriment progressiu dels seus drets, tant en les iniciatives de llei com en les polítiques públiques. L'orientació governamental implícita consisteix a obstaculitzar tot allò relacionat amb drets sexuals i reproductius i eliminar la perspectiva de gènere, posició que va avançar el Vaticà en el seu degut moment davant l'Estatut de Roma i a la qual se sumen diverses estratègies per contrarestar la despenalització de l'avortament al DF.

A Jalisco, la possibilitat de les organitzacions civils d'incidir i de fer front a posicions conservadores és cada vegada més fràgil i fins i tot perillosa, al punt que moltes defensores de drets humans i periodistes que cobreixen les qüestions de drets de les dones i violència han rebut amenaces i intimidacions.

A Centreamèrica, l'antic epicentre dels conflictes armats, les dones viuen serioses afectacions dels seus drets humans. En tots els països augmenta progressivament la incidència de les esglésies en els àmbits públics

i es pateixen retrocessos particulars davant els drets sexuals i reproductius, malgrat que els governs han assignat o avalat la majoria dels tractats de drets humans encaminats a la protecció de les dones, com la CEDAW, la Declaració de Viena sobre la violència contra les dones, la Convenció interamericana de Belén do Para i el Pacte internacional de drets econòmics, socials i culturals, PIDESC. Per exemple:

Nicaragua, que durant anys va establir l'avortament terapèutic com a dret, el va penalitzar amb el suport total dels sandinistes.

La penalització de l'avortament sense causes d'excepció es preveu també a Guatemala i El Salvador.

Hondures manté aquesta línia i va més enllà, en proscriure l'educació sexual com a potestativa de l'estat, al defensar el dret de la família per fixar pautes "morals".

I en la majoria de països de la regió, l'anti-concepció d'emergència malgrat alguns assoliments, està essent qüestionada de nou.

Tot i que la proposta del govern brasiler és considerada per molts sectors com a democràtica i popular, el Congrés mostra una forta tendència conservadora. El Govern ha realitzat aliances, que comprometen la democràcia, amb institucions religioses; avui també al Brasil hi ha un fort retrocés dels drets sexuals i reproductius, principalment al voltant del reconeixement de l'avortament voluntari com un dret de llibertat.

A Brasil, s'observen alguns avenços de les dones als espais de presa de decisió, però en línies generals no hi ha una cultura de participació de les dones en els àmbits polítics, situació que es repeteix en major o menor

grau a tota Llatinoamèrica. Segons les dades del document brasiler de la CEDAW de 2002, en el poder legislatiu brasiler, només el 12% són dones. En l'executiu, a penes representen el 5,8% i en els tribunals la mitjana és de 8% de dones. Moltes de les iniciatives de promoció però també d'obstrucció dels drets de les dones, en especial en allò que a drets humans i reproductius es refereix, provenen del poder legislatiu.

Aquesta realitat és coincident amb molts països de l'Amèrica Llatina i el Carib. La meta del mil·lenni en allò que compet a participació política de les dones mostra assoliments dispars: Cuba, amb 36%, Argentina i Costa Rica, amb 35% i Guyana, amb 31%, són els països amb major percentatge de dones al Parlament. Entre el 20 i el 30%, a penes hi ha sis països i, amb menys del 20%, es troben 22 països¹.

A l'Argentina, durant el passat govern, el ministre de Salut, Ginés González, va exposar obertament la seva posició a favor de la despenalització de l'avortament. Avui, la situació ha canviat dràsticament perquè en la contesa electoral, l'actual presidenta va plantejar establir una nova relació -més amistosa- amb l'Església. El punt de "negociació" sembla haver estat justament el dels drets sexuals i reproductius.

Xile ha debatut recentment sobre la legalitat de la contracepció d'emergència i altres mètodes anticonceptius. Amb ironia, un periodista assenyalava: "la píndola del dia després és abortiva en els consultoris dels serveis de salut però no en les farmàcies on es ven a alts preus". L'anticoncepció d'emergència ja no és un dret, expressió de llibertat i protecció de la salut per a les dones pobres de Xile. Debats similars es van avançar fa pocs mesos a l'Equador i un temps enrere a Perú.

A l'Uruguai, segons alguns/algunes, el país més democràtic de la regió, l'actual president d' "esquerra" va afirmar que si el Parlament aprovava la llei de despenalització de l'avortament, ell la vetaria.

Enmig d'aquest panorama, quines són les més afectades? Les dones urbanes marginades socialment i habitants de zones rurals que no poden accedir als costosos serveis mèdics privats d'alta qualitat i als fàrmacs necessaris per poder decidir autònomament sobre la seva salut, els seus cossos i les seves vides.

Altres fonamentalismes que actuen en consonància i que s'hi imposen gairebé sempre simultàniament tant a orient com a occident són: el fonamentalisme econòmic que s'expressa a través de la globalització capitalista neoliberal i el militarisme que comporta la militarització de la vida civil.

El fonamentalisme econòmic ha reduït les relacions socials i polítiques a relacions mercantils, i ha desdibuixat els drets i la ciutadania. Els estats que abans s'obligaven amb la seva concitadania a donar-los benestar, han anat gradualment cedint el seu camp d'acció i les seves obligacions al mercat: ara ja no som concitadania, som clients i els drets -convertits en una mercaderia més- no es reclamen sinó que es compren. La ciutadania per què tant vam lluitar les dones no és font de drets perquè ara s'obtenen més fàcilment en el mercat dels serveis.

Els defensors incondicionals de la globalització neoliberal afirmen que no hi ha alternativa. Que l'avanç del mercat i el

1 Divisió d'Estadístiques de les Nacions Unides. 2006

Es generen imaginaris centrats en el temor que donen legitimitat a líders messiànics que ens salvaran i protegiran dels terroristes.

seu copament de tots els espais de la vida social és irrefrenable: "No hi ha marxa enrera", diuen, imposant el seu poder hegemònic per destruir qualsevol tipus de producció no capitalista. La consideració del mercat com el màxim regulador de les relacions socials busca fer prevaler els seus interessos sobre les necessitats humanes. La política i els governs posats al servei dels capitals transnacionals, aplanen el camí perquè penetrin sense friccions a tots els racons. Els pobles originaris i les seves economies solidàries són un bon exemple de les "friccions" que els governs es comprometen a eliminar per donar pas lliure al mercat.

En aquest sentit, la tendència dels serveis socials essencials i els recursos naturals és cap a la privatització en la majoria de països de la regió. La responsabilitat de l'Estat disminueix ostensiblement i cedeix la seva potestat a les transnacionals: el petroli, la llum, el gas, l'educació, els serveis de salut i les prestacions socials estan essent entregades al capital global.

Davant els TLC, no hi ha voluntat política per part dels governs de la regió per negociar aquells punts que significarien millors condicions per als seus connacionals, un menor perjudici a la naturalesa i la preservació d'expressions i tradicions culturals (especialment en les àrees de salut i medicina ancestral, i la sobirania alimentària). Malgrat això, la majoria dels/de les

governants, presenten l'aprovació d'aquests tractats comercials, o guarden l'esperança d'obtenir-la, com un èxit nacional.

Altres visions fonamentalistes es fiancen en l'esperit bel·licista que lideren el president Bush i els seus/les seves aliats/aliades de l'anomenat Primer i Tercer Món. Són els actuals defensors/defensores a ultrança del capitalisme transnacional que imposen el criteri que el món només pot estar segur mitjançant l'ús de les armes. La irracional carrera d'armaments que es va desenvolupar durant la guerra freda, ha renascut amb força a l'"occident democràtic". Imposat a través de la por, el militarisme ha calat en la vida social fent de cada espai una trinxera. El bel·licisme imposa els valors dels exèrcits en la vida civil: valors i decisions inqüestionables, l'obediència deguda, la preeminència de la força, l'autoritarisme i la jerarquització.

Al mateix temps, es generen imaginaris centrats en el temor que donen legitimitat (ho diuen les enquestes) a líders messiànics que ens salvaran i protegiran dels terroristes. Dins de la lògica militarista, els terroristes que han de ser eliminats no són només els enemics armats, ja que paral·lelament es desenvolupa una política d'assenyalament, on els qui dissenteixen, s'oposen i expressen alternatives al model bel·licista, també representen un perill per al manteniment de l'ordre.

La seguretat afirmada en la força es privilegia sobre el respecte als drets dels/de les altres. En el nom dels drets humans, no es vacil·la a violar-los tots, perquè per destruir els "enemics" que no són considerats subjectes d'aquests drets, bé val la pena retallar, suprimir, negar o desconèixer determinades persones i/o pobles, els seus drets fonamentals.

COLÒMBIA. CRÒNIQUES DE MILERS DE MORTS ANUNCIADES: ELS DIVERSOS ROSTRES I COSSOS D'UNA MATEIXA TRAGÈDIA EXPRESSADA EN ELS FONAMENTALISMES

El conflicte armat afecta la vida de tot el país directament i indirecta, però el seu impacte és més gran a les comunitats més pobres, per als opositors polítics i per als que habiten les zones geoestratègiques més conflictives. Igualment té efectes particulars sobre les vides de les dones, joves i nenes, en la mesura que les formes de discriminació i violència contra aquests grups s'exacerben al mig del conflicte. Aquesta situació, sostinguda al llarg de tants anys i estimulada per la impunitat, ha aguditzat la crisi de drets humans al país.

Des de l'agost de 2002, amb la primera presa de possessió d'Álvaro Uribe, el Govern ha adoptat una sèrie de mesures que privilegien i enforteixen el poder militar, en detriment de les institucions civils. La política de "defensa i seguretat democràtica" involucra la població civil en el conflicte armat a través de mecanismes com la xarxa d'informadors, el programa de soldats camperols i diverses xarxes que, afavorides des de l'Estat, fomenten la vigilància desconfiada de la vida dels altres i la polarització de la societat civil. A la llum de la por, les prevencions creixen i cada acte efectuat pels veïns pot convertir-los en sospitosos.

La militarització de les regions reforça diverses formes de violència contra les dones i no és casual que sigui en aquelles més militaritzades on s'ha incrementat l'índex de violència sexual. Això, sumat a altres formes d'intimidació com el control social, on els grups armats es prenen el dret de disposar i controlar segons els seus propis paràmetres, els cossos, les accions i els comportaments

de la població no armada, particularment els de les dones. Per a aquests efectes, estableixen codis o reglaments de "convivència" que determinen amb qui poden relacionar-se socialment i afectivament (especialment les dones adolescents), els llocs que poden visitar, els horaris, el tipus de roba que utilitzen, entre d'altres. Anar-hi en contra suposa sancions de tipus escarment en què s'humilien les persones davant les seves comunitats i se'ls imposen penes cruels i inhumanes.

El procés de desmobilització dels paramilitars, reglamentat per l'anomenada Llei de "justícia i pau", malgrat les promeses, no contribueix al desmantellament de les estructures paramilitars i, en canvi, ha incrementat la impunitat en no garantir l'accés a les víctimes a la veritat, la justícia i la reparació integral.

La negació de l'existència del conflicte armat intern i la consegüent anul·lació del principi de distinció, afecta seriosament la població civil, que és assenyalada arbitràriament de ser part combatent.

Els familiars de víctimes i víctimes del desplaçament forçat són tractats com a persones sospitoses tant per autoritats com per les comunitats, i han de provar la inexistència de vincles amb actors armats. Gran part de la societat civil repeteix les consignes del mandatari de torn: "qui no està amb Colòmbia, està amb el terrorisme" (tanques publicitàries fixades a les principals ciutats del país, amb autorització d'Uribe Vélez i firmades per ell). Les expressions bel·licoses repetides fins a l'infinit pels principal mitjans de comunicació han calat en la població que s'autoanomena apolítica i es reforça en les expressions dels partits conservadors. Sembla que visquem en un país on hi ha vides que no importen, que no signifiquen res i on hi ha

Amb la primera presa de possessió d'Álvaro Uribe, el Govern ha adoptat una sèrie de mesures que privilegien i enforteixen el poder militar, en detriment de les institucions civils.

éssers humans que són millors morts que vius, i es paga per matar-los. Prova d'això és el cas recent del responsable de la mort i la mutilació d'un membre del Secretariat de las FARC, a qui públicament se li va fer entrega del pagament d'una recompensa per preservar la credibilitat en el "programa de recompenses per informació que condueixi a la captura dels insurgents i paramilitars".

Aquestes tendències militaristes que s'imposen sobre el poder civil, han convertit la mort dels adversaris en una festa. Les notícies de les "baixes enemigues" són celebrades per les autoritats quan les anuncien i fins i tot sacerdots, periodistes i altres personalitats es pronuncien en el mateix sentit.

La relativització de l'ètica també es mostra en allò que respecta al fonamentalisme del mercat. Un bon exemple és la prevalença que es dona al capital sobre el benestar, la salut i la vida de les persones. La Llei 100 que va originar la privatització dels serveis de salut, el ponent de la qual va ser l'actual president de Colòmbia, ha portat al tancament de nombrosos hospitals, a la inassistència de desenes de milers de persones que moren a les portes dels hospitals; dones que pareixen als carrers, personal mèdic mal remunerat que atén ordres davant els medicaments i exàmens que ha de formular

perquè els rendiments dels capitals no siguin afectats. Ara veiem pacients terminals que no poden accedir als seus tractaments malgrat les sentències de la Cort Constitucional. La salut i la vida no constitueixen drets per a totes i tots.

Els fonamentalismes religiosos i del mercat s'imbriquen i es reforcen amb la militarització de la quotidianitat, per presentar un perillós panorama.

Durant molts anys, els parlamentaris i els funcionaris de la branca judicial van mantenir o dictar lleis i sentències que es basaven en les seves creences religioses i no en la protecció de la llibertat, la vida i la salut de les dones colombianes. Fins i tot així ho van fer la majoria dels magistrats de la Cort Constitucional que despenalitzava l'avortament per tres causes: violació, greu risc de la vida de la mare i malformacions del fetus incompatibles amb la vida. Nombrosos funcionaris de les institucions de salut, tant administratius com de la medicina, van seguir negant o dificultant l'accés a l'avortament segur a moltes dones i nenes.

La pregunta que fem als fonamentalistes religiosos té a veure amb la dignitat de la vida humana i amb el fet mateix de salvar vides, respecte a dos casos dolorosos que il·lustren aquest comportament. Un cas és el d'una nena de dotze anys, violada i embarassada pel padrastre a qui els metges d'un hospital estatal tractaven de dissuadir perquè no avortés, malgrat la decisió de la nena i dels seus pares. Els fonamentalistes van mobilitzar estudiants de col·legis per dissuadir-les i per amenaçar-les. El segon cas ens parla de la història d'una dona, Marta Zulia, mare de tres filles, a qui descobreixen un quart embaràs i l'existència d'un càncer. Els metges es neguen a irradiar-la per no afectar el fetus. La

Volem i creiem que altre món millor és possible si generem aliances en solidaritat amb totes/tots les i els excloses/exclosos, i on tots i totes tinguem cabuda

salut de Marta Zulay és seriosament afectada i mor dos anys després de parir la seva quarta filla.

Persisteixen les preguntes: de quina vida parlem? Per què és relativa la llibertat que es pregona que tothom té autonomia per decidir el seu pla de vida? Per què la vida de les dones té menys valor que la de la possibilitat de vida? Per què s'imposen sobre els drets?

Els fonamentalismes són el rostre absolut del patriarcat. Són l'exercici de la dominació a ultrança basada en l'obediència no raonada, en el terror davant el càstig, en l'absència d'alternatives. Les feministes no podem enganyar-nos. El nostre ideari de respecte per les diferències, de coexistència en la pluralitat, de sororitat per assolir les mateixes oportunitats per a tots/totes, va per un altre camí. Per això, davant els fonamentalismes religiosos proposem estats laics i persones autònomes; davant la globalització neoliberal, cridem les resistències en contra del consumisme i de les transnacionals que vulneren els drets dels pobles i del planeta, i a l'empoderament d'economies alternatives. Davant la guerra, l'armamentisme i la militarització de la vida civil posem per davant el diàleg, les sortides negociades, el desarmament, la creació d'oportunitats per a tota la humanitat i la distribució equitativa de l'ingrés. Declarem que el nostre cos i les nostres vides no són

ni de l'Estat ni de les jerarquies religioses, ni del mercat, ni dels guerrers... Els nostres cossos i les nostres vides ens pertanyen i lluitem per regir els destins i el destí dels nostres pobles.

Davant els nacionalismes que s'invoquen per defensar els fonamentalismes diem: no són les fronteres polítiques, ni geogràfiques les que dividiran la humanitat; aquells qui guanyin en aquelles guerres només seran els últims a morir... Volem i creiem que altre món millor és possible si generem aliances en solidaritat amb totes/tots les i els excloses/exclosos, i on tots i totes tinguem cabuda.

Martha Lucía Vásquez Zawadzky

Consellera Presidencial per a l'Equitat de la Dona

En nom de la Conselleria Presidencial per a l'Equitat de la Dona de Colòmbia i del Govern, agraeixo la invitació que m'han formulat per participar en aquestes VI Jornades sobre Colòmbia, organitzades per la Taula Catalana.

Vull expressar-los que complir la tasca encomanada de presentar la situació actual de les dones a Colòmbia constitueix una valuosa oportunitat per donar a conèixer els avanços en la lluita que ha hagut de lliurar l'Estat colombià per eradicar la violència que per més de quaranta anys han perpetrat indiscriminadament contra dones i homes els grups armats al marge de la llei, violència les conseqüències de la qual ha de conèixer en la seva justa dimensió la comunitat internacional.

Diverses han estat les causes de la violència a Colòmbia, però m'atreveixo a dir que entre totes elles ha primat el narcotràfic, que ha alimentat les diferents organitzacions delinqüents.

Hem d'agregar l'existència de patrons culturals que es van anar arrelant en la societat i que van conduir a la permissivitat social davant els càrtels de la droga, la guerrilla i el paramilitarisme, sense calcular l'abast en matèria de violència i de corrupció a què podria conduir aquesta "cultura de la il·legalitat".

En l'actualitat, les polítiques governamentals estan jugant un paper preponderant per a la desmobilització i el desmantellament de les organitzacions armades il·legals; i els mitjans de comunicació estan contribuint

a generar una consciència social de rebuig a la violència, acompanyada d'una àmplia mobilització social.

FACTORS ANALITZATS

Per presentar la situació actual de les dones a Colòmbia, es van examinar els següents factors: la conjuntura interna que travessava el país el 2003, les polítiques del Govern del president Álvaro Uribe Vélez i les accions d'altres sectors a favor de les dones.

La ponència documenta avanços significatius en relació amb la situació de les dones i mostra amb claredat com a Colòmbia la promoció de l'equitat entre dones i homes i la potenciació de la dona són considerats aspectes determinants per garantir els drets polítics, econòmics, socials i culturals de tota la ciutadania.

CONJUNTURA POLÍTICA EL 2002

L'agost de 2002, Colòmbia enfrontava serioses amenaces a la seva inconstitucionalitat. Davant aquesta conjuntura interna del país, el president Álvaro Uribe Vélez es va comprometre des de l'inici del govern a enfortir l'estat de dret i a restablir l'imperi de la llei en tot el territori, en el marc del compromís amb els Drets Humans i el Dret Internacional Humanitari, a fi de defensar i preservar la governabilitat democràtica.

Per assolir aquest objectiu, va posar en marxa la Política de Seguretat Democràtica

A Colòmbia la promoció de l'equitat entre dones i homes i la potenciació de la dona són considerats aspectes determinants per garantir els drets polítics, econòmics, socials i culturals de tota la ciutadania.

juntament amb una ambiciosa política social.

El Govern està convençut que només a través de la confiança inversionista i un creixement econòmic elevat i sostingut amb equitat social, que generi competitivitat, feina, cobertura universal en educació, salut i seguretat social, i que distribueixi els beneficis a tots i totes els/les colombians/colombianes, especialment als qui més ho necessiten, es podrà construir una societat que brindi seguretat a la seva ciutadania i que sigui més justa i democràtica.

DEMOCRÀCIA EN APROFUNDIMENT

El president Uribe ha expressat que "Colòmbia viu avui dues realitats: hi ha una democràcia en aprofundiment i un terrorisme en descens", perquè estan vigents totes les opcions polítiques i convergeixen totes les contradiccions pròpies d'una democràcia; i perquè hem començat a superar la violència que fins fa poc anys semblava impossible de vèncer".

Democràcia en aprofundiment si es tenen en compte els avenços d'equitat social i equitat de gènere que han estat pilars fonamentals dels plans nacionals de de-

svolupament 2002-2006 i 2006-2010, que han implementat eines com la revolució educativa, l'ampliació i la millora de la protecció i la seguretat social, el maneig social del camp i dels serveis públics, el desenvolupament de la micro, petita i mitjana empresa.

De la mateixa manera, s'han anat incorporant gradualment i de manera transversal en diferents polítiques públiques, plans, programes i estratègies, l'enfocament de gènere i s'ha desenvolupat una política afirmativa a favor de les dones.

AVANÇOS

DONA I EDUCACIÓ

Les estratègies per a l'ampliació de la cobertura en educació es reflecteixen en la generació de noves quotes en l'educació preescolar, bàsica i mitjana de les quals un 49,88% van ser ocupades per dones.

A partir de 2005, d'acord amb les dades reportades per les entitats territorials, s'ha identificat que en la matrícula total per poblacions ètniques, en els pobles afrocolombians i Rom la major participació la tenen les dones en comparació amb els homes.

En la població amb necessitats educatives especials, la major concentració de matrícules es dona en el grup masculí en comparació amb el femení. Tanmateix, en els nivells de secundària i mitja hi ha una major participació de les dones.

Quant a la població víctima de la violència generada pels grups armats al marge de la llei que està matriculada en el sistema educatiu s'ha pogut verificar que es manté la tendència de les matrícules normals, en el sentit que la major participació del sexe

femení es dona en els nivells de secundària i mitja.

En educació superior, en la matrícula és més gran la participació de les dones que la dels homes, que es manté en una taxa superior al 51%; en el programa d'alfabetització, entre el 2003 i el 2007 es van alfabetitzar 392.560 joves i adults/adultes.

El dinamisme del mercat laboral durant el primer govern del president Uribe i el que portem del segon, ha permès una reducció dràstica de l'atur gràcies a la creació d'1,9 milions de nous llocs de treball en sectors estratègics i millors condicions laborals a causa de la reducció en el nivell de subocupació per insuficiència d'hores treballades.

La taxa de desocupació nacional mitjana anual durant el 2007 va ser de l'11,1%, quatre punts per sota de la taxa més alta, presentada l'any 2002 (15,7%). Així mateix, respecte a la desocupació femenina, el 2007 és l'any que presenta la taxa més baixa (14,6%) dels darrers sis anys.

Segons informació del Departament Administratiu Nacional d'Estadística, "en el trimestre mòbil novembre 2007-gener 2008, la taxa d'atur va ser del 14,2% per a les dones i del 8,3% per als homes. En les tretze àrees, la taxa d'atur per a les dones es va situar en el 12,6%, i per als homes en el 8,8%"¹.

A Colòmbia, moltes dones consideren més adequat per a elles i les seves famílies portar a terme una iniciativa empresarial pròpia per dos factors: per marcar les seves pròpies condicions laborals i perquè en les feines només assoleixen una mitjana d'un 75% dels ingressos dels homes, amb la qual cosa es presenta una bretxa del 25%, més pronunciada per al sector informal (31%) que per al sector formal (17%). No obstant

això, comptar amb mesures d'intervenció en matèria de discriminació laboral a través del "Pla estratègic per a la defensa dels drets de la dona davant la justícia a Colòmbia", els programes promoguts des del Ministeri de Protecció Social, el Ministeri d'Agricultura i Desenvolupament Rural, el Servei Nacional d'Aprenentatge (SENA), els crèdits atorgats per Bancoldex i els programes impulsats des del Ministeri de Comerç, Indústria i Turisme, entre d'altres.

DONA I SALUT

En matèria de salut, es va aconseguir la inclusió de 7,8 milions de nous usuaris al Règim Subsidiari de Salut. En el període 2002-2006, el nombre total d'afiliats/afiliades, va passar de 10,7 milions a 18,6 milions, amb la qual cosa la cobertura actual de la població de Sisbén 1 i 2 va assolir el 62,7%.

El mes d'agost de 2007, la xifra d'afiliats va ascendir a 21,4 milions, "dels quals, 19,5 milions es troben afiliats amb subsidis plens, i 1,9 milions amb subsidis parcials, assolint una cobertura de 73% sobre la població nivell 1 i 2 del Sisbén"².

Per la seva part, fins a agost de 2007, el Règim Contributiu va assolir "16,4 milions de persones afiliades, i el Sistema de Riscos Professionals al voltant de 5,9 milions, la qual cosa representa un compliment de la meta anual d'11,8% i 100,9%, respectivament"³.

- 1 DANE, Butlletí de premsa, "Mercat laboral per sexe. Gran Enquesta Integrada de Llars, trimestre mòbil novembre 2007-gener 2008", març 11 de 2008. Disponible a: http://www.dane.gov.co/files/investigaciones/boletines/ech/ech/bol_sexo_nov07_ene08.pdf
- 2 DNP - Presidència de la República - Alta Conselleria Presidencial. "Política social. Estat comunitari, desenvolupament per a tots. Resultats 2007", Bogotà, novembre 2007, PG 31.
- 3 Vegeu pàg. 32.

Les dones participen com a electores en un major percentatge a la participació dels homes.

DONA RURAL

La política del Ministeri d'Agricultura inscriu programes que involucren les dones rurals en la formulació i l'execució de projectes com PADEMER, FOMMUR, Habitatge d'Interès Social Rural i Reforma Agrària, i la Llei 731 de 2002 "afavoreix les dones rurals", prioritza les de baixos recursos i consagra mesures específiques per accelerar l'equitat entre l'home i la dona rural i li permet obtenir el títol de propietat sobre el predi que comparteix amb el seu company quan aquest n'abandona l'exploatació directa durant el terme previst en les normes legals perquè operi la prescripció agrària.

Per desenvolupar activitats productives es van establir línies de crèdit en condicions especials de garanties i taxa d'interès per al finançament de projectes agropecuaris i no agropecuaris.

POLÍTICA AFIRMATIVA A FAVOR DE LES DONES

El poder executiu va adoptar la política afirmativa "Dones Constructores de Pau i Desenvolupament", impulsada per la Conselleria Presidencial per a l'Equitat de la Dona, consignada als plans nacionals de desenvolupament 2002-2006 i 2006-2010, que focalitza els seus programes en quatre eixos temàtics: ocupació i desenvolupament empresarial, educació i cultura, participació política de les dones i prevenció de totes les formes de violència contra les dones.

En el marc d'aquesta política s'ha posat en marxa el Pla estratègic per a la defensa dels drets de la dona davant la justícia que comprèn 116 mesures, entre elles mesures administratives, reformes legislatives i un procés pedagògic nacional sobre els drets humans de les dones, que hem denominat "Alfabetització jurídica de les dones", que es tradueix en un major coneixement de la població sobre els seus drets, sobre la importància de denunciar els fets de violència perquè no quedin en la impunitat i sobre els serveis que presten les diferents institucions per atendre els casos de violència.

Fugir de la violència intrafamiliar s'ha convertit en una de les raons que faciliten el reclutament de dones, nenes i nens per part dels grups armats il·legals; per aquesta raó, la CPEM articula les estratègies de prevenció de la VIF amb l'estratègia per assolir la independència econòmica de les dones.

En l'àrea d'Ocupació i Desenvolupament Empresarial de la CPEM, s'avança el Programa Nacional per al Desenvolupament Integral de la Dona Empresària, que permet accés a capacitació empresarial, a serveis financers i a canals de comercialització, i contribueix a l'enfortiment de les seves activitats empresarials, a la generació d'ingressos i d'ocupacions i a evitar que les microempreses de titularitat femenina fracassin.

DONA I PARTICIPACIÓ POLÍTICA

Les dones participen com a electores en un major percentatge a la participació dels homes. En les eleccions del 28 de maig del 2006, el total de votació femenina va ser de 6.161.817 (51,9%) i la votació masculina va ser de 5.700.547 (48,06%).

En els càrrecs decisoris de l'administració pública, la participació s'ha incrementat gràcies a l'aplicació de la Llei de quotes: en

el nivell territorial, més del 33% dels càrrecs del nivell directiu van ser ocupats per dones en les administracions que va acabar el desembre de 2007; en l'àmbit nacional, hi ha tres ministres, una consellera, dues conselleres presidencials, vuit viceministres en tretze ministeris, directores de departaments administratius (ICBF) i superintendents (de serveis), entre d'altres.

La participació de les dones en càrrecs d'elecció popular és molt baixa, no supera el 10%. Per incrementar la participació política de les dones i d'organitzacions i associacions no governamentals de dones, es promouen els Consells Comunitaris de Dones, i es va firmar el Pacte per a una inclusió efectiva de les dones en la política, el 2005. La signatura la van dur a terme els representants dels partits i moviments polítics per desenvolupar estratègies que permetin avançar en l'equitat de gènere a l'interior dels partits.

En el pla internacional, entre el 2002 i el 2006, 131 dones es trobaven vinculades al servei exterior en càrrecs diplomàtics, i 35 dones eren caps de missions diplomàtiques⁴. Actualment, Colòmbia ocupa amb mi la Vicepresidència de la Comissió Interamericana de Dones en el marc de l'OEA, i per segona vegada consecutiva, una de les vicepresidències de la Taula Directiva de la Conferència Regional sobre la Dona d'Amèrica Llatina i el Carib.

L'EQUITAT DE GÈNERE COM A POLÍTICA D'ESTAT

Amb la finalitat de consolidar l'equitat de gènere com a política d'estat, els representants de les tres branques del poder públic, universitats públiques, òrgans de control i alguns gremis del sector privat van subscriure l' "Acord nacional per l'equitat entre dones i homes". A partir d'aquest document, s'ha desenvolupat una estratègia de transversalitat de gènere.

Diagnòstic

En síntesi, podem afirmar que actualment les dones a Colòmbia:

- Compten amb una Constitució Política i un ampli catàleg de lleis que consagren el principi d'igualtat entre homes i dones i una prohibició expressa contra la discriminació de la dona.
- Tenen accés equitatiu a l'educació.
- Han accedit en massa al mercat laboral.
- Tenen una esperança de vida que arriba als 75,1 anys.
- Participen en la presa de decisions de les grans decisions del país (ministeris, Congrés, Altes Corts).
- Compten amb polítiques públiques i estratègies que afavoreixen l'avenç de la dona i la igualtat de gènere com ho indiquen els resultats assolits.
- Els diversos estaments fan referència a la importància de la incorporació de la perspectiva de gènere.
- Colòmbia reconeix a la dona una capacitat jurídica idèntica a la de l'home, iguals drets per firmar contractes i administrar béns i de dispensa, i un tracte igual en totes les etapes del procediment en la jurisdicció.
- Tenen els mateixos drets que l'home per circular lliurement; elegir la seva residència i el seu domicili; contraure matrimoni; elegir lliurement el seu cònjuge. Tenen els mateixos drets i les

4 Informació actualitzada el juny de 2006.

mateixes responsabilitats durant el matrimoni i amb ocasió de la seva dissolució; els mateixos drets i les mateixes responsabilitats com a progenitors; els mateixos drets en matèria de propietat i la mateixa edat mínima per a la celebració del matrimoni.

- En matèria de tràfic de persones, a més de la ratificació del Protocol per "prevenir, reprimir i sancionar el tràfic de persones, especialment dones i nens", es va aprovar la Llei 985 de 2005, "mitjançant la qual s'adopten mesures contra el tràfic de persones i normes per a l'atenció i protecció de les víctimes del tràfic"; que permet lluitar efectivament contra la delinqüència transnacional i augmenta les penes a aquells que cometin aquest delictes; es compta amb el Comitè Interinstitucional per a la Lluita contra el Tràfic de Persones i amb una estratègia nacional contra el tràfic de persones.

Des del punt de vista jurisprudencial, en els últims cinc anys, la Cort Constitucional i la Cort Suprema de Justícia han proferit almenys 3.000 sentències relacionades amb la situació de la dona.

- Hi ha un OAG creat mitjançant la Llei, per al seguiment des de la perspectiva de gènere de polítiques, lleis, sentències, estadístiques.

Resultats assolits el desembre de 2007 en matèria de política social des de la perspectiva de gènere:

-El 50,12% dels matriculats en educació mitjana i bàsica van ser dones, d'un total d'11.006.320.

-Un 49% d'un total de 107.986 noves quotes generades en educació superior van ser per a dones.

-El 48,6% dels graduats en educació superior van ser dones d'un total de 164.680.

-El 60% dels adults alfabetitzats van ser dones, d'un total de 150.530.

-El 55,5% dels crèdits universitaris aprovats per ICETEX van ser per a dones.

-El 53,5% de les persones beneficiàries amb contractes d'aprenentatge van ser dones.

-El 94,58% de les llars beneficiades amb el Programa famílies en acció compten amb una cap femenina.

-El 53,7% de les persones beneficiades amb el Programa joves en acció van ser dones.

-El 50,46% dels beneficiats en el programa joves rurals van ser dones.

-El 58,39% dels adults més grans beneficiaris de subsidis van ser dones.

-El 48,56 % dels camperols vinculats a projectes de seguretat alimentària van ser dones.

-El 52,4% de l'alumnat capacitada en formació professional integral van ser dones.

TERRORISME EN DESCENS

Després de cinc anys i mig de govern, la política de seguretat democràtica ha assolit importants resultats en la lluita contra la violència dels grups armats il·legals.

L'ambient general del país ha millorat en matèria de seguretat i confiança; s'ha assolit una reducció esglaonada del nombre

d'homicidis, que han passat de 23.523 casos l'any 2003 a 17.198 homicidis el 2007, disminució dels atacs a poblacions en un 84,8% en relació amb el quadrienni anterior. Disminució dels segrestos amb extorsió en un 80% entre el 2002 i el 2005, d'atemptats terroristes en un 63%; del desplaçament forçat en un 29% mitjana anual des del 2003, mitjançant una gestió de prevenció i atenció integral a la població afectada i la destinació de molts recursos pressupostats.

Així mateix, es va aconseguir la desmobilització entre agost del 2002 i novembre del 2006, de 42.808 persones que pertanyien a grups armats al marge de la llei: 34.196 de les autodefenses il·legals, fet abans mai vist en la història del país, ni tan sols en anteriors processos de pau; el retorn d'una mitjana important de famílies desplaçades als seus llocs d'origen; la presència de la força

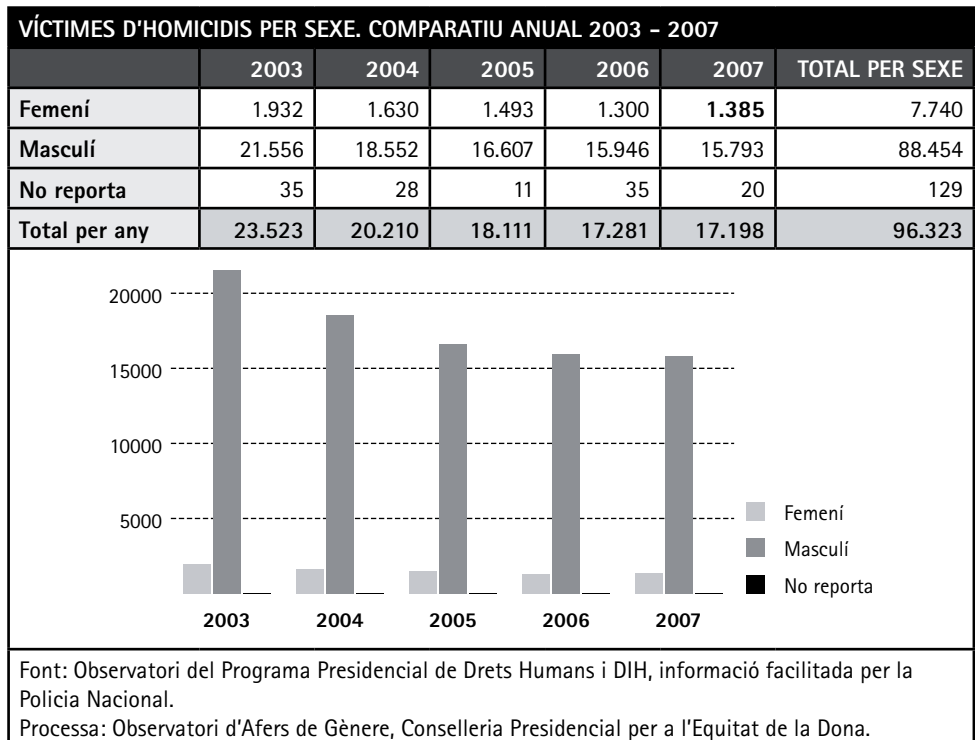
pública en el 100% dels municipis, un ampli suport a les institucions i un rebuig total als grups armats il·legals.

RESULTATS DE LA POLÍTICA DE SEGURETAT DEMOCRÀTICA⁵ DESAGREGATS PER SEXE:

DISMINUCIÓ DELS HOMICIDIS

En el període 2003-2007, es van registrar un total de 96.323 homicidis en el marc de la violència perpetrada per grups armats il·legals, dels qual 7.740 corresponen a dones, equivalent al 8%. En tots els anys citats, es va presentar una disminució gradual en el

5 Informació subministrada per l'Observatori del Programa Presidencial de Drets Humans i DIH, Vicepresidència de la República, 2007.

HOMICIDIS DE PERIODISTES SEGONS SEXE. COMPARATIU ANUAL 2001 - 2007								
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	TOTAL PER SEXE
Femení		1						1
Masculí	9	10	7	3	2	3	2	36
Total per any	9	11	7	3	2	3	2	37

Font: Observatori del Programa Presidencial de Drets Humans i DIH, amb informació facilitada de FLIP.
 Elaborat per: Observatori d'Afers de Gènere, Conselleria Presidencial per a l'Equitat de la Dona.

nombre d'homicidis, essent el 2007 l'any en què es va donar el menor nombre de casos (17.198). En tots els anys, els homes han estat les principals víctimes en el 91,8% dels casos.

REDUCCIÓ DE L'HOMICIDI DE PERIODISTES

Entre els anys 2001 i 2007, van ser assassinats 37 periodistes, el 97% de les víctimes homes. L'any 2002 registra el major nombre

d'aquests homicidis, a partir del qual les xifres han disminuït dràsticament.

REDUCCIÓ D'HOMICIDIS DE SINDICALISTES

En els darrers sis anys, un total de 436 sindicalistes han estat assassinats al país, dels quals, el 10,55% són dones, la qual cosa equival a 46 casos. L'any 2001 es va presentar el major nombre d'homicidis (123), essent 14 de les víctimes dones. A partir del 2002, les xifres disminueixen, i és el 2005

HOMICIDI DE SINDICALISTES D'ALTRES SECTORS 2000 - 2006, PER SEXE									
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	TOTAL GENERAL	%
Dones	8	14	11	8	3	1	1	46	10,55%
Homes	78	109	88	39	39	13	24	390	89,45%
Total general	86	123	99	47	42	14	25	436	100,00%

HOMICIDI DE MESTRES SINDICALITZATS 2000 - 2006, PER SEXE									
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	TOTAL GENERAL	%
Dones	10	22	15	19	16	5	9	96	23,53%
Homes	59	60	82	35	31	21	24	312	76,47%
Total general	69	82	97	54	47	26	33	408	100,00%

Font: Observatori del Programa Presidencial de Drets Humans i DIH, informació facilitada pel Ministeri de Protecció Social, CIC, de la Policia Nacional, ENS, CUT, Fecode.
 Elaborat per: Observatori d'Afers de Gènere, Conselleria Presidencial per a l'Equitat de la Dona.

l'any que va registrar el menor nombre de sindicalistes assassinats (14), dels quals en un cas la víctima era dona.

En el període de referència, 408 mestres sindicalistes van ser assassinats; d'aquests, el 23,53% són dones, és a dir, 96 casos.

Durant el 2002, es van presentar el major nombre de casos de dones i homes (97).

El 2005 apareix com l'any que es van donar menys homicidis en total i de dones, tot i que la xifra va augmentar novament el 2006.

SEGRESTOS PER SEXE COMPARATIU 1996 - 2007			
	DONES	HOMES	TOTAL PER ANY
1996	234	805	1.039
1997	269	1.354	1.623
1998	477	2.391	2.868
1999	640	2.576	3.216
2000	681	2.901	3.582
2001	528	2.393	2.921
2002	596	2.289	2.885
2003	476	1.646	2.122
2004	412	1.028	1.440
2005	174	626	800
2006	164	523	687
2007	138	383	521
Total per sexe	4.789	18.915	23.704

Font: Observatori del Programa Presidencial de Drets Humans i DIH, amb informació de Fondelibertad.
Elaborat per: Observatori d'Afers de Gènere, Conselleria Presidencial per a l'Equitat de la Dona.

DISMINUCIÓ DE SEGRESTOS

Entre el 1996 i el 2007, Fondelibertad estima que es van cometre 23.704 segrestos al país. És important destacar que durant l'any 2007 es va presentar el menor nombre de segrestos en els darrers deu anys, 521 casos, dels quals un 26,5% correspon a dones que han estat víctimes d'aquest flagell, equivalent a 138 persones.

En aquests deu anys, els homes han estat les principals víctimes d'aquest delictes, en un 79,8%, en comparació amb les víctimes dones que ascendeix al 20,2%.

A partir de l'any 2005, es registra una disminució significativa en el nombre de segrestos per any, tendència que s'ha mantingut fins al 2007.

PROCÉS DE DESMOBILITZACIÓ DE LES AUC

L'Oficina de l'alt comissionat per la Pau, encarregada d'assessorar el president de la República en l'estructuració i el desenvolupament de la política de pau, com a portaveu del Govern nacional respecte del desenvolupament d'aquesta política davant l'opinió pública, va verificar la voluntat de pau i de reinserció a la vida civil dels que lluiten que pertanyen a les Autodefenses Unides de Colòmbia, AUC, i va formalitzar els diàlegs amb els portaveus i representants del grup que va permetre la reinserció de més de 33.000 dels seus integrants a la vida civil.

L'impacte d'aquesta desmobilització massiva en la disminució de la violència i de pèrdua d'aquestes vides humanes i en la seguretat col·lectiva, es podrà mesurar en els propers anys. Addicionalment, el procés de desmobilització i el fet que els seus caps s'han posat a disposició de la justícia,

L'Estat colombià rebutja l'existència d'un conflicte armat.

confirma la voluntat governamental de tancar les portes a la violència dels grups il·legals.

LES FARC, UN GRUP TERRORISTA

L'Estat colombià rebutja l'existència d'un conflicte armat per les següents raons:

1. No hi ha grups armats il·legals que realitzin operacions militars concertades sota un comandament responsable.
2. No hi ha a Colòmbia territoris dominats pels grups armats il·legals.
3. No hi ha a Colòmbia grups armats il·legals que compleixin o que estiguin disposats a complir els preceptes humanitaris.

Tenint en compte l'anterior, el nostre país no atorga estatus de bel·ligerància ni a la guerrilla ni als paramilitars. Al contrari, els considera terroristes perquè cometem crims de lesa humanitat com l'atroc pràctica del segrest, la sembra de mines antipersona que deixen dones i infants mutilats, i el reclutament forçat de nens i nenes.

ACORD HUMANITARI

El Govern nacional ha realitzat esforços per aconseguir un acord humanitari amb les FARC, entre ells, menciono els següents:

- L'any 2006, representants de França, Suïssa i Espanya van demanar al Govern que acceptés una zona de trobada per dur a terme allí l'acord humanitari amb les FARC. El Govern ho va fer de seguida, de manera pública.

- Posteriorment, el Govern va ser informat que les FARC van enganyar els delegats europeus i simplement els van dir que hi havia hagut un malentès. No obstant això, els delegats europeus van demanar al Govern la seva anuència per poder avançar els contactes necessaris amb els representants de les FARC a la recerca de l'acord humanitari.

El Govern ho va permetre i, a més, va complir amb l'excarceració de 150 presos i de Rodrigo Granda, decisió que ha tingut la precaució de garantir que no tornin al terrorisme, i la bona fe de crear condicions per a la llibertat dels segrestats.

- El desembre de 2007, el president va acceptar la proposta d'una zona de trobada per dialogar amb les FARC, presentada per l'Església Catòlica i va acceptar la sol·licitud del govern de Veneçuela d'avançar una missió humanitària amb acompanyament internacional per rebre en territori colombià tres segrestats en poder de les FARC, i va oferir totes les garanties del cas per permetre l'alliberament, la qual cosa es va aconseguir amb èxit.

En aquest procés, el Govern va descobrir les mentides del grup armat de les FARC en relació amb el nen Emmanuel, que no estava en poder de les FARC, malgrat que ells van prometre el seu alliberament.

- El mes de febrer de 2008, es va aconseguir l'alliberament d'altres quatre segrestats, en què el Govern va donar totes les garanties necessàries per permetre l'entrega de les quatre persones segrestades.

A pesar de totes aquestes mostres de voluntat per realitzar l'acord humanitari per part del Govern, aquest no s'ha assolit a causa de la negativa constant de les FARC a acceptar aquests apropaments i aquestes

Es tracta d'una llei única en el món que permet simultàniament, amb un procés de pau, avançar cap a la veritat, la justícia i la reparació.

propostes. A data d'avui, el Govern continua manifestant la seva voluntat de realitzar aproparaments amb les FARC.

L'ACCÉS A LA JUSTÍCIA I L'ASSISTÈNCIA A LES VÍCTIMES

Parlar d'una defensa eficaç dels drets, implica potenciar l'accés de les víctimes de violència a la justícia, de manera expedita. Per a això, és necessari que hi hagi una legislació adequada que permeti fer efectius mecanismes preventius, processals i sancions.

L'Estat colombià ha hagut d'adaptar la seva legislació a la nova realitat social i jurídica que ha implicat la desmobilització de més de 43.000 persones de grups armats il·legals, guerrillers i paramilitars.

LA LLEI DE JUSTÍCIA I PAU

Entre les lleis recentment aprovades pel Congrés de la República, es troba la Llei de justícia i pau (Llei 975 de 2005), adoptada en el marc del procés de desmobilització col·lectiva dels grups armats d'autodefensa.

Es tracta d'una llei única en el món que permet simultàniament, amb un procés de pau, avançar cap a la veritat, la justícia i la reparació.

La Llei constitueix el marc jurídic i institucional per a la reincorporació de membres de grups armats organitzats al marge de la llei, mitjançant la regulació de la investiga-

ció, el processament i la sanció. Estableix mecanismes per reparar les víctimes dels crims comesos per aquests grups, entre ells les dones, en el marc dels processos judicials seguits als membres desmobilitzats, responsables, principalment, de cobrir els costos de la reparació.

LA COMISSIÓ NACIONAL DE REPARACIÓ I RECONCILIACIÓ

Creada per la Llei 975 de 2005. Òrgan mixt, integrat pel Govern nacional (Vicepresidència de la República, Ministeri de l'Interior i de Justícia, Ministeri d'Hisenda, Acció Social), Procuradoria de la Nació, Defensoria del Poble i la Societat Civil.

La Comissió té una Àrea de Gènere i Poblacions Específiques, que busca prioritzar l'atenció a les víctimes en major situació de risc com són les dones.

Altres mesures per garantir l'accés de les dones a la justícia

Sistema penal acusatori:

Va entrar en vigor el 2005 per ser implementat gradualment en tot el país durant el transcurs de tres anys; compleix amb les obligacions internacionals de Colòmbia sobre drets humans; en matèria específica de l'accés efectiu de les dones a la justícia, garanteix que tinguin un tractament quan acudeixen al sistema penal, per exemple, en els esdeveniments de violència contra la dona, assegura que la dona pugui accedir a sistemes de reparació integral i tinguin una defensa.

CAPACITACIÓ EN GÈNERE

El poder judicial du a terme majors esforços en matèria de capacitació en gènere a funcionaris/funcionàries de la branca judicial i aporta significatius avanços jurisprudencials.

RECURSOS JUDICIALS

Hi ha una àmplia gamma de recursos judicials per protegir els drets fonamentals de les dones, com l'acció de tutela, l'acció de constitucionalitat, les accions populars i de grup.

Així mateix, es compta amb l'acció de reparació per danys i perjudicis produïts per l'Estat i amb les accions penals corresponents per delictes que constitueixin violència de gènere.

Històricament, la falta de denúncies ha permès la impunitat i la reincidència en els diferents delictes. Molts dels actes de violència perpetrats pels grups armats il·legals contra les dones mai van ser denunciats, per aquesta raó, les audiències amb els desmobilitzats constitueixen una oportunitat per obtenir proves, documents i testimonis que permetin constatar la comissió d'aquests fets, perquè la justícia pugui aplicar les condemnes pertinents i reparar adequadament les víctimes.

OAG:

El monitoreig a la Política de Seguretat Democràtica des de l'Observatori d'Afers de Gènere, evidencia la disminució de les violacions als drets humans de les dones, en el marc de la violència generada pels grups armats il·legals en els darrers anys.

No obstant els avanços, ens dol cada segrest, cada crim, cada violació als drets humans; per això s'estan enfortint les accions en el marc de les polítiques de defensa amb seguretat democràtica, de reactivació social i econòmica, que han permès impulsar el creixement econòmic i la generació d'ocupació.

REFLEXIÓ FINAL

A les colombianes ens dol la incursió de dones a files dels grups armats il·legals; dones que van oblidar el significat del dret a la vida; que estan participant en la planejament de fets atroços; que són còmplices de morts i segrestos d'altres dones, de colombianes i colombians innocents; dones que posen preu a la vida i a la llibertat d'éssers humans.

Ens dol saber que hi ha dones protagonistes d'aquesta violència que avergonyeix Colòmbia. Hem d'aconseguir que totes elles decideixin desmobilitzar-se i reincorporar-se a la societat. La societat i el Govern seran generosos amb elles com ho ha estat amb aquells que en diferents èpoques es van desmobilitzar dels grups armats il·legals.

Com a dones, no podem guardar silenci i minimitzar la responsabilitat de les dones que han participat com a autores o com a còmplices de crims de lesa humanitat, ni podem permetre que aquells que delinqueixen es converteixin en víctimes, o les seves accions es tornin justificables.

La nostra feina ha d'enfortir les dones però també ha d'enfortir les nostres democràcies, amb la construcció de nous lideratges, nous valors, nous i millors costums.

Aída Avella

Sindicalista i política a l'exili

Colòmbia és un dels països més observats al món, especialment pel quadre greu, sistemàtic i permanent de violació dels drets humans.

Igualment, és un dels països més visitats per missions especialitzades d'organismes de l'ONU, tant de l'oficina de l'alt comissionat dels Drets Humans, com els relators especials, d'execucions de sumaris (assassinats) de violència contra la dona, de defensors dels drets humans, de desaparició forçosa, etc. Fins al punt d'assignar una oficina permanent per monitoritzar el desenvolupament de la situació per part de l'antiga Comissió de Drets Humans, avui convertida en el Consell de Drets Humans.

És el país més assistit en la història de la Creu Roja Internacional. Des de finals del segle XIX, amb molts pocs anys d'absència, sempre per conflicte intern, la Creu Roja Internacional ha estat al país, amb el desplegament d'una gran activitat en diverses regions.

També l'Oficina de l'alt comissionat per al Refugiat, no només ha visitat el país, sinó que manté un treball dins i en alguns països veïns per atendre el problema dels desplaçament intern i extern.

L'Organització Internacional del Treball -OIT- va mantenir durant 21 anys el cas colombià en la llista dels països als quals havia de respondre davant la Comissió d'Aplicació de Normes, en raó de circumstàncies molt difícils de violència i de grans conflictes laborals, fins l'any 2006, al signar els presidents de les tres centrals obreres

l'Acord tripartit pels drets d'associació i la democràcia, l'1 de juny de 2006, juntament amb els patrons i el Govern de Colòmbia.

En aquell moment, on les circumstàncies donaven marge a un gran debat perquè el director del Departament Administratiu de Seguretat -DAS-, Jorge Noguera, havia estat denunciat per un antic col·laborador com la persona que no solament havia posat el DAS, adscrit a la Presidència de la República al servei dels paramilitars, sinó que, a més, entregava una llista del sindicalistes perquè fossin assassinats, com va succeir al Departament de l'Atlàntic. Les empreses transnacionals que havien donat diners als paramilitars com la bananera Chiquita Brands, estaven essent jutjades als Estats Units i s'avançava en la investigació de la Drummond, que explota el carbó i diverses empreses automotrius. Les confessions dels paramilitars començaven a vincular l'alta oficialitat de les forces armades de Colòmbia. Què va portar a signar-hi l'Acord tripartit? La història els jutjarà ja que la situació no millora sinó que tendeix a empitjorar. Les amenaces de les anomenades "Àguiles Negres", que no són una altra cosa que el reciclatge dels grups paramilitars, han enviat el 12 de març de 2008 unes amenaces terribles contra els organitzadors de la marxa del 6 de març contra els crims d'estat i del paramilitarisme, entre les quals destaquen defensores dels drets humans com Jael Quiroga, Diana Sánchez, Diana Gómez, i apareix novament la Central Unitària de Treballadors -CUT-.

El Comitè de Llibertat Sindical de l'OIT ha estat incansable a estudiar els casos

L'any en què van assassinar més sindicalistes va ser el 1996 amb un total de 275, i el Departament més afectat va ser Antioquia. L'actual president de la República, Álvaro Uribe, n'era el governador.

relacionats amb Colòmbia. El més important, el 1987, que tracta dels assassinats i altres actes de violència contra dirigents sindicals i treballadors però també de nombrosos casos d'acomiadaments de treballadors, persecució contra sindicalistes, afebliment del moviment sindical i altres. Podem afirmar que no hi ha des de fa molts anys un informe del Comitè que no tracti casos relacionats amb Colòmbia, i no és per menys. Segons l'Escola Nacional Sindical, des de la fundació de la CUT el 1986 fins al desembre de 2006, havien estat assassinats 2.515 sindicalistes, una mitjana d'uns 120 per any.

Els sectors més afectats són els educadors, amb 825, seguits dels treballadors del camp, amb 790, els de la indústria manufacturera, amb 92, els del sector de l'electricitat, amb 85, el sector oficial, 53, i salut, amb 52.¹ La major part assassinats pels grups paramilitars. L'any en què van assassinar més sindicalistes va ser el 1996 amb un total de 275, i el Departament més afectat va ser Antioquia. L'actual president de la República, Álvaro Uribe, n'era el governador.

Novament, una onada d'assassinats pren la vida de destacats activistes del moviment dels treballadors colombians. Durant els

primers tres mesos de 2008 van ser assassinats els següents dinou sindicalistes:

El 2 de gener, a Medellín, Antioquia, Mario Zuluaga Correa, de l'Associació Mèdica Sindical Asmedas; el 12 de gener, a San Jerónimo, Antioquia, Ramiro de Jesús Pérez Zapata, dirigent d'Adida, Fecode, Cut; el 24 de gener, a Chaparral, Tolima, Israel González, secretari general d'Astracotol, Fensuagro, Cut; el 28 de gener, a Itagüí, Antioquia, Yebraín Suárez de Sigginpec, Cgt; el 2 de febrer, a Macarena, Meta, José Martín Duarte Acero, de Sintrambiente, Cgt; el 8 de febrer, a Tame, Arauca, María del Carmen Meza Pasachoa, d'Asedar, Fecode, Cut; el 9 de febrer, a Balboa, Cauca, Arley Benavides Samboní, d'Anthoc, Cut; el mateix 9 de febrer, a La Vega, Cauca, José Giraldo Mamián, d'Asoinca, Fecode, Cut; el 4 de març, a Ocaña, Nord de Santander, Carmen Cecilia Carvajal Ramírez, d'Asinort, Fecode, Cut; el 6 de març, a Bogotá DC, Leónidas Gómez Rozo, del Comitè d'Empresa del Citibank, Uneb, Cut; el 8 de març, a Medellín, Antioquia, Gildardo Gómez Alzate, del Centre d'Estudis i Investigacions Docents d'Adida, Fecode, Cut; el 9 de març, a San Vicente del Caguán, Caquetá, Carlos Burbano, vicepresident local d'Anthoc, Cut; el 12 de març, a Codazzi, César, Víctor Manuel Muñoz, d'Aducesar, Fecode, Cut; el 15 de març, a Puerto Asís, Putumayo, Manuel Antonio Jiménez, de Cicacfromayo, Fensuagro, Cut; el 16 de març a Puerto Asís, Putumayo, José Fernando Quiróz, de Cicacfromayo, Fensuagro, Cut; el 18 de març, a Cartago, Valle, José Gregorio Astros Amaya, d'Aseinpec, Cgt; el 22 de març, a Riohacha, Guajira, Adolfo González Montes, de la Comissió de Reclams de El Cerrejón, Sintracarbón, Cut; i l'1 d'abril, a La Hormiga, Putumayo, Luz Mariela Díaz

1 2.515. Aquesta sinistra facilitat per oblidar. 21 anys d'assassinats de sindicalistes a Colòmbia. Escola Nacional Sindical. Juliol, 2007, pàg. 76.

Les forces militars han estat involucrades, no només en el disseny, sinó en l'ensinistrament i suport tàctic als grups paramilitars.

López (embarassada de set mesos) i Emerson Iván Herrera Ruales, d'Asep, Fecode, Cut.

A més, va tenir lloc l'atemptat contra el company Rafael Boada, president de la Unió Nacional de Treballadors Bancaris -UNEB Seccional Bucaramanga, fet ocorregut el dia 7 de març d'aquest any, atemptat que es materialitza amb els trets descarregats per individus que es desplaçaven en una moto la qual va impactar en el vidre frontal del vehicle particular del company Boada.

L'OIT ha implementat molts mecanismes per al cas de Colòmbia, missions d'alt nivell, visites tripartites d'alt nivell, escrits de l'OIT, assessories i ara una representació permanent d'aquesta organització², algunes reglamentades com a mecanisme i altres inventades per al cas colombià. Tot per evitar la Comissió d'Enquesta a una govern amic dels EUA, en el qual es cometen crims de lesa humanitat, algunes vegades directament per part de les forces armades com el cas dels tres sindicalistes a Arauca l'agost de 2004.

La mobilització mundial dels sindicats per a la defensa dels treballadors colombians s'ha fet sentir a Europa i els EUA on el Tractat de Lliure comerç amb Colòmbia no s'ha pogut signar, entre d'altres, per exigència dels sindicats nord-americans. Algunes organitzacions internacionals de treballadors com la Federació Sindical Mundial, el cas més greu al món.

A la Cort Penal Internacional ha arribat el cas colombià, en comprovar-se que les forces militars han estat involucrades, no només en el disseny, sinó en l'ensinistrament i suport tàctic als grups paramilitars, i han actuat moltes vegades directament o en contingents colombians, en algunes matances i crims de lesa humanitat.

A Amèrica, la Comissió Interamericana, de Dret Humans de l'Organització d'Estats Americans, OEA, i la Cort Interamericana han resolt diversos casos amb la condemna a la nació a la reparació, i en té altres en consideració. Mereix especial atenció el que tracta del genocidi de la Unió Patriòtica, moviment polític d'oposició amb més de 5.000 militants assassinats. Ni tan sols les pitjors dictadures han estat objecte d'un examen en afers de drets humans com el cas colombià.

Les organitzacions no governamentals més importants del món mantenen delegats permanents, els quals també han estat perseguits, com és el cas d'Amnistia Internacional que va haver de tancar la seva oficina fa alguns anys per les amenaces dels grups paramilitars.

Algunes agències de cooperació de diversos països treballen en l'ajut humanitari i altres en projectes específics.

Una de les variables que més por fa al món és el fenomen de la impunitat, que es converteix en una de les causes de la prolongada crisi dels drets humans. L'Estat no assumeix el seu deure de garantir el compliment dels drets fonamentals, consagrats a la Constitució, i en no prevenir, castigar

2 Text íntegre de l' "Acord tripartit pel drets de l'associació i la democràcia". Ginebra. 1 de juny, 2006.

Una de les variables que més por fa al món és el fenomen de la impunitat, que es converteix en una de les causes de la prolongada crisi dels drets humans.

i eradicar la violència, simplement envia el missatge de tolerància i fins i tot de la seva aprovació.

Molts països s'interessen pel cas colombià; cada exiliat i la seva família són portadors d'històries de veritables moments de terror, alguns desadaptats completament, altres tractant de suportar la vida, altres amb èxit, però tots fent alguna cosa per Colòmbia. Els milions de compatriotes que es veuen obligats a abandonar la pàtria, per raons econòmiques, també són víctimes de la violència que causa l'atur, la manca de treball decent. Se'ls reconeix a vegades que són importants les seves remeses en diners per a l'economia, a còpia de patiments enormes. Molts sense papers es debaten en condicions infrahumanes en molts indrets del món per poder sostenir els seus infants i les seves famílies, i suporten moltes vegades condicions de l'esclavitud moderna.

En la guerra i en els temps de pau, les dones són víctimes d'atrocitats, a vegades simplement per ser dones i a vegades pel seu compromís polític o social. En el món, segons Amnistia Internacional, almenys una de cada tres dones pateix violència greu una vegada a la seva vida³.

Però a Colòmbia no només la violència intrafamiliar causa víctimes o deixa seqüeles inesborrables en la dona sinó també la violència exercida en el conflicte, en què

també estan involucrats agents governamentals.

Si algú dubtava del terrorisme d'estat, es pot mirar el panorama de violació dels drets humans a Colòmbia. I també es poden llegir o escoltar les declaracions dels caps paramilitars que confirmen totes les denúncies que any rere any es fan en instàncies nacionals.

Solament s'ha d'observar com els parapolítics, que pertanyen a la coalició governamental, desfilen cap a la presó per fer compromisos i treure vots untats amb la sang dels ciutadans assassinats en matança, esquarterats amb motoserra, llançats vius als cocodrils famolencs, desapareguts, torturats, cremats vius, etc. De tot aquest horror no han escapat les dones, les quals han estat sotmeses, a més, a tractes humiliants i degradants que prohibeix la Constitució, sotmeses a violació i altres delictes sexuals, abusos de dones embarassades abans d'assassinar-les...

Però aquests crims han comptat amb el silenci aterrador de les persones que s'anomenen "bones", fins i tot de la cúpula de l'Església catòlica, que ha guardat silenci davant els abusos de poder, per no perdre els seus privilegis, i ha arribat a negar la celebració de la missa per algú que ha considerat exclòs de la seva església mentre oficiaven matrimonis per a caps paramilitars en els seus campaments, i segur que els han perdonat els seus pecats en els confesionaris. També hi ha excepcions, capellans que han pres posició en defensa dels que no tenen res, i també han estat perseguits.

I què podem dir dels grans mitjans de comunicació, avui en mans dels grans

3 Campanya d'Amnistia Internacional "No més violència contra les dones". Març, 6. 2004.

Els milions de compatriotes que es veuen obligats a abandonar la pàtria, per raons econòmiques, també són víctimes de la violència que causa l'atur, la manca de treball decent.

conglomerats econòmics, que practiquen un periodisme que els faciliti les pautes publicitàries al costat del poder, que els porta moltes vegades a deformar la realitat. A Colòmbia, els grans mitjans de comunicació pertanyen als amos dels mitjans de producció. S'ha anul·lat l'opinió pública. Allí, l'opinió està dirigida per complaure el poder.

Els periodistes independents són amenaçats, assassinats o desterrats.

Portem molts anys suportant que en nom de la "democràcia" es cometin tota classe d'abusos, com aquell de fa 20 anys, quan l'exèrcit en cap del coronel Plazas Vega va entrar al Palau de Justícia pres per l'M-19. Quan se li va preguntar què feia, va respondre amb desimboltura "Defenso la democràcia, mestre", i d'aquesta defensa van desaparèixer i van ser assassinats ciutadans innocents que només treballaven o feien diligències. Ara és a la presó...

El mateix ha fet el general Rito Alejo del Río, que va facilitar l'entrada del paramilitarisme a Urabá. O el general Cifuentes, que tenia un grup de sicaris, que treballaven per a ell, els quals van actuar a la matança de Caño Sibao al Meta. Del general Uscátegui, que volia parlar-ne si no era condemnat i, és clar, el van declarar innocent fa uns mesos; i dels oficials i suboficials que fugen de la justícia perquè estan seriosament com-

promesos. No hi ha cúpula militar a Colòmbia que pugui ser exonerada pels crims de lesa humanitat. Els operatius militars, com l'operació extermini, el ball vermell, el cop de gràcia, l'operació retorn, no són obra de militars esgarriats, van ser i són concebuts en la cúpula de les forces armades de Colòmbia.

Els estats internacionals estan molt ben documentats sobre el cas colombià perquè en aquesta etapa de la vida política no seran només els politòlegs els que escriuran la història. L'estan escrivint les víctimes, els supervivents, els homes i les dones que van somiar a construir una pàtria diferent, amb més justícia social motiu pel qual van ser silenciats, assassinats, desapareguts o desterrats.

TAULA 3
DONES, VERITAT, JUSTÍCIA I REPARACIÓ:
L'IMPACTE DE LA LLEI DE JUSTÍCIA I PAU
EN LES DONES COLOMBIANES

Claudia Girón

Moviment Nacional de Víctimes de Crims d'Estat

Sota la premissa que defensa el dret i el deure de l'estat de prevenir, controlar, reprimir i sancionar els actes que afecten l'ordre públic i la seguretat nacional, la societat colombiana ha interioritzat i validat la criminalització de tot acte de protesta o inconformitat. "El silenci que navega sobre l'amnèsia social¹ és el silenci produït per la por apresada col·lectivament davant les pràctiques arbitràries de caràcter exemplificant, que s'han legitimat com a justes. El conformisme generalitzat que s'assumeix des de la impotència i la resignació davant la fatalitat de la violència estatal, ha estat tan nociu per a les víctimes i la societat com la violència mateixa.

Per això els passaré un petit vídeo titulat "Com neix un paradigma?" que exemplifica com els colombians hem naturalitzat la violència estatal amb la negació de la nostra pròpia condició i la condició dels altres com a subjectes plens de drets.

Com a professora de psicologia social de la càtedra d'intervenció psicosocial en contextos de violència sociopolítica, he pogut constatar que els crims d'estat, malgrat el seu caràcter sistemàtic i generalitzat, són una realitat gairebé desconeguda per a amplis sectors de la societat colombiana i, principalment, per a les noves generacions, sobretot aquells sectors que pertanyen a les classes mitjanes i acomodades que viuen a les grans ciutats allunyades del conflicte i que no se sentin directament afectades per la dinàmica deshumanitzant de la guerra o la repressió política i social.

En el seu llibre "Poder i Desaparició", Pilar Calveiro (supervivent de la desaparició forçosa i la tortura en un centre clandestí de detenció de l'ESMA a Argentina), afirma que: "La repressió consisteix en actes arrelats a la quotidianitat de les societats que la fan possible" i fan possible negar-la, ocultar-la o justificar-la. Dóna testimoni al voltant de la seva terrible experiència en un camp de concentració, al temps que elabora una anàlisi profunda del context històric, polític, social i cultural que definia la quotidianitat a l'Argentina en l'època prèvia a la dictadura militar i durant aquesta.

Des d'una perspectiva psicosocial que ens permeti abordar els mecanismes estructurals que contribueixen a l'acceptació col·lectiva d'allò inacceptable, aquesta anàlisi ens dóna elements per entendre com a Colòmbia, en el marc històric del conflicte armat, travessat per la guerra bruta contra els opositors, els mecanismes generalitzats de control i repressió social que es despleguen tant en els àmbits públics com privats, els discursos oficials, orientats a legitimar l'ús desproporcionat de la força, han calat profundament en la mentalitat col·lectiva.

En diversos treballs de camp que hem desenvolupat des de l'àrea de la psicologia social a la Universitat Javeriana amb la finalitat que els estudiants analitzin quin és el nivell d'apropiació de la realitat i quines són les

1 Paraules de Pilar Calveiro, supervivent de la desaparició forçosa i la tortura en un centre clandestí de detenció de l'ESMA, a Argentina.

Els mecanismes generalitzats de control i repressió social que es despleguen tant en els àmbits públics com privats, els discursos oficials, orientats a legitimar l'ús desproporcionat de la força, han calat profundament en la mentalitat col·lectiva.

representacions socials dels colombians al voltant dels diferents fenòmens relacionats amb el conflicte armat intern –com el segrest, el desplaçament i la desaparició forçada– veiem que en la majoria dels casos i en diferents estrats socials, les persones no relacionen el conflicte armat amb la violència estatal, i, concretament, amb les pràctiques de repressió social que violen els drets humans i es constitueixen en crims de lesa humanitat. Dels tres fenòmens citats, el més visible per al comú de les persones és el segrest, donat que és el més visibilitzat pels mitjans de comunicació i les institucions davant l'opinió pública nacional i internacional. En aquesta mesura, a partir de l'anàlisi comparativa realitzada, podem inferir que a Colòmbia hi ha un major grau de reconeixement d'aquest crim, en termes que *grosso modo* se sap en què consisteix, quins són els autors, quants tipus de segrestos n'hi ha, qui són els afectats, quants n'hi ha, quins efectes directes i indirectes produeix i quines són les seves repercussions jurídiques, polítiques i socials. Sense aprofundir en detalls de caràcter polític sobre aquest tema, que no és el que ens ha convocat avui, n'hi ha prou a dir que a pesar que el reconeixement del segrest –com a pràctica repudiable– comporta una major acceptació de les víctimes davant la societat, aquesta acceptació no

es reflecteix de manera tan homogènia en temes com l'exigència de l'acord humanitari, en la mesura que aquesta demanda no s'ajusta a la posició de l'Estat, l'estratègia del qual, al visibilitzar aquest fenomen, en gran part obeeix a l'interès de capitalitzar-lo, per legitimar la seva política de guerra integral contra els seus enemics.

Això ens serveix per demostrar que en l'àmbit d'una societat polaritzada, desinformada i manipulada com la colombiana, la lluita dels familiars de les víctimes de crims d'estat s'ha vist obstaculitzada per la invisibilitat de pràctiques criminals perpetrades per agents estatals, les causes, mòbils i autors de les quals es desconeixen, i les víctimes dels quals no són reconegudes com a subjectes de drets a causa de les dificultats per provar la seva veritat i legitimar el seu reclam de justícia i reparació, que és, en última instància, un reclam al qual s'hauria de sumar la resta de la societat.

Context

L'actual context nacional es caracteritza per una situació complexa en la incertesa per la transició cap a la pau; és una constant, i la polarització política amenaça bloquejar la capacitat de dissentir, en el marc de l'estat social de dret i la democràcia. Arran dels escàndols de la parapolítica, ha començat a fer-se evident que els paramilitars no són pròpiament un tercer actor en un conflicte totalment independent o deslligat de l'Estat colombià, tal com els defineix l'anomenada Llei de justícia i pau. L'opinió pública es debat entre els indicadors d'èxit de la política nacional de seguretat i defensa, de la política de desmobilització, desarmament i reinserció, mentre que el Govern persisteix a negar l'existència del conflicte armat intern. Simultàniament, es mantenen

En l'àmbit d'una societat polaritzada, desinformada i manipulada com la colombiana, la lluita dels familiars de les víctimes de crims d'estat s'ha vist obstaculitzada per la invisibilitat de pràctiques criminals perpetrades per agents estatals

els fets que mostren contradiccions en els discursos oficials i expliquen l'avanç de fenòmens oposats a la idea de la finalització del conflicte armat i de la pacificació en el territori nacional com són el rearmament paramilitar, l'aplicació de beneficis a desmobilitzats en el marc de la Llei de justícia i pau que determina el Pla nacional de reparació a víctimes del paramilitarisme, i exclou totes les altres persones que integren l'univers de les víctimes (de l'Estat, de les guerrilles, dels reductes paramilitars no desmobilitzats i dels nous grups armats al marge de la Llei), la intensificació del conflicte armat intern, el deteriorament de la crisi humanitària al país i la creixent filtració del paramilitarisme i del narcotràfic en les institucions de l'Estat.

En aquest marc de tensions polítiques que tendeixen a invisibilitzar certs discursos i realitats mentre es ressalten altres, s'inscriu el debat al voltant de la justícia i la reparació integral i de la importància de l'aportació de la veritat històrica a la veritat jurídica, a través d'un procés de recuperació de la memòria col·lectiva. La redempció del passat violent només és possible quan es

posseeix una visió crítica de la memòria històrica, que és un dels eixos fonamentals per a la transició cap a la democratització de la societat. Els fets atroços de violència comesos pels grups armats il·legals i els agents estatals involucrats en el conflicte armat intern, han atemptat contra la vida i la dignitat de milers de colombians, i ha afectat la societat en el seu conjunt. Condemnar públicament aquests fets, més que un acte merament simbòlic, passa per la reflexió ètica de la societat al voltant dels valors que han estat amenaçats per les diferents formes de violència i la decisió d'avançar accions de política pública orientades a sancionar els culpables, reparar les víctimes, prevenir que es repeteixin aquests fets en el futur i generar consciència al voltant dels efectes d'aquests fets. Per això, la reconstrucció de la memòria històrica fa part d'un procés per testimoniar la veritat, fer-la pública i juga un paper fonamental en els processos de construcció de projecte polític i de democratització de societats que, com la nostra, no han assolit fer una transició cap al postconflicte.

Aquesta reconstrucció ha d'estar encaminada a consolidar una pau duradora, fonamentada en un sentit ètic de la justícia, que permeti restaurar els fonaments de la civilitat i el vincle col·lectiu nacional. En contextos de violència sociopolítica i conflicte armat, la memòria col·lectiva se situa en un camp conflictual, on les diferents memòries, ancorades en experiències subjectives dels diferents sectors de víctimes, competeixen entre si. Aquest camp conflictual, està travessat per relacions de poder que determinen què i com es recorda, i quins són els llocs, els subjectes i els objectes de la memòria que mereixen ser rescatats de l'oblit com a patrimoni per a les generacions presents i futures.

A l'escenari del conflicte colombià, les versions de les víctimes de la violència sociopolítica al voltant dels esdeveniments històrics que van produir aquesta afectació, generalment són negades o silenciades per la força, i, en el millor dels casos, són descontextualitzades i desplaçades a l'àmbit de la intimitat, com si es tractés d'històries relacionades exclusivament amb experiències privades.

A Colòmbia, la conflictivitat de les memòries s'evidencia en l'absència d'un debat nacional sobre la dimensió col·lectiva del dany causat per la violència. Actualment, malgrat els esforços de diversos sectors socials per visibilitzar les seves memòries, no hi ha les condicions ni la voluntat política per part de l'estat per construir una memòria històrica que sigui producte d'una pluralitat de veus en l'espai públic al voltant dels fets violents que han afectat el país des de fa més de 60 anys.

Com a expressió clara i contundent de la "guerra de memòries", és freqüent observar a través dels mitjans de comunicació com es promou el consens social exclusivament entorn de la condemna dels actes atroços quan els victimaris pertanyen al sector dels enemics de l'estat; consens del qual es desprèn el reconeixement i la identificació empàtica amb les víctimes del segrest i altres crims perpetrats pels grups insurgents.

Aquest consens s'expressa en accions públiques de caràcter simbòlic i polític, legitimades per l'Estat i les institucions per visibilitzar el repudi als victimaris i el suport a les víctimes, mentre que, paral·lelament, s'intenta ocultar, minimitzar o justificar els actes violents comesos per agents estatals o paramilitars contra persones o grups estigmatitzats per raons socials, econòmiques o polítiques. En aquesta mesura, es normalitzen les pràctiques de "neteja social", i es valida la seva intenció de mantenir la seguretat i l'ordre a partir de la posició pública de la idea que "hi ha víctimes més culpables que altres". En altres paraules: es construeix la fragmentació social entorn a les nocions de justícia i injustícia, i es promou la ideologització de la veritat històrica.

A l'escenari del conflicte colombià, les versions de les víctimes de la violència sociopolítica al voltant dels esdeveniments històrics que van produir aquesta afectació, generalment són negades o silenciades per la força, i, en el millor dels casos, són descontextualitzades i desplaçades a l'àmbit de la intimitat, com si es tractés d'històries relacionades exclusivament amb experiències privades. D'acord amb Lira, Becker i Calderón (1990), considerem que per a la democratització de la societat, aquestes versions marginades han d'emergir a l'espai públic amb una doble intencionalitat: donar a conèixer altres dimensions de la veritat històrica a partir d'un relat plural que reti comptes de la complexitat de les causes i els costos del conflicte, i legitimar el dret de totes les víctimes a reclamar veritat, justícia i reparació integral.

En contextos marcats pel conflicte armat, la posada en escena de les diferents versions i relats de la història, és un quefer social que implica un treball transformador de memoració, que incorpori les experiències

particulars i les diferents interpretacions dels fets violents a la memòria col·lectiva. Tanmateix, més enllà de la reconstrucció testimonial d'esdeveniments històrics relacionats amb experiències traumàtiques, la posada en escena de la memòria ha d'ampliar el seu camp d'acció i articular-se amb propostes polítiques, jurídiques i simbòliques que desemboquin en polítiques públiques encaminades a la consolidació d'un veritable estat social de dret.

Des del Moviment Nacional de Víctimes de Crims d'Estat, pensem que davant els efectes més negatius de la globalització (els processos que tendeixen a condensar i uniformar les cultures locals a través del mercat), la memòria com a construcció col·lectiva de sentit és una forma de resistència civil. En les actuals circumstàncies globals i internes, és necessari deixar clar, com assenyala l'informe de la Comissió d'Esclarament Històric a Guatemala, que la memòria de les víctimes és un aspecte substancial de la memòria històrica de la nació, i que per això mateix, el record i la dignificació de les víctimes no poden ser negociats. Per aquesta raó, la nostra posició davant l'anomenada Llei de justícia i pau ha estat i continuarà essent bastant crítica, donat que la seva implementació ha contribuït a consolidar l'oblit i la impunitat de crims atroços, i ha negat la responsabilitat de l'Estat colombià en la consolidació i l'enfortiment del projecte paramilitar al nostre país.

Patricia Buriticá Céspedes

Integrant de la Societat Civil en representació de l'Aliança IMP en la Comissió Nacional de Reparació i Reconciliació –CNRR–.

Directora de l'Aliança Iniciativa de Dones Colombianes per la Pau –IMP–

Dones, veritat, justícia i reparació: l'impacte de la Llei de justícia i pau en les dones colombianes

INTRODUCCIÓ

Desitjo agrair la invitació i l'oportunitat d'expressar alguns punts de vista, que en la diversitat i la pluralitat d'aquest esdeveniment espero que puguin contribuir al debat sobre la realitat de les dones en el conflicte colombià.

L'Aliança Iniciativa de Dones Colombianes per la Pau, de què sóc la seva directora i a qui represento com a organització social de dones, és una organització de caràcter nacional, que treballa amb 299 organitzacions nacionals i local, en 23 departaments i 60 municipis del país. Ens reconeixem com a actors polítics col·lectius i referents d'opinió sobre les dones i la pau. La nostra estratègia és d'incidència, en escenaris de construcció de pau.

Actuem des de la utilització de la resolució 1325/2000 del Consell de Seguretat de les Nacions Unides. La comunitat internacional ha entès la importància de les dones, la seva participació decisòria, autònoma i activa en la construcció de la pau i en els processos de solucions polítiques als conflictes. Igualment, ha reconegut les greus afectacions dels conflictes armats per a les dones.

LLEI DE JUSTÍCIA I PAU 975/2005

- No va comptar amb consensos de les organitzacions socials, de drets humans, els

partits, les víctimes, per ser una normativa amb legitimitat necessària en la contribució de la pau.

- Marcada per un debat de legitimitat i eficàcia, per combatre la impunitat.
- La Cort Constitucional introdueix aspectes substancials en relació amb l'ampliació de l'univers, la participació i els drets de les víctimes.
- Baixa capacitat institucional per a la seva aplicació.

Malgrat les múltiples observacions i diferències expressades davant la Llei, jo ressalto que la IMP i la Xarxa Nacional de Dones realitzem accions d'incidència en el debat legislatiu de la Llei i s'aconsegueix introduir articles favorables per a les dones.

- Article 36: Participació de les organitzacions socials d'assistència a les víctimes, impulsada per la Procuradoria General de la Nació.
- Article 38: Protecció a víctimes i testimonis. Tenir en compte factors pertinents, inclosos l'edat, el gènere i la salut, així com la índole del delictes, en particular quan inclogui violència sexual, no respecte a la igualtat de gènere o violència contra nens i nenes.

- Article 39: Excepció a la publicitat en el judici, a fi de protegir les víctimes, en especial les d'agressió sexual.
- Article 41: Atenció a necessitats especials. De les dones, nens i nenes i persones grans i amb discapacitat.
- Article 50: Comissió Nacional de Reparació i Reconciliació: Participació de dues dones i dos representants de les organitzacions de víctimes.

Si bé aquest articulat no reflecteix totes les aspiracions en matèria de drets a la veritat, la justícia i la reparació per a les víctimes supervivents i, sobretot, per a les dones, sí l'establim com un contingut favorable per a les dones, sobretot en les possibilitats per a la seva exigibilitat en el procés de justícia i pau.

Conscients de les limitacions de la Llei, però tenint en compte la resolució de la Cort favorable als drets de les víctimes i la seva participació en el procés de justícia i pau, vam decidir participar en la CNRR. Des d'una posició crítica de la Llei, amb el compromís de treballar amb les víctimes i pels seus drets, com una veu de la societat civil -SC-, però des d'una organització social, ni compromesa ni procliu a les polítiques governamentals, amb independència i autonomia.

LA CNRR I ELS SEUS ACTORS

La CNRR fou creada per la Llei com un espai plural i mixt. Els organismes de control Procuradoria i Defensoria actuen amb independència, tenen espais propis d'opinió i concertació amb el Govern. La SC representa opinions diferents (església, empresaris, acadèmics), organitzacions socials (IMP

-REDEPAZ) i d'organitzacions de víctimes. La SC perd capacitat per fer contrapesos. La composició de la SC no facilita la independència i l'autonomia de la CNRR. El Govern assumeix la CNRR com a part de la institució governamental.

CONTEXT D'ACTUACIÓ DE LA CNRR

- Permanència del conflicte: dificulta la recerca de consensos i decisions en la CNRR.
- El Govern no reconeix el conflicte.
- El Govern no reconeix la permanència del fenomen paramilitar.
- Caracteritza les víctimes posteriors al 2005 com a víctimes de BC.
- El Govern no reconeix responsabilitat de l'estat en la violació dels drets de les víctimes, només assumeix responsabilitat subsidiària i residual.
- 297 grups d'AUC (rearmats, dissidents) i nous grups narcoparamilitars.
- Augment de delictes de DH per la força pública (950 execucions extrajudicials des de 2004).
- Amenaces contra organitzacions de DH i socials i de dones.
- Existència de la parapolítica (58 congressistes investigats, 28 a la presó).
- Polarització en el debat polític.

DOS ANYS I MIG D'APLICACIÓ DE LA LLEI DE JUSTÍCIA I PAU

- Visibilitat de les víctimes, major organització, mobilització i expressió pública.

Les dones assumeixen el seu rol de víctima en relació amb allò que els succeeix als seus marits, pares o companys permanents i ignoren el que a elles mateixes els ha passat.

- Demanda creixent de les víctimes per a atenció.
 - Revisats 217.498 processos relacionats amb fets ocorreguts en zones d'influència paramilitar.
 - 128.000 delictes registrats.
 - 99.234 persones registrades en la FGN.
 - No hi ha la primera audiència d'imputació ni de reparació.
 - Pressió dels EUA per a l'extradició dels caps narcoparamilitars ("Macaco" té 3.500 víctimes registrades).
 - No entrega de béns.
 - Confessions sobre el que ja està judicialitzat.
 - Dificultats de les dones en l'assistència a les versions lliures.
 - Condició de les víctimes.
 - Els versionats no admeten delictes sexuals. Fets aïllats de les seves tropes.
 - Greus problemes de seguretat per a les víctimes.
- S'expedeix el Decret 3576/2006 com a resposta de la tutela interposada per IMP.

POSSIBILITATS DE VERITAT, JUSTÍCIA I REPARACIÓ PER A LES DONES EN EL MARC DE LA LLEI DE JUSTÍCIA I PAU

Perfil de las víctimes:

Víctimes dels fets denunciats: En 99.260 fets, el 83% són de fets contra homes, el 70% d'homicidis, el 13% de desaparició forçada, el 0,1% (64) delictes sexuals.

Víctimes supervivents denunciants.

- 93.078 persones.
- 78% dones.
- 81% escolaritat mínima.
- 5% (5.098) menors d'edat.

Què hem trobat de les dones víctimes

El delictes d'homicidi afecta principalment els homes, per la qual cosa les dones assumeixen les responsabilitats familiars. Són la majoria en població desplaçada.

Les dones assumeixen el seu rol de víctima en relació amb allò que els succeeix als seus marits, pares o companys permanents i ignoren el que a elles mateixes els ha passat.

Les dones no reconeixen certs tipus de violència perquè ho consideren "normal". Dificultats d'ordre cultural.

Les dones no reconeixen tenir una relació de propietat directa amb la terra i els béns, per això no denuncien ni evidencien la pèrdua de béns.

Els patrons de relacions entre homes i dones fan que aquestes no reclamin els títols de propietat, perquè consideren que "l'home és el representant de la llar", per

Les dones no reconeixen tenir una relació de propietat directa amb la terra i els béns, per això no denuncien ni evidencien la pèrdua de béns.

tenir baixos nivells educatius o per no "tenir dret" per falta de partida matrimonial.

Principals dificultats de seguretat per a dones en la reclamació dels seus drets.

El context del conflicte permanent en les zones d'habitatge, les actuacions dels diferents grups organitzats al marge de la llei amb amenaces, assassinats i intimidacions perquè no denunciïn i l'acció de grups paramilitars dissidents, rearmats i nous, tot això combinat amb l'aplicació de la política de seguretat democràtica amb un contingut en mesures de guerra.

En aquest context s'han dut a terme accions importants des de les dones per exigir la seguretat:

1. L'IMP va realitzar, el març de 2007, una marxa per l'exigència d'un pla de seguretat. Sense resultats immediats.

2. A l'abril, es va presentar una tutela amb la resolució positiva del Tribunal Superior de Cundinamarca. El Govern nacional apel·la davant el Congrés de l'Estat i expedeix el Decret 3570/2007 (de contingut substancialment policíac).

3. L'IMP apel·la davant la Cort Constitucional per a la revisió i actualment amb una acció d'insistència de la Procuradoria. La tutela es troba en revisió per part de la Cort Constitucional.

Dificultats en la denúncia de delictes de violència sexual

Els limitants culturals:

- Per por a rebre represàlies per part del grup armat.
- Pels sentiments de vergonya davant els seus familiars i la comunitat.
- Pels sentiments de culpa.
- Per la normalització que s'ha fet d'aquest delicte.
- Perquè no expliquen que el que els ha passat és un delicte.

Obstacles Institucionals:

- Els qui omplen els formularis són persones que no indaguen sobre els delictes contra les dones. Les entrevistes per omplir un formulari són en una sola sessió, amb temps limitat i amb baixos nivells de confiança perquè les dones víctimes puguin arribar a relatar actes de violència que tenen a veure amb la seva intimitat.
- No s'instrueix i pregunta a la víctima sobre quin tipus de delictes es van poder cometre contra ella de manera directa.
- Valoracions i mostres de discriminació per part de funcionaris davant les persones que intenten assumir denúncies en aquest sentit. Les expressions més freqüents són: "això no està relacionat amb el conflicte, és un assumpte personal del desmobilitzat".

POSSIBILITATS QUE DÓNA AVUI EL PROCÉS DE JUSTÍCIA I PAU

- Accés a la veritat judicial i a la reparació judicial de delictes que estaven en total impunitat.
- Aconseguir demostrar en cada actuació de blocs i grups la determinació en delictes sexuals com a actuacions generalitzades.

- Oportunitats per trobar les persones desaparegudes; en l'actualitat s'han trobat 1.027 foses comunes, 1.217 persones, de les quals s'han identificat en preliminar 456, plenament 114 i s'han entregat a les famílies 136.

ACCIONS DESENVOLUPADES PER A LES DONES DES DE LA CNRR

Desenvolupaments de la CNRR:

- La creació de l'Àrea de Gènere i Poblacions Específiques (ètnies, menors, discapacitats, gent gran), en el mateix nivell de les altres àrees de la CNRR.

- Inclusió dels estàndards internacionals en delictes contra les dones, en els criteris de reparació a jutges i autoritats judicials.

- Dels principis generals en què s'insereixen els criteris de reparació, numeral 12, literal h: "que la reparació inclogui l'enfocament d'equitat de gènere, en el sentit que les diferents mediacions que es dictin prenguin en consideració els interessos i les necessitats específiques de les dones, així com les de les persones LGTB i siguin equitatives entre els gèneres".
- Dels criteris relacionats amb el compliment de l'obligació d'investigar -numeral 50, 51-, exigibilitat de la investigació dels delictes contra les dones.
- Dels criteris relatius a la garantia del dret a la igualtat a les degudes garanties judicials i del principi de la no discriminació.
- Consideracions quant a la "qualitat de la víctima", específicament tenint en compte les condicions de les dones.

- Capacitació a totes les persones que treballen en les seues per assumir el tema de gènere i l'atenció a les dones i persones de poblacions específiques.

- Capacitació a fiscals i magistrats de tribunals de Justícia i Pau.

- Jornades d'atenció a víctimes, específicament per a dones víctimes de delictes sexuals.

- Exercici de memòria històrica amb les dones en comunitats particularment afectades.

- Acompanyament especial de l'àrea en les jornades d'atenció a víctimes.

- Construcció de protocols i manuals per als operadors de justícia i per a les institucions que atenen les víctimes.

- Producció de documents i propostes per a cada una de les àrees de treball de la CNRR.

- Documentació de casos de violència contra la dona i de gènere.

- Acompanyament en processos organitzatius.

BALANÇ I PERSPECTIVES DE VERITAT, JUSTÍCIA I REPARACIÓ

Veritat

Balanç:

- Hi ha baixa denúncia i mínima confessió.
- Dificultat per establir els delictes sexuals en el marc del conflicte; generalment, els operadors de justícia i policíacs els cataloguen com a fets aïllats o relacionats amb afers afectius.
- Limitacions institucionals i culturals.

Perspectives:

- Treballar en exercicis de memòria col·lectiva en les zones més afectades.
- Campanyes públiques, la veritat de les dones.

- Exigència de la veritat en las versions.
- Demostrar la utilització de la violència sexual com un arma de guerra per controlar poblacions i territoris.

Justícia

Balanç:

- La majoria són dones supervivents que reclamen però no en delictes sexuals.
- Dificultats per a la participació en els processos.
- Dificultats en la representació legal.
- Dificultats en assessoria psicològica i social.
- Seguretat. Dones visibles en les reclamacions.

Perspectives:

- Tipificar la pràctica sistemàtica i generalitzada per blocs.
- Incidir en els i les operadors/operadores judicials.
- Visibilitzar el tema. Debat públic i pressió social.
- Incidència i pressió internacional.

En matèria de reparació, avui hi ha dues possibilitats: la reparació judicial i s'ha obert la possibilitat de la reparació administrativa. Amb un criteri de complementarietat i respecte al ple dret de la satisfacció plena de les víctimes en la restitució dels seus drets.

Reparació

La Reparació disposa de principis bàsics reconeguts internacionalment i suggerits en un document de la CIDH.

- La reparació ha de ser integral.
- Producte d'un procés de construcció deliberatiu i participatiu amb les víctimes.
- Ha de partir de les necessitats de les víctimes.
- Les mesures han de ser proporcionals al dany.

- Prevaldrà la coherència externa, aplicació de justícia i memòria històrica.
- Prevaldrà la coherència interna, balanç entre allò simbòlic i material; entre allò individual i col·lectiu.
- Ha de ser àmplia, ràpida i eficaç.

En les funcions de la CNRR, s'estableix la formulació de propostes en matèria de reparació, la qual cosa va significar que la CNRR aprovés un Pla nacional de reparació, amb les següents característiques:

- La CNRR, entre les seves definicions estratègiques està la necessitat de dissenyar un Pla nacional de reparació integral.
- El PNR ha de contenir programes de reparació individual, reparació col·lectiva, restitució de terres i recerca de persones desaparegudes.
- Aquesta hauria de ser una política pública, mitjançant un procés de construcció deliberatiu amb les víctimes i altres sectors socials i polítics, i producte d'un consens nacional plasmat en una llei de la República.

Amb aquest antecedent, el Govern fa a la CNRR una proposta de decret i/o normativa sobre la reparació administrativa que durant diverses sessions va ser discutit per la seva plenària i, en el qual, el 14 de març es vota, amb una majoria, el meu vot en contra i salvament de vot en articles específics per part de la Defensoria i de la comissió-nada Ana Teresa Bernal.

En conseqüència, el Decret governamental sobre reparació administrativa és:

- Una proposta del Govern, no de la Comissió.
- No va aconseguir el consens en la CNRR, només majoria.

- És contrària a les definicions anteriors de la CNRR.
 - Es limita a un decret de reparacions indemnitzatòries. Limita l'univers de víctimes.
 - Limita la proposta de reparació individual en el PNR.
- Posar en la agenda nacional el Pla nacional de reparacions com a política pública.

OBSTACLES QUE LA CNRR HA DE SUPERAR

- Un univers ampli de víctimes dones.
- Els delictes contra les dones no estan denunciats.
- Les dones no tenen la propietat de la terra.
- L'encara escassa organització de les dones víctimes.
- Necessitat de definir recursos en el pressupost nacional per garantir el dret de les víctimes a la Veritat, la Justícia i la Reparació.

PERSPECTIVES PER A UNA ESTRATÈGIA POLÍTICA

- Debat públic sobre els delictes contra la violència sexual i de gènere: deliberació i consensos.
- Crear poder propi: Institucionalitzat i Legitimitat.
- Crear cohesió social al voltant dels drets de les dones víctimes.
- Crear un escenari propici per a la Reparació Integral, per a les dones, en especial per als delictes de violència sexual i de gènere.

Patricia Linares

Procuradora Delegada Preventiva en Matèria de Drets Humans a Colòmbia

Una salutació i un agraïment als organitzadors de la Taula Catalana per la Pau i el Drets Humans a Colòmbia, que per segona vegada em donen l'oportunitat d'intervenir-hi en nom de la Procuradoria General de la Nació, màxim òrgan de control de l'Estat colombià, autònom i independent, que gaudeix d'aquestes característiques des de l'expedició de la Constitució de 1991. Ha estat grat per a mi trobar-me amb Aida Avella, una de les constituents que va contribuir a elaborar aquesta Carta Política en què molts xifrem gran esperances, la qual, desafortunadament, ha estat sotmesa a tantes reformes que avui la mostren desarticulada perquè no respon a la garantia de "pesos i contrapesos", essencial en el model de l'estat social de dret. A més, s'anuncien noves reformes ja que es fa ús d'elles per respondre a la dinàmica d'un conflicte armat intern dens i cada cop més complex, en què cada dia es descobreix com en ell mateix estan compromesos no només els actors armats il·legals, sinó directament i indirecta certs sectors de la societat, i en alguns casos membres dels organismes de l'Estat que l'han nodrit, i ens han portat a una espiral diabòlica de violència que pot agreujar-se si s'insisteix a desmembrar el model d'estat que elegim.

La violència a Colòmbia és una veritat tan evident, originada en el conflicte armat intern que patim fa més de cinc dècades, que desafortunadament el Govern nacional i certs sectors de la societat insisteixen a desconèixer. Aquest debat no és com molts han pretès, una discussió merament retòrica entre per exemple un organisme de

control com la Procuradoria i el Govern nacional, donades les implicacions polítiques i jurídiques que té. Tant, que la negativa a acceptar una realitat tan evident implica, per exemple, posar en qüestió l'aplicabilitat i l'obligació d'aplicabilitat del Dret Internacional Humanitari per part de tots els actors armats que participen en el conflicte, inclòs l'Estat, que estan obligats a aplicar rigorosament un principi rector important del DIH com és el principi de la no reciprocitat. La violència dels grups armats il·legals al marge de la llei no pot ser contestada amb violència que desbordi el marc constitucional per part de l'Estat i els seus servidors.

"Diumenge 20 de gener, en el corregiment Toche, prop de Palmira, Vall del Cauca, Martha Liliانا Machín portava la seva filla Luisa de nou mesos; va sortir de la finca on treballava per no tornar-hi. En el camí va trepitjar una mina antipersona. Una setmana després van trobar el seu cadàver dessagnat i el de la seva filla morta de gana i de fred. Dues colombianes més que van passar a engrossir la macabra i silenciosa estadística de la mina antipersona en el país". Això és el que es va escriure el 14 d'abril d'aquesta setmana el diari El Tiempo, que és fins ara l'únic diari de circulació nacional qüestionat per alguns sectors per la seva objectivitat pels seus vincles amb el Govern nacional. No ho diuen les organitzacions socials, no ho diuen els defensors dels drets humans, que, desafortunadament en el nostre país segueixen identificant-se amb una ideologia d'esquerra, que bé podrien tenir, però que a Colòmbia segueix estant estigmatitzada.

L'important és insistir que qualsevol que sigui la nostra posició ideològica o política, com a colombians, hem d'acceptar que la situació és dramàtica, les xifres són elevades, i sempre les xifres, fins i tot les del Govern nacional, mostren una situació que s'aguditzava i ens manté en situació de crisi humanitària.

D'altra banda, la Comissió Internamericana de Drets Humans adverteix en el seu Informe sobre la situació a Colòmbia durant el 2007 que els paramilitars segueixen actuant i atacant la població, i crida l'atenció sobre l'existència de grups que no es van desmobilitzar, el rearmament i la creació o reconstitució de noves estructures il·legals, les anomenades bandes emergents, que va publicar el mateix dia el diari.

L'argument que ha utilitzat el Govern els últims mesos ha estat que com els paramilitars es van crear per contrarestar els atacs i la força de la guerrilla, i aquests ja no ho fan, han deixat d'existir. Aquesta és una posició amb risc que presenta conseqüències tan greus com la negació del registre a la població desplaçada, que segueix incrementant-se de manera dramàtica a Colòmbia. Una de les funcions de la Procuradoria General de la Nació en el marc de la Llei 975 de 2005, és la de promoure la participació de les víctimes i les organitzacions que les representen en els processos judicials que es desenvolupen, els quals, val a dir, si bé són precaris en els seus resultats, han permès desvetllar

informació sobre desapareguts i la ubicació de les fosses. En aquesta perspectiva, l'enfortiment de la víctima com a subjecte de drets i el suport perquè aquestes els reivindiquin i reclamin malgrat els innegables riscos per a la seva vida i integritat, ens imposa l'obligació, com a Ministeri Públic, de dissenyar estratègies orientades a aquests propòsits. Com el temps és curt, vull simplement compartir amb vostès el producte d'una de les estratègies a què ha recorregut la Procuradoria per divulgar els drets de les víctimes de 60 anys de conflicte a Colòmbia. Es tracta d'un programa de televisió que transmetem setmanalment pels canals regionals que s'anomena "Temps de la veritat". El que veurem és el relat d'un dels milers de casos en què es victimitza les dones, fet per una d'elles, mare de quatre dones desaparegudes per les autodefenses, en aquell temps dues d'elles menors d'edat, donada la seva condició de vulnerabilitat, i els usos i abusos que d'elles es fa en el context de la guerra. És, si em permeten, una de les diverses i doloroses formes de victimització de la dona, que vull compartir amb vostès.

El vídeo complet dura 30 minuts, i el drama és que aquestes nenes segueixen desaparegudes després de deu anys. Són quatre germanes del Putumayo, víctimes directes de la violència, segrestades i desaparegudes per les autodefenses després d'haver estat víctimes de desplaçament forçós, la mare de les quals segueix la seva recerca, com ho expressa, si més no per poder donar-los sepultura. Ella ha pogut expressar-se a través del programa de la Procuradoria, i va ser acollida per l'organització que lidera Patricia Buriticá, perquè no només després del programa, sinó després de les primeres denúncies (fa més d'una dècada), ha estat perseguida, amenaçada i reiteradament desplaçada amb els seus nets.

Voldria començar amb això perquè, com he dit, es parla de xifres, es parla de fets, hi ha disgustos quan cadascú, des de la seva perspectiva vol mirar, apreciar i qualificar una realitat concreta. Com a Procuradoria General de la Nació, un òrgan de control de l'Estat, entenem les xifres com un referent, ja que una sola víctima activa les responsabilitats de tots els poders públics, per això entenem que és necessari contrastar-les. Però jo crec que l'important és insistir que qualsevol que sigui la nostra posició ideològica o política, com a colombians, hem d'acceptar que la situació és dramàtica, les xifres són elevades, i sempre les xifres, fins i tot les del Govern nacional, mostren una situació que s'aguditza i ens manté en situació de crisi humanitària. Quan el Govern nacional argumenta davant el Congrés dels EUA, per assolir la signatura del TLC, que va passar de 269 morts de sindicalistes a 39, està reconeixent una gravíssima situació que èticament no podem admetre.

Jo assenyalaria moltes coses, però tractaré de sintetitzar de la següent manera, perquè se m'ha convidat a parlar de la dona en el marc de la Llei de justícia i pau, una llei que s'aproxima a un marc de transició de justícia, però que no és precisament una llei de transició ja que Colòmbia no està en situació de postconflicte, i només una de les organitzacions armades al marge de la llei, els paramilitars, es van incorporar a aquest esquema prèvia la negociació amb el Govern. Això en termes generals i, en teoria, seria inadmissible, ja que si els diferents governs durant les darreres cinc dècades no han pogut derrotar l'enemic a través de la utilització del monopoli legítim de les armes ni eradicar les causes estructurals del conflicte, l'exclusió, la discriminació, la inseguretat, la pobresa i l'absència de polítiques públiques que garanteixin els drets fonamentals, està habilitat per dissenyar estratègies que pas-

sin per la negociació amb els GAOL, això sí, sempre en el marc que li imposa a l'estat el ple respecte al Dret Internacional Humanitari i el DIDH.

La Llei de justícia i pau no es pot entendre com una llei de reparació, tot i que creï una Comissió de Reparació i Reconciliació, una comissió al meu entendre feble des del moment mateix del seu naixement; una comissió mixta, ja que en formen part representants del Govern, de la societat civil designats directament pel president, la qual cosa va generar disconformitat i escepticisme entre les organitzacions socials a què representa, que reclamen no haver participat en la seva elecció, i els òrgans de control que tenim com a únic i exclusiu referent la Constitució de 1991 que, encara disminuïda per les reformes, segueix essent un paradigma que li aposta a l'estat social de dret.

És una comissió que no té eines d'execució, que no pot reparar directament i que no va més enllà de les funcions de recomanació, de suggeriment i de tractar d'impactar en polítiques públiques, la qual cosa podria haver fet, previ procés de legitimació davant la societat civil, que, desafortunadament, segons crec, no s'ha assolit. Molt menys podem parlar d'una llei que creï una comissió de la veritat. La veritat és la que explica Blanca Nieves al vídeo. I la veritat és que, precisament, les dones a Colòmbia són les principals i més nombroses víctimes de la violència. Les dones a Colòmbia, malgrat els esforços d'anys i anys de lluita de dones com les que han estat presents en aquest esdeveniment, que reclamen respecte i l'aplicació efectiva de les normes del Dret Internacional, dels Drets Humans i del Dret Internacional Humanitari, donat que afrontem un conflicte armat intern que segueix vigent, segueixen essent les més

El cos de les dones en el marc de la guerra, i no solament en el cas colombià, es transforma en objectiu militar, són botins de guerra, són instruments de venjança, de pressió i debilitament de l'enemic.

victimitzades, i no són reconegudes com a subjectes socials amb drets i deures que impliquen i que reclamen la seva participació activa en els processos o, millor, en el disseny dels processos que es presumeixen que estan apostant per la pau i la reconciliació.

El cos de les dones en el marc de la guerra, i no solament en el cas colombià, es transforma en objectiu militar, són botins de guerra, són instruments de venjança, de pressió i debilitament de l'enemic; i davant aquests fets, hi ha sempre un mandat de silenci, l'estigmatització social quan elles són víctimes supervivents. L'absència d'una justícia eficaç i capacitada que vetlli i reclami els seus drets, que apliqui criteris diferenciats agreuja la seva situació. Les mateixes dones no es reconeixen com a víctimes, i quan van als processos judicials i administratius, per exemple, a la recerca de reparació i veritat, reclamen per altres, però difícilment reclamen per a elles, i amb prou feines accepten que elles van ser víctimes de delictes d'agressió sexual o d'altra classe d'agressions, la qual cosa les estigmatitza més i en la majoria dels casos les revictimitza. Per al·ludir a aquest tema, assenyalo de quina manera han estat necessaris els òrgans de justícia i control en la Fiscalia, la Procuradoria i la Defensoria del Poble, forts processos de capacitació perquè els seus funcionaris, per exemple, sàpiguen com rebre el testimoni d'una dona que ha

estat víctima d'un delictes sexual en el marc del conflicte armat; perquè sense adonar-se'n, la sola interrogació arriba a ser revictimitzant per a elles, una càrrega més en el calvari que els imposa la seva condició de víctimes a la qual s'afegeix l'exigència, tàcita o expressa, que els fa reconstruir el teixit social en constituir més del 65% de les víctimes supervivents, quan la majoria ni tan sols està preparada per incorporar-se al mercat laboral urbà a què han estat desplaçades.

La Llei de justícia i pau és una llei dissenyada per a grups armats organitzats al marge de la Llei que van cometre crims de guerra i delictes de lesa humanitat. És una llei que va al mateix instrument que dona el Dret Internacional i permet, per exemple, les denominades penes alternatives; i això probablement podria ser interessant i podria ser útil als efectes d'avançar en la consolidació d'unes bases de pau sòlides si d'una banda els victimaris desmobilitzats estiguessin complint amb els seus compromisos i si, d'altra banda, es tractessin a fons els problemes estructurals de pobresa i d'injustícia social. Podria segurament ser útil si els altres components de la Llei es complissin, si la veritat amb què es van comprometre els líders i els membres del paramilitarisme a Colòmbia efectivament es digués; si no haguessin passat dos anys i mig sense que encara els líders d'aquests grups culminin la seva versió preliminar davant la Llei, sense que fins ara haguessin, en la majoria dels casos, confessat la totalitat dels crims i ni tan sols hagin començat a lliurar els béns que han d'entregar segons la Cort Constitucional, no només els adquirits il·licitament sinó per via il·lícita per a efectes de reparació. Cinc milions d'hectàrees, diu la Contraloria General de la República, van ser expropiades per via violenta a camperols i posseïdors de bona fe que no

L'absència d'una justícia eficaç i capacitada que vetlli i reclami els seus drets, que apliqui criteris diferenciats agreuja la seva situació. Amb prou feines accepten que elles van ser víctimes de delictes d'agressió sexual o d'altra classe d'agressions, la qual cosa les estigmatitza més i en la majoria dels casos les revictimitza.

tenen títols per acreditar la seva propietat i es distreu en complexos processos jurídics que els neguen la terra que van perdre i una possibilitat de vida digna.

Què han lliurat llavors els paramilitars? Béns que són propietat de la nació, per exemple, béns que estan gravats amb càrregues tributàries no cancel·lades i deutes de serveis públics que la víctima, evidentment, no pot assumir. En síntesi, la Llei de justícia i pau no va ser una llei dissenyada per a la pau ni tampoc per a la reconciliació tot i que tingui aquells adjectius al llarg dels seus textos; va ser una llei orientada als qui fan la guerra, per donar-los l'oportunitat de reintegrar-se a la vida civil, perquè compleixin precàries penes de privació de llibertat a canvi de veritat i reparació per a les seves víctimes, d'on és absent la dona.

Les dones a Colòmbia són víctimes directes, són supervivents i familiars de víctimes directes, esposes, mares, germanes, filles. Són persones que en moltes situacions han estat privades de la llibertat per expressar una opinió o una altra. Són també dones

combatents, que per un o per un altre motiu fan o van fer part dels GOAL. Algunes van al procés de desmobilització per evitar que aquells mateixos grups les sotmetin a delictes com l'assetjament sexual, violació, embaràs forçat, avortament forçat, etc. Totes aquestes dones reclamen participació activa en el disseny dels processos que s'orientin a la recerca de la pau amb justícia social. I estem invisibilitzades perquè les que estem aquí, i tenim el privilegi de participar en aquestes discussions, som realment poques, ja que, repeteixo, més del 65% de víctimes del conflicte són dones supervivents, caps de la llar, la majoria d'elles desplaçades, amb baixa escolarització i amb la responsabilitat de reconstruir una societat que les ha exclòs i estigmatitzat.

Les xifres de les organitzacions socials defensores de Drets Humans, com la Comissió Colombiana de Juristes, mostren, per exemple, que en el període 2000-2006 van ser assassinades 1.324 dones d'un total d'11.292 víctimes, tretze d'elles defensores dels drets humans. De les dones sindicalistes, l'escola nacional sindical va donar el 2005 les xifres de quinze homicidis, 102 amenaces de mort, deu detencions arbitràries, quinze fustigacions per activitat sindical, dos atemptats, set desplaçaments i un segrest.

Sobre les dones desplaçades, segons dades oficials subministrades per Acció Social, agència presidencial que s'encarrega del tema, assenyalen que el 2007, aproximadament dos milions de persones es van desplaçar, la meitat d'elles dones. CODHES, que és una altra organització defensora dels drets humans, comptabilitza quatre milions de desplaçats interns entre l'any 1985 i el 2007. D'aquests, un 54% són dones i d'aquest percentatge, el 45% són caps de la llar. La Procuradoria ha reclamat al Govern, en repetides ocasions, que un dels problemes en

La Llei de justícia i pau no va ser una llei dissenyada per a la pau ni tampoc per a la reconciliació tot i que tingui aquells adjectius al llarg dels seus textos; va ser una llei orientada als qui fan la guerra, per donar-los l'oportunitat de reintegrar-se a la vida civil, perquè compleixin precàries penes de privació de llibertat a canvi de veritat i reparació per a les seves víctimes, d'on és absent la dona.

L'atenció a la població desplaçada a Colòmbia és el subregistre. Moltes de vostès, de les que avui són aquí, segurament són desplaçades que no van acudir a Acció Social a registrar-s'hi, però són desplaçades, titulars dels drets que la Llei colombiana els atribueix com a població altament vulnerable que pateix la conculcació paral·lela i sistemàtica de pràcticament tots els seus drets fonamentals.

D'altra banda, l'oficina de l'alt comissionat per a la Pau registra 30.000 desmobilitzats col·lectius pertanyents als paramilitars, xifra que inclou 1.960 dones. Nosaltres ens hem qüestionat, de la mateixa manera que ho han fet acadèmics, investigadors socials i ONG, en quin moment va créixer el nombre de desmobilitzats perquè avui siguin 30.000 els que es comptabilitzen, i 30.000 els que estan rebent beneficis que aquest any absorbiran aproximadament 40.000 milions de pesos versus 5.000 milions de pesos assignats per a l'atenció de la població desplaçada. I per què el Govern nacional crea una Alta Conselleria per a la Reintegració? Això

és per a l'atenció de victimaris desmobilitzats, i no hi ha avui dia una alta conselleria per a l'atenció de més de quatre milions de víctimes, ja que Acció Social té un mandat legal restringit a què s'han anat incorporant altres funcions, la qual cosa la fa insuficient donades les magnituds del conflicte.

Un altre aspecte per reflexionar és el relacionat amb les nenes i els nens vinculats al conflicte, elles i ells sempre serien víctimes, i aquí tinc una discrepància amb una de les poques corporacions públiques que encara avui gaudeix de legitimitat al nostre país, la Cort Constitucional, organisme que en els darrers quinze anys ha aconseguit amb les seves decisions que les dones i els homes de Colòmbia ens reconeguem com a subjectes de drets, que tenim el deure de reclamar-los davant les instàncies públiques. Aquesta decisió, que no comparteixo, va ser donar via a la judicialització dels menors quan aquests han estat vinculats al conflicte essent com són les víctimes d'un delictes de lesa humanitat i d'un crim de guerra com és el reclutament forçat.

Discrepo també amb el que ha dit la representant de la Conselleria aquest matí, en el sentit que el reclutament forçat és producte de la violència intrafamiliar. No. La violència intrafamiliar és producte de la desatenció de l'Estat dels seus deures fonamentals, de l'absència de programes d'educació, de l'absència de programes de salut, de treball digne, d'aigua potable, de nutrició. Això genera violència intrafamiliar, la qual cosa ocasiona que molts nens i moltes nenes siguin reclutats/reclutades forçadament, fins i tot amb l'antuència de les seves famílies, que han d'acceptar per la pressió de les amenaces dels grups armats organitzats al marge de la Llei i un mínim de recursos per a la seva subsistència. Un model pervers i bàrbar que no pot ser atribuït a la violència

La violència intrafamiliar és producte de la desatenció de l'estat dels seus deures fonamentals, de l'absència de programes d'educació, de l'absència de programes de salut, de treball digne, d'aigua potable, de nutrició.

intrafamiliar, perquè la violència intrafamiliar, repeteixo, és un producte cultural que no sorgeix espontàniament.

Les nenes i el reclutament forçat en els GOAL també presenten una caracterització especial. Elles, a més de patir les vexacions abans assenyalades de perdre la seva infantesa i els seus drets bàsics, en els casos que tornen amb les seves famílies i a les seves comunitats, són rebutjades, excloses i culpades, és a dir, són revictimitzades per aquells que haurien de protegir-les.

Per això, per concloure, vull simplement compartir amb vostès un fragment d'un altre programa de televisió que vam fer recentment en què es consigna el testimoni de les dones víctimes supervivents del que coneixem com el cas dels desapareguts del CTI¹; allí veiem com les dones són les que han d'anar a buscar la guerrilla i els paramilitars, parlar amb el senyor Carlos Castaño per trobar la veritat de la desaparició dels seus fills, germans i marits. D'aquest document, vull ressaltar allò expressat per una d'elles, que crec que recull la posició digna de milers de dones víctimes del conflicte armat a Colòmbia:

"Nosaltres volem reparació econòmica, no perquè la necessitem. Nosaltres el que vo-

lem saber és per què els van matar i on són els seus cossos". Elles, com Antigona, reclamen les restes dels seus ésser estimats, un dret que transcendeix les imperfectes lleis dels homes.

Les dones, llavors, no només són víctimes directes del conflicte, dels actors armats il·legals que hi participen, també ho són de la impunitat que genera el sistema de justícia a Colòmbia que els obliga a impulsar a elles mateixes les investigacions que les portin a la veritat del que ha succeït amb els seus éssers estimats, amb el risc que això suposa, a buscar l'alleugeriment que implica tenir la certesa sobre la seva sort. És aquesta, sens dubte, una responsabilitat ineludible de l'estat, que és inadmissible traslladar a les víctimes supervivents.

1 Set funcionaris del Cos Tècnic d'Investigació de la Fiscalia desapareguts i assassinats pel Bloc Nord de les autodefenses amb el comandament de l'Àlies "Jorge 40".

TAULA 4
DONES, DESPLAÇAMENT,
TERRITORI I REFUGI

Benerexa Márquez

Coordinadora del col·lectiu indígena Guatiyina Ikun Sierra Nevada de Santa Marta, Colòmbia, en aliança amb CIASE, Organització adscrita a la Xarxa Nacional de Dones-Colòmbia

Dones indígenes, conflicte i identitat de gènere

1. D'ON VINC

M'imagino que moltes ponències que han sentit s'inicien dient que fa més de cinc-cents anys van arribar a les nostres terres unes persones que venien des de molt lluny i amb la seva arribada les nostres vides van canviar radicalment. Doncs jo no seré una excepció, faré algunes referències al respecte o d'altra manera seria difícil entendre el que som avui.

Per començar, vull explicar-los d'on vinc, què pensem els homes i les dones que vivim al territori sagrat de la línia negra, com hem viscut el conflicte armat intern, quina és la nostra situació actual i quins són els nostres requeriments per a una reparació efectiva d'acord amb la nostra cultura.

Jo vinc d'un lloc que es diu Sierra Nevada de Santa Marta. Queda a la costa nord de Colòmbia i és una gran muntanya independent, és a dir, diferent al sistema dels Andes; s'eleva des de les costes del Carib fins arribar als 5.775 metres en els seus cims més alts.

En aquest lloc vivim quatre pobles indígenes. Som quatre pobles germans, com quatre potes d'un mateix banc. Els Kogui, els Wiwa, els Iku o Arhuacs i els Kankuamu.

Els quatre pobles parlem llengües diferents, vestim de manera diferent, però tots tenim la mateixa tasca mentre estiguem en aquest món: tenir cura de les altres per-

sones que l'habiten, de les altres espècies, animals, minerals, vegetals, ja que tot té vida i un lloc en aquest món que ha d'estar ben tractat per a l'equilibri entre tots i totes. Aquesta és la nostra Llei d'origen, és a dir, no som aquí per tenir moltes coses, no som aquí per ser moltíssims, no som aquí per viure per sempre, no som aquí per tenir grans extensions de terra.

Tenim un lloc que ens van assignar els nostres pares i les nostres mares; aquest lloc és la Sierra Nevada de Santa Marta, cada poble amb un territori on ha de complir la seva vida.

Els nostres pobles creuen que el territori que habitem és sagrat. És un lloc especial ja que és allí on complim els nostres deures als pares i a les mares de la naturalesa i de totes les coses que se'n deriven per a allò bo o per a allò dolent del món. Segurament hi ha altres llocs semblants al nostre al món però aquest és el que habitem i coneixem, és el nostre i per a nosaltres és el més important. Aquí naixem i des del primer dia complim la nostra Llei d'origen. La naturalesa ens reconeix i ens dóna un nom i així al llarg de la vida fins que ens acomiadem d'ella. Per als nostres pobles aquesta realitat és només un pas en un llarg camí que hem de caminar des del pensament fins arribar a Chundwa, el nostre lloc espiritual entre la neu i els grans cims nevats.

Quan fem "pagaments" donem les gràcies a la naturalesa per tot el que es rep i portem

El *Bonachu* o estranger (entenent per estranger no solament les persones de fora de Colòmbia sinó moltes persones colombianes influenciades per un discurs discriminatori i xenòfob) en la seva infinita arrogància, ànsies de poder i recerca de tenir-ne, ens van envair una i altra vegada amb l'ocupació de les nostres terres, acusant-nos d'ignorants, i de tenir creences paganes i irracionals.

aquests "pagaments" a llocs especials, a llocs que han passat de generació en generació on són reconeguts per les mares i els pares de la naturalesa i es preocupen per mantenir-hi l'equilibri. Quan no es fan els pagaments i fem un ús incontrolat i desprietat d'allò que ens envolta, l'equilibri es trenca i vénen les fams, les guerres, les malalties...

Per a nosaltres i els nostres homes, és aquesta la raó que el nostre territori sigui vital i que defensem la seva extensió fins allò que anomenem la línia negra, territori avui habitat en molts llocs per no-indígenes. Llavors s'ha de fer memòria: antigament, com diem nosaltres, podíem transitar lliurement, però des del moment de la conquesta i la colònia fins als nostres dies, no ha estat possible que el *Bonachu* o estranger (entenent per estranger no solament les persones de fora de Colòmbia sinó moltes persones colombianes influenciades per un discurs discriminatori i xenòfob) entengui que tenim altra idea de la vida, que sense territori la nostra funció s'acaba i nosaltres

morim igualment i, en la seva infinita arrogància, ànsies de poder i recerca de tenir-ne, ens van envair una i altra vegada amb l'ocupació de les nostres terres, acusant-nos d'ignorants, i de tenir creences paganes i irracionals.

Per suposat, sembla que el món ha superat aquestes idees, tanmateix, encara avui dia ens diuen que ens porten i ens ensenyen el que ha de ser el desenvolupament. Grans forats es fan en el nostre territori per omplir-los d'aigua en allò que anomenen els avenços per a l'energia elèctrica. Aquests grans forats fan malbé la mare terra i encara no entenem de manera suficient els beneficis. Es genera desplaçament de població, es trenquen els nostres teixits socials interns, es perd terra dels resguards, perdem identitat i perdem gran quantitat dels nostres llocs sagrats, però això sí, tindrem llum elèctric; i no és perquè no ens agradi el llum, sinó que la nostra pregunta sempre ha estat: A quin preu?

Ara bé, en els nostres territoris, per ser la Sierra de diferents nivells climàtics i diferents conformacions geogràfiques des del bosc selvàtic fins a les neus perpètuas, ha estat un lloc perquè els actors armats trobin refugi. Hem tingut allí tots els actors, tant d'esquerra com de dreta.

Hem patit tant per les barbàries comeses pels paramilitars, la seva apropiació dels nostres territoris, el seu sanguinari comportament, com la irresponsabilitat dels exèrcits d'esquerra que al portar persones segrestades a les nostres terres ens han posat en gran perill. Tant és així, que fets d'aquest tipus van causar la mort d'un dels nostres governadors, Luís Napoleón Torres, d'Àngel María Torres, el seu secretari i de Hügues Chaparro, cabildo de Yo'nasuy i gran quantitat d'amenaces sobre nosaltres i el nostre poble.

Hem patit tant per les barbàries comeses pels paramilitars, la seva apropiació dels nostres territoris, el seu sanguinari comportament, com la irresponsabilitat dels exèrcits d'esquerra que al portar persones segrestades a les nostres terres ens han posat en gran perill.

Igualment, hem sofert el confinament, hem patit el desplaçament, hem patit la por, el terror, el reclutament forçat dels nostres i les nostres joves, l'angoixa de ser en una guerra que no entenem i que no és la nostra o que si ho fos no serien aquests els mètodes que utilitzaríem o que utilitzem per reivindicar els nostres drets. Som pobles fonamentalment pacífics.

En diverses ocasions, les dones hem hagut d'armar-nos de valor i anar i recuperar els nostres fills i les nostres filles de les mans dels actors armats. Però això no és fàcil. Fa por. El que es juga és la vida.

També vam haver de viure l'abús en els nostres cossos. Una de les joves que va tornar després de participar en un d'aquests exèrcits armats, va arribar amb el seu interior com si fos una dona envellida i trista. Havia estat forçada a mantenir relacions sexuals multitud de vegades ja que era una ordre pel bé de la tropa, per conservar el bon estat d'ànim. Així, sense anar en compte i als 19 anys, ja havia estat obligada a avortar en clíniques clandestines cinc vegades. En tornar a la comunitat aquesta dona va haver de fer una gran feina tradicional per curar les seves ferides.

Després es va casar, però el marit li recordava tota l'estona les vegades que havia estat amb homes a la guerra, fins portar-la a la desesperació. Ella es va separar d'aquest home i finalment va assolir una relació molt més respectuosa. Però quant li ha costat internament? Com es pot calcular el dolor? Com es pot pagar aquest dolor? I com aquest cas en tenim molts més.

Per als qui tenen alguns càrrecs de lideratge en els nostres Pobles, les amenaces són incessants. L'interès pels recursos públics va ser un focus permanent d'atracció en aquest cas per als grups armats il·legals, que intimidaven, demanaven que es lliuressin recursos directament, feien reunions de manera permanent i obligaven a un silenci aterrador ja que al mig es posa a les famílies i la vida mateixa de les persones per a qui es resistia a les seves demandes. La intensitat de les amenaces pujava. No es pot desconèixer que ha baixat la intensitat d'allò que vivim durant el període 1999 al 2004, però també és cert que nous grups armats han sorgit com són les àguiles negres, després d'aquest període, amb nous mètodes de confrontació i amenaça. Tot això ens passa i, tanmateix, sentim el Govern nacional que ens repeteix una i altra vegada que en el nostre país no hi ha conflicte. Serà que el que ens ha succeït ha estat un malson.

En un principi, la nostra situació solament la coneixien les persones properes a les nostres comunitats, que tot i que no són indígenes, porten anys de compromís i vida amb nosaltres, però molt desconeguda per al país i molt més desconeguda per al món. No se sabien totes les atrocitats que es cometien en contra dels nostres pobles, i si alguna cosa es deia no se li donava la importància que mereixia.

Finalment, el 2001, vam tenir una sèrie de missions humanitàries que van començar

Lamentablement, altres societats, altres grups culturals solucionen els seus problemes d'una forma violenta, es fereixen i ens fereixen, es maten i ens maten; després ens diuen que ens repararan... Reparar? Preguntem. Llavors que ens reparin els 500 anys de dolor que hem viscut.

a desvetllar aquesta situació d'abusos continus a la nostra comunitat i van fer que organitzacions nacionals i internacionals de drets humans tornessin els seus ulls cap a la Sierra Nevada i a qui l'habitam.

Així, es van tornar comunes les visites de grups d'organitzacions i persones nacionals i internacionals, agències de cooperació, institucions de l'Estat com la Defensoria, la Procuradoria, amb bones intencions, indubtablement, però que partien de diagnosticar una i altra vegada la nostra situació i nosaltres al mig del conflicte. Addicionalment, sense els mecanismes adequats per generar accions coordinades. Encara avui no es posen d'acord entre ells fàcilment sobre el que volen fer-hi. La seva cultura sembla que els obligués que competissin per nosaltres i els nostres valors. No nego que hi ha excepcions, molt valuoses per cert, però moltes vegades aquesta situació ens fa reviure els fets passats, el temps de conquesta. Encara per a molts som "menors d'edat"; encara avui dia no ens reconeixen com a subjectes de drets: autònoms, pensants, capaços de prendre decisions i lliures.

Avui com ahir, la nostra defensa és la resistència, la conservació d'allò que per als nostres pobles és important; tota la nostra

vida ha estat de resistències, hem sobreviscut tot tipus d'atacs i discriminacions, hem empunyat no les armes sinó l'organització, la reivindicació del diàleg de sabers, parlar, escoltar, complir amb la comesa que se'ns ha encarregat: vetllar per l'equilibri de la naturalesa amb nosaltres i els homes inclosos.

Lamentablement, altres societats, altres grups culturals solucionen els seus problemes d'una forma violenta, es fereixen i ens fereixen, es maten i ens maten; després ens diuen que ens repararan... Reparar? Preguntem. Llavors que ens reparin els 500 anys de dolor que hem viscut. Però això serà possible? No, parlen de reparar-nos en la forma com ells pensen que ha de ser, però tot i així s'equivoquen.

Per a les nostres comunitats i cada persona que en forma part, la nostra reparació consisteix en el respecte a la nostra forma de ser, als nostres costums, a la nostra dignitat, i la relació i defensa dels nostres territoris. Volem poder caminar lliures pels llocs sagrats, poder fer els "pagaments" sense que les empreses privades o els actors armats ens neuguin l'entrada. Volem ser dones respectades en els nostres drets; volem restablir l'equilibri i l'harmonia amb la naturalesa, aquesta és la reparació que volem i mereixem.

Tanmateix, hem de presenciar avui que en els processos actuals de veritat, justícia i reparació els protagonistes són els victimaris. Les víctimes: pobles sencers o víctimes individuals com dones, infants, homes assassinats, no es veuen tan clarament.

En el cas de les nostres pobles, es desconeix que som subjectes col·lectius, que tenim drets, autonomia, autoritats pròpies i, tot i així, ens parlen de reparacions administratives que bàsicament són diners. I què passa amb la veritat, què passa amb la justícia, què passa amb els nostres drets?

La cultura patriarcal occidental va entrar amb força als nostres pobles i va fer que les dones fóssim aïllades dels llocs de presa de decisions tant en la tradició com en l'exercici públic, i recloses en el món d'allò privat.

2. I DE GUATYINA IKU QUÈ?

En el nostre Poble som 30.000 indígenes entre homes i dones. Som més dones que homes. Però no per aquest motiu tenim més poder. Al contrari, antigament, teníem un poder semblant al que tenien els homes. Per què? Perquè teníem dones sàvies "Akumamus" i els homes tenien els homes savis que són els "Mamus". Cadascú tenia els seus propis llocs de "pagament" ja que el territori és tant femení com masculí alhora. El nom masculí és Serankua i el nom femení és Businka Distama.

Kaku Serankua: masculí

Businka Distama: Femenina

Però al llarg de la història i amb els processos d'aculturació, la cultura patriarcal occidental va entrar amb força als nostres pobles i va fer que les dones fóssim aïllades dels llocs de presa de decisions tant en la

tradició com en l'exercici públic, i recloses en el món d'allò privat.

Pràctiques com les violències exercides contra les dones van començar a prendre lloc en els nostres territoris i són cada vegada més comuns. És més, moltes dones creuen que això és part del nostre llegat cultural. No hi ha autoritats que siguin dones i fins fa ben poc havíem oblidat el nom mateix de les Akumamus.

Malgrat això, nosaltres, les dones indígenes Iku, hem decidit viure el nostre propi procés organitzatiu. No per enfrontar-nos als nostres homes sinó per recuperar el lloc que ens mereixem: la nostra posició i la nostra condició en el marc dels nostres drets. Això ho hem aconseguit amb el diàleg, amb la força dels nostres esperits i acabant amb les pràctiques que ens produeixen una terrible malaltia coneguda com el mal de la tristesa.

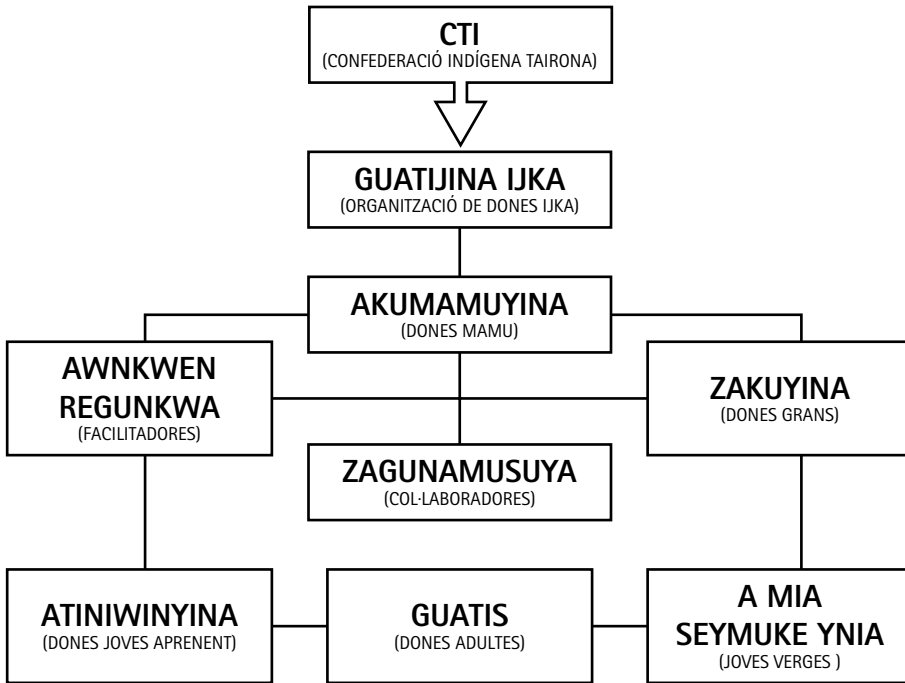
Per aconseguir-ho, hem anat consolidant *Guatiyina Iku*, que en català vol dir "totes les dones Arhuacas", que pretén enfortir les dones del Poble Iku, és a dir, no som una organització a part sinó part.

Aquest procés organitzatiu dóna els seus primers passos en la reivindicació i l'enfortiment en els següents aspectes:

1. Respecte físic cap a les dones i promoció de la seva autoestima.
2. Participació política i social activa.
3. Formació sobre temes tant de la Llei d'origen com de temes importants per a les dones des dels drets humans i organització.

Això amb la finalitat d'assolir un protagonisme espiritual i d'autoritat que contribueixi a l'equilibri, al benestar tant del Poble Iku com de la resta de la humanitat i a la defensa del territori ancestral.

ESQUEMA ORGANITZATIU
DE GUATYINA IKU

A través d'ella hem assolit moltes coses:

1. Que dins del nostre Poble i autoritats es reconegui la importància de les dones indígenes.
2. Que es qüestionin les pràctiques violentes en contra de les dones.
3. Que es reconegui el nostre dret a l'accés als càrrecs de direcció política.
4. Que es reconeguin les nostres dones sàvies i sigui amb elles amb qui fem els nostres "pagaments".
5. Que per a un equilibri real s'ha de consolidar el nostre protagonisme coneixent lleis diferents a la nostra Llei d'origen, i que contribueixin en un diàleg de sabers

per reivindicar la nostra posició i condició a la Sierra, al país i al món.

6. Que es reconegui la nostra lluita, juntament amb els homes Iku, en la defensa del nostre territori tant dels actors armats com dels megaprojectes.
7. Que juntament amb altres dones treballem perquè al país es reconeguin i defensin els drets de tota dona, sigui afrodescendent, mestissa, indígena, raizal, rom o blanca.
8. Que com a part de la Xarxa Nacional de Dones participem en el procés de consolidació d'un pla d'acció en drets humans i Dret Internacional Humanitari.

Per acomiadar-me, els agraeixo la seva atenció, la gentilesa per aquesta invitació,

i espero que aquestes paraules no caiguin al buit sinó que us puguin motivar actituds solidàries amb els nostres pobles, seguiment a les polítiques implementades en veritat, justícia i reparació, i que els crims de tota índoles que han succeït a Colòmbia no passin impunes sinó que finalment puguem totes i tots conèixer la Veritat, tenir Justícia i accedir a una Reparació Integral i se'ns garanteixi la No Repetició d'aquesta tragèdia.

Leonora Castaño Cano

Associació Nacional de Dones Camperoles, Negres i Indígenes de Colòmbia, ANMUCIC

Refugiada a l'Estat espanyol

Dona, desplaçament, territori i refugi

INTRODUCCIÓ

He de fer diverses afirmacions o reflexions: davant l'advertiment del comissionat de les Nacions Unides per als Desplaçats i Refugiats -ACNUR-, en la seva visita a Colòmbia l'any 2003, que "Colòmbia és reconegut com el tercer país del món en crisi humanitària i que de no enfrontar la intensitat del conflicte podria passar a ser el segon després de Sudan...". En els darrers informes de les Nacions Unides -ONU- s'afirma que Colòmbia passa al segon país.

Que el drama humanitari que viu avui Colòmbia, malgrat les xifres oficials que registra només la població que està inscrita a l'Oficina d'Acció Social de la Presidència de 2.300.000, contrasten a les registrades per la Consultoria per als Drets Humans i el Desplaçament Intern -CODHES- que parla de l'existència de 4.137.000 desplaçats interns, dels quals la majoria l'integren dones, nens i nenes. És important afirmar que el desplaçament forçat per la guerra, el model econòmic, els retrocessos en les lleis i les polítiques públiques, és l'estratègia per desallotjar i desocupar el territori de comunitats indígenes, afrocolombianes, camperoles i de dones rurals, assolida per mètodes de terror, violació dels drets humans, violència sexual contra les dones, destrucció del teixit social organitzatiu, control de la vida i l'autonomia de les dones i les comunitats rurals organitzades.

Com ho mostren les xifres oficials, després de quaranta anys de reforma agrària, la concentració de la terra va passar de ser del 80% en mans de terratinents i latifundistes a ser

del 87%, segons l'informe de la Contraloria General de la Nació l'any 2003. Queda clar que Colòmbia assisteix a un procés de contrareforma agrària avalat pels endarreriments constitucionals en allò referent als drets agraris i el dret a la igualtat en la titularitat de la terra per a les dones del camp conquerits en les lleis de reforma agrària de 1988 i 1994. Avui, la reconcentració de la propietat de la terra ens ret compte de més de 6.800.000 hectàrees arravatades per l'aliança dels narcotraficants i els paramilitars a les comunitats rurals: al costat d'això assistim a la mort, la liquidació simbòlica, la fusió i la privatització d'entitats que en un altre temps prestaven serveis al camp com Idema, Dri, Caja Agrícola, Incora, Ica Inat, entre d'altres, i els reduïen a una petitíssima entitat anomenada Incoder.

Malgrat que la Cort Constitucional colombiana va declarar l'any 2004 que el desplaçament intern a Colòmbia constitueix un estat de coses inconstitucional i, mitjançant la sentència T-025 de 2004, va cominar l'Estat a respondre per les seves obligacions i va recomanar en particular atendre de manera diferenciada dones, nens i nenes. En repetides oportunitats, Acció Social ha manifestat que encara no ha previst cap mesura ni programa d'atenció diferenciada¹.

Com a darrera referència o afirmació, parlaré del predi Caramigua, d'aproximadament 17.000 hectàrees, que l'any 2004, per acord de la junta directiva de l'Incoder, es va aprovar

1 6è informe sobre violència sociopolítica contra les dones, joves i nenes a Colòmbia 2002-2006. Mesa de Dona i conflicte Armat.

La reconcentració de la propietat de la terra ens ret compte de més de 6.800.000 hectàrees arravatades per l'aliança dels narcotraficants i els paramilitars a les comunitats rurals.

l'adjudicació d'aquestes terres a més de 700 famílies en estat de desplaçament; tanmateix, el 2007, no només no s'havia fet efectiva aquesta adjudicació per part de l'Incoder, sinó que va donar pas a l'execució de la nova Llei o Estatut de desenvolupament rural que trasllada funcions de l'Incoder a instàncies que depenen de la Presidència de la República, per donar prioritat d'entrega d'aquest predi a empresaris privats per a cultius de rendiment tardà com la palma africana; i deixen clar que les darreres lleis per al camp fan una flagrant violació a la Constitució política de 1991 en allò relacionat amb els drets agraris, que prioritzen l'interès social sobre el particular². Com es pot observar, l'única opció que els quedaria als i les desplaçades seria actuar com a serfs i manobres dels empresaris afavorits, davant una política agrària que va de la mà de la militarització del territori. La decisió que havien pres davant Caramagua va ser canviada gràcies a la sentència de la Procuraduría General de la Nació de l'11 de febrer de 2008, i el debat propiciat pels congressistes d'avançada Cecilia López i Jorge Robledo explica aquest greu acte de corrupció.

DESPLAÇAMENT, CAUSES I AFECTACIÓ A DONES RURALS I POPULARS

El desplaçament forçat té a veure amb la permanent i sistemàtica violació dels drets hu-

mans i la confrontació per part dels diferents actors del conflicte armat; el desconeixement que té la "Política de Seguretat Democràtica" del principi de distinció; la militarització dels territoris; la manca de seguretat i protecció per als sectors populars i rurals en risc; la sembra de la por i el terror a través de matances i detencions extrajudicials; el reclutament de fills i filles per part dels diferents bàndols que intervenen en el conflicte armat intern; les amenaces contra les dones per exercir el seu paper de lideratge, i contra els seus éssers estimats més propers; l'assassinat de familiars, amics, amigues; la violència sexual contra les dones; el reclutament per exercir la prostitució forçada de dones joves i adolescents; el control simbòlic de la vida afectiva i l'autonomia de les dones...

Enmig del desplaçament, a les dones se'ls violen tots els seus drets humans, l'educació, la salut, l'habitatge, la intimitat, el gaudi d'una vida lliure i sense violència i d'un medi ambient sa i els seus drets sexuals i reproductius, i se les condemna al desarrelament; i en arribar als barris marginals de les grans ciutats no troben un projecte de vida digna ni possibilitats d'inserció i reconstrucció del teixit social, familiar i organitzatiu.

Enmig del desplaçament, les dones es veuen abocades a assumir nous rols socials i familiars, en la majoria dels casos els correspon assumir el comandament de la llar, i han de treure les forces d'on no les tenen per enfrontar aquest nou context, les relacions socials i institucionals que en alguns casos comença a configurar altres formes d'exercir el lideratge i abandonar valors culturals de la seva vida quotidiana en el tema rural, per assumir-ne uns altres. Com ho expressa en la seva investigació Gloria Tobón i Yuli Otero V. "en aquest

2 Vegeu la sentència de l'11 de febrer del 2008 de la Procuraduría General de la Nació.

Enmig del desplaçament a les dones, se'ls violen tots els seus drets humans i se les condemna al desarrelament.

paísatge d'individus tan diversos, elles van entreveure el seu nou temps amb dificultat i dolor; era necessari forjar un àmbit cultural, amb l'aportació de les seves creences i la seva mimetització entre les realitats alienes per entreveure l'"altra riba" del seu recent assentament. Més tard s'assimilen els "modes de por", tot i que allò ancestral heretat aflora i sobreviu durant molt de temps..."³. Com s'afirma a l'entrevista realitzada a diverses dones desplaçades, enmig d'aquest drama afloren sentiments trobats, sentim la ràbia, sentim ferida la nostra dignitat, atropellada la nostra cultura, vulnerats els nostres drets més elementals; vivim el dolor, la por, l'angoixa, però, d'altra banda, iniciem nous camins per recuperar la dignitat i la nostra autonomia com a dones; trobem nous camins per exercir la resistència i defensar la vida; fem realitat la consigna "els drets no es pidolen, es conquereixen" i, sense perdre la identitat, afrontem nous reptes per saber què hem de fer en el nou escenari, tant públic com privat i, com expressa Nayibis Mejía, líder d' ANMUCIC, desplaçada del Departament del César "a mi, el desplaçament m'ho ha pres tot...", i què ha guanyat del desplaçament? La vida"⁴.

I COM A IMMIGRANTS I REFUGIADES, QUÈ?

La situació de les dones refugiades no es diferencia molt d'aquesta realitat del desplaçament intern, solament podríem afirmar que la ruptura cultural i social és molt més aguda; ens enfrontem a valors culturals molt

diversos; en un nou escenari de països amb un estat del benestar en el qual la garantia de drets són prioritat per a molts dels seus governants, tanmateix les pèrdues afectives i la dificultat del reconeixement dels nostres perfils laborals, professionals i de lideratge social són tot un repte. Se'ns presenta sempre una disjuntiva entre el voler tornar-hi i no poder, la por a l'oblit, la sensació de no ser d'aquí ni ser d'allà, la impotència de no poder aportar als nostres éssers estimats que queden amb el risc i als nostres processos organitzatius, que a aquells que hem marxat pel lideratge exercit, ens representa haver deixat allí part del nostre projecte de vida i el que per a nosaltres significa l'organització d'una segona família. I al país d'acollida, no és fàcil reinventar-nos el nou projecte de vida. En enfrontem a situacions de manca d'una política clara i integral per als refugiats en general i en particular per a les dones. Trobem escenaris adversos en el món laboral, en l'organitzatiu, s'han de fer nous aprenentatges, la forma com ens relacionem amb les institucions i amb l'entorn social, que trastoca profundament la nostra quotidianitat i ens enfronta a canvis de rols en l'àmbit familiar i social. En molts casos, passem de ser dones protagonistes en la defensa, la promoció i la protecció dels drets humans a ser subjectes d'atenció i protecció. És dolorós escoltar testimonis de dones líders destacades com Maria Ema Prada, expresidenta d'Anmunic, avui exiliada, quan afirma que "l'exili em va salvar la vida, però va representar la meua mort social"⁵.

- 3 *Mujer y Desplazamiento, una realidad en la ciudad de Montería*. Gloria Tobón Orozco i Yuri Otero V.
- 4 Entrevista realitzada per l'Observatori dels Drets Humans de les Dones a Colòmbia per al documental "Las Invisibles".
- 5 Entrevista realitzada per Claudia Mejía Duque, per a la seva tesi doctoral.

Ens enfrontem a situacions de manca d'una política clara i integral per als refugiats en general i en particular per a les dones.

Per tot això exposat, vull dir que ens podran treure la terra, l'alegria, la proximitat dels nostres éssers estimats, familiars, amics i amigues, el gaudi de l'entorn social i part del nostre lideratge, però no ens podran treure les ganes de lluitar per conquerir un món millor en països com el nostre, Colòmbia, on es facin realitat els drets i els processos que fan avançar les dones en pro d'una pedagogia per a la pau i els drets humans, i superar la discriminació, les iniquitats socials, ètniques i de gènere. Tampoc podran fer callar les nostres veus contra el silenci i la impunitat. I en aquest camí ens estem esmerçant, amb l'impuls de nous projectes que atenguin les demandes de les Dones Immigrants i Refugiades, i fer visible l'afectació del conflicte armat colombià en la vida i els efectes desproporcionats davant la violació dels seus drets.

És important destacar altres dinàmiques i iniciatives, que amb el concurs del Colectivo de Mujeres Refugiadas e Inmigrantes, hem avançat:

- Assemblea Internacional de Dones per la Pau i contra la Guerra. 9/11/2007. Com a preàmbul a l'Assemblea internacional per la Pau a Colòmbia.
- Projecte Integral per a Dones Refugiades a la Comunitat Valenciana. 2006 - 2007.
- Projecte de suport a Dones Immigrants i Refugiades "Mujeres Palante". Barcelona.

2007-2008, impulsat pel Col·lectiu Maloka.

- Mesa de Suport als Drets Humans de les Dones i la Pau de Colòmbia, plataforma constituïda per disset organitzacions espanyoles i colombianes.
- Trobada de Dones Immigrants i Refugiades a Vitòria, País Basc, Col·lectiu Bachue. 14, 15 i 16 de desembre de 2006.
- Mesa Internacional de Víctimes de Crims d'Estat. 2006-2008.
- Trobada Intercultural i Social dels Immigrants, pels seus drets. Associació Humànitaria Americana d'Alacant, 2006 -2007.
- La iniciativa permanent de la Taula Catalana per la Pau i els Drets Humans a Colòmbia, que manté viva la solidaritat i l'interès de la Societat Catalana.

I moltes altres dinàmiques i processos organitzatius liderats per refugiades i refugiats a l'Estat espanyol.

Faig una contundent crida a la comunitat internacional i en particular als governs europeus, que davant el fracàs cada cop més evident de la denominada Llei de justícia i pau, exhortin el Govern de Colòmbia a complir amb les víctimes en allò referent al dret a la Veritat, la Justícia i la Reparació amb garanties de no repetició, i que la restitució dels seus béns i els seus drets no sigui excusa per no fer efectiu el dret a les indemnitzacions pels danys causats i reparacions pel dany moral, cultural i afectiu expressat en accions simbòliques i polítiques. I a la garantia d'una participació efectiva i decisòria de les víctimes i les seves organitzacions en les propostes d'acords humanitaris i processos de negociació de la

En molts casos, passem de ser dones protagonistes en la defensa, la promoció i la protecció dels drets humans a ser subjectes d'atenció i protecció.

pau i, en el cas de les dones, fer efectiva la resolució 1325 de l'ONU.

Pel dret a un país en pau i lliure de violència!

Per la justícia social, ètnica i de gènere!

Pel retorn amb dignitat i amb garanties de protecció!

Pel dret a morir de velles, reivindicat per les dones colombianes en la seva mobilització al Caguan.

Amparo Salas

Representant de la Campanya Colombiana contra Mines

Dona, conflicte armat, mines antipersona i desplaçament forçat a Colòmbia

Desplaçar-se no és només fugir-hi, és perdre-ho tot.

Comitè internacional de la Creu Roja

1. CONTEXT DEL CONFLICTE ARMAT COLOMBIÀ

Encara que el conflicte armat afecta en general la vida de les comunitat, té efectes particulars sobre les vides de les dones, joves i nenes en la mesura que les formes de discriminació i violència contra les dones¹ -que estan vigents en la nostra societat- s'exacerben enmig del conflicte. Aquesta situació, sostinguda al llarg de tants anys i estimulada per la impunitat, ha generat una crisi de drets humans en el país. En els darrers vint anys, el conflicte ha cobrat la vida almenys a 70.000 persones, la gran majoria de les quals eren civils que no prenen part en les hostilitats. Més de tres milions de persones s'han vist desplaçades internament, i moltes han "desaparegut"². En les últimes dècades, l'estigmatització de la població civil per part de tots els actors armats ha fet que aquesta sigui cada cop més involucrada en el conflicte armat. Els sectors més afectats són les comunitats indígenes, afrodescendents i camperoles que habiten zones d'importància estratègica des del punt de vista econòmic i militar; les comunitats dels barris marginals de les ciutats, moltes de les quals han estat desplaçades forçosament dels seus llocs d'origen; les i els líders socials i comunitaris que desenvolupen un treball en defensa dels drets humans de les seves comunitats i organitzacions.

A finals de 2002, el Govern va iniciar un procés de negociació amb els grups paramilitars, per al qual ha adoptat un marc normatiu que inclou, entre d'altres, el Decret que reglamenta l'actual procés de desmobilització³, la Llei coneguda com de "justícia i pau"⁴ i el Decret que reglamenta aquest procés de desmobilització amb el marc normatiu que el sustenta, lluny de desmantellar els grups paramilitars, ha conduït el país cap a la institucionalització del paramilitarisme; ha afavorit i prolongat la impunitat ja que no permet l'esclarament de la responsabilitat de l'Estat colombià, les seves forces armades i altres sectors del país en els orígens i desenvolupament dels grups paramilitars.

- 1 Per violència contra les dones s'entenen els fets contra la vida, la integritat i la llibertat de les dones derivats de les relacions desiguals de poder entre homes i dones -les relacions de gènere- que es creuen amb altres formes de discriminació per motius de classe, ètnics, d'edat, polítics, entre d'altres.
- 2 Amnistia Internacional, Colòmbia. Temor i intimidació. Els perills de treball pels drets humans, 7 de setembre de 2006, AMR 23/033/2006. Disponible en <http://web.amnesty.org/library/Index/ESLAMR 230332006>.
- 3 Decret 128 de 2003, "pel qual es reglamenta la Llei 418 de 1997, prorrogada i modificada per la Llei 548 de 1999 i la Llei 782 de 2002 en matèria de reincorporació a la societat civil". Llei 975 de 2005.
- 4 Llei 975 de 2005, per la qual es dicten disposicions per a la reincorporació de membres de grups armats organitzats al marge de la llei, que contribueixin de manera efectiva a la consecució de la pau nacional i es dicten altres disposicions per a acords humanitaris."

El desplaçament forçat exposa les dones a situacions de major vulnerabilitat i risc, agreujades per la feble resposta institucional.

EL DRET INTERNACIONAL I EL CONFLICTE ARMAT INTERN

Desplaçament forçat:

El desplaçament forçat és un tipus de violència que es dirigeix tant a homes com a dones, però que els afecta d'una manera desproporcionada⁵, ja que l'afronten a partir d'un dèficit de drets i una realitat d'exclusions, discriminació i violència basada en relacions inequitatives entre homes i dones. El desplaçament forçat exposa les dones a situacions de major vulnerabilitat i risc, agreujades per la feble resposta institucional.

Entre les llars de població en situació de desplaçament, el 40%⁶ tenen per cap una dona. Aquest percentatge és més alt en les llars de comunitats afrocolombianes en situació de desplaçament, on la dona és cap en un 47% i en els conformats per població desplaçada indígena on és del 49% . Com a caps de la llar, són les dones les que s'encarreguen de la seguretat física, el benestar i la supervivència de les seves famílies, amb molt pocs recursos econòmics, en absència de xarxes socials de suport i difícils condicions d'inserció laboral. Són elles les que assumeixen amb freqüència el lideratge de les seves comunitats, enfrontant les amenaces individuals i les que es dirigeixen contra les seves organitzacions. Aquesta vulnerabilitat s'expressa addicionalment en la desposseïció de les seves terres, la pèrdua de béns, actius productius i ingressos, en inseguretat alimentària i rebuig social.

2. L'IMPACTE DE LES MINES ANTIPERSONALS EN LA POBLACIÓ CIVIL DE COLÒMBIA

La font d'informació més àmplia sobre les xifres de ferides i morts produïdes per les mines antipersonals a Colòmbia és l'Observatori de Mines Antipersona de la Vicepresidència de Colòmbia, que té una base de dades oficial sobre incidents ja que no diferencien entre incidents que involucren mines antipersona i incidents que involucren municions abandonades sense explotar (a causa de la dificultat de distingir entre ambdós tipus d'incidentes). A més, és molt probable que hi hagi un subregistre important de casos, especialment d'incidentes que afecten civils⁷. Aquest subregistre podria generar-se per la poca presència de l'estat en algunes parts del país, el temor dels supervivents a patir altres abusos si informen sobre la mina, o la falta

5 La Recomanació general 19 del Comitè per a l'Eliminació de la Discriminació Contra la Dona (Recomanació general 19 Cedaw) que precisa els paràmetres d'interpretació de la Convenció sobre l'eliminació de totes les formes de discriminació contra la dona (Cedaw), estableix que el concepte de discriminació que dóna la Cedaw inclou la violència basada en el sexe, és a dir, "la violència dirigida contra la dona perquè és dona o que li afecta de forma desproporcionada".

6 "Conflicte, desplaçament i desallotjament de terres" a: Punt de trobada, documents sobre democràcia i pau" núm. 26. Bogotà, març-abril del 2005.

7 Diverses fonts consideren que hi ha un significatiu nombre de casos no comptabilitzats. Vegeu Campaña internacional per a la prohibició de les mines antipersona, Monitor de Minas Terrestre 2006, capítol sobre Colòmbia. <http://www.icbl.org/lm/2006/colombia.html#fnB174> (accedit el 20 de juny de 2007). D'acord amb l'Observatori de Minas Antipersona de la Vicepresidència de Colòmbia, el seu registre dels incidents de mines antipersona està millorant. Entrevista de Human Rights Watch a Luz Piedad Herrera, directora de l'Observatori de Mines Antipersona de la Vicepresidència de Colòmbia, 27 de setembre del 2006.

Els nens i les nenes que són ferits per mines antipersona sovint es veuen obligats a abandonar les seves famílies i bregar sols amb les seves ferides, en ambients nous i difícils.

de coneixement dels supervivents, governs locals i institucions mèdiques sobre els beneficis disponibles per als supervivents de mines antipersona, entre altres factors. Tanmateix, les dades de l'Observatori de Mines mostren un dramàtic increment en les víctimes de mines, que és consistent amb les observacions d'ONG locals: entre el 1990 i el 2000, les xifres dels casos registrats van fluctuar, però no van excedir a 148 casos per any. Començant el 2001, els casos registrats van començar a incrementar-se: 287 el 2001, 627 el 2002, 732 el 2003, 877 el 2004, 1.112 el 2005, i 1.107 el 2006⁸.

Els nens i les nenes que són ferits per mines antipersona sovint es veuen obligats a abandonar les seves famílies i bregar sols amb les seves ferides, en ambients nous i difícils. "Lucía, una nena de deu anys que vam conèixer a Bucaramanga, va perdre la seva visió, una mà i diversos dits en l'altra mà. A causa de la falta de professors especialitzats en l'ensenyament per a cecs en el seu poble, ella va haver d'anar a viure a la ciutat, on la vam trobar vivint en un alberg ple d'altres nens i persones desplaçades. Ella no va voler parlar sobre el seu incident amb la mina antipersona, però ens va explicar que enyorava la seva família: "Algunes vegades, al Nadal, estic amb la meva mamà, però altres vegades no estic amb ella... M'agrada estudiar, però només amb la meva mamà".

D'acord amb les estadístiques de l'Observatori de Mines Antipersonals de la Vicepresidència, la freqüència anual de víctimes de mines i muse, segons gènere i rang d'edat, des de 1990 a l'1 de febrer de 2008 és de 12.166 esdeveniments per MAP, dels quals 3.568 corresponen a accidents, és a dir, van ser activades les MAP per la pròpia víctima. 8.598 esdeveniments corresponen a MAP activades per animals, accions de desminat, destrucció d'arsenals. Segons la mateixa font, en tasques relacionades amb activitats executades per les dones en les zones rurals, permeten establir el risc d'aquestes en territori contaminat: 24 persones van patir un accident realitzant tasques de la llar, 26 quan recollien aigua, llenya i menjar, 752 quan passaven a prop del lloc i 15 mentre viatjaven.

En aquest univers, les dones són les primeres receptores de les conseqüències de l'ús de les mines en el territori colombià; són elles les que per les condicions de pobresa rural i urbana existents, assumeixen la major responsabilitat en el nucli familiar, les que porten els fills a l'escola, al metge, van al mercat, recullen provisions, preparen els aliments, complint el rol de mares i de companyes, i, les que en condició de desplaçament forçós, assumeixen el comandament de la llar.

El 3% (206) de les víctimes de les mines antipersona a Colòmbia són dones; el 2% són nenes (140); el 7% nens (408); l'1% majors de 18 anys sense sexe conegut (39); el

8 Observatori de Mines Antipersona de la Vicepresidència de Colòmbia, Gràfic de Freqüència de Victimes segons Condició per MAP/MUSE, 1990-1 de juny, 2007, <http://www.derechoshumanos.gov.co/minas/descargas/victimasmcondicion.pdf> (llegit el 19 de juny del 2007).

L'ús de mines restringeix l'accés a zones de conreu, a les escoles i llocs de salut, afecta els béns de la població i pot generar desplaçaments.

87% són homes (5.830). El total de víctimes d'acord amb les xifres oficials, 6.724 persones, de les quals 2.306 població civil, 4.418 militars. El 2007 va finalitzar amb 6.666 víctimes; el febrer de 2008 s'han registrat 58 noves víctimes, 30 de les quals són població civil camperola, homes i dones adults i menors d'edat⁹.

ACCIONS DE PREVENCIÓ

D'acord amb l'informe anual del CICR, les mines antipersona (MAP) i les restes d'explosius de guerra (REG), maten i mutilen un elevat nombre de persones a Colòmbia. Durant el 2007, segons el Programa presidencial per a l'acció integral contra les mines antipersona, al país es van registrar més de 200 víctimes civils. Però el nombre de víctimes és tan sols una cara del problema. Les mines generen un impacte socioeconòmic i psicològic entre les víctimes, les seves famílies i els béns. L'ús de mines restringeix l'accés a zones de conreu, a les escoles i llocs de salut, afecta els béns de la població i pot generar desplaçaments.

ACCIONS I ASSOLIMENTS

Per conèixer de quina manera les MAP i els REG afecten a la població civil i l'atenció que les víctimes reben, durant el 2007, el CICR i la CRC, van avançar en els departaments de Tolima, Meta i Antioquia l'estudi "Coneixement, actitud i pràctica (CAP)". Els resultats de l'estudi -el primer d'aquest tipus realitzat a Colòmbia- han estat compartits amb entitats estatals, organitzacions

civils i alguns membres del cos diplomàtic, i serà la base per traçar activitats a curt termini.

Per dimensionar la cobertura geogràfica i la magnitud del problema que les MAP i els REG generen entre la població en general, el CICR va establir una base de dades de víctimes. Aquesta informació permetrà prioritzar activitats i generar millors respostes. De la mateixa manera, el CIC i el Programa presidencial d'acció integral contra les mines antipersona, van subscriure un document d'enteniment, l'objectiu principal del qual és estandaritzar la recollida de dades i l'intercanvi d'informació per suplir les carències que afecten a les víctimes.

REDUCCIÓ DE RISCOS

A Colòmbia no hi ha una política pública que es responsabilitzi per la situació de les dones en temps de conflicte. Un 32% de la població colombiana és rural, aquí el paper de la dona adquireix un major compromís, alts índex de pobresa, la generació d'ingressos depèn la terra, la responsabilitat de la criança dels fills és d'ella, les tasques domèstiques són la seva responsabilitat sense cap remuneració, situació que la col·loca en extrema vulnerabilitat davant els actors i l'ús indiscriminat de les MAP, sempre tindrà la responsabilitat directa dels fills, els portarà a l'escola, vetllarà per la seva salut, la seva alimentació, participarà en les tasques de provisió d'ingressos amb petits conreus, feines domèstiques, artesanals o qualsevol altra activitat manual.

9 Observatori de Mines Antipersona Vicepresidència, freqüència d'accidents anual; Campanya Colombiana Contra Minas, butlletí informatiu primer trimestre.

Moltes dones després d'un accident són rebutjades perquè la seva lesió els impedeix ser mares pel simple fet de tenir una discapacitat física. Els processos llargs de recuperació de les seves lesions la separen del seu entorn familiar i comunitari; les ferides per a les dones no són només físiques, ho és el drama de trobar-se moltes vegades soles, enfrontant-se a tots els efectes, socials, culturals, econòmics i polítics.

Moltes dones després d'un accident són rebutjades perquè la seva lesió els impedeix ser mares pel simple fet de tenir una discapacitat física; els seus companys decideixen abandonar-les per considerar-les una càrrega (pèrdua de cames, mans, lesions greus, incapacitat per procrear, ceguesa, entre d'altres). Els processos llargs de recuperació de les seves lesions la separen del seu entorn familiar i comunitari; les ferides per a les dones no són només físiques, ho és el drama de trobar-se moltes vegades soles, enfrontant-se a tots els efectes, socials, culturals, econòmics i polítics.

Quan la víctima és un familiar és la dona la que assumirà les conseqüències i nous rols per al suport, sosteniment de la família i acompanyament en el procés de recuperació i rehabilitació del supervivent; procés que per les condicions geogràfiques, socials, polítiques, econòmiques i

culturals, la sotmetran a patir el drama del desplaçament, el fet d'anar i tornar d'un centre urbà al seu lloc d'origen, l'abandó parcial del nucli familiar, depenent del company, els fills o qualsevol altre familiar; en aquestes circumstàncies elles i els menors són els qui més exposats estan. En el procés de rehabilitació anirà i vindrà de la ciutat capital al camp on es troben els seus fills, dels quals tenen cura els veïns, els avis, sols o amb algú de bona voluntat, exposats a patir un accident o l'assetjament d'actors armats que es resisteixen a rebre qualsevol tipus d'ajuda per part de l'estat i de qualsevol organització humanitària. En cas de pèrdua de vida, assumirà visiblement el comandament de la llar, suportarà sobreviure l'angoixa d'un desplaçament, per temor a patir un nou accident.

GÈNERE I EINA PER A L'ACCIÓ CONTRA LES MINES, PROPOSTA

La Campanya suïssa per a la prohibició de les mines va convocar el 15 de gener del 2008 un taller a Ginebra, Suïssa, amb l'objectiu d'obtenir informació dels participants per a la preparació d'una eina de capacitaació sobre gènere i acció contra les mines, que serà d'ajuda per a organitzacions de tot el món per desenvolupar projectes i programes sobre el tema de gènere i acció contra les mines.

La participació del UN-INSTRAW en el taller es va enfocar en com recol·lectar informació desagregada per edat i per sexe, com comprometre els actors locals i les organitzacions femenines, i com mesurar l'èxit dels programes d'acció contra les mines des de la perspectiva de gènere, amb l'objectiu de fer aquests programes més comprensius i sensibles a les diferents necessitats d'homes, dones, nens i nenes que han estat afectats per les mines terrestres.

Al voltant de 78 països són afectats per les mines terrestres, mentre que 85 països són afectats per explosius romanents de la guerra. Són prop de 500.000 els/les supervivents de les mines terrestres, dels quals tres quartes parts són civils. Incloure la perspectiva de gènere en totes les iniciatives i operacions per a l'acció contra les mines ajudarà a reforçar els programes d'acció contra les mines.

AVANÇOS EN MATÈRIA DE LEGISLACIÓ¹⁰
Aplicació nacional del Dret Internacional Humanitari: normes específiques sobre certes armes.

Convenció d'Ottawa: Convenció sobre la prohibició de l'ocupació, emmagatzematge, la producció i la transferència de mines antipersona i sobre la seva utilització. 1997, art. 5 (2).

Prohibició de sembrar mines antipersona, obligació d'identificar les zones on se sàpiga o se sospiti que hi ha mines antipersona així com garantir que aquestes zones estiguin protegides per una tanca per assegurar l'eficaç exclusió dels civils fins que s'hagin destruït les mines.

ESTATUT DE LA CORT PENAL INTERNACIONAL –CPI–

Art. 8 (2)(c)(i); (iii); art. 8 (2)(e)(I);(xi)
Són crims de guerra en els conflictes armats no internacionals: els atemptats contra la vida i la integritat corporal, especialment l'homicidi en totes les seves formes, les mutilacions, els tractes cruels i la tortura; la presa d'ostatges, dirigir intencionadament atacs contra la població civil que no participi directament en les hostilitats; sotmetre les persones que estiguin en poder d'altra part en el conflicte a mutilacions físiques o experiments mèdics o científics de qual-sevol tipus que no estiguin justificats en raó del tractament mèdic o hospitalari de

la persona que es tracti ni es porti a terme en el seu interès i que provoquen la mort o posin greument en perill la seva salut.

PA II, art. 4 (2)(a);(e)

En els conflictes armats no internacionals estan prohibits els següents actes contra la persona fora de combat: els atemptats contra la vida, la salut i la integritat física o mental, en particular l'homicidi i els tractes cruels com la tortura; els atemptats contra la dignitat, en particular els tractes humiliants o degradants, la violació, la prostitució forçada i tot atemptat al pudor, i l'esclavitud.

IV CG, art. 49 (1),(2)

En situació d'ocupació, prohibició dels trasllats forçats, en masses o individuals, tant dins del territori ocupat com fora de les seves fronteres, excepte que així ho requereixi la seguretat de la població civil o raons similars imperioses (evacuacions).

PA II, art.17

Prohibició dels desplaçaments forçats de la població civil, tant dins del país com fora de les seves fronteres, en un conflicte armat no internacional, a menys que així ho requereixi la seguretat de les persones civils o raons militars imperioses.

Condicions satisfactòries per efectuar els desplaçaments imperiosos en conflictes armats no internacionals (quant a allotjament, salubritat, higiene, seguretat i alimentació).

IV CG, art, 147

Són infraccions greus la deportació o el trasllat il·legals de les persones protegides.

¹⁰ CG, Conveni de Ginebra; PA: Protocol Addicional; CPI: Cort Penal Internacional, Convenció d'Ottawa.

PA I, art. 85(4)(a)

És una infracció greu que la potència ocupant traslladi part de la seva pròpia població civil al territori que ocupa, o la deportació o el trasllat a l'interior o fora del territori ocupat de la totalitat o part de la població d'aquest territori.

Estatut de la CPI, ART. 8(2)(a)(vii);(viii)

Són crims de guerra la deportació o el trasllat il·legals de les persones protegides tant en conflictes armats internacionals com no internacionals.

IVCG, art.35; 38, (4);48

Dret dels estrangers a sortir del territori d'una part en un conflicte armat o d'un territori ocupat, a allunyar-se d'una zona particularment exposada als perills de la guerra.

RECOMANACIONS I CONCLUSIONS

Malgrat dels múltiples testimonis recollits per organitzacions nacionals i internacionals sobre les diferents formes de violència contra les dones, generalment, els sistemes d'informació de l'Estat sobre violacions dels dret humanitari i dels drets humans no registren de manera particular aquestes violències. Tampoc hi ha avanços significatius per part dels diferents organismes de l'Estat en matèria d'investigació o anàlisi sobre impactes del conflicte armat en les dones i en els informes generals no es menciona aquesta problemàtica¹¹, de tal forma que aquesta segueixi essent una realitat que només fan visible les organitzacions de dones nacionals i internacionals mitjançant els seus informes.

En el tema específic de les mines antipersona, fem una crida a les dones, organitzacions i moviments de dones, per incloure a les seves agendes de treball el tema de les

mines antipersona i els seus efectes sobre els cossos i la vida de les dones.

Als donants i a les organitzacions afins, treballar el tema amb enfocament de gènere.

ELS REPTES: ASSUMIR EL TEMA AMB ENFOCAMENT DE GÈNERE, AMB I DES DE LES DONES

Colòmbia no podrà superar el problema de les mines antipersona si no aconsegueix construir acords entre el Govern nacional i els actors armats no estatals que encara persisteixen en el seu ús i fabricació. Per aquesta raó és imperatiu:

- Corregir l'absència del component de l'acció integral contra mines antipersona, com va succeir durant el procés de negociacions entre els grups paramilitars o d'autodefensa i el Govern nacional.

- Preservar el perfil humanitari dels acords sobre mines antipersona per damunt de les agendes polítiques i militars de cadascuna de les parts.

- Atendre amb criteris d'humanitat i integralment els civils afectats per les mines antipersona i la munició sense explotar, com els combatents de totes les parts involucrats al conflicte.

- Sobre aquest tema, la CCCM va elevar públicament i insistentment peticions al Govern nacional, al doctor Luís Carlos

¹¹ Exemple d'aquestes carències és l'informe anual de drets humans i DIH, 2003, de la Presidència de la República, on no es fa menció a la violència contra les dones, joves i nenes, ni a les recomanacions de la relatora especial de les Nacions Unides sobre violència contra la dona.

VI JORNADES SOBRE COLÒMBIA

DONES I CONFLICTE A COLÒMBIA

Restrepo, alt comissionat per a la pau i al representant de la missió d'acompanyament al procés de pau MAPP de l'OEA, Sergio Caramagna, que va acompanyar el procés entre els paramilitars i el Govern de Colòmbia. Fins a la data, les peticions han estat desatesses.

ANNEX 1

AFECTACIÓ MUNICIPAL

688 municipis del total presenten accidents i incidents per MAP/MUSE, és a dir de cada dos municipis de Colòmbia un té presència o sospita de presència de MAP/MUSE.

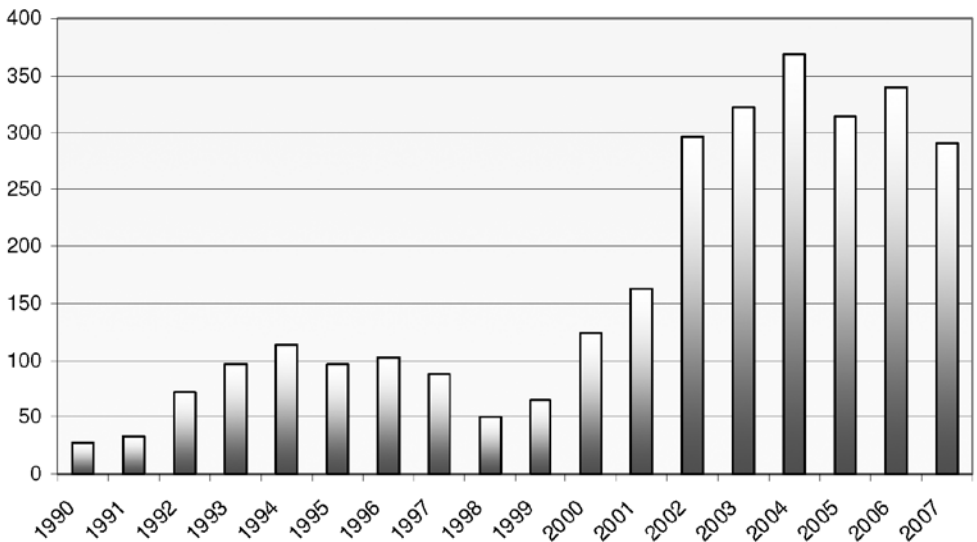
D'acord amb l'afectació en nombre de municipis que han tingut algun esdeveniment per MAP/MUSE, els deu departaments amb major registre per la presència o sospita d'existència de mines antipersonals i muse són: Antioquia (amb 97 municipis), Cundinamarca (69), Santander (56), Boyacá (40), Cauca (36), Nariño (35), Tolima (34), Bolívar (33), Nord de Santander (29) i Meta (24).

688 (62% del total) municipis situats en 31 dels 32 departaments del nostre país estan afectats avui per mines antipersona i municions sense esclatar.

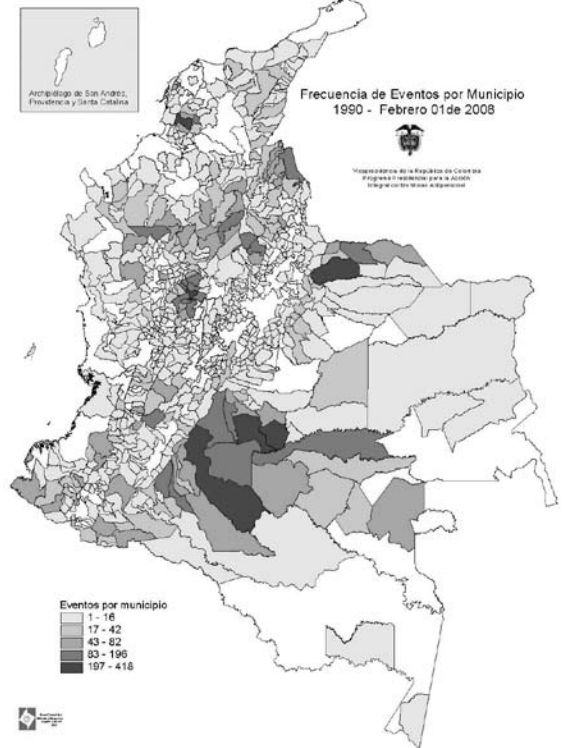
Font:

Vicepresidència de la República

FREQÜÈNCIA ANUAL DE MUNICIPIS AFECTATS PER MAP I MUSE

SITUACIÓ PER MAP I MUSE 1990 - 1 de febrer del 2008

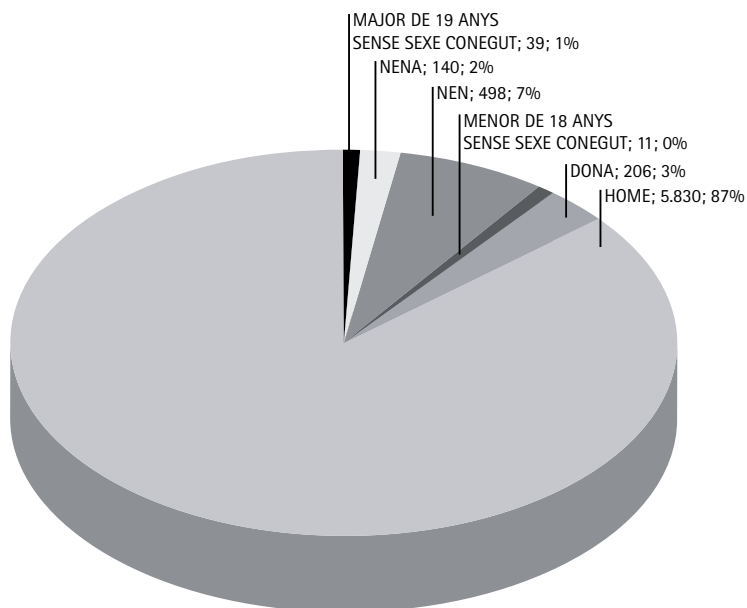

ANNEX 2

FREQÜÈNCIA ANUAL DE VÍCTIMES PER MINES
 ANTIPERSONA MAP I MUNICIONS SENSE
 EXPLOTAR MUSE MATES SEGONS GÈNERE I
 RANG D'EDAT
 1990 - 1 DE FEBRER 2008

SITUACIÓ PER MAP I MUSE
 1990 - 1 DE FEBRER DEL 2008

ANY	DONA	HOME	MAJOR DE 19 ANYS SENSE SEXE CONEGUT	NENA	NEN	MENOR DE 18 ANYS SENSE SEXE CONEGUT	TOTAL
1990		21		1			22
1991		58		2	5		65
1992	5	123	3	5	11	1	148
1993	3	65		2	12		82
1994	1	71		1	9		82
1995	11	106		6	7		130
1996	8	90	7	4	7		116
1997	15	55		1	19		90
1998	4	38		3	9	1	55
1999	4	36	1	2	11		54
2000	6	110		1	15		132
2001	16	226		11	33	1	287
2002	26	494	2	23	83	2	630
2003	22	646	4	12	48	2	734
2004	23	791	5	10	52	1	882
2005	23	987	9	30	72	3	1.124
2006	24	1.058	6	17	62		1.167
2007	13	818	2	8	43		884
2008	2	37		1			40
TOTAL	206	5.830	39	140	498	11	6.724

Font:
 Vicepresidència
 de la República

ANNEX 3

FREQÜÈNCIA ANUAL DE VÍCTIMES
PER MINES ANTIPERSONA MAP I
MUNICIONS SENSE EXPLOTAR MUSE
VÍCTIMES SEGONS ACTIVITAT EN EL
MOMENT DE L'ACCIDENT
1990 - 1 FEBRER 2008

SITUACIÓ PER MAP I MUSE
1990 - 1 de febrer del 2008

ANY	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	TOTAL
MILITAR	19	54	106	44	59	96	75	30	18	26	62	124	306	452	597	689	769	682	37	4245
SENSE INFORMACIÓ	2	8	16	26	15	21	38	31	34	19	49	115	179	117	105	188	119	78		1160
PASSANT A																				
PROP DEL LLOC			10	3	6	12	2	21		2	5	12	79	91	117	148	156	85	3	752
CONCREANT	1	3	6	1	2		1	1		2	11	11	28	27	26	16	10	2		148
FORÇANT, COLPEJANT											1	8	11	8	5	18	39	10		111
UN ALTRE									2	3	1	3	8	12	11	9	40	13		102
JUGANT						1		4	1	1	3	7	7	8	3	10	5			56
POLICIA														4	3	25	11	8		51
RECOLLIR: AIGUA, LLENYA I MENJAR																				
MESTRESSA DE CASA			1					1				5	3	6	2	4	3	1		26
PASTORATGE ANIMALS								1					1	3	3	8	8			24
CAÇANT PESCAT														4	6	3	3	2		19
VIATJANT								1					3	2	3	1	2	3		15
TOTAL	22	65	148	82	82	130	116	90	55	54	132	287	630	734	882	1124	1167	884	40	6724

Font:
Vicepresidència
de la República

Dones i nenes desplaçades pel conflicte armat: la dimensió femenina de la tragèdia humanitària a Colòmbia

INTRODUCCIÓ

El conflicte armat colombià, en la seva degradació progressiva, cobra la major part de les seves víctimes entre la societat civil i, a l'interior d'aquesta, entre els sectors poblacionals més vulnerables, febles i històricament marginats que s'hi troben en una situació de major exposició a la violència directa i indirecta dels actors armats -guerrilles, paramilitars i força pública-. La principal manifestació d'aquest fet és el drama del desplaçament intern a Colòmbia, que afecta -segons dades estimatives més recents de l'ACNUR- més de tres milions de ciutadans civils no combatents, forçats a abandonar els seus llocs de residència i treball per causa del conflicte armat, el quals, en la major part dels casos, provenen de les comunitats rurals i marginals del país, i són compel·lits amb el desplaçament a engrossir els cinturons de misèria dels pobles i les ciutats colombians, que deixen rere seu les seves històries de vida, estructures socials i culturals de suport, el seu patrimoni -cases, mobles i béns, animals i terres- i les possibilitats de proveir dignament per a les seves pròpies necessitats i la de les seves famílies.

A aquesta doble condició de vulnerabilitat que caracteritza la població desplaçada al país -el desavantatge en el punt de parti-

da, en tractar-se generalment de camperols o membres de sectors marginats i pobres de la societat, i el desavantatge en el punt d'arribada als llocs de recepció després del desplaçament-, se suma, un cop s'observa amb més deteniment la composició demogràfica de la població desplaçada, una impactant superposició de característiques socioeconòmiques que en si mateixes porten implícit un alt nivell de discriminació i desprotecció a Colòmbia. En efecte, el gruix de la població desplaçada per la violència està compost per dones, menors d'edat, indígenes, afrodescendents i persones de la tercera edat, i inclou una alta proporció de persones amb discapacitat.

No es pot perdre de vista, a aquest respecte, que darrere de les xifres -oficials o extraoficials- i de les caracteritzacions generals de la població desplaçada, hi ha històries de vida reals, de milions de dones colombianes i homes colombians de totes les edats que han estat víctimes d'una successió de crims greus per part d'actors violents enfrontats en una guerra irregular i cruel, i que una vegada han fugit per preservar les seves vides o escapar dels seus victimaris, han de sobreviure juntament amb les seves famílies en la pobresa o en la misèria, en entorns urbans hostils, desconeguts i de per si marginals i deprimits. Cada una de les persones

El desplaçament forçat a Colòmbia és un fenomen massiu que emmarca, dins de la seva magnitud, milions de tragèdies personals quotidianes, les víctimes de les quals poques vegades compten amb els recursos per visibilitzar les seves condicions d'existència.

desplaçades pateix una transformació vital abrupta i violenta, ja que passa de ser un membre d'una societat camperola, d'un grup indígena o una comunitat afrodescendent rural, a subsistir després del desplaçament (i els crims que els causen i l'envolten) com a captaire, venedor ambulat, treballadora domèstica, obrer temporal, prostituta o condicions afins al poble o ciutat on arriba, i a subsistir dia rere dia juntament amb la seva família en condicions obertament indignes i extremes. El desplaçament forçat a Colòmbia és un fenomen massiu que emmarca, dins de la seva magnitud, milions de tragèdies personals quotidianes, les víctimes de les quals poques vegades compten amb els recursos per visibilitzar les seves condicions d'existència, i s'han concentrat a sobreviure amb els mitjans que tinguin a la seva disposició.

És en aquest context en què s'emmarca la realitat de les dones desplaçades per la violència a Colòmbia. El perfil mitjà de la dona desplaçada s'estructura sobre la superposició de diverses condicions de marginalitat -un cicle pervers-, que s'uneix a les discriminacions pròpies de ser camperol, pobre i dona. Així, en el lloc d'arribada després del desplaçament forçat, l'existència quotidiana de les dones desplaçades es caracteritza en general

per l'atur, la falta de suport en la tasca de subsistir, un alt nombre de fills i persones dependents, la desorientació en una ciutat desconeguda, profundes afectacions psicològiques causades pels crims de què han estat víctimes i per les seves condicions de vida i baixos nivells educatius; però, al mateix temps -i aquest és un tret que sobresurt de les víctimes dels desplaçaments- són dones decidides a sortir endavant pels seus fills i per les persones que depenen d'elles, i a lluitar amb allò que tinguin per assolir un nivell mínim de dignitat. Per aquest motiu, són dones que estan disposades acudir a opcions extremes de subsistència en absència de millors alternatives: el servei domèstic, les vendes informals al carrer, la mendicitat, la prostitució. Són centenars de milers de dones colombianes que, immerses en l'adversitat, continuen esforçant-se per sostenir les seves famílies i, per això, requereixen ajuda urgent estatal en la reconstrucció dels seus projectes de vida.

EL ROL DE LA CORT CONSTITUCIONAL I DE L'ACCIÓ DE TUTELA

La Cort Constitucional, màxima instància judicial de protecció dels drets humans des de l'aprovació de la Constitució de 1991, ha jugat un rol central en la protecció de la població desplaçada. A través de l'acció de tutela -via procedimental expedita, creada també el 1991 per aconseguir la protecció dels drets fonamentals, similar a l'empara a l'Estat espanyol-, milers de persones desplaçades han buscat accedir efectivament al sistema oficial de protecció.

El 2004, donat que un elevat nombre d'expedients de tutela corresponents a persones desplaçades havien arribat a la Cort per a revisió, aquesta va decidir acumular-los i estudiar-los conjuntament en un sol procés, i

L'existència quotidiana de les dones desplaçades es caracteritza en general per l'atur, la falta de suport en la tasca de subsistir, un alt nombre de fills i persones dependents, la desorientació en una ciutat desconeguda, profundes afectacions psicològiques causades pels crims de què han estat víctimes i per les seves condicions de vida i baixos nivells educatius; però, al mateix temps, són dones decidides a sortir endavant pels seus fills i per les persones que depenen d'elles, i a lluitar amb allò que tinguin per assolir un nivell mínim de dignitat.

abordar les condicions d'aquest grup de famílies com una mostra representativa de la totalitat de la població desarrelada del país. Després de valorar jurídicament la gravetat de la situació, la Cort va declarar, en la sentència T-205 de 20004, l'existència d'un "estat de coses inconstitucional" en l'àmbit del desplaçament forçat, i va impartir ordres complexes a les diferents autoritats integrants del Sistema Nacional d'Atenció Integral a la Població Desplaçada, encaminades a superar aquesta situació. En allò essencial, la declaratòria d'un estat de coses inconstitucional significa que en un determinat àmbit de la vida nacional, hi ha problemes greus i profunds que comporten la violació dels drets fonamentals d'un alt nombre de persones i que requereixen me-

asures estructurals, complexes i urgents per a la seva resolució. Va ser aquest el diagnòstic que va fer la Cort de la política pública d'atenció a la població desplaçada en la seva integritat, per la qual cosa les ordres que es van impartir van ser d'ampli abast.

Amb posterioritat a l'adopció de la sentència T-025/04, la Cort Constitucional ha preservat la seva jurisdicció per efectuar el seguiment, la superació de l'estat de coses inconstitucional. Com a part d'aquest procés de seguiment, durant l'any 2007, es van realitzar diferents audiències públiques davant la Cort, cada una d'elles en relació amb una de les categories de subjectes especialment vulnerables que conformen el gruix de la població desplaçada, a saber, dones, menors d'edat, indígenes, afrodescendents i persones amb discapacitat. La informació resultant d'aquestes audiències públiques, aportada per fonts de diferent naturalesa -governamentals, no governamentals, internacionals, d'organitzacions de població desplaçada- va revelar un panorama de desconeixement sistemàtic dels drets fonamentals de cada un d'aquests grups de població, davant el qual la Cort ha resolt pronunciar-s'hi en forma substancial i decisiva. La primera d'aquestes decisions de seguiment va ser l'Actuació 092 de 2008, resolta recentment -el 14 d'abril passat-, en la qual es van adoptar mesures que inclouen la protecció dels drets fonamentals de les dones desplaçades pel conflicte armat.

L'ACTUACIÓ 092 DE 2008: UN PUNT DE PARTIDA PER A LA INCORPORACIÓ DE L'ENFOCAMENT DE GÈNERE A LA POLÍTICA PÚBLICA D'ATENCIÓ A LA POBLACIÓ DESPLAÇADA

El punt de partida per a la decisió de la Cort va ser la constatació de l'impacte desproporcionat del desplaçament forçat sobre les

L'impacte qualitativament desproporcionat del desplaçament forçat es deriva de la profunditat i el caràcter diferencial amb què aquest crim obstrueix o dificulta l'exercici dels drets fonamentals de les dones.

dones, desproporció que es va verificar tant en termes quantitius com qualitius.

L'impacte quantitativament desproporcionat es reflecteix en el fet que del total de la població desplaçada, més del 50% són dones. La desproporció es fa evident quan es té en compte que del 50% restant, més de la meitat correspon a nens, nenes i adolescents. En altres paraules, les dones adultes –majors de 18 anys– representen una proporció que duplica la dels homes dins de la població desplaçada per la violència.

Aquesta desproporció quantitativa s'explica per un grup de factors. El primer i més evident és la dinàmica mateixa del conflicte armat colombià, en el qual els homes són les víctimes més freqüents d'homicidis, desaparicions forçoses o segrestos, mentre que les dones són les víctimes supervivents que, en una alta proporció dels casos, han de desplaçar-se juntament amb els seus nuclis familiars per preservar les seves vides. A més d'aquest factor bàsic, la Cort va indagar sobre els altres factors causals que expliquen la desproporció numèrica de les dones dins de la població desplaçada, i va trobar que aquests factors es deriven d'una sèrie de riscos de gènere en el marc del conflicte armat; això significa factors de perill implícits en la confrontació bèl·lica

colombiana, als quals no estan exposats els homes, que colpegen les dones per la seva condició femenina en el marc d'una guerra interna que es desenvolupa en una societat estructurada sobre principis patriarcals, i que en el seu conjunt expliquen la sobrerrepresentació numèrica de les dones dins de la població desplaçada.

Per altra banda, l'impacte qualitativament desproporcionat del desplaçament forçat es deriva de la profunditat i el caràcter diferencial amb què aquest crim obstrueix o dificulta l'exercici dels drets fonamentals de les dones. Aquest impacte qualitativament desproporcionat es tradueix en allò que la Cort va denominar com les diferents facetes de gènere del desplaçament forçat. En l'àmbit de l'atenció a les dones víctimes del desplaçament forçat i de la protecció dels seus drets, la Cort Constitucional ha identificat divuit facetes de gènere del desplaçament forçat, és a dir, aspectes del desplaçament que impacten de manera diferencial, específica i aguditzada a les dones per causa de la seva condició femenina en el marc del conflicte armat colombià.

CAUSES DE L'IMPACTE QUANTITATIVAMENT DESPROPORCIONAT DEL DESPLAÇAMENT FORÇAT: ELS RISCOS DE GÈNERE EN EL CONFLICTE ARMAT COLOMBIÀ

Com es va assenyalar, la Cort va trobar que l'impacte numèricament desproporcionat del desplaçament forçat sobre les dones i les nenes del país s'explica no només per la dinàmica pròpia del conflicte del país, les víctimes del qual usualment són els homes, sinó també per la conjunció d'una sèrie de riscos de gènere que pesen sobre les dones en virtut de la seva condició femenina en

un país de cultura marcadament patriarcal. Aquests riscos són:

- (i) El risc de violència sexual o abús sexual en el marc del conflicte armat.
- (ii) El risc d'exploració o esclavatge per exercir feines domèstiques i rols considerats femenins en una societat amb trets patriarcal, per part dels actors armats il·legals –com són les tasques de cuina, cura de malalts, neteja, missatgeria i afins en els campaments de guerrilles o paramilitars–.
- (iii) El risc de reclutament forçat dels seus fills i les seves filles pels actors armats al marge de la llei o d'altre tipus d'amenaques contra ells, que es fa més greu quan la dona és cap de família, ja que és a ella a qui es dirigeixen les coercions il·legals dels reclutadors.
- (iv) Els riscos derivats del contracte o de les relacions familiars o personals –voluntàries, accidentals o presumptes– amb els integrants d'algun dels grups armats il·legals que operen al país o amb membres de la força pública, principalment per assenyalaments o venjances (fatals) efectuats a posteriori per les bandes il·legals enemigues.
- (v) Els riscos derivats de la seva pertinença a organitzacions comunitàries o polítiques de dones o de les seves tasques de lideratge i promoció dels drets humans en zones afectades pel conflicte armat –ja que l'adquisició de visibilitat pública per part de les dones líders en aquests àmbits comporta perill de mort, materialitzat en diversos casos recents.
- (vi) El risc de persecució i assassinat per les estratègies de control coercitiu del com-

portament públic i privat de les persones que implementen els grups armats il·legals en extenses àrees del territori nacional, en assumptes que varien des del tipus de vestuari i aparença personal que es pot utilitzar fins als horaris de sortida, les companyies i llocs que es poden freqüentar, les formes de resolució dels conflictes domèstics i altres àmbits de la vida personal de la ciutadania d'aquests territoris.

- (vii) El risc per l'assassinat o la desaparició del seu proveïdor econòmic o per la desintegració dels seus grups familiars i de les seves xarxes de suport material i social –estructurat sobre la base de la supervivència d'estructures històriques de subordinació femenina i relegació de les dones a l'espai d'allò privat, en caràcter de dependents dels homes, millor capacitats per desenvolupar-se en l'àmbit públic com a proveïdors.
- (viii) Els riscs de ser desposseïdes de les seves terres i el seu patrimoni amb major facilitat pels actors armats il·legals donada la seva posició històrica davant la propietat, especialment les propietats immobles rurals, en les quals el company o el parent masculí és qui té i coneix els títols de propietat, l'extensió dels llindars, etc.
- (ix) Els riscos derivats de la condició de discriminació i vulnerabilitat accentuada de les dones indígenes i afrodescendents.
- (x) El risc per la pèrdua o l'absència del seu company proveïdor econòmic durant el procés de desplaçament.

Després de valorar jurídicament aquests deu riscos des d'un enfocament de prevenció del desplaçament forçat, la Cort Constitucional va ordenar a l'Actuació 092 que el

Govern nacional adoptés i implementés un programa per a la prevenció dels riscos de gènere que causen un impacte desproporcionat del desplaçament sobre les dones, programa que ha de ser dissenyat i iniciar la seva execució després de tres mesos, com a molt tard.

Entre tots els diferents riscos de gènere identificats en aquesta providència, la Cort va fer èmfasi en el risc de violència sexual, i va constatar la gravetat i la generalització de la situació. I segons els relats d'episodis de violència sexual que van arribar al seu coneixement, va explicar que els crims sexuals comesos a Colòmbia pels actors del conflicte inclouen, principalment, les següents categories:

- (a) Actes de violència sexual perpetrats com a part integrant d'operacions violentes de major envergadura -com matances, pillatges i destruccions de poblats-, comesos contra les dones, joves, nenes i adultes de la localitat afectada, per part dels integrants de grups armats al marge de la llei.
- (b) Actes deliberats de violència sexual comesos ja no en el marc d'accions violentes de major abast, sinó individualment i premeditadament pels membres de tots els grups armats que prenen part en el conflicte, que en si mateixos formen part
 - (i) d'estratègies bèl·liques enfocades a acovardir la població, (ii) de repercussió contra els auxiliadors reals o presumptes del bàndol enemic a través de l'exercici de la violència contra les dones de les seves famílies o comunitats, (iii) de repercussió contra les dones acusades de ser col·laboradores o informadores d'alguns dels grups armats enfrontats, (iv) d'avanç en el control territorial i de recursos, (v) de coacció per a diversos propòsits en el marc de les estratègies d'avanç dels grups armats, (vi) d'obtenció d'informació mitjançant el segrest i el sotmetiment sexual de les víctimes o (vii) de simple ferocitat.
- (c) La violència sexual contra dones assenyalades de mantenir relacions familiars o afectives (reals o presumptes) amb un membre o col·laborador d'alguns dels actors armats legals i il·legals per part dels seus bàndols enemics, com a forma de repressió i per acovardir les seves comunitats.
- (d) La violència sexual contra les dones, joves i nenes que són reclutades pels grups armats al marge de la llei, violència sexual que inclou en forma reiterada i sistemàtica: la violació, la planificació reproductiva forçada, l'esclavatge i l'exploació sexuals, la prostitució forçada, l'abús sexual, l'esclavatge sexual per part dels caps o comandants, l'embaràs forçat, l'avortament forçat i el contagi d'infeccions de transmissió sexual, el sotmetiment de les dones, joves i nenes civils a violacions i abusos i assetjaments sexuals individuals o col·lectius per part dels membres dels grups armats que operen en la seva regió amb el propòsit d'obtenir el seu propi plaer sexual.
- (f) Actes de violència sexual contra les dones civils que trenquen, amb el seu comportament públic o privat, els codis socials de conducta imposats *de facto* pels grups armats al marge de la llei en àmplies extensions del territori nacional.
- (g) Actes de violència sexual contra dones que formen part d'organitzacions socials, comunitàries o polítiques o que són líders o promotores de drets humans, o contra dones membres de les seves famílies, tant en forma de venjança, repressió o amb el

silenci de les seves activitats per part dels actors armats.

(h) Casos de prostitució forçada i esclavatge sexual de dones civils perpetrats per membres dels grups armats al marge de la llei.

(i) Amenaces de cometre els actes anteriorment citats, o atrocitats semblants.

Dins de totes les anteriors categories, la Cort va assenyalar que es van presentar denúncies o reports sobre crims com els següents: violacions i abusos sexuals individuals i col·lectius, tortures sexuals, mutilacions sexuals i posteriors homicidis de les víctimes, així com actes atroços de ferocitat i barbàrie de contingut sexual (diversos empalaments i esquarteraments de dones embarassades o desmembraments de dones vives), la prostitució forçada, l'esclavatge sexual, la nuesa pública forçada, la humiliació sexual individual i col·lectiva, el sotmetiment a violència sexual com a mitjà per obtenir informació, o l'amenaça de violència sexual, així com el sotmetiment de les víctimes a pràctiques cruels, inhumanes i degradants com balls, desfilades, entreteniments o acompanyaments forçats per complaure els membres dels grups armats, i actes de sevícia comesos públicament contra els seus cossos o cadàvers, al llarg de tot el país i contra centenars de dones, joves, nenes i adultes majors pertanyents a la població civil. Va indicar que, entre aquests casos, sobresurten per la seva freqüència els de segrest, tortura, violació individual i col·lectiva, mutilació i posterior homicidi de dones prèviament individualitzades pels actors armats, en tant repressió, estratègia de combat o manifestació de ferocitat; i que és freqüent que els cadàvers de les víctimes siguin trobats amb òrgans o membres tallats, com a advertència pública dels perpetradors. La Cort, igualment va declarar la seva alarma pel report de diver-

ses notícies sobre la comissió pública de crims atroços contra dones embarassades durant matances comeses recentment pels grups armats il·legals, especialment la seva violació col·lectiva, empalament i desmembrament davant membres de la seva família i la seva comunitat; diverses atrocitats d'aquest nivell s'han executat contra membres de comunitats indígenes o afrodescendents, i contra menors d'edat.

La Cort va comunicar els relats de centenars de casos de crims sexuals recents al fiscal general de la nació i va sol·licitar a la Procuradoria General de la nació que vigili molt l'avanç de les investigacions i els processos penals que s'escaiguin, així com al director de CODHES, una ONG que vetlla pels drets de la població desplaçada, que promogui l'acompanyament de les víctimes.

MANIFESTACIONS DE L'IMPACTE QUALITATIVAMENT DESPROPORCIONAT I DIFERENCIAL DEL DESPLAÇAMENT FORÇAT: LES FACETES DE GÈNERE DEL DESPLAÇAMENT

La Cort va identificar divuit facetes de gènere del desplaçament, les quals es van agrupar en dues categories: 1) els patrons de violència i discriminació de gènere d'índole estructural en la societat colombiana, preexistents al desplaçament però que s'hi veuen potenciats i degenerats, i que impacten de forma més aguda en les dones desplaçades, i 2) els problemes específics de les dones desplaçades, producte de la conjunció dels factors de vulnerabilitat que suporten, i que no afecten ni a les dones no desplaçades ni als homes desplaçats.

En la categoria 1), la Cort va incloure els riscos accentuats de les dones desplaçades de

ser víctimes de patrons estructurals de violència i discriminació de gènere, com són:

- (i) La violència i l'abús sexuals, inclosa la prostitució forçada, l'esclavitud sexual o el tràfic de persones amb finalitat d'explotació sexual.
- (ii) La violència intrafamiliar i la violència comunitària per motius de gènere.
- (iii) El desconeixement i la vulneració del seu dret a la salut i, especialment, dels seus drets sexuals i reproductius a tot nivell, amb particular gravetat en el cas de les nenes i adolescents però també de les dones gestants i lactants.
- (iv) L'assumpció abrupta del rol de comandament de la llar femenina sense les condicions de subsistència material mínimes requerides pel principi de dignitat humana, amb especials complicacions en casos de dones amb nens petits, dones amb problemes de salut, dones amb discapacitat o adultes grans i, en general, amb l'obstacle de la falta de preparació de dones d'origen rural per complir satisfactòriament el rol de proveïdores econòmiques de famílies monoparentals.
- (v) Obstacles agreujats en l'accés al sistema educatiu.
- (vi) Obstacles agreujats en la inserció al sistema econòmic i en l'accés a oportunitats laborals i productives.
- (vii) L'explotació domèstica i laboral, inclòs el tràfic de persones amb finalitat d'explotació econòmica.
- (viii) Obstacles agreujats en l'accés a la propietat de la terra i en la protecció del seu

patrimoni cap al futur, especialment en els plans de retorn i reubicació.

- (ix) Els quadres de discriminació social aguda de les dones indígenes i afrodescendents desplaçades.
- (x) La violència contra les dones líders o que adquireixen visibilitat pública per la seva feina de promoció social, cívica o dels drets humans.
- (xi) La discriminació en la seva inserció a espais públics i polítics, amb impacte especial sobre el seu dret a la participació.
- (xii) El desconeixement frontal dels seus drets com a víctimes del conflicte armat a la justícia, la veritat, la reparació i la garantia de no repetició.

La categoria 2) inclou:

- (xiii) Els especials requeriments d'atenció i acompanyament psicosocial de les dones desplaçades que s'han vist greument insatisfets.
- (xiv) Problemes específics de les dones davant el sistema oficial de registre de la població desplaçada, així com davant el procés de caracterització.
- (xv) Problemes d'accessibilitat de les dones al sistema d'atenció a la població desplaçada.
- (xvi) Una alta freqüència de funcionaris no capacitats per atendre les dones desplaçades o obertament hostils i insensibles a la seva situació.
- (xvii) L'enfocament sovint "familista" d'atenció a la població desplaçada, que desatén l'atenció d'un elevadíssim

nombre de dones desplaçades que no són cap de família.

(xviii) La reticència estructural del sistema d'atenció per atorgar la pròrroga de l'Atenció Humanitària d'Emergència a les dones que omplen les condicions per rebre-la.

INSUFICIÈNCIA DE LA RESPOSTA ESTATAL; ORDRES DE CREACIÓ DE TRETZE PROGRAMES NOUS I DUES PRESUMPCIONS CONSTITUCIONALS

Després de valorar constitucionalment cadascuna d'aquestes facetes de gènere i explicar la seva incidència sobre el gaudiment dels drets fonamentals de les dones afectades, que constaten la insuficiència de la resposta que el Sistema Nacional d'Atenció a la Població Desplaçada els dona fins a aquesta data, la Cort va ordenar la creació de dotze programes específics per part del Govern nacional orientats a resoldre aquestes facetes de gènere del desplaçament forçat, dins d'un termini breu donada la gravíssima magnitud de la situació (tres mesos després de la comunicació d'aquesta providència). Aquests programes són:

1. El Programa de Prevenció de la Violència Sexual contra la Dona desplaçada i d'Atenció Integral a les seves Víctimes.
2. El Programa de Prevenció de la Violència Intrafamiliar i Comunitària contra la Dona Desplaçada i d'Atenció Integral a les seves Víctimes.
3. El Programa de Promoció de la Salut de les Dones Desplaçades.
4. El Programa de Suport a les Dones Desplaçades que són cap de la llar, de Facilitació de l'Accés a Oportunitats Laborals i

Productives, i de Prevenció de l'Explotació Domèstica i Laboral de la Dona Desplaçada.

5. El Programa de Suport Educatiu per a les Dones Desplaçades Majors de quinze anys.
6. El Programa de Facilitació de l'Accés a la Propietat de la Terra per a les Dones Desplaçades.
7. El Programa de Protecció dels Drets de les Dones Indígenes Desplaçades.
8. El Programa de Protecció dels Drets de les Dones Afrodescendents Desplaçades.
9. El Programa de Promoció de la Participació de la Dona Desplaçada i de Prevenció de la Violència contra les Dones Desplaçades Líders o que adquireixen Visibilitat Pública per les seves Tasques de Promoció Social, Cívica o dels Drets Humans.
10. El Programa de Garantia dels Drets de les Dones Desplaçades com a Víctimes del conflicte Armat a la Justícia, la Veritat, la Reparació i la No Repetició.
11. El Programa d'Acompanyament Psicosocial per a Dones Desplaçades.
12. El Programa d'Eliminació de les Barreres d'Accés al Sistema de Protecció per a Dones Desplaçades.

Cadascun d'aquests programes ha de complir una sèrie d'elements mínims de racionalitat com a components d'una política pública seriosa orientada cap al gaudiment efectiu dels drets fonamentals. Aquests elements mínims són comuns a tots els programes.

La Cort va incloure els elements mínims obligatoris que ha de complir cada un dels

programes, la creació dels quals va ordenar que es vinculés activament a diverses organitzacions protectores dels drets humans de les dones desplaçades dins dels processos de disseny i implementació de cada programa individual. Per garantir que la participació d'aquestes organitzacions sigui efectiva, i que d'aquesta manera la veu de les dones desplaçades sigui oïda en el disseny i la implementació dels programes que s'hauran de crear per protegir-les, la Cort va ordenar al director d'Acció Social que informés a la Sala Segona de Revisió, sobre el moment en el qual es doni inici al procés d'implementació del Programa sobre (a) quines organitzacions van ser involucrades en els processos de disseny i implementació de cada programa, com se les va invitar a participar-hi, i quin va ser l'abast de la seva participació; (b) quines propostes formals presentades per aquestes organitzacions van ser acceptades per Acció Social i incorporades al disseny de cada programa, quines van ser-hi rebutjades, i les raons que van sustentar aquesta decisió.

Adicionalment, la Cort va impartir mesures de protecció individual per a sis-centes dones desplaçades en diversos llocs del país, sobre els casos de les quals havia estat alertada a través de diferents vies processals. Aquestes mesures de protecció individual van consistir, en síntesi, que es fes entrega a cadascuna d'aquestes dones de l'ajut humanitari d'emergència requerit per ella amb el seu nucli familiar per subsistir dignament durant tres mesos -inclòs l'ajut alimentari, suport per a allotjament temporal, kits de neteja personal, cuina i habitació i vestuari adequat, elements establerts a la llei com a constitutius de l'ajut humanitari d'emergència-, i després fossin inscrites en els nous programes rellevants per a la seva respectiva situació.

És evident que mesures d'aquest complexitat requereixen del concurs de totes les

autoritats que integren el sistema oficial d'atenció a la població desplaçada, la participació activa de les dones desplaçades i les organitzacions que protegeixen els seus drets, la societat civil i la comunitat internacional. Actualment, el procés de disseny d'aquests programes ja s'ha iniciat i les mesures de protecció individuals s'han començat a materialitzar. Igualment, la Cort ja va informar sobre els relats de violència sexual de què tenia coneixement a la Fiscalia General de la nació -un total de 183 episodis concrets, amb centenars de víctimes-. Els resultats d'aquesta transcendental decisió judicial encara estan per veure's.

TAULA 5
DONES EN PROCESSOS DE RESISTÈNCIA

Gloria Cuartas

Exalcaldesa d'Apartadó

Resistències femenines i la cartografia de l'esperança: la resistència com a dinàmica de vida

AGRAÏMENTS

A la Taula Catalana per persistir a convocar la vida. Fa més de deu anys vaig arribar-hi per primera vegada per visitar Vicenç Fisas, la cultura de la pau i el reconeixement que encara enmig de la crisi més profunda, la resistència civil, les alternatives que hi ha... i per això hi continuem.

A les meves companyes colombianes, als nostres companys. A les colombianes i els colombians que viuen dia rere dia l'esdevenir del país. A Aída Avella, per la teva constància i la lluita per la teva dignitat.

Als joves del moviment de Filles i Fills, a Eduardo Umaña, al Moviment de Víctimes de Crims d'Estat perquè estan indagant les altres formes d'anunciar i denunciar...

Una taula que convoca la diversitat. Però encara altra característica: la confiança, saber que qui porta la paraula és part de la regla del diàleg. La sorpresa per ara no serà bona consellera.

PRINCIPIS QUE GUIEN LA FEINA

No reconeixem en el paramilitarisme un tercer actor en el conflicte colombià. No és infiltració en les estructures de l'estat, és part de l'estat, i els seus noms han anat canviant.

Reconeixem l'existència del conflicte.

No assumim en el Pla Colòmbia una possibilitat de pau, ni tan sols en la seva component social.

La imposició d'un model econòmic i la petjada de les transnacionals és l'altra ruta que recorrem en la destrucció del teixit social.

Valorem l'acompanyament, la solidaritat internacional i la cooperació per a la pau. Han estat factors determinants en el procés.

Resistir en el model d'estat comunitari no és estar al costat mateix del Govern colombià ni de la seva política de seguretat, ni assumir la pau que s'hi imposa. Ens distanciem de l' "aprofundiment de la democràcia i la manera de decretar el conflicte com a terrorisme. No està en descens, el conflicte imposa una matriu social que transforma les pràctiques ciutadanes, es premia qui renega del seu passat, es premia la deslleialtat i es dona recompensa a qui entrega parts del cos dels anomenats "enemics" de l'Estat. L'afirmació que "Colòmbia és un país generós amb els grups armats" és encertada. Reconeix el paramilitarisme com un grup armat i no terrorista, i la capacitat d'explorar raons que naturalitzin la mort no és la mateixa a l'hora d'assumir la insurrecció i explorar camins a l'acord humanitari.

Gràcies a Piedad Córdoba, al president Hugo Chávez, al Bloc Regional d'Amèrica Llatina que assumeixen la visa de la pau regional i no accepten la militarització del continent.

El conflicte imposa una matriu social que transforma les pràctiques ciutadanes, es premia qui renega del seu passat, es premia la deslleialtat i es dóna recompensa a qui entrega parts del cos dels anomenats "enemics" de l'Estat.

En especial als pobles germans de l'Equador i Veneçuela per assumir el maní de la participació ciutadana, i el poder popular per advertir que la sobirania és part dels pobles i no és possible acceptar "l'atac preventiu" com a fórmula regional que imposen els Estats Units.

Parlar de resistència és assumir el risc d'estar a l'altra banda, no del mateix cantó.

A la Cort Institucional i la Cort Suprema de Justícia per ser encara referents de confiança.

La realitat segur que és més complexa del que s'ha descrit aquests dies. Avui, 19 d'abril, parlaré de l'"Espinaza", dels processos de vida que es teixeixen lentament; i jo no vaig escollir el camí, m'hi vaig anar trobant amb homes i dones que des del dret a la memòria, a la veritat estan treballant per les altres formes de viure.

Als homes i les dones que han dedicat el seu temps a la companyia. Brigades de Pau, xarxes de solidaritat, aquells que han anat per llargues temporades al país i coneixen els diferents rostres.

"El que avui està en joc és la vida". Foucault.

La resistència de les comunitats emergeix inicialment com una acció de vida contra la mort com a acció de supervivència. Davant l'aniquilament i la destrucció de la vida com a respiració sorgeix immediatament una acció de resistència que es va desenvolupant a les comunitats, per això la resistència no és estàtica sinó dinàmica, va tenint avanços i retrocessos dins de les comunitats.

Aquesta acció de resistència implica indubtablement una dinàmica de vida, ja no només de supervivència, sinó que es desenvolupa la vida amb un horitzó ètic clar que és la dignitat, per això la resistència es fa una acció que es crea i recrea diàriament, la qual implica tot aquest sentit de nova societat, i per això busca de nou entrellaçar aquests llaços dialògics que té la vida, i que aquesta mort, aquesta exclusió trenca o va dissolent poc a poc.

Per tant, la resistència assumeix en la seva essència aquesta dinàmica de creació de la vida, i per a això ha de buscar les diverses formes que generen aquesta vida i que impedeixin l'avanç de l'aniquilador d'aquelles forces de la mort.

Per aquest motiu, la resistència, en el seu desenvolupament, va al fons de l'arrel d'allò que provoca la mort i a això es resisteix, però, en forma propositiva, va més enllà del simple fet d'aguantar, que és com s'intenta emmarcar la resistència.

La resistència és una forma alternativa i, com a tal, proposa creativament formes diferents a les de la mort, per aquest motiu la resistència analitza les estructures de la mort, veu les accions que pren aquesta mort i va contra elles en la seva totalitat. Deixar sense mirar i atacar l'arrel és permetre que la resistència retrocedeixi ja que s'acaba reproduint en el desenvolupament.

La resistència no és simplement mantenir la dignitat davant la mort sinó anar-hi més enllà, crear una comunitat que apunta a formes alternatives a les que genera aquesta estructura de la mort, en el nostre cas la guerra.

pament de la resistència aquella lògica de la mort.

Per això, quan es resisteix a la guerra, s'està resistint a allò que la reproduceix, a les formes estructurals econòmiques que comporten que s'exclouï a la majoria, a les accions en què s'apoderen de les riqueses de tothom, i de les formes polítiques i jurídiques amb què es garanteix tot això. Allí és on la resistència pren el seu valor i el seu major sentit de desenvolupament entre les comunitats, que és el dialògic.

Dialògic perquè les comunitats recuperen en la resistència el seu sentit essencial que és el reconeixement de l'altre, quan es veu el que està al costat com un diferent amb dignitat, amb una vida per respectar, s'uneixen els llaços de força de construcció i creativitat que s'anomena solidaritat, que comporten que la vida d'un és igual d'important que la vida d'un altre, important per defensar en la seva plenitud, és a dir, en la seva dignitat, la qual cosa comporta que es doni la vida per aquell altre perquè només hi ha realització de dignitat pròpia en la dignitat de l'altre, per això la resistència en la seva dinàmica arriba a la seva essència que és l'alteritat de l'altre; allí és on es pot construir allò que és la solidaritat, donar la vida per l'altre com a recerca de

dignitat, i és allí mateix quan es comencen a canviar les estructures de mort en forma creativa des de la resistència.

Per això, la resistència no és simplement mantenir la dignitat davant la mort sinó anar-hi més enllà, crear una comunitat que apunta a formes alternatives a les que genera aquesta estructura de la mort, en el nostre cas la guerra.

Per poder veure la resistència civil és necessari mirar ràpidament la resistència armada, aquesta indubtablement sorgeix d'un principi ètic fort de salvar la vida davant estructures de mort i, per a això, utilitza la força de resposta davant una força inicial d'agressió i mort.

Ara bé, la resistència armada, en utilitzar la força com a resposta a aquesta agressió i també tenint en compte aquesta mirada de dignitat, actua per no ser destruïda, i es cobreix en aquesta lògica de guerra que li permeti sobreviure i assolir aquell horitzó de vida, de dignitat, que l'ha portada a prendre aquesta acció de mort.

Tanmateix, entrar en aquesta confrontació amb aquesta violència d'iniciativa de mort estructural comporta que hagi d'utilitzar diversos mitjans per poder-s'hi defensar i poder, en situació asimètrica de forces, sobreviure, la qual cosa comporta diverses vegades que aquesta resistència es mantingui com a resistència però una mica estàtica, ja que el seu dinamisme de desenvolupament real de l'altre com a dinàmica solidària de creació real i vivència concreta d'allò alternatiu és difícil donades les situacions que s'han de viure dins de la guerra.

La resistència civil té aquest fonament essencial diferent; la resistència assumeix una dinàmica més forta, més ràpida, més concre-

La resistència civil concentra la seva força en el desenvolupament del diàleg com a reconeixement, un diàleg que no és simplement oral, és entendre'ns i formar grup, és en el treball comunitari que no simplement és articulació de paraula sinó d'acció creadora que es fa dignitat avui no simplement com a horitzó regulador.

ta, en la resistència civil; allò alternatiu deixa de ser paraula, horitzó per tornar-se realitat, allò diferent; el món alternatiu es construeix en aquell espai civil de resistència.

Indubtablement, no assumeix la violència de resposta per posicions ètiques que no qualifiquen indubtablement aquells que l'assumeixen, però èticament no pot en aquesta creació de vida negar la vida d'altre per generar vida; aquest acte és èticament aliè a la resistència civil, per això assumeix una distància de les accions de violència, malgrat que és qui sofreixi més en les conseqüències que fa la violència d'iniciativa. (Violència d'iniciativa és la que fa l'Estat, que assumeix la seva posició, per generar mort com a forma estructural a través de l'enriquiment de pocs, la privatització i l'empobriment de tots utilitzant tota la força d'estat per a aquelles finalitats neoliberals i, amb això, accions indubtablement brutes i fosques com és la paramilitarització, en el nostre cas).

La resistència civil concentra la seva força en el desenvolupament del diàleg com a reconeixement, un diàleg que no és simplement oral, és el diàleg a entendre'ns i formar grup, és el

diàleg en el treball comunitari que no simplement és articulació de paraula sinó articulació d'acció creadora que es fa dignitat avui no simplement com a horitzó regulador.

Aquest diàleg queda interromput amb l'actor armat que arremet aquesta resistència, per això la violència d'iniciativa trenca les formes dialògiques amb les accions de resistència, ja que no hi ha un interlocutor vàlid amb qui parlar; la violència d'iniciativa, al robar la terra, al matar, exclou la comunicació i, malgrat que la resistència ho reconeix com altre de respecte perquè no respon a la mateixa lògica de mort, no pot haver-hi formes de diàleg per acció d'aquest agressor de mort. Es respon amb accions de vida que com ja vam dir són dinàmiques, per això allí la memòria es torna un principi regulador diari que dinamitza la interlocució creativa del tu i del jo, del nosaltres comunitat, i que mostra al violent d'iniciativa (en aquest cas l'estat paramilitar) la seva acció de mort, i que per entrar en sintonia de diàleg de respecte per l'altre, necessita reparar aquest diàleg a través de justícia real i universal.

La resistència civil es converteix no simplement en un aguantar i estar-hi, com moltes vegades es pensa; la resistència civil pren part en tot el desenvolupament i la vida de les comunitats, la seva vida lúdica, les seves reunions, el seu treball, la seva creativitat, la seva formació, la seva proposta econòmica, el seu desenvolupament comunitari, la seva visió de la dona, de gènere, del jovent, de l'infant...; no portar la resistència civil a la permeabilitat de la quotidianitat total i diària de les comunitats és permetre l'entrada de la mort de la violència d'iniciativa, és entrar en la seva lògica i en el seu caminar.

D'aquesta manera, amb la resistència civil es fa necessària l'avaluació, l'esguard diari com a forma creativa i de blindatge per no

Les comunitats en resistència civil mostren en la seva resistència un dinamisme que va més enllà de la mort i que embruixa en la possibilitat real de poder construir una alternativa per a la vida del tu, de l'altre, del vosaltres i del nosaltres.

ser colpejada en les seves estructures alternatives. És indubtable que les resistències civils són molt més febles a la fortalesa i als cops de violència d'iniciativa amb què són atacades diàriament, però allí està aquella dinàmica dialèctica: quant més són colpejades i atacades les resistències civils, més alternatives de dignitat generen que van desgastant en la seva acció aquesta violència de mort i d'iniciativa. És paradoxal però és real, les comunitats en resistència civil mostren en la seva resistència un dinamisme que va més enllà de la mort i que embruixa en la possibilitat real de poder construir una alternativa per a la vida del tu, de l'altre, del vosaltres i del nosaltres.

És això l'important de la resistència civil: desemmascara el fons de l'estructura d'injustícia i es torna propositiva com a acció diària i permanent que es viu en el dia a dia.

La Comunitat de Pau de San José de Apartadó és potser la comunitat més exemplar de resistència civil, perquè allí s'han donat totes les formes d'acció de mort que ha pogut generar la violència d'iniciativa (estat paramilitar), però, alhora, també és el lloc on la resistència civil ha desenvolupat tota la seva creativitat per poder viure diàriament la dignitat. És l'espai on la utopia i la

realitat s'han donat cita per mostrar que l'altre món possible no és en el demà sinó que és possible construir-lo avui enmig d'una guerra d'extermini com la que pateix el nostre país. Entrar a conèixer cada instància, cada dia de la comunitat es trobar-se amb la dinàmica alternativa del que és la resistència civil.

LA COMUNITAT DE PAU I LA MEMÒRIA COM A POTÈNCIA POLÍTICA

La participació ciutadana com a acció política hauria d'estar en el reconeixement, la defensa i la protecció dels drets humans, i que compregués amb això la indivisibilitat dels drets econòmics, socials, culturals, tasca quotidiana que es reflecteixi en la capacitat de reconèixer la dignitat de persones humanes, de confrontar les concepcions hegemòniques de poder, que faciliti mecanismes de respostes socials alternatives a les pràctiques d'alienació, dominació social que resulten de models econòmics, militars, de desenvolupament centrats en el mercat que han aprofundit la pèrdua de qualitat de vida, el no reconeixement al cos i la seva dignitat, amb la repercussió en la visió que tenim de nosaltres mateixos, en l'autoestima individual i social; dit d'una altra manera, la qualitat de la salut mental de les persones i de les nostres societats que no només porten les petjades de les violències, passats de pors i silencis, sinó pràctiques sistemàtiques de violació dels drets fonamentals.

La despolitització no permet relacionar els impactes econòmics, socials, polítics i militars amb la ruptura i el debilitament dels vincles socials, la pèrdua d'espais de pertinença, confiança social i comunitària, les pors per fer exigibles els seus drets; els crims de lesa humanitat es pretenen deixar

en l'esfera d'allò privat, sense reconèixer que són problemes col·lectius.

Aquesta despolitització té a veure amb el no reconeixement de la història, amb la pèrdua de memòria que no permet establir un diàleg amb el passat, la societat establís ruptures entre aquells que gaudeixen dels assoliments aconseguits en la defensa de drets, amb què han enfrontat el dolor de les dictadures, de l'exili, del desplaçament, de la desaparició; i els que no han viscut l'agressió de les dictadures estan enfrontats al reconeixement d'una història que els sembla aliena perquè ells o elles no eren presents; però és el relat dels adults, de les dones el que permet mantenir viu el record "si sóc en la teva memòria sóc part de la història"¹. Succeeix que la gent pregunta: "però si va passar fa tant de temps per què no obliden ja?" I les persones que guarden la memòria del dolor i que treballen perquè això no torni a passar mai més diuen: "El temps és difícil de comptar perquè els comptes del dolor es compten de forma complicada". En complir-se 21 anys de la desaparició dels meus pares, sento que em falten de la mateixa manera que em faltaven quan en tenia quatre; segueixen sense ser-hi; això no s'ha resolt, podrien passar cinquanta anys i seguiré essent filla. Els meus pares desapareguts als cinquanta, als noranta..."².

La memòria produeix tristesa? L'experiència en la Comunitat de Pau ens mostra que és des d'aquesta possibilitat que s'estableix un vincle que dóna la força per decidir quedar-se en el seu lloc. Una de les diferències d'aquest procés amb altres radica especialment que són les mateixes víctimes les que contenen, descriuen, escriuen els fets que en el moment present viuen. Enmig de la mort i la desaparició com aquesta registrada en cadascuna de les denúncies o de les constàncies, cada persona que ha estat assas-

sinada està present cada dia; no és un monument als morts i un menyspreu als vius, és que les petjades dels morts permeten als vius trobar raons per seguir exigint justícia, la veritat.

"Finalment, la memòria va unida a alguna cosa que és essencial en tota la vida, i és la veritat i la transparència; un procés de memòria continu permet avançar a mostrar la veritat, indubtablement quan es diu la veritat i es desemmascara la mentida, es desemmascara el victimari i, amb això, novament la seva fúria, però pel fet que el victimari s'enfurisma davant les seves accions per oblidar-les i tenir oblit, no pot portar la mentida a les comunitats, seria un pecat històric que la humanitat mai no perdonaria, seria negar la possibilitat de la dignitat i de la justícia. Morir per la veritat, la memòria, la justícia no és morir és seguir present en la construcció d'un món digne i és això el que la comunitat creu i construeix".³

La comunitat de pau ha construït estructures solidàries, espai nou d'un subjecte que interpel·la el nostre temps. Els recursos, la creativitat, fan de la memòria un eix de vida. Després de deu anys, els nous desafiaments van encaminant la comunitat a establir nous escenaris amb les dones subjectes transformadors de les lluites de la comunitat per existir-hi; elles poden fer la transfusió de la memòria per a les futures generacions. En els casos de la veritat i la justícia, els processos són a llarg termini.

- 1 Comissió promemòria històrica de San Salvador. Lema utilitzat.
- 2 Matilde Ruderman, a "apuestas por las locas de la plaza de Mayo".
- 3 Del monument a la memòria, pàgina W de la comunitat. www.cdpsanjose.org

Es fa de la por crònica una pràctica sistemàtica, a vegades invisible als ulls dels altres, que genera conseqüències, subjectiva la confusió, la tensió, els sentiments de desempара, d'impotència.

La reparació només tindrà un espai legítim quan el estats, referents necessaris dels pobles, donin resposta al genocidi, quan els responsables siguin enjudiciats i tinguin la sanció corresponent. Sense indult."

El que podem veure a l'interior de la investigació és la culpabilització que s'imprimeix a través dels mitjans a la comunitat, a les camperoles i camperols que han decidit quedar-se per defensar el seu territori i construir una altra forma d'habitar el territori des d'altra possibilitat que no és precisament el model imperant. Es responsabilitza les víctimes del que ha passat, i no es crida a judici a les autoritats responsables constitucionalment de fer-ho.

S'ha convertit la violació dels drets humans en fets individuals, amb dificultat per reconèixer que estan immersos en un clima politico-social particular. Es fa de la por crònica una pràctica sistemàtica, a vegades invisible als ulls dels altres, que genera conseqüències, subjectiva la confusió, la tensió, els sentiments de desempара, d'impotència. És més agut per a les dones i els homes que ni aconsegueixen discernir el que passa realment, i són les amenaces una tortura que els segueix, que els impedeix concretar sortides.

Aquí val la pena recórrer al professor Fernando Broncazo quan afirma: "La distància

entre aparença i realitat del dany s'estira amb l'interval temporal entre danys i percepció, i per la seva manera d'ordenar-se en la memòria, el temps viscut poden produir-se estranys vaivens en la nostra capacitat de judici. La víctima no sempre és conscient del dany que està patint o que acaba de patir. La inconsciència la converteix en doblement víctima ja que tendeix a considerar que és natural... La víctima no es veu a si mateixa com a víctima sinó com a error de la naturalesa, i no com a efecte contingent de la cultura. I és aquest precisament un dels danys més greus que pateix com a víctima." ⁴

I apareix una pregunta: Com poden aquestes conseqüències subjectives quedar-se en la memòria? "Aquests fets es donen enmig de realitats complexes dels països que estan immersos en dictadures, guerres, dels canvis i la transició. La memòria com la facultat de recordar i conservar estats de consciència passats i tot allò que s'hi troba associat. La memòria és definida també com el conjunt de funcions psíquiques gràcies a les quals es pot presentar el passat com a passat." ⁵

Què és la memòria social? Es refereix a la memòria dels processos subjectius associats a fets històrics que han tingut impacte en la societat, i que han afectat la vida social dels integrants. És donar sentit als fets, d'allò que va ser comprès, i no en constitueix necessàriament una memòria "objectiva". La memòria possibilita una reflexió retrospectiva i configura la necessitat de desentranyar de quina manera el passat segueix estant el present de la vida quotidiana.

4 Fernando Broncazo, pàgina 5 paràgraf 2.

5 Elizabeth Lira, psicòloga, fundadora de la xarxa internacional de salut mental i drets humans xilena.

Els traumes originats en la repressió política han de ser validats per la societat, amb el reconeixement de l'origen polític; sense el reconeixement social, els traumes són només privats i no poden ser assumits i elaborats.

La tortura, la desaparició, el segrest, el desplaçament, la repressió política, el pillatge, l'execució extrajudicial poden ser experiències traumàtiques per a les víctimes, trauma individual que implica un col·lapse de l'estructura psíquica. Però aquest col·lapse s'ha donat en una realitat concreta, en un context específic... El concepte de trauma ha estat fonamental per comprendre l'impacte subjectiu i les implicacions de les violacions dels drets humans. Aquest concepte emfatitza la ruptura radical d'un projecte de vida, sobre la seva identitat, la família, les relacions humanes; els límits entre realitat i fantasia van ser alterats quan la realitat va arribar a ser pitjor que la fantasia. El món extern, el cos, els sentiments, les paraules, van ser infiltrats amb nous significats associats a la persecució i a la tortura.

La comunitat té una llarga història de lluita i de resistència. Davant la comunitat nacional s'ha tornat invisible el patiment de la comunitat davant els atacs continus i l'absència de justícia. "El dany col·lectiu és el més difícil de percebre". "Generacions senceres s'oculten a si mateixes el que passa, s'obliguen a oblidar, a no veure, acostumen la seva mirada de la mateixa manera que el cos s'acostuma a l'alcohol, al tabac; quan el fet es percep es converteix en un acte d'heroisme." ⁶

En aquest procés val la pena ressaltar que els membres de la comunitat parlen de la seva experiència, narren el que ha passat, supervivents que han vist la mort de front, en el seu cos, que guarda les petjades del dolor i els desafiaments. Si les persones que han viscut el dolor i la violència deixessin de parlar del que va passar, si deixessin de recordar, llavors també ells podrien oblidar el terror col·lectiu no reconegut. La comunitat no ha esperat el "procés de pau" per construir la seva veritat, ho està fent ara.⁷

Tractant de donar un context llatinoamericà i caribeny, fer reflexions que expliquin com aquestes mateixes experiències de dolor i crims de lesa humanitat s'han donat en altres realitats. Establir diàleg des de l'experiència com a factor eminentment pedagògic que va consistir a mantenir permanentment xerrades, vídeos i conferències amb l'equip d'investigació per aprofundir en el coneixement de la realitat que es viu a San José de Apartadó, així com el seu context, fins i tot el context llatinoamericà, per a la qual cosa es van mantenir entrevistes amb algunes mares de la Plaça de Maig i de l'associació ex-menors de presos polítics de la dictadura xilena, de fills de Xile i amb els malfactors a Equador Alexis Ponce. La realitat dels processos de pau a Centreamèrica mostra la comunitat de San José en el context llatinoamericà com a pràctiques ciutadanes i les seves noves configuracions en la resolució dels conflictes llatinoamericans.

6 Fernando Broncazo. "El retorno del mal. Cómo a través de los conceptos reconocemos el daño".

7 Es important fer èmfasi que la metodologia aplicada per la comunitat no participa del procés que a la data de la investigació s'avança en el país el procés amb els paramilitars. 2002-2007.

Xile "Una ferida oberta", dolors descoberts a l'informe de la veritat. Pinochet volia ser l'heroi enmig de la dictadura i la repressió. Es van sentir com els salvadors del comunisme. Procés obert que mostra com no es pot parlar de desenvolupament basat en la impunitat. No sempre les violacions als drets humans són coneguts per la societat, altres plantegen que s'hi investigui i perdoni, altres parlen d'investigació i càstig per als responsables.

Els traumes originats en la repressió política han de ser validats per la societat, amb el reconeixement de l'origen polític; sense el reconeixement social, els traumes són només privats i no poden ser assumits i elaborats.

Com a reflexió:

Cartografia de l'Esperança a Colòmbia Algunes reflexions en la implementació

Hi ha persones i grups que viuen fortament les seves conviccions, que aconsegueixen semblar amb un entusiasme contagiós. L'esperança amb què caminen en la vida sembla indicar que tenen la certesa de la victòria. Tot i al mig de la més gran foscor continuen anunciant i celebrant l'arribada de l'aurora.

Arnulfo Peloso Da Silva⁹

Aquest diàleg amb la pregunta per la nova configuració de les representacions socials, urbanes i rurals de les organitzacions que emergeixen enmig de societats que han viscut el rigor de les guerres i, en ella, la situació de les dones. Ens referim especialment a la nova matriu social que a Colòmbia es desencadena a partir del desplaçament i la desmobilització paramilitar sense avançar cap a un veritable procés de pau, sustentat en una Llei de justícia i pau i una Comissió de Reparació i Reconciliació sobre la qual no

hi ha al país un acord de la seva conveniència i el seu desenvolupament integral.

Què hi ha després de la guerra? ¿Què hi ha després en les societats sotmeses a les violències, a les dictadures civils o militars? ¿Elizabeth Lira¹⁰ ens crida l'atenció sobre la pregunta que indaga per la consciència del que s'ha sofert i l'acceptació de la desestructuració del projecte vital? És possible oblidar i renunciar al projecte original? Com es viu enmig de tant record traumàtic? Aquesta pregunta apuntaria una resposta diferent si a Colòmbia es treballés per un veritable procés de pau. S'afirma que la Llei de justícia i pau (Llei 975) dóna garanties a les víctimes, que aquesta justícia de transició és bona, que per fi tenim autoritat i mà dura contra els terroristes.

Estem convocades com a part de processos que històricament s'han consolidat des de les dones en diverses regions del país; ha primat la cura de la vida i la solidaritat. Anys compartits en projectes d'organització social, d'educació en drets humans, ambientals, culturals, en projectes productius i olles comunitàries contra la fam, per la sortida política al conflicte i els acords humanitaris. Estem assistint a un canvi profund en les noves configuracions de la realitat social, política, militar i econòmica. Els nostres barris i sectors rurals ja no són els mateixos, s'estan convertint en un punt més de la cadena de control social, de la política de seguretat democràtica,

9 Arnulfo Peloso da Silva, del CEPIS-Brasil, a "los desafíos de la Educación Popular". Cuadern núm. 1, ed. América Libre-Coopi-AMP.

10 "Psicoterapia de víctima de represión política bajo dictadura: un desafío terapéutico, teórico y político". Elizabeth Lira, David Becker, Maria Isabel Castillo. www.dinarte.es/salud-mental/ Consulta el 30 d'abril del 2007.

És necessari intensificar les confiançaes des del quefer quotidià de les dones conscients d'aquesta realitat, i continuar consolidant espais d'encontre social i xarxes que ens permetin incidir en el canvi polític a partir d'allò local, perquè aquest treball de les dones també és polític i part fonamental per enfrontar un enemic que creix com una planta enfiladissa.

de l'eliminació no només física sinó de la transformació de la funció social de l'organització; es generen xarxes de control social i jurídic que des de la "figura desar-mada", ara anomenats informants, estan desenvolupant una concepció de comunitat bombolla amb la il·lusió comunitària de tenir seguretat, però que en realitat és l'aplicació de la teoria perillosa de la defensa social, que comporta l'autoexclusió, ja que es produeix por de parlar, d'articular-se amb els perillosos.

La missió és desestructurar els moviments locals i històrics; s'està configurant un canvi profund en les relacions socials, la seguretat delegada de l'Estat en una forma de paramilitarisme sense armes que, amb la figura del "panòptic", vigila tot i observa el que és petit, quotidià, i s'endinsa en els espais privats, en la perruqueria, en el forn, en l'església, en el parc, en la universitat, que embolica els joves des de l'esport, la rumba. Davant aquesta nova realitat és necessari intensificar les confiançaes des del quefer quotidià de les dones conscients d'aquesta realitat,

i continuar consolidant espais d'encontre social i xarxes que ens permetin incidir en el canvi polític a partir d'allò local, perquè aquest treball de les dones també és polític i part fonamental per enfrontar un enemic que creix com una planta enfiladissa.

La reinserció o l'anomenada desmobilització, a quin model de govern afavoreix? Quina és la missió de la desmobilització? Com s'accepta un procés que no està intercedit per la paraula de les víctimes, de les dones, sinó que s'hi imposa la del victimari? La societat reconeix el trauma? Com es reconeix la dimensió d'aquesta realitat en el context de la imposició d'un model econòmic? Qui recull els silencis obligats que sorgeixen enmig dels relats que expliquen les històries de les violències viscudes per les dones?

Sabem del "vincl compromès" de les dones que han treballat des del més íntim, que han articulat la paraula, l'acció, els sentiments. Ens sentim interpel·lades en Elizabeth Lira, psicòloga xilena, quan diu: "no sóc neutral". "Optem per les víctimes i assumim aliances humanes, emocionalment, ideològicament". No ens resignem a la idea de l'oblit, no aconseguim precisar com la política de propaganda¹¹ sostinguda, dirigida a controlar l'inconscient col·lectiu i portar-lo a acceptar la guerra com l'única sortida dissenyada en el marc del model "cap a un estat comunitari" i el Pla visió 2019 va guanyant amb la política d'imposició de l'oblit, de la desmemòria com a factor determinant del model econòmic o neoconservador que s'hi inserix.

En els processos d'educació popular, per exemple, es busca contribuir al coneixe-

11 Noam Chomsky "El control de los Medios de Comunicación". Aquest article forma part de la Biblioteca Virtual Noam Chomsky.

ment i a la transformació de la realitat per part dels sectors populars. Es busca que ells puguin enfortir la seva capacitat per elaborar i produir coneixements, i apropiar-se de manera ordenada, sistemàtica i progressiva de coneixements científics així com de la manera científica de produir coneixements. D'aquesta manera, es busca enfortir la capacitat de transformar la realitat.

D'acord amb tot això, les més importants qüestions metodològiques estan referides, doncs, a aspectes que creuen tot el sentit i l'orientació dels programes i els projectes de treball popular: com podem articular el coneixement comú i quotidià amb el coneixement científic? Com vincular allò particular de la nostra realitat immediata i personal amb la realitat global? Com articular la pràctica amb la teoria?

La "metodologia", per tant, no pot reduir-se a una tècnica ni a un conjunt agrupat de tècniques. (La definició de fons de com estructurar un programa per a adolescents sobre temes clau per a la seva salut no es resol amb la producció d'un bon programa en vídeo i aconseguir difondre'l; tampoc amb el disseny d'un "paquet tècnic" de cintes enregistradores, textos, i calcomanies. És molt més que això).

La definició metodològica significa estructurar amb un sentit estratègic tota la lògica del procés que es vol impulsar: orientar i donar unitat a tots els factors que hi intervenen: els participants i les seves característiques personals i grupals, les seves necessitats, els seus interessos, el context en què viuen, els seus coneixements sobre el tema, els objectius que ens proposem assolir, les etapes que s'han de desenvolupar per assolir-los, la seqüència temàtica que s'ha de seguir, les tècniques i els procediments que hem d'utilitzar en els diferents

moments, les tasques d'aplicació pràctica que proposarem i avaluarem...).

Per tot el que hem assenyalat anteriorment i per evitar confusions en l'ús dels termes, pensem que és preferible parlar de "concepció metodològica" per subratllar així el sentit profund i estratègic amb què han de ser orientats i estructurats els programes i els projectes d'educació popular i de promoció social, és a dir, els criteris i els principis amb què s'han d'impulsar.

El nostre treball avui podria considerar noves línies d'investigació:

- Medi Ambient i Ecologia.
- Drets Humans.
- Corrupció.
- Governabilitat.
- Antimilitarisme.
- Seguretat.

METODOLOGIA

¿Quin és el paper de dones i homes treballadors i treballadores socials compromesos en el treball social local i regional amb les comunitats enmig de contextos i situacions complexes d'ordre públic per mantenir viva l'esperança, la resistència i generar processos alternatius de desenvolupament social?

A través del diàleg circular amb les i els estudiants, buscar un major apropament a les diverses realitats regionals i motivar la identificació de pràctiques professionals que permeti el reencontre amb el territori i una regionalització humanitzada que miri per una convi-

vència més digna i a la construcció d'un teixit social basat en la identificació amb la terra, els recursos naturals en relacions d'harmonia.

S'hi inscriu en els enfocaments teòrics que busquen la construcció de la pau enmig del conflicte. Es buscaran pràctiques desalienadores de la vida quotidiana. Fer èmfasi en la diversitat, així com rescatar els diferents sentits de les accions de les dones.

Motivar l'interès per la investigació que permeti identificar pràctiques de resistència civil que es corresponguin en major mesura amb expressions solidàries i coherents de no violència manifestades en les esferes personals, familiars, socials, laborals, veïnals, comunals, polítiques i culturals.

Aquests aspectes es materialitzaran en zones geogràfiques que han d'explicar la realitat que viuen homes i dones, nens i nenes en els seus contextos particulars enmig del conflicte social i armat. Els danys que produeixen les violències i el conflicte en la dignitat de la persona humana com a ésser individual i com a ésser social.

De la forma com es reconeixen com a subjectes de dret, determinaran les seves respostes i la construcció d'alternatives.

Aprofundir en els postulats d'un estat social de dret democràtic, participatiu i pluralista, i la seva relació amb el planejament local. Les implicacions que té en les actuals circumstàncies del país, el nivell de les respostes individuals i col·lectives en el marc de la política de "seguretat democràtica" sota l'enfocament de l' "estat comunitari" proposat per l'actual govern.

Professionals que estan enfrontats a canvis profunds socials i econòmics, polítics en zones geogràfiques determinades, pre-

tenen caracteritzar respostes col·lectives que enmig de la realitat implementaran diferents comunitats i grups de forma autònoma, que indaguin per altres vies i altres formes de construcció d'alternatives, que mostren els camins per tenir cura de les seves vides, defensar i demanar protecció pels seus drets. Són camins ja provats per prevenir la major degradació del conflicte i assumir la transformació dels conflictes i les violències, així com per al desenvolupament de plans de vida comunitaris basats en la solidaritat i la justícia, sense renunciar al benestar, la seguretat i la reparació dels seus drets violentats. Són noves formes d'assumir la seva pròpia realitat, en la recerca de la seva transformació progressiva.

Aquestes pràctiques de resistència han d'estar vinculades a la protecció de la vida i han d'aprofundir l'opció civilista que busca la superació de pràctiques que exclouen. Per a això es reconeixeran els diferents col·lectius que estan treballant i el paper que les dones hi representen. El més important és que contribueixin a visibilitzar els fets i els teixits socials innovadors per a la convivència i que coadjuvin a desenvolupar agendes de pau ciutadana.

Es preveu l'anàlisi dels desacords i les possibles sortides dins del marc del respecte per la pluralitat. Que s'aprofundeixi en aliances per donar sostenibilitat a la construcció de xarxes socials.

Reconèixer el seu paper en la documentació de la memòria històrica i la seva contribució a la documentació de la memòria per al postconflicte o ser una contribució a "informes de la veritat", i buscar la justícia i la reparació, tot i sabent que aquesta acció pot resultar avançada per les circumstàncies i la guerra que actualment viu el país.

Reconèixer en les experiències alternatives la proposta de manuals de protecció¹² que desenvolupen comunitats en resistència, on es recullen les respostes que les comunitats han construït davant els setges econòmics, sanitaris, les desaparicions, els segrestos, les matances i altres esdeveniments crítics que han sofert o que mitjançant alguna estratègia han superat.

Crec que en el treball amb les dones és urgent aprofundir en la reflexió i el reconeixement dels territoris locals i regionals, i assolir que la resistència tingui la possibilitat d'estar connectada amb la terra i conèixer les riqueses i les raons dels conflictes. A més de ser part de l'educació política és també dimensionar la resposta de l'esperança des de la comprensió dels entorns.

CONSTRUIR COL-LECTIVAMENT

Mapa de contextualització regional en termes d'ús del sòl, pràctiques econòmiques, presència de multinacionals, exploració i explotació de recursos naturals. Tot això en el marc de les estructures socials i de poder civil i burocràtic, exclusions, marginalitat i les relacions amb els condicionaments interns i externs: ALCA, Iniciativa Andina, Pla Colòmbia, entre altres.

Mapa Geopolític i de Geomància en termes de biodiversitat, recursos naturals i efectes del conflicte en la terra i en els altres recursos naturals i els éssers vius. És la descripció de la territorialitat del conflicte.

Mapa de la multiculturalitat: comunitats indígenes, afrodescendents, espiritualitats, artesans, els rurals i urbans.

Mapa de les contribucions de les organitzacions socials: que donin respostes

alternatives a la construcció de teixit social.

Mapa de les contribucions de dones i d'allò femení en pràctiques de vida des de l'educació, la salut, allò productiu i l'art, a partir de la seva participació en les organitzacions socials.

Mapa de la situació dels Drets Humans i del DIH de nenes i dones, acció humanitària i el conflicte social i armat (desplaçament, segrest, matances, terrorisme, violències, abús sexual, maltractament familiar, etc.)

Mapa de les comunitats que mostren resistència. Busca conèixer i sistematitzar informació de l'organització social, econòmica i política d'aquestes comunitats per establir la seva contribució particular com a referents per a les anteriors comunitats.

I aquestes metodologies ajudaran a reconèixer-nos i portar a la pràctica la mediació entre dones per potenciar les nostres demandes i, davant de tot, la nostra possibilitat d'ajuntar agendes en les lluites polítiques.

12 Experiència de les comunitats per fer front a situacions límit. Activitat que va ser abordada per les comunitats participants al Primer Encontre d'Iniciatives de Resistència Civil. San José de Apartadó setembre del 2003.

Marina Gallego

Coordinadora Nacional de la Ruta Pacífica de les Dones

Les resistències pacífiques de les dones a la guerra

El somni de la seva construcció col·lectiva fet realitat es torna, més que un mitjà d'accés per a altres dones, en la metàfora del seu itinerari com a líders socials i polítiques, en el qual no es tracta tant d'arribar com d'haver marxat, d'estar caminant per apropiari-se del territori del coneixement i del cos, per fer que aquest sigui cada cop més semblant a una cartografia construïda entre totes¹.

CONTEXTOS DE GUERRES I VIOLÈNCIES CONTRA LES DONES

Davant la situació del país, les dones de diverses organitzacions de tota la geografia colombiana decideixen posar la seva força i esforç polític per pressionar processos cap a la negociació del conflicte armat des d'una posició d'inclusió d'ètnies, gèneres, professions, classes socials i religions, persones que visquin al camp i a la ciutat, és a dir, un procés en què estigui el país amb tota la seva diversitat.

La Ruta Pacífica entén el conflicte armat colombià des de causes estructurals, reflectides en les exclusions i les profundes iniquitats, amb interessos geopolítics i, en les tres darreres dècades, amb una forta influència del narcotràfic. Així mateix, diem que és la més alta expressió del patriarcat pel seu poder de destrucció social, cultural, econòmica i subjectiva dels éssers humans i la naturalesa.

Constatem que els exèrcits armats (legals i il·legals) violen dones, prohibeixen la mobi-

lització, l'organització i condicionen la manera de vestir, sota l'amenaça de convertir-les en objectiu militar. Assassinen i torturen les dones pels nexes familiars i afectius que sostinguin amb qualsevol dels actors armats. A més d'això, el 70% de les persones afectades pel desplaçament (dos milions) són dones, nenes i nens.

Les dones de la Ruta ens prenem la paraula per dir a Colòmbia la necessitat urgent de desarmar els cossos i els esperits, ja que la militarització de la vida civil, tant urbana com rural, només condueix a l'agreujament de la violència, a la seva degradació i al sorgiment de nous actors de la guerra. Es requereixen, doncs, propostes civilistes per solucionar els conflictes armats, socials i les violències.

Així mateix, qüestionem els models tradicionals i excloents amb què es van abordar els fallits intents de negociació entre els governs i els grups insurrectes que destrueixen el model d'autoritat democràtica i amenacen l'autonomia i la civilitat de la població; també la negociació amb els grups paramilitars per la impunitat que comporta i el no desmantellament del paramilitarisme a Colòmbia.

Aquests models s'han caracteritzat per l'exclusió de la participació social; per concebre les negociacions enmig de la confrontació

1 Olga Amparo Sánchez, Introducció, *Las Rutas del Feminismo, pacifismos y resistencias*. Ruta Pacífica de les Dones. 2006.

La Ruta Pacífica entén el conflicte armat colombià des de causes estructurals, reflectides en les exclusions i les profundes iniquitats, amb interessos geopolítics i, en les tres darreres dècades, amb una forta influència del narcotràfic.

sense un marc d'acords sobre drets humans i Dret Internacional Humanitari i sense agendes que prevegin l'exigència de la veritat, la justícia i la reparació, i garanties de no repetició, i que dibuixi un horitzó de reconciliació que reconegui els drets de les víctimes.

Els actors armats justifiquen la guerra amb raons com la defensa de la pàtria i els seu alliberament de les mans dels seus enemics; diuen que actuen en nom del poble i defensen l'Estat i les seves institucions, tanmateix, malgrat les seves diferències ideològiques, tenen alguna cosa en comú: la immensa capacitat de destrucció, barbàrie, genocidi, exclusió, exili i desolació. En els mètodes es troba com el cercle de la mort i l'obscuritat recorre el teixit social deixant al seu pas dolor, desarrelament i ressentiment.

La guerra és un negoci que a cap dels seus promotors els convé aturar; ni als venedors d'armes ni als productors de materials i químics, ni als polítics corruptes, ni als empresaris, ni als narcotraficants... Tots els que han convertit la guerra en la seva font de riquesa.

La Ruta Pacífica de les Dones manté la seva acció des d'una proposta política feminista i pacifista, antiarmamentista, que propugna

la negociació política del conflicte armat. Des de 1995 fa part del creixent moviment ciutadà per la pau que des de la societat civil ha dit no a la guerra.

L'experiència de la Ruta Pacífica se sosté a partir de processos organitzatius en nou regions del país, amb participació activa de dones procedents de diferents identitats, com la classe, l'ètnia, les edats. La seva composició és plural, hi participen dones indígenes, afrodescendents, camperoles, dones desplaçades, dones víctimes de la violència pel conflicte armat, mestresses de la llar, dones adultes, dones joves, intel·lectuals, professionals, artistes, heterosexuales, lesbianes... Totes amb la ferma convicció de tancar el pas a la guerra i el militarisme.

LA RESISTÈNCIA PACÍFICA DE LES DONES, UNA EXPRESSIÓ DE LA INSUBORDINACIÓ

La resistència pacífica de les dones de la Ruta Pacífica s'ha nodrit de la necessitat urgent de donar a conèixer com transcorre la vida de les dones en un context de guerra i de violències. Potser aquest és l'origen del sorgiment d'una proposta colombiana que des dels seus inicis es declara en rebel·lia, des de la insubordinació, la desobediència i la resistència civil contra totes les formes de violències, però que va tenir la capacitat de posar en l'escena pública la més oculta i normalitzada d'elles que és la violència contra les dones en el marc del conflicte armat.

El context permanent de guerra a Colòmbia que en períodes ha estat d'alt esglaonament del conflicte i en altres com el d'ara, una guerra de baixa intensitat, sempre ha tingut com a conseqüència immediata la victimització de la població civil. No són

La Ruta Pacífica de les Dones manté la seva acció des d'una proposta política feminista i pacifista, antiarmamentista, que propugna la negociació política del conflicte armat.

precisament les estructures econòmiques i militars o l'Estat, les que s'afecten, sinó que gran part dels efectes del conflicte armat s'expressen de manera despietada sobre els i les civils, i en aquest transcurs d'aquesta quotidianitat violenta, aquestes violències tenen un vel d'ocultament, de minimització i, per tant, gaudeixen d'una alta impunitat.

La Ruta es concep com una proposta política que resisteix la guerra, entén la resistència pacífica des del llegat i el patrimoni històric que ens van deixar feministes, les dones en la revolució francesa que va desconèixer els drets de les humanes, les sufragistes de tots els racons del món, la resistència per la no colonització patriarcal del cos i vida de les dones, la resistència pacífica per la llibertat i els drets i contra les violències públiques i privades. Aquest és l'acumulat que porta la Ruta, per això, respecte al conflicte armat, no només fem resistència als efectes directes o indirectes que té sobre les dones, qüestionem el model patriarcal de societat i li plantegem a la societat armada i no armada que les diferències han de ser part de la construcció social i política de Colòmbia.

Com ho plantegem en un dels nostres manifestos, entenem la resistència pacífica com una manera de no claudicar la nostra aposta pacifista; és una actitud i aptitud, és fer actes que rebutgen la guerra i els militarismes, actes de desobediència civil contra la guerra

i la violència, és reivindicar el dret d'estar en el centre, a no ser part de cap dels bàndols enfrontats i, tal com parlàvem, davant la Neutralitat Activa com una proposta de no suport a cap dels actors armats incloent les Forces Militars de l'Estat, que han tingut gran ingerència en l'exacerbació dels conflictes, ja que estimulen i legitimen grups paramilitars que manegen i administren justícia², així com la participació activa de sectors d'influència com empresaris, congressistes, governadors i alcaldes on s'evidencia la penetració del paramilitarisme en totes les esferes de la vida colombiana.

Una proposta de Resistència Pacífica contra l'armamentisme, aquest fenomen "unit a la ideologia del poder militar que s'estén i es reproduïx mitjançant la gran indústria militar, la venda d'armes i la creació de conflictes".

Com expressem el nostre rebuig a la guerra:

1. La mobilització de les dones, la presa de carreteres, dels parcs, una manifestació pública contra la guerra.
2. La proposta simbòlica.
3. La proposta de protecció per a les organitzacions i les dones.

1. La Mobilització: la mobilització social és la forma d'expressar-nos, en què busquem dir a la societat colombiana que estem en desacord amb la guerra com a forma efectiva de solucionar els conflictes; i mostrar que la pau no és només el resultat de la negociació del conflicte armat, és també la reconstrucció política, econòmica, moral, ètica i cultural de cada poble, ciutat i/o regió.

2 Declaració final del Moviment de les Dones Contra la Guerra. Ruta Pacífica de las Mujeres. Organització Femenina Popular, agost del 2001.

Des de la nostra creativitat, capacitat, intel·lecte, astúcia, màgia i intuïció i sota la consigna "no parim fills i filles per a la guerra", construïm llenguatges i símbols per a la defensa dels nostres drets, estratègies no violentes per contrarestar els efectes perversos sobre les poblacions afectades.

Com ens vam proposar des de la primera mobilització nacional realitzada, volem "desarticlar els artefactes de la guerra", proposta des de la nostra marxa a Urabà. Això posa a les dones de la Ruta Pacífica en una posició política i pacifista contra la guerra i per la construcció de la democràcia de la qual ens sentim artífexs.

Ens neguem a reproduir la guerra i per aquesta raó, fem presència en aquelles ciutats i llocs on els conflictes armats s'aguditzen i on les dones estan exposades i en risc o són visiblement violentades pel conflicte. Des de la nostra creativitat, capacitat, intel·lecte, astúcia, màgia i intuïció i sota la consigna "no parim fills i filles per a la guerra", construïm llenguatges i símbols per a la defensa dels nostres drets, estratègies no violentes per contrarestar els efectes perversos sobre les poblacions afectades.

En el moment de la seva preparació, dissenyem consignes, fem massatge i preparem els nostres cossos i les nostres ments per assumir el viatge-recorregut amb responsabilitat i claredat. Les mobilitzacions són

l'expressió d'un entramat d'idees, una munició de molts fils: pacifisme, feminisme i no violència que actuen com a brúixola de la nostra acció.

Per a les dones de la Ruta, les mobilitzacions són una aventura meravellosa del coneixement, en elles reconeixem qui som, palpem les marques existents en els nostres cossos, creuades per les històries individuals i col·lectives. En elles anem identificant i realitzant experiències significatives, vitals i mobilitzadores que van d'acord amb la realitat del conflicte i les nostres recerques. Les mobilitzacions són una de les nostres estratègies per defensar la vida i reclamar els nostres drets.

En cada acte de denúncia, en cada lloc on arribem vindiquem les demandes de les dones de les zones a través d'agendes temàtiques i polítiques que es tornen el suport polític de les mobilitzacions. Aquestes han estat:

- Efectes del conflicte armat en les dones.
- Contra la impunitat i recobrant la memòria.
- El cos de les dones com a botí de guerra.
- La resistència pacífica contra la guerra des de les dones.
- La negociació política i la desmilitarització de la vida civil.
- Política antinarcòtics i els seus efectes en la vida i el cos de las dones.
- Crisi humanitària i afectació a les dones afrodescendents i indígenes.
- El refugi i el desplaçament forçat al sud de Colòmbia.

La Ruta Pacífica de les Dones ha tingut la capacitat de mobilitzar 25.000 dones. En aquest sentit, es podria afirmar que des de

Des de les sufragistes els anys 40, la Ruta ha estat la proposta de dones amb més gran capacitat de mobilització sistemàtica i permanentment articulada a una proposta programàtica.

les sufragistes els anys 40, la Ruta ha estat la proposta de dones amb més gran capacitat de mobilització sistemàtica i permanentment articulada a una proposta programàtica.

Així mateix, manté una mobilització permanent a través de 85 parades anuals que es duen a terme en nou regions cada mes, per denunciar les situacions de violències que viuen les seves localitats.

Els principals assoliments:

- S'ha visibilitzat que el conflicte armat afecta de forma diferent homes i dones, i que el camp de batalla és un àmbit de maltractament i d'abús sexual contra les dones.
- Al plantejar-se que el cos de les dones no és botí de guerra s'ha donat un nou referent per redefinir o atribuir nous significats a la violència contra les dones.
- La ruta ha realitzat una investigació que ens mostra totes les afectacions als drets de les dones com a producte del conflicte armat.
- El treball des d'una posició feminista que pretén incidir en l'entramat cultural i el canvi de mentalitats de la societat cap a una cultura no patriarcal.

- Les mobilitzacions han permès que les dones desenvolupin progressivament una política per a elles i des de les dones.
- Hem avançat en la construcció d'un llenguatge simbòlic com a possibilitat de reconeixement i identitat i, per mitjà d'ell, apostem per la desarticulació dels artefactes de la guerra, els del ferro, els de la paraula que els incita, els de l'oblit.
- Les mobilitzacions han servit com a mitjà per concertar i establir aliances, fonamentalment amb organitzacions i grups de dones.
- Reconeixement en les mobilitzacions d'una expressió sistemàtica i permanentment articulada a la proposta programàtica de la Ruta.
- Les mobilitzacions han fet possible guanyar coneixement sobre la realitat que viuen les dones, contrastar la seva realitat amb la d'altres dones, dimensionar el conflicte armat colombià, conèixer la situació d'altres departaments del país, construir llaços de solidaritat i intercanviar coneixements i experiències.
- Les dones han guanyat autoestima i autonomia, i han pres consciència que no es troben soles per enfrontar l'impacte del conflicte armat.

LA RESISTÈNCIA I ALLÒ SIMBÒLIC COM EL RESCAT D'ALLÒ FEMENÍ

La proposta simbòlica té significants polítics, estètics, emocionals, històrics per a les dones. La Ruta rescata de la memòria de l'oblit aquests llenguatges que ens apropen a explicacions i suports d'aquest misteriós

Allò simbòlic compleix un paper en la desinstal·lació de patrons culturals rígids, desestructura el llenguatge guerrer i la seva resposta des de perspectives contestatàries.

món d'allò femení que va quedar ocult per les imposicions culturals.

La Ruta vol desvetllar com la guerra és una alta expressió del patriarcat que exclou, elimina, subordina, discrimina, oprimeix i destrueix. Aquestes manifestacions s'expressen i exacerbem amb major èmfasi en les guerres. En aquest sentit, l'expressió simbòlica té manifestacions de denúncia i reparació dels estralls que la guerra ha deixat en les dones.

En contraposició, el simbòlic de la guerra: la por, la desesperança, armes, el desallotjament, el silenci imposat; la proposta simbòlica de la Ruta recupera la creativitat, la paraula, el silenci, l'art, la dansa, el ritual, allò sagrat, el guariment del cos i l'esperit.

Allò simbòlic, com a forma de fer i expressar la política, té un impacte important en les dones perquè se senten properes a aquest llenguatge perquè es creen altres maneres d'expressió diferents a les tradicionals i perquè tenen un alt contingut polític.

Allò simbòlic compleix un paper en la desinstal·lació de patrons culturals rígids, desestructura el llenguatge guerrer i la seva resposta des de perspectives contestatàries. Allò simbòlic porta implícit noves formes femenines d'expressar el dolor, l'angoixa i la nostra perspectiva pacifista que es preocupa pel futur dels nostres fills i les nostres

filles. El simbolisme per a la Ruta pretén ridiculitzar la guerra.

"Els símbols són la nostra parafernàlia, amb ells anem i deixem d'anar, amb ells parlem des del silenci, són les nostres metàfores poètiques per convidar a altre diàleg, a aquell que es va trencar des del començament de la nostra història. Allí quedem marcats i marcades en l'esquizofrènia de la conquesta³."

Recuperem els territoris presos pel conflicte armat per a la presa simbòlica dels nostres projectes de vida construïts durant anys.

Les dones en Ruta estem construint un llenguatge propi per recrear la pau, un llenguatge simbòlic al voltant de la guerra i la pau, per aquesta raó, les marxes, les trobades de dones, més que un encontre són un ritual, on expressem de diverses maneres les potencialitats femenines per abordar el conflicte armat colombià.

La Ruta Pacífica és una proposta que treballa per la pau en un context de conflicte, i la seva manera de fer ha plantejat la generació de confiança i la necessitat d'exorcitzar la por, com a tasques fonamentals. Igualment, ha desenvolupat l'autoprotecció i la protecció des de la idea de no trencar els vincles, de teixir i enfortir confiança, de reconèixer les pors per dimensionar-les en la seva veritable magnitud i construir alternatives per enfrontar-les.

Aquest fer històric, ha permès a la Ruta tenir un acumulat polític simbòlic que aporta a la construcció d'un sistema de protecció

3 Clara Inés Mazo. *Lo simbólico de la Ruta*. La Ruta Pacífica de las Mujeres. Pàg. 133. 2003.

política des de la mobilització i la resistència civil no violenta contra la guerra, les violències i els autoritarismes.

LA PROTECCIÓ I L'AUTOPROTECCIÓ, UNA ESTRATÈGIA PER ROMANDRE-HI

Per a la Ruta Pacífica, l'autoprotecció i la protecció estan referides a preservar, protegir, salvaguardar la vida de cadascuna de les integrants de la Ruta i visibilitzar, projectar i enfortir el moviment polític i l'organització social. És així com el sistema de protecció és un suport per a la projecció política de la Ruta.

Així mateix, es considera que la Ruta és una estratègia d'autoprotecció i protecció per les seves apostes polítiques i principis filosòfics que es basen en el pacifisme, la no violència, l'antimilitarisme, l'antiarmamentisme i la resistència pacífica, lúdica i simbòlica a la guerra i a les violències, mitjançant l'autocura, les accions no violentes, la tramitació amorosa, política i dialogant dels conflictes.

Aquestes són les formes en què l'experiència de les dones representades en la Ruta Pacífica pren cos cap a la resistència pacífica, civil i de desobediència de les dones en contra de totes les guerres, incloses les de la vida privada, en les quatre parets on en massa ocasions tenen lloc els feminicidis.

Per tot l'exposat, les dones de la Ruta continuarem treballant perquè no hi hagi "una guerra que ens destrueixi ni pau que ens oprimeixi."

Yolanda Becerra

Directora de l'Organització Femenina Popular -OFP-

Dones i conflicte a Colòmbia

INTRODUCCIÓ

L'Organització Femenina Popular -OFP- saluda la VI Jornada de la Taula per Colòmbia en aquesta càlida ciutat de Barcelona, però molt especialment expressa una forta abraçada de germanor a totes i cadascuna de les dones que, malgrat els comentaris negatius que els mitjans oficials transmeten sobre el conflicte colombià, consideren que aquest continua essent una penosa realitat viscuda pels 45 milions de colombianes i colombians, encara que no tothom en iguals circumstàncies.

L'OFP és una organització femenina amb principis polítics sustentats des de l'àmbit popular com a opció classista de vida, entenent popular com una posició de classe en opció per les i els pobres, marginades/ats i desarrelades/ats. Dins d'aquests principis nodreix la nostra resistència activa contra la guerra i per la vida, i la no interlocució amb cap actor armat estatal o il·legal. L'organització té com a principi organitzatiu la dona i la seva família, i parteix d'ubicar la dona com a centre i suport del nucli familiar. La dona, per a l'OFP, ha estat el centre i el subjecte dels seus 35 anys de vida política, organitzativa a la ciutat de Barrancabermeja en els seus primers deu anys de vida, després s'ha estès a la regió del Magdalena mitjà i ara arriba a diverses regions o municipis de la resta del país.

L'OFP ha construït la seva història a partir dels fets viscuts i succeïts a les dones, que senten el desig d'organitzar-se per no deixar-se arrossegar per una realitat que a

més és absurda, és negada per aquells que la propicien. És per això que la dona OFP, a més de tenir una posició de classe, té un paper organitzatiu productiu que li permet en gran mesura mantenir la dignitat amb què altres no arriben ni a somni per estar enganxades al costat de l'Estat i les seves institucions filials.

L'OFP creu en la construcció de la democràcia i en l'estat social de dret, que es construeix sobre la base del dret i la igualtat per a totes/tots dins del marc constitucional, no en la democràcia que es crea en la submissió del feble per part de qui posseeix la força de les armes i imposa la llei.

MOMENT EN EL CONTEXT ACTUAL POLITICOSOCIAL I ORGANIZATIU A COLÒMBIA

En aquests moments, parlar de Colòmbia en un esdeveniment com aquest, no sé si ens ha de produir tristesa o ràbia, ja que la situació vista amb ulls de dona crítica i, a més, amb posició de classe, no és gens fàcil ni encoratjadora, així, moltes de les meves amigues, dels meus amics, companyes i companys personals, els dic que somiïn i pensin que estem en el millor moment per disputar-nos la presidència del país.

Començo dient això perquè a Colòmbia no hi ha una visió coordinada i gaire unificada del moment polític que avui vivim les masses populars, la qual cosa converteix l'embruixador de serps, el president Uribe, en un salvador de veritats a mitges o un ésser

Álvaro Uribe causa més impacte internacional que nacional. L'aclaparadora votació obtinguda és de dubtosa procedència, perquè gran part dels dirigents de partits de coalició que el van donar suport en la campanya electoral avui estan detinguts, o bé fugen o són investigats per recolzar i ser part de les seves organitzacions paramilitars que han mort líders socials, sindicals, defensores/defensors dels drets humans i humils pobladores/pobladors.

suprem a la terra per arranjar la tan caòtica situació colombiana que, precisament, és caòtica perquè així la van crear i pensar els governants de torn amb l'objectiu de romandre com a salvadors tot el temps que ells considerin necessari fins arribar a aniquilar organitzacions socials populars amb el pretext de ser auxiliadores de les guerrilles.

Colòmbia és un país on els seus habitants no s'han acostumat a viure amb el conflicte polític armat, sempre han intentat buscar fórmules de mediació i solució encara que aquestes algunes vegades no s'arribin a complir en el seu objectiu desitjat. També entenem que per a algunes/alguns habitants d'altres països que no estan dins del context específic colombià, el conflicte sembla etern i sense sortida. Però són moltes i variades les experiències de sortides

negociades que es poden llegir en la història del conflicte colombià, gairebé es podria dir que Colòmbia, en els seus quaranta anys de conflicte polític, ha viscut i experimentat potser quaranta vegades la recerca de solució al conflicte, tot i que hagin resultat sortides només temporals.

És ben necessari, per entendre el moment polític del país, que ens quedi clar que si tenim cultura de negociació i diàleg, però que en arribar el 2002 Álvaro Uribe a la Presidència, la història de Colòmbia comença a enfosquir-se i no aclarir-se com es vol mostrar. El doctor Álvaro Uribe causa més impacte internacional que nacional. L'aclaparadora votació obtinguda és de dubtosa procedència, perquè gran part dels dirigents de partits de coalició que el van donar suport en la campanya electoral avui estan detinguts, o bé fugen o són investigats per recolzar i ser part de les seves organitzacions paramilitars que han mort líders socials, sindicals, defensores/defensors dels drets humans i humils pobladores/pobladors.

Quan Uribe arriba al govern amb una estratègia denominada de seguretat democràtica, entesa aquesta com "involucrar la societat i la comunitat civil en el conflicte colombià", bé com a informant o com a finançador del desenvolupament de l'estratègia de seguretat democràtica, el que fa és establir clarament dos molt dolents nivells de participació social ciutadana: els pobres informen i els rics paguen els informadors per la informació donada. Això va generar en totes les esferes socials, familiars i organitzatives un clima de desconfiança col·lectiva ja que es partia d'una filosofia molt malament aplicada, s'havia de dubtar de tothom i de tot, la qual cosa porta els actors del conflicte colombià estatals i il·legals a actuar en forma degradada. Amb

Uribe arriba al govern amb una estratègia denominada de seguretat democràtica, entesa com "involucrar la societat i la comunitat civil en el conflicte colombià" bé com a informant o com a finançador.

la implementació d'aquesta filosofia es va perdre la línia que permet dividir i identificar l'actor armat legal i il·legal de la societat o comunitat civil.

Aquesta política que consisteix a vendre informació en un món subdesenvolupat, amb nivells d'atur d'un 20% i de subocupació del 60%, (així l'economia oficial creix un 7% en els dos darrers anys) crea una expectativa de solució momentània als problemes econòmics de les famílies més desfavorides i es veu com una nova oportunitat de col·locació per les condicions que s'ofereixen, en convertir la gent en un informador per a l'estat-govern. Això porta que molts membres d'una família acusin els seus pares, germans, germanes, etc. de ser membres de... amb l'objectiu que li paguin la recompensa i entrar en el benestar social que l'Estat central nacional ofereix als informadors.

Com aquesta filosofia de l'informador se centra sobre la base de "s'ha de treure l'aigua al peix"; on més s'ha deixat sentir amb cert rigor és en la vida política organitzativa de les entitats socials ja que els seus membres han estat acusats de tot i amb conseqüències com assassinats, desterraments, desplaçaments i, lògicament, empresonaments, perquè després d'haver pagat la recompensa a l'informador, l'estat hagi de deixar lliure els membres

de les organitzacions socials en no comprovar-se cap càrrec en contra d'ells. Però l'efecte pervers esperat amb l'acció de l'informador ja s'ha complert, perquè l'organització social queda estigmatitzada, desvertebrada, sense comandament, esgotada en recursos per pagar la defensa dels seus companys o per mantenir les famílies dels detinguts. Davant de tot, s'ha d'entendre que quan ve la persecució contra una organització, aquesta es dedica a demostrar que no és culpable de tot el que una o un informador/informadora se li va ocórrer explicar i inventar per guanyar-se la recompensa. És llavors quan es veuen els efectes de l'aplicació de la filosofia de l'informador que funcionen de meravella, ja que l'organització social perd la seva dinàmica d'exigència i reivindicació de drets davant l'estat. Amb moltes organitzacions socials en aquesta situació, el moviment social colombià, que sempre en la història ha estat fort, entra en crisi, perquè també cau en la desconfiança, a banda de tots els mals abans plantejats.

Amb el panorama d'un moviment social desvertebrat, entrat en la desconfiança, el doctor Uribe es llança contra qualsevol cosa que es mou, pensi, actuï, existeixi, que no sigui el seu fidel esclau servidor. Això ho ha aconseguit Uribe amb l'aplicació de la política de seguretat democràtica segons la qual qui gosa criticar la seva política, les seves posicions o la proposta viu plenament la possibilitat de ser assenyalat/ada com a guerriller/a i narcoterrorista.

Des de l'inici del primer govern van ser clars els assalts contra la Constitució del 91 (que va ser producte d'un consens nacional institucional en la constituent): eliminar l'estat de dret i implantar l'estat comunitari, acabar la majoria dels drets adquirits per part dels obrers i, sobretot, acabar amb la idea

Malgrat l'esforç de sectors de la societat colombiana, dels oficis mediadors de països i organitzacions internacionals, es persisteix en una proposta de guerra.

nacional que els problemes de Colòmbia es resolen amb la participació de tothom; també va acabar amb la cultura de la pau, amb la cultura del diàleg, de la negociació. Ara, al nostre país, matar és una forma de guanyar-se una recompensa i lliurar-se de la presó si qui es mata és un guerriller d'alt comandament.

El Govern nacional, amb la seva política de seguretat democràtica, ha condicionat tota la institucionalitat per demostrar que la seva proposta de guerra és la que necessita el país; que no importa entrar en xocs bèl·lics amb els veïns governants o considerar que els delictes de lesa humanitat comesos pels paramilitars són delictes polítics és un acte de pau... Es pretén amb això generar un nou "pacte social de perdó i oblit", amb el segrest de la memòria i la mort de la justícia.

Altre element a tenir en compte en l'actual conjuntura és el maneig dels segrestos i l'acord humanitari. No hi ha cap possibilitat que dins la política d'Álvaro Uribe es propiciï el reconeixement bel·ligerant a la insurrecció, de propiciar acords bilaterals que permetin l'alliberament dels segrestats, que posi fi a aquest penós drama humanitari; al contrari, malgrat l'esforç de sectors de la societat colombiana, dels oficis mediadors de països i organitzacions internacionals, es persisteix en una proposta de guerra. Contradictòriament, es nega el conflicte armat i les seves arrels sociopolítiques, amb es-

tupor es veu que el Govern d'Álvaro Uribe estigui més interessat a anar generant les condicions cap a una nova reelecció, així, per aconseguir-ho, ha de trencar un cop més les regles constitucionals.

La problemàtica social en un país en vies de desenvolupament, tot i que els mitjans oficials i privats no la mostrin, existeix, i són moltes les masses de desplaçats i desocupats que dia rere dia s'enfronten als carrers amb els agents policíacs per un lloc de treball o un tros de terra que han recuperat per treballar o viure...

També l'esperança organitzativa social ha generat diferents opcions que se surten del marc organitzatiu que cobreixen les ONG i que permeten veure altres horitzons de resistència social de base.

LA RESISTÈNCIA DE L'ORGANITZACIÓ FEMENINA POPULAR –OFP–

Des que l'OFP es crea com a organització social de dones, neix com un acte de resistència davant la situació viscuda en la zona nord-oriental de la ciutat de Barranquermeja. Ens resistim a ser considerades només dones marginals i ens vam proposar guanyar un espai propi, digne com a dones davant els companys i, amb ells, que portaven una lluita reivindicativa pels drets bàsics els anys 79, tenir les nostres pròpies reivindicacions davant un estat municipal que desconeixia les nostres particularitats de dona subjecte.

La resistència política de l'OFP no ve d'una fonamentació teòrica diferent que l'opció de classe per allò popular, per allò nostre; és per això que la nostra resistència parteix i es fa amb allò quotidià, que es polititza en el seu accionar, que utilitzant el llenguatge

Les dones sí podem fer resistència civil davant els actors armats inclosos els de l'Estat.

de símbols expressem el que sentim, perquè al voltant d'una olla i amb una olla exigim públicament igualtat de condicions en alimentació, treball, subsidis. Amb una bata negra expressem la nostra ràbia, plorem en massa els nostres morts, exigim el cessament de les guerres i les violències; una bata negra ens posa de manifest que no tenim por dels actors armats perquè tenim la força de la vida amb nosaltres; i per això ens oposem a una guerra sense raó. Unes claus ens donen la força necessària per disputar-nos la nostra mobilitat pel territori que els guerrers defineixen com a seu. Aquestes claus no només obren les nostres cases, també obren la nostra consciència, per no deixar-nos intimidar per la força de les armes. Unes claus ens demostren que la força de la raó no està en les armes sinó en la cohesió que tenim com a dones amb la nostra posició de defensa per la vida. Les cartes ens van permetre desfogar-nos com a dones que teníem les nostres pors guardades; i les cartes les vam fer volar dient tot allò que somiem per als nostres barris i municipis. Les cartes ens van ensenyar quant de dolor hi havia en aquelles dones que no essent de l'OFP volien escriure contra la guerra. Amb el xoc de les pedres vam simbolitzar les veus dels absents, veus emmudides pel terror, pel desarrelament. Els nostres cobrellits, coixins, trenes, cases, espelmes i flors... Tots són objectes quotidians que les dones, un dia en la seva disputa pública, van convertir en símbols de resistència, i que en cada moment del desenvolupament del conflicte han anat com-

plint el seu efecte de ser, no el motiu de la nostra resistència, sinó l'objecte que permet dinamitzar la nostra resistència des d'allò quotidià amb allò quotidià de les dones.

No ha estat fàcil fer resistència civil en un context de conflicte polític armat ja que sempre es pot ser considerat un actor, un amic de l'altre. Nosaltres hem estat assenyalades per l'Estat de ser amigues de les guerrilles... Però sempre ha hagut de disculpar-se i acceptar que les dones sí podem fer resistència civil davant els actors armats inclosos els de l'Estat, que també són uns actors de la guerra o conflicte polític. Aquest és el nostre més gran acte de resistència, tenir present sempre que l'Estat sí és participant actiu del conflicte polític armat, i aquesta és la discussió que encara mantenim amb altres organitzacions de dones que no consideren a aquest actor un actor armat.

Fer resistència civil ha tingut costos en allò polític, organitzatiu, social, familiar, personal. El que més ens ha dolgut és haver de posar vides de companyes/companys de l'organització. Elles/ells sempre ens animen a continuar en la resistència, en allò personal, viure l'exili de la zona on vaig néixer, em vaig criar, em vaig formar, on vaig formar una família i em vaig entregar a aquesta lluita de les dones, que és la meva, específica de la meva estimada Barranca-bermeja, enclavada a la regió del Magdalena Mig, terra fèrtil i plena de grans recursos, corredor estratègic geopolític, terra de conflictes centenaris.

Haver de viure escortada tot el dia és part de les conseqüències de la resistència civil activa, el fet de no poder estar sempre amb la família. Però la resistència també ens ha portat, com a dones subjectes de drets i com a membres d'una organització, els seus

fruits a curt i llarg termini; ens va donar una identitat municipal, regional i nacional com les dones contra la guerra i contra els actors armats; les dones que lluiten, les dones que no es deixen pels actors armats. També se'ns va aprendre a respectar en els nostres llocs i espais i a reconèixer-nos com a interlocutores vàlides, amb veu pròpia, en el conflicte colombià.

LA RESISTÈNCIA AVUI. L'OFP EN EL MOVIMENT SOCIAL

La resistència civil de les dones contra la guerra per la vida i la pau es continua exercint, no amb la força que es va fer anys enrere però sí amb la mateixa vocació. El que succeeix és que ara la debilitat del moviment social colombià també se sent en nosaltres, i també se senten els efectes d'un estat-govern que ofega qualsevol possibilitat de resistència. Però el que més se sent avui amb força en les organitzacions socials és el dubte i la desconfiança; aquesta és la més gran resistència que es pot fer, no deixar-se liquidar com a organització i mantenir-s'hi.

Sostenir-se en la seva dinàmica programàtica malgrat totes les polítiques mediàtiques que implementa l'Estat. La resistència de l'Organització Femenina Popular d'avui està a continuar com a equip que funciona en cada un dels llocs on sempre hem estat i, al contrari d'altres organitzacions, continuar obrint nous espais de treball organitzatiu amb dones que són el nostre subjecte, la nostra raó de ser-hi. La resistència civil de l'OFP té present que la confrontació armada ha baixat entre actors armats, però que els actors armats romanen involucrant-se i violentant drets dels civils. Nosaltres crearem el nostre nou símbol que expressi la resistència a aquest moment. Ja tindran notícies nostres.

TAULA 6
VIOLÈNCIA SEXUAL CONTRA LES DONES I
FEMINICIDIS

María Eugenia Ramírez

Representant de la Taula Dona i conflicte Armat

Perquè la impunitat no silenciï les violacions als drets humans de les dones a Colòmbia

Violència sexual contra dones, nenes i joves en el context del conflicte armat a Colòmbia i el seguiment de les recomanacions internacionals

1. LA TAULA DE TREBALL "DONA I CONFLICTE ARMAT": UN ESFORÇ CONJUNT PER FER VISIBLÉ ALLÒ OCULT

La taula de treball Dona i conflicte Armat és un espai de coordinació i reflexió conformat per organitzacions de dones i drets humans, organitzacions socials, organismes nacionals i internacionals i investigadores independents interessades a evidenciar les múltiples formes de violència que afecten les dones, joves i nenes en el marc del conflicte armat intern colombià.

La iniciativa de crear la Taula va sorgir com a resposta a l'escassetat de diagnòstics que parlessin dels efectes diferenciats de violència generada pel conflicte sobre les dones, les joves i les nenes.

La Taula s'ha proposat:

1. Fer visibles les violències que pateixen les dones, joves i nenes en el marc del conflicte armat.

2. Sensibilitzar la societat colombiana i la comunitat internacional davant aquestes violències.

3. Contribuir a fer evident la greu crisi de drets humans de les dones al nostre país, entenent que la seva superació no depèn exclusivament de la resolució del conflicte armat intern, en la mesura que les causes de les violacions als drets humans obeeixen a profundes iniquitats socials, econòmiques i culturals, producte dels models econòmics neoliberals i el joc del lliure comerç.

LÍNIES DE TREBALL

1. Documentació de casos de violència contra les dones, joves i nenes en el context del conflicte armat colombià.

2. Tallers regionals amb dones sobre els efectes del conflicte armat i estratègies de documentació.

3. Elaboració d'informes anuals sobre violència contra les dones, joves i nenes en el context del conflicte armat i la violència sociopolítica i la seva difusió.

Els actors armats cometent violacions i abusos sexuals contra les dones a causa dels seus treballs polítics, orientacions sexuals, relacions afectives i vincles familiars o per ser portadores del VIH/SIDA.

4. Incidència política davant instàncies internacionals com el Consell de Drets Humans de les Nacions Unides -ONU-, la Comissió Interamericana de Drets Humans i altres mecanismes de drets humans de les dones.
5. Seguiment de les Recomanacions de la relatora especial de l'ONU sobre violència contra la dona i la relatora sobre els drets de les dones de la Comissió Interamericana de Drets Humans.

2. EL SEGUIMENT DE LES RECOMANACIONS

Coneixent la importància de recórrer als mecanismes internacionals de protecció dels drets humans, la Taula va promoure la visita a Colòmbia de la relatora especial de l'ONU sobre Violència contra la Dona, el novembre de 2002. L'any 2002, la relatora va presentar un informe de la Missió a Colòmbia davant la Comissió de Drets Humans, avui el Consell de Drets Humans de l'ONU. El seu informe va concloure recomanacions a l'Estat colombià i els actors armats.

Sis anys després d'emeses les recomanacions i preocupada per la persistència de la violència contra les dones, la Taula de Treball Dona i Conflictes Armats va fer un balanç del

compliment d'aquestes recomanacions per part de l'Estat colombià i els grups armats.

La Taula de Treball constata que la situació dels drets humans de les dones en el context de la violència sociopolítica no ha millorat. L'Estat colombià no ha complert les recomanacions formulades per la relatora especial de l'ONU sobre violència contra la dona, les seves causes i conseqüències, ni els compromisos que es deriven dels tractats internacionals¹. Si hi sumem la falta de respecte de les normes internacionals per part de tots els actors armats que participen en les hostilitats -guerrilles, grups paramilitars i força pública- ha permès que es continuïn cometent greus crims contra les dones.

En aquest marc, les dones, joves i nenes colombianes segueixen essent víctimes de violacions del dret a la vida.

En la recerca de la restitució de les seves terres o el parador dels seus familiars desapareguts, a través dels mecanismes establerts a la Llei 975, han perdut la vida, segons la Comissió Nacional de Reparació i Reconciliació -CNRR-, almenys quinze persones i, altres 200, almenys, han estat amenaçades². Entre les dones mortes durant el 2007 en aquestes circumstàncies es troben: Yolanda Izquierdo Berrio, assassinada presumptament per paramilitars el 31 de gener de 2007, a Montería (Còrdoba); Carmen Cecilia Santana Romana, assassinada per un dels grups combatents sense identificar, el 7

- 1 Entre d'altres, la Convenció per a l'eliminació de totes les formes de discriminació contra la dona, la Convenció interamericana per prevenir, sancionar i eradicar la violència contra la dona, i l'Estatut de Roma.
- 2 "Noves rebel·lies dels ex "paras" aprofundeix en els retards en la seva reparació", diari *El Tiempo*, 25 de juliol de 2007, pàg. 1 i 2.

Els informes anuals elaborats per aquesta Taula coincideixen a assenyalar que l'esquema de seguretat implementat pel Govern actual, basat en la confrontació armada i l'involucrament de la societat civil en el conflicte, en lloc d'establir garanties per a les dones, joves i nenes, les exposa en major mesura a la violència sexual.

de febrer de 2007, a Apartadó (Antioquia); Osiris Jacqueline Amaya Beltrán, assassinada presumptament per paramilitars, el 14 de març de 2008, a Hantonuevo (Guajira); i Judith Vergara Correa³.

Els assassinats d'aquestes quatre dones dedicades a la defensa dels seus drets són un greu símptoma que l'Estat colombià no està prenent les mesures necessàries per a la protecció de la vida de les persones que han volgut actuar davant el marc jurídic establert per a les negociacions. Els grups paramilitars continuen violant el dret a la vida malgrat el procés de negociacions amb el Govern. Des de l'inici d'aquest procés, el primer de desembre de 2002 fins al 30 d'abril de 2007, com a mínim, 3.040 persones han estat mortes o desaparegudes per paramilitars. 248 n'eren dones.

3. VIOLÈNCIA SEXUAL

Els actors armats cometent actes de violència contra les dones pel fet de ser

dones. Múltiples modalitats de violència sexual com violacions, abús sexual, assetjament sexual, amenaces amb contingut sexual, nuesa forçada, embaràs forçat, avortament forçat, esterilització forçada, prostitució forçada, mutilació sexual, esclavitud sexual, imposició de normes i codis de conducta, treballs domèstics forçats i càstigs per les seves relacions afectives i vincles familiars. Aquestes formes de violència han estat ignorades durant molt de temps, no només per les autoritats colombianes sinó per la població en general, que sempre les han considerades com quelcom que pertany a l'àmbit privat.

La violència sexual contra les dones és una pràctica utilitzada per tots els actors armats -inclosa la força pública- que lesiona la integritat de les dones i constitueix una greu vulneració dels seus drets. "La violència contra les dones forma part integral del conflicte armat i continua essent una pràctica estesa que utilitzen tots els bàndols del conflicte"⁴.

En molts casos, els actors armats cometent violacions i abusos sexuals contra les dones a causa dels seus treballs polítics, orientacions sexuals, relacions afectives i vincles familiars o per ser portadores del VIH/SIDA. Controlen la vida íntima de les comunitats -en particular la de les dones- mitjançant la imposició de normes sexistes i homofòbiques, i pressionen les

3 Vegeu més detalls a: Comissió Colombiana de Juristes, *La Fiscalia i el Govern estan per protegir les víctimes en els casos de la Llei 975*, www.coljuristas.org

4 Amnistia Internacional, Colòmbia. *Cuerpos Marcados, crímenes silenciados. Violencia contra las mujeres en el marco del conflicto armado*, 2004, AI/23/040/2004/s.

joves perquè estableixen relacions sexuals i afectives amb ells; i, en les regions que estan sota el control d'un actor armat o en els territoris en disputa, obstaculitzen l'accés de les dones a serveis de salut sexual i reproductiva⁵.

Diversos informes posen en evidència que la violació dels drets humans de les dones ha augmentat i s'ha aprofundit assolint amplis sectors de la població en tot el territori nacional. Diverses anàlisis -entre elles les realitzades per l'OACNUDH, els informes anuals elaborats per aquesta Taula coincideixen a assenyalar que l'esquema de seguretat implementat pel Govern actual, basat en la confrontació armada i l'involumament de la societat civil en el conflicte, en lloc d'establir garanties per a les dones, joves i nenes, les exposa en major mesura a la violència sexual.

La militarització de les regions -mitjançant la presència de l'exèrcit i la policia- com a única manifestació de la presència estatal, ha significat un increment de la violència sexual i de les denúncies per aquest delictes. La militarització, en lloc de contribuir a transformar els conflictes socials que són subjacents al conflicte armat, reforça formes de violència contra les dones.

Altra de les formes d'intimidació en contextos de militarització de la vida civil és el control social i del comportament de les i dels habitants en una comunitat. Els actors armats exerceixen un domini territorial que inclou control sobre la població civil, ja sigui per mitjà del terror, la manipulació i els favors per guanyar-se la població. Tot i que aquesta situació afecta les comunitats en general, impacta de forma particular en les dones, ja que amb freqüència els actors armats -especial-

ment paramilitars- disposen normes sobre el comportament i les relacions afectives de les dones, controlen la seva sexualitat, defineixen la forma de vestir i imparteixen càstigs a aquelles que incompleixen les seves regles.

Hi ha també nombroses denúncies respecte al control que exerceixen les guerrilles sobre la sexualitat i la reproducció de les dones combatents. Segons la Defensoria del Poble, en un grup de 65 menors investigades que havien deixat la guerrilla, totes tenies dispositius intrauterins, alguns posats en contra de la seva voluntat, sense cap tipus d'informació, amb l'argument de ser una ordre el compliment de la qual condicionava la seva permanència en el grup⁶.

La realitat explica l'augment de la violència sexual com a estratègia de guerra a pesar que hi ha un subregistre dels casos. Això és a causa de les carències i debilitats dels sistemes de registre i al temor de les dones a denunciar per les represàlies que puguin prendre els actors armats contra elles o, fins i tot, el rebuig de la pròpia comunitat.

Altre factor que influeix perquè els casos de violència sexual no es denunciïn és el temor de les dones i la seva manca

5 Amnistia Internacional, *Colòmbia. Cuerpos Marcados, crímenes silenciados. Violencia contra las mujeres en el marco del conflicto armado*, 2004, AI/23/040/2004/s.

6 Informe de l'alt comissionat de les Nacions Unides per als Drets Humans, E/CN.4/2003/13, del 24 de febrer de 2003, Paràgraf. 48; A: Amnistia Internacional, *Colòmbia. Cuerpos Marcados, crímenes silenciados. Violencia contra las mujeres en el marco del conflicto armado*, 2004, AI/23/040/2004/s.

Amb freqüència, els actors armats -especialment paramilitars- disposen normes sobre el comportament i les relacions afectives de les dones, controlen la seva sexualitat, defineixen la forma de vestir i imparteixen càstigs a aquelles que incompleixen les seves regles.

de confiança perquè en l'efectivitat dels procediments dissenyats per jutjar aquest tipus de delictes, els seus resultats gairebé mai condueixen a la penalització de l'agressor i molt menys preveuen la reparació integral de la víctima. La negació dels fets relata la magnitud de la lesió que produeix aquest tipus de violència sobre el cos de les dones.

La violència sexual perpetrada pels actors armats contra les dones en el marc del conflicte armat colombià queda en la impunitat donat que l'Estat colombià no ha actuat amb la deguda diligència, que comporta quatre obligacions: la prevenció, la investigació, la sanció i la reparació de les violacions dels drets humans i evitar la impunitat.

Davant aquest panorama i malgrat les recomanacions emeses per la relatora, no tenim coneixement que les parts en conflicte -incloses les Forces Armades de l'Estat- hagin impartit instruccions perquè els combatents respectin els drets humans de les dones ni tan sols que s'hagin pronunciat i assumit públicament la seva responsabilitat pels casos de violacions als drets humans i

al Dret Internacional que involucri violències contra les dones.

En el procés d'implementació de la Llei de justícia i pau no s'ha fet suficient esforç per a la visibilització del delictes de violència sexual comesa contra les dones, joves i nenes: violacions, mutilació genital, control de la vida sexual, imposició de normes de conducta, esclavitud sexual, anticoncepció i avortament forçat.

De les 80.000 denúncies que ha rebut la Fiscalia de Justícia i Pau en tot el país, només 625 dones apareixen com a víctimes directes de les violències comeses pels paramilitars. D'acord amb Patricia Hernández, fiscal quinze de Justícia i Pau, "les denúncies són poques en comparació amb les que sabem que es va cometre abús". I en els arxius dels fiscals que investiguen els paramilitars a penes figuren 21 casos de dones de diferents zones que van patir atacs sexuals per part d'integrants d'aquest grup⁷.

Per a les dones víctimes d'aquests delictes, la violència sexual no és un fet aïllat sinó una violació que ha continuat per part dels paramilitars durant el procés de desmobilització. Després d'haver estat blanc d'atacs sistemàtics durant la guerra, les seves ferides físiques i psicològiques s'han vist agreujades pel control que els paramilitars exerceixen en zones del país, la qual cosa s'evidencia en el poder i el control econòmic, social i territorial que avui ostenten els anomenats "desmobilitzats", els quals han passat de victimaris a líders socials i comunitaris, i, com ells mateixos afirmen, s'han convertit en "primera instància" per a la tramitació de conflictes, des

7 Revista Semana http://72.35.86.196/WF_INFOARTICULO.ASPX?IDART=106402, Ibid.

dels familiars, veïnat i comunitats, fins als que són competència d'inspeccions de policia, jutges i fiscals. Aquestes persones que s'identifiquen en aquestes tasques amb el carnet de "desmobilitzats" tenen ingerència en les juntes d'acció comunal, en les juntes administradores locals i han creat un gran nombre d'organitzacions com cooperatives, corporacions, clubs juvenils i esportius.

Les accions anteriorment mencionades estan essent acompanyades per violacions a drets humans i actes de delinqüència com: amenaces, desplaçament forçat, violació a dones i nenes, ús i reclutament de nens i nenes per a activitats delictives, venda, despossessió i destrucció d'habitatges i lots en els barris perifèrics de la ciutat, extorsió a comerciants i transportadors, control del tràfic i consum d'estupefaents, imposició de codis de conducta, control de l'espai públic a través de "vacunes" a venedors i venedores ambulants, a persones en exercici de la prostitució (dones, homosexuals, trans), explotació sexual de nenes i joves a través de negocis i bars d'*strep tease*, control a l'anomenat "paga diari", sistema de préstec de diners amb interessos que van més enllà dels màxims establerts per la llei⁸.

4. ACCÉS A LA JUSTÍCIA

Per a l'accés a la justícia de les dones, elles han d'enfrontar dificultats derivades de l'absència de normativitat, la falta de garanties processals, exigus i inadequats mecanismes de seguretat per a elles i els/les testimonis, la corrupció i la por de les dones víctimes a les represàlies dels grups paramilitars contra elles, les seves famílies i/o les seves organitzacions.

A aquestes dificultats se sumen els obstacles vinculats a les valoracions tradicionals

que es tenen sobre les dones, especialment en violència sexual: el no reconeixement d'elles com a subjectes de drets, que la denúncia constitueixi una ofensa contra la dignitat de la família, el fet de considerar que les víctimes de violència sexual provoquen els fets violents, la culpabilització de les víctimes, la inversió fàctica de la càrrega probatòria i la consegüent descàrrega de l'obligació de l'estat en la investigació dels fets sota la responsabilitat de les dones, la sanció moral i social contra les víctimes pels fets i les seves conseqüències, la justificació del fet per als victimaris, la intromissió dels subjectes processals i els no processals en la intimitat de les víctimes per descarregar en elles la responsabilitat del delictes i descarregar-la de l'agressor; totes aquestes circumstàncies reflectides en abusos contra les víctimes que s'exacerben en escenaris geogràfics de les zones del conflicte armat a Colòmbia.

És motiu de preocupació per a la Taula Dona i Conflicte armat que la violència sexual perpetrada pels actors armats contra les dones en el marc del conflicte intern colombià quedi en la impunitat donat que l'Estat colombià no ha actuat amb la deguda diligència, la qual cosa comporta quatre obligacions: la prevenció, la investigació, la sanció i la reparació de les violacions dels

8 Algunes d'aquestes situacions han estat documentades per la Comissió Interamericana de Drets Humans com el reagrupament de paramilitars en bandes de delinqüents que exerceixen control sobre comunitats específiques i economies il·lícites, i l'enfortiment d'alguns ja existents en zones deixades per grups desmobilitzats. Comissió Interamericana de Drets Humans, OEA, Informe sobre la implementació de la Llei de justícia i pau: etapes inicials del procés de desmobilització de les AUC i primeres diligències judicials. OEA/Ser.L/VII, doc. 3, octubre 2007. En espanyol.

Per a les dones víctimes d'aquests delictes, la violència sexual no és un fet aïllat sinó una violació que ha continuat per part dels paramilitars durant el procés de desmobilització.

drets humans, i evitar la impunitat⁹. Quan es realitza una anàlisi dels programes estatals dirigits a la protecció dels drets de les dones víctimes de les violències s'observen les següents mancances:

- En els programes de drets humans de l'Estat colombià no s'inclou com una de les prioritats la protecció, l'ampliació i la restitució dels drets de les dones víctimes de les violències ni programes especials per a la protecció de les víctimes, per a la promoció i la restitució dels seus drets. L'argument que els programes de govern estan dirigits de manera general i beneficien de igual manera homes i dones no satisfà la necessitat de comptar amb una política dirigida a atendre les necessitats específiques de la meitat de la població i, especialment, dirigida a garantir el dret humà fonamental a la igualtat de tracte i oportunitats de les dones víctimes de les violències.
- La inexistència d'oficines jurídiques on a les víctimes de les violències sexuals se'ls proporcioni assessoria i acompanyament legal i psicosocial, i la carència i debilitat de campanyes i programes de caràcter preventiu i polítiques de seguretat pública per prevenir, eradicar, sancionar i eliminar les violències contra les dones.
- Manquen els recursos necessaris, tant humans, materials i científics per a la

investigació dels fets i la representació de les víctimes per part de les autoritats competents i el Ministeri Públic, la qual cosa afecta la capacitat demostrativa de les proves que permetin el compliment de totes les etapes processals o si es compleixen, que les possibilitats siguin reals de guanyar un judici i aconseguir resolucions que contribueixin a la veritat, la justícia, la reparació i la no repetició dels fets.

- Llei d'igualtat d'oportunitats per a les dones juntament amb el Pla nacional de desenvolupament es converteixen en dos mandats legals que requereixen la construcció de sistemes d'informació per identificar les diferències, els desequilibris i els altres factors o situacions que han de ser superats per assolir l'equitat i el gaudiment ple dels drets per part de tota la població colombiana. La Conselleria Presidencial per a l'Equitat de les Dones planteja que l'Observatori d'Afers de Gènere, d'acord amb els objectius i les funcions proposades, és una eina per a totes les institucions de l'Estat que facilitarà la realització de l'equitat social i la inclusió de la perspectiva de gènere en les seves accions i que, en conseqüència, els compromisos internacionals adoptats per Colòmbia comptaran amb la informació recol·lectada, sistematitzada i analitzada per l'Observatori d'Afers de Gènere. De la mateixa forma, aquesta estarà a disposició de les entitats de l'Estat, les organitzacions de dones, les entitats que treballen pels drets de les dones, l'acadèmia, els mitjans de

9 Organització dels Estats Americans – Comissió Interamericana de Drets Humans. Accés a la Justícia per a les Dones Víctimes de Violència a les Amèriques. Washington. 2007. Pàg. 12.

comunicació i la població en general. A hores d'ara, l'Observatori de Gènere no ha desenvolupat un sistema d'indicadors i de seguiment perquè les instàncies estatals recullin i processin la informació, realitzin el seguiment i monitorin els plans, els programes i els projectes. En aquest mateix sentit, l'Estat no ha consolidat el que és definit en aquesta política en termes de l'establiment d'un sistema d'informació nacional que registri i consolidi les dades de les violències contra les dones i en específic les violències en el marc del conflicte armat que puguin servir com a suport per al disseny i l'ajustament de les polítiques, els programes i les accions de prevenció, detecció primerenca i atenció integral dels casos denunciats.

- Les institucions que presten serveis a dones víctimes de les violències sexuals no compten amb sistemes de detecció i registre apropiats, amb personal capacitat en l'ús dels registres i els sistemes d'informació institucionals i resistent a l'ús de la tecnologia com a eina que enriqueix la seva tasca, al contrari, és percebuda com una càrrega en les seves tasques quotidianes i un sistema de control institucional.
- No hi ha programes sostinguts en el temps i amb recursos per incentivar els mitjans de comunicació perquè examinin les conseqüències dels estereotips sexistes, inclosos aquells que es perpetuen en els anuncis publicitaris que promouen la violència i perquè adoptin mesures per eliminar aquestes imatges negatives amb l'objectiu de promoure una societat no violenta i no sexista.

A les dones víctimes de violència sexual al país els queda un llarg camí per fer, però no estan soles, continuarem amb la nostra rei-

vindicació feminista per una vida lliure de violències contra les dones; és de llarga trajectòria, es podria afirmar que data des del moment en què les dones tenen consciència de la seva situació d'opressió i subordinació i decideixen viure en rebel·lia i desobediència contra el sistema sociosexual patriarcal.

5. VIOLÈNCIA CONTRA LA PARTICIPACIÓ DE LES DONES I LES SEVES ORGANITZACIONS

Un dels impactes que més amoïna en el marc de la violència sociopolítica que viu el país, és el que han sofert les dones en la participació social i política. Les integrants d'organitzacions de dones i aquells que formen part d'organitzacions sindicals o partits polítics -en especial, aquelles que treballen en zones de confrontació armada-, són objecte de fustigaments, assenyalaments, amenaces i fins i tot assassinats per part de tots els actors armats.

Durant els darrers anys, s'han incrementat les denúncies d'agressions contra la participació de les dones i les seves organitzacions comeses per la força pública¹⁰. Aquest augment

¹⁰ Comissió de Drets Humans. 62è període de sessions. Tema del programa provisional de l'alta comissionada de les Nacions Unides per als Drets Humans sobre la situació dels drets humans a Colòmbia, 2005, paràgraf 21. "[Entre juliol de 2002 i juny de 2005] la mitjana anual de violacions al dret a la vida atribuïbles directament als agents estatals va augmentar un 64%. Entre juliol de 2002 i juny de 2005, als agents estatals se'ls va atribuir la mitjana de 194 execucions extrajudicials per any. Durant els sis anys precedents (juliol de 1996 a juny de 2002) la mitjana d'execucions extrajudicials va ser de 118 víctimes per any". Comissió Colombiana de Juristes. Colòmbia 2002-2005: *Situación de derechos humanos y derecho humanitario*.

coincideix amb permanents acusacions sense fonament del president de la República i membres del seu govern contra les organitzacions nacionals i internacionals defensores dels drets humans¹¹, l'estigmatització de les organitzacions i l'aplicació de la política de "defensa i seguretat democràtica".

Segons l'ENS, durant els primers onze mesos de 2006, van ser assassinades almenys tretze dones sindicalistes, davant les quinze i setze de 2004. Així mateix, el 2005 es van registrar 102 amenaces de mort, i el 2002, sis. L'ENS assenyala que, el 2005, el 65% de les víctimes de violència contra sindicalistes van ser homes, i al voltant del 34%, dones¹².

En aquest context, també s'ha presentat un increment desmesurat de detencions arbitràries –en alguns casos massives– contra líders socials, defensores i defensors de drets humans, habitants de zones de tradicional presència guerrillera i, en general, opositores i opositors polítics que són qualificades pel govern com a auxiliadores o col·laboradores de la guerrilla.

Les amenaces i els atacs directes contra les dones i les seves organitzacions afecten profundament el treball comunitari i els processos socials que aquestes duen a terme; arrisquen els espais privats de les líders i restringeixen les seves possibilitats per actuar en els escenaris públics. Aquestes violències tenen un cost molt gran per a la societat colombiana, en la mesura que "la participació de les dones en els espais públics ha estat el resultat d'un gran esforç per enfrontar els costums excludents dels models socials tradicionals, basats en una distribució social del poder desigual entre homes i dones"¹³.

Els fets més recents són les amenaces de mort signades pel grup paramilitar "àgui-

les negres", rebudes el dimecres 11 d'aquest any de març a 26 persones, activistes de drets humans, entre elles 17 dones, posant en evidència que la sociopolítica passa per la vida i el cos de les dones.

6. EL DESPLAÇAMENT FORÇAT

El nombre de persones en situació de desplaçament forçat per causa del conflicte armat en el país durant els darrers vint anys ascendeix a 3.832.527 segons la Consultoria per als Drets Humans i el Desplaçament –COD-HES–. La Conselleria Presidencial per a l'Acció Social i la Cooperació Internacional, entitat encarregada de l'atenció a la població en situació de desplaçament, comptabilitza fins al 6 d'agost de 2007 un total de 2.148.008 persones incloses en el Sistema d'Informació de Població Desplaçada –SIPOD–, dels quals, almenys, el 66% són dones, nenes i nens.

Entre les llars de població en situació de desplaçament, el 40% tenen comandament

11 En relació amb les crítiques realitzades per diferents ONG a la Llei de justícia i pau, el vicepresident Francisco Santos va afirmar: "estan en una creuada que ens sembla jihadista, una actitud obtusa i equivocada". (Vegeu *Lobby* de les ONG va impedir al vicepresident i la cancellera reunir-se amb congressistes dels EUA. *El Tiempo.com* 19 de juliol de 2005). Per la seva banda, el president va argumentar que aquells que no creuen en la seva política de seguretat democràtica són "veus manyagasses davant el terrorisme". (Vegeu: *Colombians han d'escollir entre seguretat democràtica i "comunisme disfressat"*, va dir el president. *El Tiempo*. 5 de maig 5 de 2006).

12 *Informe sobre la violació a los derechos humanos a los y las sindicalistas colombianos en el 2005*, ENS, 2006.

13 Taula de treball "Dona i conflicte Armat", Primer Informe sobre violència sociopolítica contra dones, joves i nenes a Colòmbia, 2001. Mimeo.

Com a caps de la llar, són les dones les que s'encarreguen de la seguretat física, el benestar i la supervivència de les seves famílies, amb molt pocs recursos econòmics, en absència de xarxes socials de suport i difícils condicions d'inserció laboral.

femení. Aquest percentatge és més alt en les llars de comunitats afrocolombianes en situació de desplaçament, on el comandament femení de la llar és del 47% i en els conformats per població desplaçada indígena on és del 49%¹⁴. Com a caps de la llar, són les dones les que s'encarreguen de la seguretat física, el benestar i la supervivència de les seves famílies, amb molt pocs recursos econòmics, en absència de xarxes socials de suport i difícils condicions d'inserció laboral. Són elles les que assumeixen amb freqüència el lideratge de les seves comunitats, enfrontant les amenaces individuals i les que es dirigeixen contra les seves organitzacions. Aquesta vulnerabilitat s'expressa addicionalment en la possessió de terres, la pèrdua de béns, actius productius i ingressos, en inseguretat alimentària i el rebuig social.

Les dones en situació de desplaçament no tenen, en la seva majoria, accés dels drets a la personalitat jurídica, a drets econòmics, socials i culturals: salut sexual i reproductiva, ocupació, a la propietat de la terra i l'habitatge, a l'educació.

La política pública té un enfocament merament assistencialista que es limita a donar atenció humanitària i no reformes estruc-

turals que incloguin una real persecució als causants del desplaçament i reconegui a les víctimes els seus drets a la veritat, la justícia, la reparació i la no repetició.

La política pública dirigida a la població en situació de desplaçament, al focalitzar la seva atenció en les famílies, no pren en consideració les necessitats particulars de les dones.

La formulació de la política d'atenció al desplaçament forçat establerta al Pla nacional de desenvolupament, implica una visió regressiva respecte de la protecció i la reparació dels drets de les víctimes dones. El Pla nacional de desenvolupament estableix un enfocament "familista" com a guia de l'atenció, en què desconeix l'obligació de donar protecció especial i diferenciada d'acord amb les característiques particulars de les víctimes del desplaçament forçat, i més greu encara, ignora les ordres de la Cort Constitucional relatives al fet "que la política pública d'atenció al desplaçament es formuli amb l'observació del criteri d'especificitat que es deriva del mandat de garantir els drets dels subjectes especialment vulnerables"¹⁵.

No obstant això, el Pla nacional de desenvolupament planteja de manera literal que "es passarà d'una acció enfocada en l'individu a una orientada a la família, on el desplaçat no sigui vist com un receptor de serveis, sinó com un ciutadà participatiu, integrat i empoderat del seu propi procés"¹⁶.

14 "Conflicto, desplazamiento y desalojo de tierras", a: Punto de encuentro, documentos sobre democracia y paz, núm. 26, Bogotá març - abril del 2005.

15 Cort Constitucional. Resolució 218 del 2006.

16 Departament Nacional de Planejament. Bases del Pla nacional de desenvolupament 2006-2010. Estat Comunitari: Desenvolupament per a tots.

Les dones en situació de desplaçament no tenen, en la seva majoria, accés dels drets a la personalitat jurídica, a drets econòmics, socials i culturals: salut sexual i reproductiva, ocupació, a la propietat de la terra i l'habitatge, a l'educació.

Amb aquest enfocament "familista", el Govern nacional aprofundeix les condicions de discriminació de les quals han estat víctimes les dones, al no incorporar mesures positives per a la protecció dels seus drets i assignar-los un rol fonamentalment de responsables de la cura de la família.

El Pla nacional de desenvolupament exacerba la tensió entre "necessitats de les dones" i "necessitats de les famílies" en la mesura que les accions proposades per a les dones, en el marc de la política d'atenció al desplaçament forçat, continuen reforçant les asimetries i les desigualtats característiques de les estructures patriarcal. L'assignació d'un rol prioritari per a les dones en les àrees i activitats relacionades amb la cura de la llar, les ha exclòs de la participació d'oportunitats que els permetin el desenvolupament personal.

Adicionalment, les possibilitats d'accés a la justícia en termes de reparació i restitució de drets per a les víctimes del conflicte armat, són més limitades per a les dones -especialment per a aquelles de procedència rural amb baixos nivells educatius i restringides experiències de mobilitat en allò públic- ja que desconeixen la lògica de funcionament, tant de les institucions com del sistema de justícia, i no compten amb la informació

necessària sobre mecanismes de protecció, eines d'exigibilitat i menys encara amb els recursos tècnics i econòmics que es requereixen per avançar accions en aquest sentit.

7. SITUACIÓ DE NENES I NENS

Durant els dos últims anys s'ha vist l'increment en les execucions extrajudicials de nens i nenes per part de membres de la força pública, la qual, en alguns casos, ha presentat els seus cadàvers davant les autoritats judicials i l'opinió pública com a insurrectes morts en combat.

Malgrat que, en el marc de les negociacions amb el Govern, els grups paramilitars es van comprometre a un cessament d'hostilitats, en aquest període van continuar registrant-se violacions al dret a la vida de nens i nenes.

La violència sexual contra nenes i nens continua essent una pràctica recurrent que afecta greument la seva integritat personal. Guerrilles, força pública i grups paramilitars continuen realitzant accions que atempten contra la integritat personal de les nenes i joves, que afecten greument els seus drets sexuals i reproductius i fent cada cop menys factible que aquestes puguin gaudir del dret a tenir una vida lliure de violència.

El procés de desvinculació de nens i nenes enfronta greus problemes: per una banda, segons informació de la Defensoria del Poble, tan sols el 12,2% dels nens i les nenes incorporats al programa d'atenció de l'ICBF ha manifestat haver-hi arribat directament; el 32,6% a estacions de policia i el 58,9% als batallons militars.

Per altra banda, els pocs nens i les poques nenes que assoleixen desvincular-se dels grups armats i que actualment formen part

Guerrilles, força pública i grups paramilitars continuen realitzant accions que atempten contra la integritat personal de les nenes i joves.

del programa de l'ICBF no milloren substancialment la seva situació. Una investigació de la Universitat dels Andes va revelar que aquells "que han deixat les armes en el país i ingressen a Centres d'Atenció Especialitzada -CAE- viuen en veritables camps de batalla, regits per codis militars i la llei del silenci, on les dones són tractades com a objectes sexuals".

Respecte a nens i nenes vinculats a grups paramilitars, l'aplicació de la Llei 975 ha estat igual d'ineficaç que en altres matèries. La falta de visibilitat del delictes de reclutament infantil i juvenil en aquest escenari ha estat evident. De les 63 audiències que s'han realitzat als 51 paramilitars que han donat la seva diligència de versió lliure, la regla ha estat negar tenir coneixement de reclutament infantil en els fronts en els quals van actuar, i reduir el fet a casos aïllats que no formaven part de les directrius del grup armat.

8. CONCLUSIONS I RECOMANACIONS

CONCLUSIONS

1. L'Estat colombià no ha complert les recomanacions formulades per la relatora especial de l'ONU sobre violència contra la dona, les seves causes i conseqüències, sumat al poc respecte de les normes humanitàries per part de tots els actors armats que participen en les hostilitats -guerrilles, grups paramilitars i força pú-

blica- ha permès que es continuïn cometent greus crims contra les dones.

2. En el marc de la violència sociopolítica, les dones joves i nenes colombianes segueixen essent víctimes de violacions del dret a la vida i d'una sèrie de violències comeses contra elles pel fet de ser dones, com són: múltiples modalitats de violència sexual -en la seva majoria contra joves i nenes-, imposició de normes i codis de conducta, treballs domèstics forçosos i càstigs per les seves relacions afectives i vincles familiars.
3. Les dones també són víctimes de violacions als drets humans que afecten a la comunitat en general però que, a causa de les desigualtats de gènere, tenen efectes desproporcionats per a elles, entre d'altres: amenaces a la vida i la integritat personal, desplaçament forçat i cofinançament de comunitats.
4. L'absència d'una política efectiva de prevenció i atenció del desplaçament forçat ha generat un estat constant de violació dels drets humans de la població en situació de desplaçament, que s'evidencia no només en l'augment de persones desplaçades -de les quals la majoria són dones, nens i nenes- sinó en el notori deteriorament de les seves condicions de vida. El desplaçament forçat té efectes desproporcionats sobre les dones, les nenes i les joves que no són tingudes en compte per l'estat per a l'atenció humanitària d'emergència, ni per al restabliment socioeconòmic, ni durant els processos de restitució de drets en matèria de salut, educació, patrimoni i ocupació, entre d'altres.
5. Les violacions als drets humans de les dones a Colòmbia no són fets aïllats. A

pesar del seu subregistre, es compta amb informació sòlida que permet afirmar que aquestes violacions es cometen com a part d'un atac generalitzat i sistemàtic contra la població civil i que obeeixen a polítiques deliberades per part dels victimaris. Per les seves característiques, aquests crims constitueixen crims de lesa humanitat i crims de guerra.

6. La política del Govern en matèria de seguretat –implementada durant el primer mandat del president Álvaro Uribe Vélez i que continua vigent en el seu segon període–, involucra la població civil en el conflicte armat; propicia la creació de noves formes de paramilitarisme i el consolida i legitima; enforteix el poder militar en detriment de les institucions que han fet esforços per superar la crisi de drets humans. Aquesta política, lluny d'implicar major seguretat per a les dones significa noves vulneracions als seus drets, com l'estigmatització de les seves organitzacions, la fractura del teixit social generada per la por i la desconfiança i l'augment de les detencions arbitràries, el confinament i la violència sexual.

7. El Govern ha promogut una política que condueix a la impunitat a gran escala i afavoreix els perpetradors de crims de lesa humanitat i crims de guerra, en particular els grups paramilitars. D'aquesta política formen part el Decret 128 de 2003, la Llei 975 de 2005, coneguda com a Llei de justícia i pau, el Decret 3391 de 2006 i, en general, el marc normatiu expedit durant les negociacions amb els grups paramilitars. La Cort Constitucional, a través de la sentència C-370 del 18 de maig de 2006, va adequar la llei en molts aspectes a estàndards internacionals de drets humans i va buscar la garantia dels drets a la veritat, la justícia i la

reparació per a les víctimes. Tanmateix, el Govern nacional ha insistit a desconèixer les ordres de la Cort en la matèria.

8. S'evidencia una impunitat estructural que existeix des de fa molts anys a causa fonamentalment de la manca de voluntat de l'Estat per enfrontar-la i fins i tot de la seva complexitat en moltes de les violacions. La persistència de la discriminació contra les dones fa que aquestes hagin d'enfrontar obstacles particulars per a l'accés a la justícia, que deriven en alts nivells d'impunitat, en especial per als casos de violència sexual.

9. En matèria d'acords de pau, no hi ha hagut voluntat política real de les parts per materialitzar un acord humanitari que disminueixi els efectes del conflicte armat sobre la població civil. Si hi sumem la negativa del Govern de reconèixer que a Colòmbia hi ha un conflicte armat amb profundes arrels polítiques i socials, les afirmacions reiterades que en el nostre país "només hi ha organitzacions terroristes"¹⁷ i la degradació del conflicte, fan evident que no hi ha decisió política al respecte.

RECOMANACIONS

La Taula de treball Dona i Conflicte Armat sol·licita a la relatora especial sobre la violència contra la dona, les seves causes i conseqüències. Doctora Yakin Ertürk, exigeixi a l'Estat colombià el compliment real i

¹⁷ Vegeu, "Intervención del alto comisionado para la paz, Luis Carlos Restrepo, en la plenaria del Senado, durante el debate sobre el proceso de paz con las autodefensas", Bogotá, Colòmbia, 3 d'agosto de 2004, a www.presidencia.gov.co. Diari El Colombiano, "El Comisionado de Paz dice que no hay conflicto armado", Medellín, 14 d'octubre de 2004, a www.colombiano.com.co

efectiu del principi de la deguda diligència en els termes continguts en els seu informe¹⁸, en matèria de prevenció, protecció, càstig i reparació. Perquè l'Estat colombià fes front a la violència contra les dones en el marc del principi de la deguda diligència, hauria, almenys, de prendre les mesures exposades a continuació.

En matèria de prevenció:

- Complir les seves obligacions relatives als drets humans de les dones, les nenes i les joves així com les emanades de les Recomanacions de la relatora especial de l'ONU sobre violència contra la dona, els procediments especials, els òrgans convencionals i els compromisos adquirits en aquests i altres organismes de l'ONU, incloent la Comissió (avui Consell) de Drets Humans.
- Adoptar i aplicar una política integral contra les violacions dels drets humans i infraccions al dret humanitari, la qual cosa implica, entre altres elements, el respecte de la població civil, la revisió de la política de desarmament, desmobilització i reinserció -DDR- i el desmantellament de les estructures del paramilitarisme que s'han reeditat gràcies al procés que s'avança amb elles; tallar els nexes entre aquests grups i la força pública, i el cessament de les detencions arbitràries i de les violacions al degut procés.
- Adoptar mesures perquè la igualtat entre homes i dones sigui real i efectiva.
- Garantir mitjançant l'aplicació de polítiques econòmiques la promoció i la protecció dels drets econòmics, socials i culturals de la població, en particular els de les dones, les nenes i les joves. Entre ells, el dret a l'educació primària gratuïta en els termes en què va recomanar la relatora especial sobre el dret a l'educació l'any

2004¹⁹ i l'accés al dret a l'alimentació i a la salut a tota la població.

- Cooperar amb els mecanismes especials del Consell de Drets Humans de l'ONU i, en general, amb els mecanismes nacionals i internacionals de protecció als drets humans.
- Donar suport a la permanència de l'Oficina de l'alta comissionada de l'ONU per als Drets Humans a Colòmbia i enfortir el seu mandat ple, que inclou l'observació de la situació dels drets humans i el compliment del dret humanitari per les parts en conflicte; l'enviament de la informació pública d'allò observat a l'Oficina a Ginebra i al Consell de Drets Humans; l'assessoria a les autoritats colombianes en matèria de promoció i protecció de drets humans i dret humanitari, i l'assessorament a la societat civil en aquests aspectes.

En matèria de protecció:

- Promoure la participació de les dones i donar suport a les seves organitzacions, respectant i protegint els seus drets. Les declaracions del president de la República i dels alts funcionaris de l'Estat han d'expressar el respecte pels drets de les dones i portar el missatge que la violència contra les dones és una pràctica inacceptable.
- Enfortir i respectar les múltiples iniciatives que la població civil desenvolupa per resistir i protegir-se dels efectes del conflicte armat.

18 "Integración de los derechos humanos de la mujer y la perspectiva de género: violencia contra la mujer; la debida diligencia como instrumento para la eliminación de la violencia contra la mujer" E/CN.4/2006/61, del 20 de gener del 2006.

19 Document E/CN.4/2004/45/Add.2.

- Dissenyar i implementar coordinadament amb les dones i les seves organitzacions víctimes del desplaçament forçat, una política pública per a les dones, les nenes i les joves en situació de desplaçament, encaminada a la restitució dels seus drets, l'aplicació dels Principis rectors dels desplaçaments interns i el compliment de les decisions incorporades en la sentència T-025 de 2004 de la Cort Constitucional en matèria de protecció dels drets de les persones internament desplaçades, en particular els de les dones, les nenes i les joves.
- Garantir un sistema que proporcioni, a les dones i les nenes víctimes de la violència, atenció en salut (física, sexual i reproductiva, i psicosocial) i assistència jurídica de qualitat.
- Les mesures de protecció davant la violència sociopolítica han de concertar-se sempre amb les víctimes i atendre les seves experiències i necessitats particulars, relacionades amb els seus contextos culturals, socials, polítics, entre d'altres.
- Investigar, jutjar i sancionar d'acord amb els estàndards internacionals de drets humans continguts en els tractats, pactes i convenis ratificats per Colòmbia, especialment els relatius als drets de les víctimes, a aquells que essent presumptes autors de greus violacions no van ser investigats sinó que van rebre beneficis jurídics en aplicació del Decret 128 de 2003.
- Atendre estrictament les ordres emeses per la Cort Constitucional en la sentència C-370 del 18 de maig del 2006, i tots els estàndards internacionals en matèria de veritat, justícia i reparació de les víctimes en aplicar la Llei 975 de 2005 i el marc normatiu relacionat amb el procés de negociacions amb els grups paramilitars, i ajustar els decrets que la regulen.
- Mantenir oberts espais de negociació per a la pau, basats en el respecte pels drets humans i buscar acords humanitaris que assoleixin minorar l'impacte de la guerra sobre la població civil, i consultar sempre les necessitats i els drets de les víctimes.

En matèria de sancions i reparació:

- Retirar de l'ordenament jurídic penal les causes de l'aplicació del principi d'oportunitat que impedeixen la materialització dels drets de les víctimes a la veritat, la justícia i la reparació, i garantir que l'administració de la justícia penal vetlli pel desenvolupament efectiu de la igualtat per a les dones.
- Complir la jurisprudència de la Cort Constitucional en el sentit que les violacions de drets humans no puguin, en cap cas, ésser jutjades per la justícia penal militar, en especial la violència sexual. Així mateix, reforçar la independència de la justícia i evitar la instrumentalització de la Fiscalia per part de l'Executiu.
- Adequar la legislació interna als estàndards internacionals en matèria de drets humans de les dones, reconeguts en la Convenció sobre l'eliminació de totes les formes de discriminació contra la dona, la Convenció interamericana per prevenir, sancionar i eradicar la violència contra la dona i l'Estatut de Roma per garantir l'accés de les dones a la justícia, i la sanció i càstig als perpetradors de la violència exercida contra elles.

La Taula espera que el seu esforç contribueixi a impedir que la impunitat silenciï les violacions als drets humans de les dones a Colòmbia.

Daniel Sastoque

Advocat especialista en drets humans, màster en drets humans, expert en sexualitat i gènere

Abans d'iniciar, permetin-me expressar públicament la meua solidaritat, respecte i suport al treball de les dones colombianes que han compartit aquestes VI jornades sobre Colòmbia de la Taula Catalana per a la Pau i els Drets Humans a Colòmbia, en especial a la senadora Piedad Córdoba, que avança en la seva tasca humanitària sense precedents en el nostre país i, per això, destinatària d'ambdós greuges per part del Govern colombià i la premsa oficial, fins al punt en què la pròpia garantia dels seus drets fonamentals sembla estar cada vegada més vulnerada. A Colòmbia es vol fer veure que moltes colombianes i molts colombians també esperem un acord especial humanitari i la solució no armada del nostre conflicte intern.

A Aída Avella, colombiana il·lustre a l'exili i supervivent del genocidi de la Unió Patriòtica. Aída va marcar una fita en la participació política, la veritable participació de les dones a Colòmbia. A la investigadora independent Claudia López, qui amb el seu aplom, i sobretot la seva autonomia, ha desvetllat els fils del poder paramilitar a Colòmbia, en especial les connexions amb l'exèrcit de l'activitat política, que ha deixat pas a una de les investigacions judicials més estrepitoses de la història colombiana: la "parapolítica", la qual no és aliena -important recordar-ho-, a l'actual Govern colombià.

És oportú agrair públicament a la senyora María Jesús Pinto, per haver-me tingut en compte a l'hora de postular els noms de possibles conferenciants en aquesta edició de les Jornades sobre Colòmbia. Des de mit-

jan 2004 vaig exercir com a defensor del Poble Seccional Urabá, regió a la qual no vaig poder tornar per haver estat objecte, el desembre de 2006, d'amenaques de mort per part de grups paramilitars, després de documentar i denunciar la comissió de greus infraccions al Dret Internacional Humanitari per part d'aquests actors del conflicte durant la suposada desmobilització, i la seva operació conjunta i connivència amb la força pública. En no comptar amb la protecció de l'Estat colombià i haver de declarar en un procés judicial per la desaparició forçada i posterior execució arbitrària del líder afrodescendent del Bajo Atrato, Orlando Valencia, gràcies al suport de la Comissió Intereclesial de Justícia i Pau, María Jesús va conèixer el meu treball en l'acompanyament humanitari que ella i Tomás van fer a Medellín el 2007 per poder copsar aquest testimoni. A María Jesús, a Anna Albareda Sanz i a tot l'equip de la Taula Catalana per la Pau i els Drets Humans a Colòmbia, moltes gràcies per la seva invitació.

INTRODUCCIÓ

Que un home parli sobre els feminicidis i la violència sexual que s'exerceix contra les dones a Colòmbia sembla un altre escenari de la bipolaritat del nostre país: si les dones són les víctimes d'aquestes violacions de drets fonamentals seria raonable suposar, en principi, que aquest tipus d'agressions són atribuïbles al sexe contrari. En aquesta via, seriem els homes els menys indicats per parlar del tema des de la perspectiva de les víctimes d'aquestes vulneracions, prou han

El patriarcat com a pràctica social que "construeix" la superioritat i l'hegemonia de l'home heterosexual i del seu aparent rol públic, es basa en l'exclusió, el silenci i la invisibilització.

estat silenciades les dones com perquè una vegada més sigui arrabassat el seu espai. Malgrat això, hi ha una posició feminista.

Arribar aquí no ha estat un camí fàcil. En veritat, sóc un cas atípic en el meu exercici professional com a advocat: especialista en drets humans, la qual cosa va comportar una inversió quasi total de la formació de lletrat en la qual la llei i el principi de legalitat donen fonament a l'ordre (a quasi tots els ordres en la visió de professió). Donar prevalença als principis i drets del Dret Internacional dels Drets Humans (DIDH), del Dret Internacional Humanitari (DIH) i del Dret Internacional del Refugi (DIR) –que en el cas colombià s'estén plenament al desplaçament forçat intern–, marca ja un distanciament amb un gran sector de col·legues, malgrat el canvi institucional des de 1991¹.

Vaig incidir en la defensa dels drets humans com a activista de l'actualment anomenat sector LGBT (Lesbianes, Gays, Bisexuals i Transsexuals), en una època en què el discurs només feia referència a les dones lesbianes i als homes homosexuals. Allà vaig conèixer en el seu punt culminant l'endodiscriminació, la transfòbia i la misogínia que exercien molts líders del moviment en fase embrionari. La greu i permanent exclusió de lesbianes i transsexuals em va convidar a fer una aproximació en l'àmbit pe-

dagògic i les reflexions sobre el currículum ocult (i les seves incoherències amb el currículum explícit), als estudis de gènere (avui dia de gèneres²), amb l'afllicció de trobar lesbifòbia, transfòbia (especialment dirigit a les dones transsexuals) i el distanciament d'altres vivències de la sexualitat.

En treballar fora de la capital i viure més a prop models patriarcals en subcultures obertament masclistes i trobar-me com a defensor del Poble Seccional en l'atenció de casos de violència sexual i violències de gènere que passaven desapercebudes en les violències quotidianes que no subsumeixen, així com en el treball amb grups ètnics (d'indígenes i afrodescendents), em vaig apropar als grups de dones, a les líders de diferents causes i, per fortuna, al feminisme o, millor, als feminismes.

Des d'aquest punt de vista, ser advocat a Colòmbia és un assoliment. Però ser defensor de drets de la humanitat³, activista en la causa de les sexualitats no hegemòniques i feminista és un repte i, si a més, la pedagogia i la població en especial situació de vulnerabilitat en el marc del conflicte armat intern que vivim ha marcat aquesta

1 La Constitució Política Colombiana de 1991 va adoptar el model d'estat social i democràtic de dret, va ampliar la gamma de drets fonamentals i va incloure nous drets econòmics, socials i culturals, drets de participació i dels pobles, al mateix temps que va incorporar-ne mecanismes constitucionals de protecció.

2 Perquè hi incorporen els estudis de masculinitats, diferenciats, a més, dels "queer".

3 El feminisme em va llegar el llenguatge no sexista, no com a guarniment sinó per convicció de la inclusió i el reconeixement de les diferències, per això prefereixo endavant acollir l'expressió drets de la humanitat per explicitar la necessitat de reconèixer la dignitat també inherent a les humanes i no només la dels humans!

vivència, doncs hom no està exempt que en una conversa li preguntin: quin és el seu camp d'acció? Per què no va estudiar psicologia o alguna altra carrera amb més afinitat per a les tasques que ha tingut?

La meua intervenció tindrà el següent desenvolupament: en primer lloc, destacaré les formes de degradació que s'exerceixen en el patriarcat, com a qüestió preliminar de la meua proposta acadèmica de fonamentar l'exercici de la sexualitat com a dret fonamental de la humanitat, per després aturar-me en les implicacions que aquest dret té en la formulació, l'execució i el monitoreig de les polítiques públiques, i passar així a visualitzar-ne la mancança de la resposta estatal davant dels escenaris de violació de drets, fins i tot en el marc del conflicte armat intern i els femicidis de les dones transsexuals.

1. EL PARE DE TOTS ELS VICIS

En contraposició amb l'expressió popular de "la mare de tots els vicis", crec que el tema que ens ocupa té pare: "El patriarcat". El patriarcat com a pare de tots els vicis.

El patriarcat com a pràctica social que "construeix" la superioritat i l'hegemonia de l'home heterosexual i del seu aparent rol públic⁴, es basa en l'exclusió, el silenci i la invisibilització el model del qual no és susceptible del reconeixement com a subjecte de drets.

Si en el patriarcat el poder es basa en la tendència del penis, el que passi en torn al falllus determinarà el reconeixement d'aquell qui pretengui intentar-ho (el poder). Així, si avancem en la línia proposada per Rorty⁵, tindriem que les formes de degradació de l'home en la lògica patriarcal són⁶:

Néixer sense penis: el cas de la dona. Malgrat la cultura patriarcal, el poder del penis s'entén funcionalment possible gràcies a l'acompanyament dels testicles, ja que les hormones que s'hi produeixen influeixen en els caràcters sexuals primaris i secundaris que suporten les referències culturals del que s'assumeix que és propi i inherent als homes.

Perdre el penis: el mite de la castració. Sense menystenir-ho, encara es manté la creença sense fonament que és necessari imposar com a càstig al violador la seva castració, com si d'aquesta manera s'eliminés la seva conducta criminal, quan en realitat el que es desitja, en la lògica patriarcal, és desaperar aquell que ha fet un mal ús del seu poder.

Ser penetrat quan naturalment es té un penis. La censura de l'homosexualitat. En aquest cas, es presumeix que l'única fórmula eròtica és la penetració i, per tant, en la relació homosexual hi ha un subjecte degradat, l'home, que es deixa penetrar. Molts homes que penetren altres no es consideren

4 Sastoque Coronado, Daniel Antonio. "Ejercicio de la Sexualidad: Derecho Fundamental de la Humanidad" –Estudios de Diversidad–. Tesi per optar al títol d'especialista en drets humans. Escola Superior d'Administració Pública ESAP. Bogotá D.C., 2001, pàg. 8.

5 Rorty, Richard. "Derechos Humanos, racionalidad y sentimentalismo" Mimeo "Tomado de Abraham, Tomás, Alar Badion i Richard Rorty (1995) Batallas Éticas, Edicions Nueva Visión, Buenos Aires, República Argentina, pàg. 59-80". En aquest text, Rorty parla de diverses maneres de ser no-masclé: "... néixer sense penis; altra, que li tallin el penis o que se l'arrenquin amb les dents; una tercera és haver estat penetrat per un penis."

6 De cap de les maneres justifico aquesta lògica patriarcal. Simplement l'explicito per desembolicar les lògiques del poder en el tema que ens ocupa.

Defensar l'exercici de la sexualitat com un dret fonamental de la humanitat comporta ser crítics amb el patriarcat, alçar la veu, visualitzar, trencar l'esquerda entre "el subjecte de drets" i els que viuen l'exclusió.

homosexuals pel sols fet de no ser penetrats, per la qual cosa ha donat l'encunyament de l'expressió HSH (homes que tenen sexe amb homes), per fer més inclusives les campanyes de prevenció de VIH-SIDA. Si per néixer home es té assegurat el poder, no es justifica ser sotmès per un altre que ostenti el poder del patriarca. En el cas del violador, també es desitja aplicar la penetració anal com a càstig per part d'altres reclusos: la "justícia de la degradació".

Semblar que es neix sense penis: el rebuig del transvestisme. No d'una altra manera s'entén que en la cultura occidental, l'ús de peces de roba femenines per homes sigui censurat, mentre que l'ús de les masculines per les dones sigui socialment acceptat. En el primer cas hi ha una "degradació", però en el segon una "habilitació" patriarcal.

Traure's el penis. L'exclusió de les dones transsexuals amb resignació genital. En el món patriarcal significa el cúmul de les degradacions, ja que es perd voluntàriament el penis i es transforma el cos retrotraient tot el que naturalment i culturalment ha constituït guany.

Si la pràctica social que aquí qüestionem (el patriarcat) promou l'aparent rol públic de l'home subjecte de drets, com a correlat

per les formes de degradació no home no subjecte de drets es promou el de públic i del poder, la negació de la dignitat, de la vida digna, la manca de garantia dels drets de la humanitat.

El patriarcat, doncs, promou el sexisme, entès com "... les pràctiques, els prejudicis i les ideologies que desvaloritzen i inferioritzen les dones en relació amb els homes", així com l'heterosexisme que farà allò pertinent a la població homosexual, femenina i masculina, en relació amb la població heterosexual, i es nodrirà per a tot això de la misogínia, l'homofòbia i la transfòbia.

2. L'EXERCICI DE LA SEXUALITAT: DRET FONAMENTAL DE LA HUMANITAT

Els drets de la humanitat són posats al patriarcat, és més, es basa en la violació d'aquests drets, malgrat que es mutin i s'ajustin per semblar que no necessàriament té res a veure amb ells, fins al punt de la indiferència. En aquesta manera de fer ignominiosa, el patriarcat controla el plaer, controla la vivència de la sexualitat. Tanmateix, els drets de la humanitat coincideixen amb la sexualitat en el fet que només són possibles en el món de les accions: els drets de la humanitat només tenen sentit si s'exerceixen, la sexualitat també.

"La sexualitat és vital per als processos de comunicació de les persones; constitueix un canal d'apropament amb el món i els seus habitants, així com retrobar-se per a

7 Michel, Andrée. "Fuera Moldes. Hacia una superación del sexismo en los libros infantiles y escolares". UNESCO. LaSal, edicions de les dones. Barcelona 1987.

la pròpia persona. Justament perquè la seva vivència fa transcendent l'existència humana, la vida no pot autoanomenar-se digne si es desconeix, amenaça o vulnera el seu exercici; és per això que es constitueix en un dret fonamental de la humanitat i, com qualsevol [ésser] de l'espècie humana, pot invocar-lo i demanar als estats la seva garantia i protecció.

La sexualitat com a dret de la humanitat es fonamenta, com tots els drets de la humanitat, en la vida digna i, a més, es nodreix en la voluntat i el consentiment (lliures de vici), la llibertat i la igualtat dels i de les participants socials, elements concurrents que ens permeten evidenciar el major o menor grau d'afectació del seu nucli essencial: el seu exercici⁸.

Defensar l'exercici de la sexualitat com un dret fonamental de la humanitat comporta ser crítics amb el patriarcat, alçar la veu, visualitzar, trencar l'esquerda entre "el subjecte de drets" i els que viuen l'exclusió.

Considero que el dret fonamental de la humanitat a l'exercici de la sexualitat es desenvolupa en dos plànols que coexisteixen, i la seva interdependència garanteix la seva realització. La seva formulació va més enllà dels drets sexuals i reproductius, malgrat que els incorporin. Vegem el seu abast per determinar, més endavant, de quina forma les dones són destinatàries de violència per l'exercici de la seva sexualitat, i fins i tot si arriba als femicidis:

PRIMER PLA: LA DISPOSICIÓ DEL COS⁹

- Dret a mantenir relacions sexuals amb qui es desitgi en condicions dignes.
- Dret a no ser objecte de violència sexual.
- Dret de la persona gestadora a avortar.

- Dret de la persona gestadora de no avortar i de no ser coaccionada, forçada o compel·lida a fer-ho sense el seu consentiment.
- Dret a no ser objecte de reassignació sexual i de gènere sense consentiment propi (rebutjar el consentiment substitut en el cas de nenes i nens).
- Dret a reassignar-se el sexe i el gènere a càrrec del pressupost públic.
- Dret a no ser objecte d'intervencions quirúrgiques en els genitals sense consentiment propi.
- Dret a accedir a intervencions quirúrgiques per adequar-se els genitals.
- Dret a no ser objecte de clitoristectomia i infibulació.
- Dret a no ser objecte de circumcisió.
- Dret a no ser objecte de castració.
- Dret que qualsevol altra part del cos que incideixi directament o indirectament en l'exercici de la sexualitat no sigui violentada.
- Dret a accedir o no¹⁰ als programes de prevenció, tractament i control d'infeccions de transmissió sexual i VIH-SIDA.

8 Sastoque Coronado, Daniel Antonio. op. cit. pàg. 79. Aquest document va ser escrit en neutre total ja que buscava fixar un discurs polític d'inclusió de persones transgeneristes. En aquest sentit, el text original entre barres al·ludia a "les individus". També es va suggerir la utilització de l'expressió "participants socials" com a resposta incloent a l'acceptació sexista en ciències socials d'"actor social".

9 Sastoque Coronado, Daniel Antonio. op. cit. pàg. 80. Tingueu present novament que el document va ser escrit en neutre total, per tant, les expressions en barres van ser ajustades en aquest text per facilitar la seva lectura i, en alguns casos, s'han adoptat altres formes d'expressió neutres.

10 En aquest bloc, la referència negativa està mitjançada per l'autonomia de les persones, en especial davant el consentiment informat, qualificat i permanent que suposa la pràctica clínica i farmacèutica.

- Dret a accedir o no als tractaments mèdics que millorin la qualitat de vida en la sexualitat (d'un o una pacient).
- Dret a accedir o no als medicaments que millorin la qualitat de vida en la sexualitat (d'un o una pacient).
- Dret a no ser objecte d'investigacions i experiments científics relacionats amb el sexe i la sexualitat, sense consentiment directe informat, qualificat i permanent.
- Dret a determinar el nombre de (filles i fills) i a determinar el seu espaiament.
- Dret a l'excés i l'ús de tots els mètodes de planificació.
- Dret a no ser (forçada o forçat) a planificar.
- Dret a no ser objecte d'inseminació artificial o qualsevol tipus de fecundació assistida sense el seu consentiment.
- Dret a no ser [obligada o obligat] a exercir el treball sexual i a no ser objecte d'esclavitud sexual.
- Dret a exercir el treball sexual.
- Dret a no ser objecte de discriminació laboral per la pràctica d'una orientació de la sexualitat, un rol i identitat de gènere o per sexe.
- Dret que es prenguin accions positives en el camp laboral a favor de grups discriminats pel seu sexe, l'orientació de la sexualitat, el rol i la identitat de gènere.
- Dret al reconeixement del treball sexual com a ocupació.
- Dret a ser integralment subjectes de drets civils i polítics sense importar el sexe, l'orientació de la sexualitat, el rol i la identitat de gènere.
- Dret al reconeixement del dret fonamental a l'exercici de la sexualitat sense distinció d'edat.
- Dret a obtenir una adequada educació en la vivència de la sexualitat, laica i que reconegui diferents participacions socials de la diversitat.
- Dret a accedir i utilitzar els espais públics en condicions d'igualtat, sense importar el sexe, l'orientació de la sexualitat, el rol i la identitat de gènere.
- Dret que no es margini l'exercici de la sexualitat en zones de tolerància.

SEGON PLA: EXERCICI PSICOSOCIAL DE LA SEXUALITAT

- Dret a exercir l'orientació de la sexualitat, el rol i la identitat de gènere que es visqui.
- Dret a no ser (obligada o obligat) a exercir l'orientació de la sexualitat, el rol i la identitat de gènere que no es viu.
- Dret que no es restringeixi o coaccioni l'expressió pública de l'orientació de la sexualitat, el rol i la identitat de gènere que viu (una persona).
- Dret a no ser (obligada o obligat) a unir-se en família (en matrimoni o unió marital de fet).
- Dret a unir-se en família (en matrimoni o unió marital de fet).
- Dret que es reconeguin tots els efectes de la unió en família sense cap tipus de discriminació.

3. LES POLÍTIQUES PÚBLIQUES I LA PERSPECTIVA DE GÈNERES I DIVERSITAT

Per André-Noël Roth Deubel, "una política pública designa l'existència d'un "conjunt conformat per un o diversos objectius, col·lectius considerats necessaris o desitjables i per mitjans i accions que són tractats, com a mínim parcialment, per una institució o organització governamental amb la finalitat d'orientar el comportament d'actors individuals o col·lectius per modificar una situació percebuda com insatisfactòria o problemàtica".¹¹

La política pública, a més de la seva expressió normativa, també està composta d'accions ideològiques i desitjos dels qui participen d'ella en la seva formulació, execució, monitoreig i seguiment; al cap i a la fi ella sorgeix en lament pels qui integren l'espècie humana i el seu contorn.

Si l'Estat colombià, per un mandat constitucional, té com a finalitat principal la garantia i el respecte dels drets de la humanitat, podríem deduir, per tant, que totes les persones que habitem el territori nacional podem fer exigible l'exercici de la sexualitat com a dret fonamental, susceptible d'empara, llevat quan, per expressa disposició constitucional, els instruments de drets de la humanitat aprovats i ratificats per l'Estat colombià formen part del Bloc de Constitucionalitat (art. 93è) i, a més, gaudim de la "clàusula oberta" en matèria de drets de la humanitat establerta a l'article 94 de la Constitució Política Colombiana.

Parafrasejant Roth, en el context colombià actual, la situació insatisfactòria és, sens dubte, la falta de garantia de l'exercici de la sexualitat. Els objectius col·lectius necessaris i desitjables s'expressen en la vigència dels drets de la humanitat, i els mitjans i les accions constitueixen tot el desplegament de l'aparell estatal necessari perquè el comportament del col·lectiu respecti la diversitat i la diferència, i cada persona pugui viure dignament la seva sexualitat.

La pregunta obligatòria que hauríem de fer-nos és: ¿Hi ha a Colòmbia polítiques públiques que tendeixin a garantir el dret fonamental de la humanitat a l'exercici de la sexualitat a totes les persones que habiten en el territori nacional?

La resposta contundent és negativa. Malgrat que hi hagi autoritats que van a la

vanguàrdia en el tema i, en aquest punt, cal reconèixer l'esforç de l'Alcaldia Major de Bogotà DC¹², és clar que el patriarcat s'expressa plenament en el debat públic. En el cas de la pròpia capital, l'any passat diversos candidats i candidates tenien prioritzat en les seves propostes polítiques el "retraïment" i fins i tot l'eliminació de la gestió pública en gèneres i diversitat, aconseguida en la darrera administració al capdavant de l'oposició¹³.

Si mirem amb atenció els tímids avanços de l'Estat colombià, trobem que han estat dones activistes, principalment les feministes, les quals han disputat "colze a colze" la inserció del tema en algunes agendes. Així, hauríem de tenir la claredat suficient per advertir que el gran esforç d'unes poques, encara avui no pot ser considerat com una "política pública" veritablement incloent i garantidora.

Sense anar més lluny, trobem en la pròpia Defensoria del Poble de Colòmbia un exemple d'això. L'equip de la delegada per a la Dona, la Infantesa i la Joventut realitza el seu millor esforç per prendre posició dels diversos escenaris en els quals es vulneren els drets de la humanitat a les dones i formula recomanacions per a la seva efectiva protecció i garantia; malgrat això, a l'interior de la pròpia institució, la misogínia, el sexisme i l'homofòbia són pràctiques

11 Roth Deubel, André-Noël. Citat a "Políticas Públicas. Formulación, implementación y evaluación". Edicions Aurora, Bogotà 2003. Pàg. 27, del mateix autor.

12 I en una proporció menor el Municipi de Medellín.

13 El Polo Democrático Alternativo va conservar per al quadrienni 2008-2011 l'Alcaldia Major de Bogotà, considerat "el segon càrrec d'elecció popular més important del país".

La inexistència de polítiques públiques coherents, concurrents i afirmatives de la diversitat i la diferència està directament lligada amb la permissibilitat (i fins i tot promoció), bé per acció, per omissió, de vulneracions de drets fonamentals, i de la pròpia violència sexual i dels feminicidis.

recurrents per part de les servidores públiques i els servidors públics¹⁴.

Els casos d'assetjament sexual a l'interior de la Defensoria del Poble de Colòmbia no són atesos amb perspectiva de gènere; el trasllat dels presumptes responsables de càrrecs d'igual categoria i amb els mateixos nivells de poder donen compte d'això. Així, es trasllada el problema i no s'incideix en la reducció de les violències. En el mateix sentit, des d'agost de 2005 es va sol·licitar al Defensor del Poble l'adopció d'una política institucional garantidora del dret a l'exercici de la sexualitat que tingués com a població subjecte servidores públiques i servidors públics, així com usuàries i usuaris dels serveis defensors. El silenci d'aquests tres anys denota clarament quin és el veritable sentir de la política actual.

La inexistència de polítiques públiques coherents, concurrents i afirmatives de la diversitat i la diferència està directament lligada amb la permissibilitat (i fins i tot promoció), bé per acció, per omissió, de vulneracions de drets fonamentals i, per al

cas que ens ocupa, de la pròpia violència sexual i dels feminicidis.

Per desafiar el patriarcat des de la funció pública, es precisa incorporar una Política de Gèneres i Diversitat (PGD), entesa com l'accés al coneixement i les accions de la humanitat sense sexismes, sense heterosexismes, sense homofòbies i sense transfòbies. Aplicat en aquest punt, en política pública, significaria que les normes en si mateixes, les actuacions, les decisions i fins i tot el sentiment de les autoritats, estiguessin exemptes d'aquestes pràctiques i, a més, es promoguessin les accions afirmatives necessàries per a l'adequada garantia i protecció dels drets de la humanitat.

4. EL CONFLICTE NO NOMÉS ÉS L'ARMAT SINÓ QUE, A MÉS, ES POTENCIA EN ELL

Luz María Londoño F. i Yoana Fernanda Nieto V., autores d'un magnífic llibre

¹⁴ Solament fins a aquest any, altra dependència (delegada per a l'avaluació de riscos de la població civil com a conseqüència del conflicte armat. Sistema de Alertas Tempranas) va presentar com a producte institucional una publicació que orienta la gestió i es concep des de les diferències gràcies al suport d'UNIFEM i l'AECL: "Perquè el conflicte colpeix... Però colpeix de forma diferent. Eines per a l'apropiació dels indicadors de gènere del Sistema de Alertas Tempranas de la Defensoria del Poble per al monitoreig del conflicte armat" (Redacció i Investigació de Silvia L. Arias Valencia, que va treballar abans en la Delegada per a la Dona, la Infantesa i la Joventut). No oblidem que el 2004, la Defensoria del Poble va publicar, gràcies al suport de l'ACNUR, el text: "Los Derechos Humanos de las mujeres en situación de desplazamiento", treball realitzat per Rosa Emilia Salamanca, però el primer text referit orienta clarament cap a una gestió específica diferenciada.

anomenat "Dones no comptades. Processos de desmobilització i retorn a la vida civil de dones excombatents a Colòmbia 1990-2003"¹⁵ en el qual declaren de forma encertada i afirmativa la realitat de les dones i les nenes vinculades al conflicte armat intern colombià, expliquen com es viu la sexualitat enmig de la guerra, però encara més enllà, destaquen com l'ingrés de les dones i les nenes als grups armats il·legals està precedit d'un conjunt de violacions sistemàtiques de drets de la humanitat i, en particular, del que aquí hem denominat l'Exèrcit de la Sexualitat com un dret fonamental.

Violència sexual, misogínia, analfabetisme, manca d'accés i restricció de serveis integrals de salut, explotació, servitud, esclavitud i negació de la participació són només algunes de les conductes generalitzades que afecten, de manera especial i, per descomptat, diferenciada, les dones, els adolescents i les nenes colombianes. El més greu és que gran part de les conductes aquí descrites ingressen a la vida de les dones en els primers anys de vida a través dels espais més bàsics de socialització.

"Què fer quan la llar no és el medi on em trobo estalvia del dolor? Què fer quan no sé on amagar-me i el temps mai juga a favor meu? Què fer quan l'amor colpeja i deixa senyal? Què fer quan la llar és l'infern on es crema tot el que jo sóc?" Aquestes paraules de la cançó "Llar" del cantautor Pedro Guerra no només representen la realitat de la dona en el món, sinó que retraten la premissa de la vinculació a la guerra per part de moltes adolescents i nenes als grups armats il·legals colombians, la qual cosa també evidenciarà el grup de treball de la defensora delegada per als Drets de la Dona, la Infantesa i la Joventut de la Defensoria del poble el 2006¹⁶.

La televisió, la xarxa d'internet i la publicitat s'han convertit en espais d'impunitat on l'apologia a la submissió dels cossos supera la mercantilització i es tradueix en el sentir col·lectiu (no només en l'imaginari) en violacions de drets, en l'exacerbació del patriarcat i d'aquestes formes de degradació anomenades anteriorment.

Fa pocs dies s'anunciava novament en un canal privat la repetició, en horari preferent de joves, nens i nens, d'una novel·la que es va convertir en una fita en els darrers anys: "Pasi6n de gavilanes". "Qui és aquell home? Que em mira i em despulla, una fera inquieta que em d6na mil voltes i em fa tremolar però em fa sentir dona, ningú me l'arrabassa, sempre seré jo la seva mestressa per la qual no dorm, per la qual mor, per la qual respira, jo soc la seva dona!", així pregona el cor principal.

És clar, la fita no va ser precisament per vindicar la diversitat i les diferències, sinó per tot el contrari: el retorn a la pantalla d'una novel·la on l'argument central gira en torn a l'exclusió sistemàtica de les dones i la violació dels seus drets, la negació de l'autonomia i, el més greu, on l'abús sexual es legitima per l'aparent superioritat, els interessos i el plaer dels personatges masculins. D'aquesta novel·la recordo clarament tres capítols: un en què la cantant és violada per l'amo de la cantina qui la pretén

15 Londoño F. Luz María i Nieto V. Yoana Fernanda. "MUJERES NO CONTADAS. Procesos de desmovilizaci6n y retorno a la vida civil de mujeres excombatientes en Colombia 1990-2003". La Carreta Social, Medellín 2006.

16 "Caracteritzaci6n de les nenes, nens i adolescents desvinculats dels grups armats il·legals: inserci6 social i productiva des d'un enfocament de drets humans". Defensoria del Poble - UNICEF, Bogotà, 2006.

En les novel·les (telenovel·les) simultàniament es promou la ideologia militar de l'extrema dreta amb el control del cos, la ment i la vida de les dones, al temps que venja l'homofòbia, el sexisme i l'exclusió de la diferència.

i assetja obsessivament; després el del seu matrimoni (entre ella i el seu agressor) i, el tercer, que ella el defensa, tenint en compte que ell ha canviat i ara li pot expressar tot l'amor que li tenia reservat!

En els darrers anys, els canals de televisió, en especial els privats, han fet ús de les novel·les (els programes més vistos al nostre país) com un espai de legitimació de la pròpia justícia, la qual més exactament es tradueix en l'afiançament de les idees d'autodefensa promogudes pels "paras". No és difícil la resposta a la pregunta de què li succeeix a una societat quan en les novel·les simultàniament es promou la ideologia militar de l'extrema dreta amb el control del cos, la ment i la vida de les dones, al temps que venja l'homofòbia, el sexisme i l'exclusió de la diferència. El que resulta irònic és que les notícies de les mateixes cadenes que produeixen aquestes novel·les¹⁷, s'escandalitzen amb les notícies dels feminicidis i la violència de gènere cada vegada més aterradors, però, paradoxalment, encara sembla que no ens commouen. A Colòmbia, hem arribat a aquest terrible punt: el que és aterrador no necessàriament és commovedor.

En el Congrés, fa algun temps, un congressista desqualificava la intervenció d'una de les seves col·legues i la discriminava sexual-

ment, en afirmar que ella pensava amb la vagina. Una cosa tan greu va passar desapercebuda per la premsa i les autoritats. Lamento no tenir en aquest moment els noms de les persones involucrades en aquest episodi, ja que seria oportú conèixer el de l'agressor perquè la Comunitat Europea li negués els visats i executés pressió en qualsevol activitat que l'involucrés.

El president Uribe, en diverses ocasions, ha pretès equiparar als transvestits i transgeneristes amb els actors armats i el desembre es va reconèixer, per una interpretació telefònica (o enregistrament que va fer la mateixa Casa de Nariño, fet que encara està per determinar), una conversa que va mantenir amb un integrant de l'executiu i que va divulgar per tots els mitjans, on deia "Estoy muy berraco con usted y ojalá me graben esta llamada, y si lo veo, le voy a dar en la cara, marica". No va passar res... Sembla ser que són els únics fets segurs en el nostre país, en aquests temps d'impunitat: que no passi res. Tampoc la comunitat internacional fa cap reclamació. Però el punt no es queda allà. En el meu treball actual, vaig tenir l'oportunitat de conversar amb un funcionari del Govern, el qual molt convençut em deia que no em preocupés per la posició d'algunes dones en un fet previ, ja que elles eren "hormonals" i això les feia passionals en els seus arguments.

Quan estava com a defensor del Poble Seccional Urabá, vaig atendre un senyor que reclamava enèrgicament parlar amb mi i no amb qualsevol persona, en particular amb les dones de l'oficina. La seva motivació era que jo mateix havia d'aclarir la meua posició

17 I no em limito en aquesta referència solament al canal que transmet "Pasión de Gavilanes", sinó a tots els canals de televisió colombians.

El president Uribe, en diverses ocasions, ha pretès equiparar als transvestits i transgeneristes amb els actors armats

pública en una emissora local, en la qual afirmava que els homes no podien assetjar físicament, psíquica, moral o sexual les dones, en especial les de la seva pròpia família, ja que no eren els seus objectes i que al fer-ho, a més de les clares responsabilitats que això generava, eren conductes que atemptaven contra els drets fonamentals. El senyor, indignat, em reclamava obertament els motius pels quals els homes no podien pegar les dones, si ara la seva filla arribava a mitja nit i la seva companya permanentment no obeïa i no complia amb els seus deures de rentar, planxar, fer els menjars i donar-li a ella la satisfacció sexual. Em va dir: "Defensor, entonces si yo no puedo corregirlas como hombre de la casa, dígame qué castigo les pongo que no me signifique la cárcel o problemas con la justicia, ipero es que ellas me tienen que obedecer!". Situacions com la referida són les conseqüències de la inexistència de veritables polítiques públiques amb perspectiva de gènere i diversitat.

Respecte a les dones lesbianes, la Corporació Promoure Ciutadania en una investigació (primera d'aquest tipus a Amèrica del sud), dirigida per l'antropòleg Erik Werner Cantor, destaca: "... comúnmente las personas que las rechazan usan el término "arepera" para ofenderlas, el cual hace alusión a la vagina. Una joven reporta que en la casa algunos familiares le gritan: "arepera, lesbiana, cuando me ven con mi pareja". Otra mujer lesbiana comenta que en la casa su mamá le decía: "no debió haber nacido, arepera"¹⁸.

Aquests són necessàriament els referents des dels quals hem de parlar de violència sexual i femicidis a Colòmbia, ni tan sols és la mostra del total de sistemàtiques legitimacions que s'exerceixen des d'allò simbòlic, allò fàctic, allò polític; i el conflicte armat intern només incrementa els escenaris i les conductes de violència que s'exerceixen contra les dones. Si començant pel president de la República, qualsevol invoca l'agressió com un canal legítim de resposta vers la diferència, el cos i l'exercici de la sexualitat, que no hi hagi cap dubte que els qui ostenten les armes amb més raó exacerbem tal exclusió.

5. EL CONFLICTE ARMAT INTERN SIMPLEMENT ÉS UN POTENCIADOR

No estic d'acord amb les postures essencialistes que pretenen atribuir la guerra als homes i la pau a les dones, això *per se* és sexista. Crec que una mirada amb perspectiva de gèneres i diversitat ens permetria afirmar sí, la guerra és patriarcal. És clar que no tots els homes recolzen la guerra, com ho és també que diverses dones participen d'ella. Luz María Londoño F. i Yoana Fernanda Nieto¹⁹ recorden com la negació i la invisibilitat de les dones que han participat en el conflicte armat intern ha portat precisament a prescindir d'elles en la formulació, l'execució i el seguiment de la política de desmobilització i el retorn a la vida civil, fet contrari al que hi ha ordenat per la

18 Cantor, Erik Werner. "Los rostros de la homofobia en Bogotá. Des-cifrando la situación de Derechos Humanos de homosexuales, lesbianas y transgeneristas". Corporació Promoure Ciutadania - Universitat Pedagògica Nacional. Bogotá, 2007.

19 Londoño F. Luz María i Nieto V. Yoana Fernanda. op. cit.

La salut sexual i reproductiva de les dones que participen de les hostilitats està especialment amenaçada per les dificultats que suposen l'accés a medicaments, a mètodes anticonceptius i la pròpia maternitat que en la majoria dels casos, malgrat que no en tots, respon als interessos militars dels combatents i del grup.

Resolució 1325 del Consell de Seguretat de les Nacions Unides.

En el seu treball, les autores anomenades donen compte de com la vida de les dones a l'interior dels grups armats il·legals no és una situació uniforme en tots ells. Hi ha una gran distància entre les dones que varen participar en els grups armats de guerrilles en la darrera dècada del segle passat i les del primer lustre d'aquest. Mentre les primeres tenien més edat, experiència i major consciència política (tenint en compte que de totes formes hi havia diferències entre les dones d'origen natural i les de procedència urbana), ara, els grups armats (tan guerrilles i paramilitars), realitzen reclutaments forçats de nenes i adolescents, la qual cosa ha incrementat el nombre de dones combatents.

Les investigadores Londoño i Nieto, en l'obra referida, adverteixen que si a les guerrilles, les tasques "domèstiques" són realitzades per dones i homes per igual, no és menys cert que això no respongui realment a un procés "d'apoderament" sinó de "potencia-

ció" del paper de les dones, ja que realment, un cop deixades les armes, les desmobilitzades i retornades a la vida civil, finalment acaben sotmetent-se a les imposicions tradicionals del sistema patriarcal.

A l'hora d'analitzar els efectes del conflicte armat intern sobre l'exercici de la sexualitat de les dones a Colòmbia, és necessari recordar que aquests efectes són diferenciats, segons s'estigui o no a l'interior dels grups armats il·legals. En el cas de les dones combatents, totes les integrants dels grups de guerrilles i paramilitars estan exposades a la pressió (sexual i en l'exercici de la seva sexualitat) per part dels seus companys i dels comandants. La salut sexual i reproductiva de les dones que participen de les hostilitats està especialment amenaçada per les dificultats que suposen l'accés a medicaments, a mètodes anticonceptius i la pròpia maternitat enmig de la guerra, que en la majoria dels casos, malgrat que no en tots, respon als interessos militars dels combatents i del grup, més que a la decisió lliure i autònoma de les dones.

Ara, davant les dones civils violades, també, per als actors armats, Londoño i Nieto, asseguren que si tant les guerrilles com els paramilitars no fan reivindicacions de gènere, "al contrari, associada al seu projecte conservador de dretes, la ideologia paramilitar afavoreix actituds i comportaments patriarcal de control i dominació sobre les dones, tal com la intervenció sobre el seu cos i sobre la seva vida quotidiana"²⁰, i afegeixen: "Alguns testimonis mostren que, a diferència del que passa amb la guerrilla, on l'abús sexual sembla obeir més a casos particulars, en els grups paramilitars

20 Londoño F. Luz María i Nieto V. Yoana Fernanda op. cit. Pàg. 231.

A les dones se'ls imposen models de conducta i de vestuari amb el pretext de resguardar la moral pública, quan en realitat és la possessió patriarcal el que es defensa.

la violació no és un delicta aïllat, sinó una tàctica sistemàtica de violència contra les dones i les nenes²¹.

Al meu pas per Urabá com a defensor del poble seccional, em va cridar especialment l'atenció veure com els grups paramilitars incideixen en el cos de les dones, especialment les civils, per consolidar la seva estratègia d'expansió. Els grups paramilitars exerceixen control social amb la Bíblia a la mà, impartint clarament el model de família cristiana en què les dones no tenen accés al plaer en exercici de la seva autonomia, sinó en la mesura en què són receptacles funcionals en la reproducció. A les dones se'ls imposen models de conducta i de vestuari amb el pretext de resguardar la moral pública, quan en realitat és la possessió patriarcal el que es defensa. L'ordre no segons la llibertat, sinó per prevenir les disputes dels mascles per les seves femelles.

Va existir i subsisteix una lògica estretament relacionada entre el desplaçament forçat i el control del cos femení i de la terra en la lògica militar del paramilitarisme²². El patriarca, per garantir el control dels seus béns, de les seves propietats, de la seva terra i en no tenir certesa biològica dels seus fills, es veu obligat a controlar el plaer i el cos de les dones per assegurar-se de la seva legítima descendència. Al ser el paramilitarisme una estratègia, al millor estil feudal, de concentració de la riquesa de la terra, va

haver d'assegurar-se que els processos de repoblament eren especialment efectius per garantir el control del territori deslliurat i envaït. El control del cos de les dones i de la seva vida, així com l'exercici de sexualitats no hegemòniques, es constitueix referent a l'ordre necessari per la tinença de la terra. Així, el control del cos és una projecció del control de la terra en la necessitat d'un actor armat de controlar un territori.

Aquests processos de dominació, fins i tot, estan mediatos per l'esclavitud sexual i el tràfic de nenes. ¿Quines explicacions es donaran a la comunitat internacional, quan un grup armat il·legal, el qual no s'ha desmobilitzat realment, s'acull a un procés que li garanteix impunitat, quan tal grup va suplantar l'Estat en la "resolució de conflictes" i va consentir, tolerar i promoure unions de nenes amb homes adults a canvi de regals o tributs, en el pitjor dels casos?

En la versió del comandant del bloc Élder Cárdenas, Fredy Rendón, àlies "El Alemán", va ser realment indignant veure com un criminal de la humanitat es referia a les víctimes que estaven a la sala alterna escoltant-lo, com els "meus amics invisibles". Ni el fiscal, ni molt menys el procurador judicial el van cominar que fos respectuós a l'auditori i va ser només per l'exigència que vaig fer de manera reiterada, que se li va "solicitar" (no "exigir"!); que no agredís d'aquella manera les víctimes. Què pot esperar una víctima de violència sexual, o de violència de gènere quan l'Estat és permissiu davant d'aquests tipus d'expressions?

21 Londoño F. Luz María i Nieto V. Yoana Fernanda op. cit. Pàg. 237.

22 Que ja no podem assenyalar com a "projecte paramilitar", sinó com a "paramilitarisme consolidat".

Aquest criminal de guerra i de lesa humanitat va portar una comparsa nombrosa perquè amb timbals i balls agraïssin públicament el "desenvolupament" promogut pel paramilitarisme, i judicialment no va passar res... Bé, sí, em corregeixo: va intimidar les víctimes.

A més de l'interès a participar com a víctima directa en aquestes audiències, hi havia uns altres dos motius: incidir en el procés judicial amb preguntes orientades a establir la veritable forma d'actuar paramilitar, ja que com a defensor seccional vaig donar una perspectiva més integral (entenen més regional) davant els fets que, suposadament, haurien de confessar-se i, per descomptat, la meua experiència en gèneres i diversitat. En la primera reunió que van mantenir el fiscal i el procurador judicial amb les víctimes assistents (més del 90% dones en aquella sessió), ambdós van indicar al criminal que havia de confessar tots els seus delictes, inclosos els de gènere.

En efecte, durant totes les versions que es van desenvolupar perquè aquest criminal confessés, vaig esperar amb expectativa el tema de la violència de gènere... I bé, crec que en aquest punt de la lectura no serà necessari fixar-me en els rostres d'aquest auditori perquè s'arrisquin a expressar de forma anticipada el que ve a continuació!

Evidentment, ni el fiscal ni el procurador judicial tenien l'experiència per abordar aquest tema. Un fet tan ampli i tan profund com la violència de gènere, tan complexa com els crims associats al gènere, van acabar reduïts a la violència sexual i, és clar, novament el criminal no confessa, perquè a més, ell és el primer interessat que no s'aprofundeixi, i expressa dues coses que immediatament posen de manifest el seu interès a ocultar la veritat: que no va ha-

ver-hi violència de gènere i que mai van tenir vincles amb la força pública. No és d'acudits ni broma, és la mentida vestida d'impunitat!

La violència de gènere no s'acaba amb la violència sexual. No es va dir res sobre els crims de gènere, autèntics feminicidis en la guerra, els quals es van cobrar la vida de moltes dones. La violència de gènere no es redueix a la penetració, es basa en el patriarcat i el seu model de control, control del cos, control del territori. Moltes dones han estat executades per tots els actors del conflicte armat intern pel sols fet d'haver rentat la roba dels contenidors, voluntària o de manera forçada. Però fer bugada és una activitat completament feminitzada en les regions on es desenvolupa el conflicte armat intern colombià. No hi ha homes que subsisteixin en aquest ofici, per la qual cosa la mort d'aquestes dones són autèntics feminicidis, són crims de gènere, i no ens expliquem mentides; el Bloc Elmer Cárdenas és conegut per la seva crueltat, el que ha significat en la vida de les dones, en el cos de les dones i, el més greu, ha actuat conjuntament amb la força pública. Tampoc es va dir res de les execucions i els desplaçaments de transvestits i treballadores o treballadors sexuals. Hi torna i juga la impunitat.

La violència de gènere en el context del conflicte armat colombià és inescindible del territori. Les dones de les comunitats indígenes i afroascendents tenen un vincle amb la terra i amb el territori que és difícil de comprendre per molts i moltes, però no per això deixa de ser rellevant per a la comunitat i, en especial, per a les seves dones. El desplaçament forçat en aquest context és un crim de gènere, com també ho és l'assetjament o fins i tot la simple insinuació d'un combatent a una dona indígena,

especialment a les menors d'edat que per traïció conformen família molt joves.

El criminal de lesa humanitat, el criminal de guerra, àlies "El Alemán", va tenir el desvergonyiment de negar el confinament a què va ser sotmesa la comunitat indígena de Mamey Dipurdú, en ple procés de desmobilització de les seves tropes en el Baix Atrato. Allà, com a defensor Seccional, vaig conèixer un cas d'intimidació d'una jove indígena. Es va saber que els paramilitars acampaven sota les llars dels indígenes. Pensin en aquest context: irrompre en l'habitatge d'una família indígena en què la mare és menor d'edat per tenir menys de 18 anys; no és això un crim de gènere? Aquestes són algunes de les reflexions que suposen un repte per a l'administració de justícia amb perspectiva de gèneres.

El que és cert és que aquesta comunitat va estar confinada per molt de temps, amb la complicitat i l'actuació conjunta de la força pública, fet que no va ser reconegut en aquest procés de confessió de la "veritat". Durant un any, vaig estar enviant informació i demanant al defensor nacional que viatgés a la zona perquè recolzés el nostre treball en la Defensoria Seccional, ja que teníem pressions parapolítiques perquè la crisi humanitària en el Baix Atrato era francament estrepitosa, perquè la població no tenia res per menjar, ja que a més del confinament van ser objecte d'actes vandàlics i de destrucció de cultius necessaris per a la supervivència de la població civil i els impediria d'accedir a les seves zones de cultiu, de cacera i pesca. Això en el context d'una comunitat indígena és essencialment violència de gènere.

Però això no acaba allà. El defensor nacional mai va atendre les meves reclamacions, i el desembre de 2006, quan vaig ser objecte

d'amenaques de mort i no vaig poder tornar a la zona, vaig saber que es coneixen els primers informes detallats sobre les morts de nenes i nens per la fam que s'estava patint a les comunitats indígenes del Baix Atrato (Departament del Chocó). Mesos després, a l'avançat primer trimestre de 2007, quan ja era inocultable la crisi, que era producte d'una greu infracció al Dret Internacional Humanitari, va ser representat pel defensor nacional com un fet corrent de corrupció. Bé, els qui treballem a la zona del conflicte armat intern, sabem perfectament que els actes de corrupció en aquestes zones estan lligats, obligatòriament, als actors armats il·legals, els quals controlen el territori.

El que és menyspreable d'aquest episodi no va acabar allà. En un comunicat de premsa, el defensor del poble nacional va agrair explícitament a la força pública per la seva intervenció a la zona, amb una brigada d'impacte ràpid, la qual va promoure el Govern Nacional. El defensor del Poble sabia que la força pública operava conjuntament amb els paramilitars a la zona i era responsable directa, per omissió i per acció, dels confinaments als quals se sotmetien les comunitats indígenes. Curiosament, es va fer saber pocs dies després que el Ministeri de la Protecció Social intervingués la institució de salut del Departament del Chocó.

I és que si creuem la política pública, actors armats, corrupció i control territorial, també podem arribar a pensar que els paramilitars a Colòmbia van cometre crims de gènere: Els milions de "pesos" desviats del sector de la salut han generat deficiències serioses per a l'atenció integral de les dones del món rural i a les dones desplaçades, les quals, lamentablement, són les que més sol·liciten atenció en qüestions de salut, situació de vulnerabilitat, i això no per poques i incomprensibles raons.

I què dir de l'ús de nenes i adolescents en tasques d'intel·ligència per part de paramilitars, guerrilles i la pròpia força pública? Mentre no hi hagi justícia amb perspectiva de gèneres i diversitat, mantindrem la impunitat d'aquests crims, els quals, observats amb una visió diferencial, potencien la responsabilitat dels actors armats il·legals... i els legals.

Luz María Londoño y Yoana Fernanda Nieto V.²³, en al·lusió al treball de la Taula de Treball Dona i Conflicte Armat²⁴, assenyalen: "... malgrat el silenci que pot englobar aquest tipus d'accions, hi ha testimonis sobre l'abús sexual, violent, propiciat i organitzat des de directives castrenses, que mostren com des d'allà també es vulnera les nenes de forma impune".

Tornant a l'Urabà, he d'explicar que a la zona també vaig documentar dos casos de violència sexual, associades a la desaparició de nenes a La Balsa de San José de Apartadó²⁵, per part de membres de la ja qüestionada Brigada XVII de l'Exèrcit colombià.

6. ELS FEMINICIDIS DE LES DONES TRANSSEXUALS

Com el propòsit d'aquesta taula inclou la visualització dels feminicidis, he d'assenyalar que les dones transsexuals són dones i d'elles també es fa necessari parlar en aquestes Jornades sobre Colòmbia.

Abans de viatjar a Espanya, vaig tenir una conversa amb una amiga psicòloga, Marina Talero Monroy, pionera del treball amb la població transgènere de Colòmbia i directora de Trans-ser, primera ONG d'aquest tipus en el nostre país. Fa alguns anys vaig recolzar discretament Marina en la consolidació de Trans-ser, i grà-

cies a aquesta experiència vaig aprendre a reconèixer els nivells d'endodiscriminació a l'interior del col·lectiu LGBT de Colòmbia, i vaig conèixer el grau d'exclusió d'aquest sector de la població. En saber la importància i l'experiència de les dones amb les quals compartiria aquest escenari, vaig considerar important fer la meva aportació al debat visualitzant la situació de les dones transsexuals.

Amb excepció de poquíssimes d'elles, a Colòmbia, les dones transsexuals només tenen tres opcions laborals: el treball sexual, la perruqueria i l'estètica, i la seva presentació en espectacles nocturns.

No em demanin estadístiques de la quantitat d'execucions arbitràries de les que han estat objecte les dones transsexuals. No n'hi ha cap de fiable perquè, senzillament, no existeixen. Les dones transsexuals són tan invisibles que no compten com a subjectes de drets en la política pública.

Em refereixo com a dona transsexual no només a aquella persona que, havent nascut com a home, reconeix que la seva identitat és femenina i inicia un procés de reassignació sexual i de gènere. Avui dia es reconeix, en alguns sectors progressistes, és clar, que una dona transsexual no requereix la cirurgia de reassignació sexual per ser considerada com a tal. Des d'una perspectiva de gèneres i diversitat, la dona és dona per la seva identitat, no pels seus genitals, malgrat que el patriarcat hi insisteixi, la vagina no és la dona, ser dona no s'esgota en la vagina.

23 Londoño F. Luz María i Nieto V. Yoana Fernanda. Op. cit. Pàg. 238.

24 Informe sobre violència sociopolítica contra dones i nenes a Colòmbia. "Segon Avanç...".

25 Comunitat diferent de la Comunitat de Pau de San José de Apartadó.

Els actors armats, inclosos els legals, han executat moltes dones transsexuals per considerar-les transvestits degradants en una lògica patriarcal.

Moltes dones transsexuals desitgen adequar els seus genitals, malgrat no és determinant per a unes altres aquest procés per fixar la seva identitat de gènere; a més, a Colòmbia, és d'extrema necessitat recórrer a les cirurgies necessàries, i si reconeixem que elles tenen un mercat laboral reduït a la mínima part, i en condicions precàries, doncs es fa molt més difícil exercir els seus drets.

En el nostre país, els actors armats, inclosos els legals, han executat moltes dones transsexuals per considerar-les transvestits degradants en una lògica patriarcal, i no se sap quantes, ni a les autoritats ni al gruix de la societat els ha importat saber què les va passar. Al ser rebutjades, la majoria pel seu entorn familiar, es veuen obligades a trencar els vincles familiars i desenvolupar el seu projecte de vida, en condicions de marginalitat absoluta, la qual cosa dificulta en molts casos la seva identificació.

La comunitat internacional ha d'exigir a l'Estat colombià resultats reals sobre la garantia de drets a les dones transsexuals, i d'evitar la impunitat en els diferents crims, dels quals elles són les víctimes per la seva vivència com a tal.

A mode de conclusió, crec que la violència que s'executa contra les dones, la violència de gènere i, en especial, la violència sexual i els feminicidis, més enllà de donar-se per la condició sexual de les dones, s'exerceix per les relacions de poder en un sistema

patriarcal que degrada el que és femení i tot allò que no és essencialment (culturalment), masculí. La nostra realitat cultural i la dinàmica vigent en el conflicte armat intern que viu Colòmbia, promou, de manera sistemàtica, la violació del dret fonamental a l'exercici de la sexualitat de totes les dones que habiten en el nostre territori.

L'Estat colombià està en procés de reduir l'esquerda de la iniquitat i de garantir degudament tots els drets de la humanitat a les dones. És important que les agències de cooperació i els organismes internacionals exigeixin de manera més efectiva la formulació, l'execució, el monitoreig i el seguiment de veritables polítiques públiques amb perspectiva de gèneres i diversitat, incloents i participatives.

Postdata: El temps és curt per desenvolupar més el tema, però no voldria marxar sense advertir que la violència sexual també és aquella que executen les esglésies, les universitats, les entitats i els professionals de la salut, els quals impedeixen la pràctica d'avortaments legals a les dones que compleixen els requisits establerts per la jurisprudència constitucional.

Diana M. Gutiérrez Londoño

Colombiana, feminista, advocada

Universitat d'Antioquia

Defensora de drets humans. Integrant i activista del Col·lectiu Feminista Las Sibilas Medellín, Colòmbia

És Medellín una ciutat segura per a les dones?

CONTEXT

Segons xifres oficials, a Colòmbia es van desmobilitzar 31.637 combatents de les autodefenses dels 10.844, és a dir, el 34% es troba a Antioquia i d'aquest, 4.130 són a Medellín, la qual cosa significa que en el municipi es concentra el 13% dels desmobilitzats de les AUC.

A Colòmbia, i particularment a Medellín, persisteix el conflicte armat intern; la "desmobilització" paramilitar no ha estat tal, les comunitats més pobres i marginades estan sotmeses a un règim de terror i intimidació, en aquesta ocasió imposat pels "senyors de la guerra", avui desmobilitzats, els que combinen la "legalitat" amb violacions als drets humans i actuacions de delinqüència de tota índole.

Les estructures paramilitars romanen intactes, amb diferents autodenominacions i eufemismes (àguiles negres, grups emergents, bandes delinqüents, narcotraficants, rearmats, nova generació, etc.). Això s'evidencia en el control polític, econòmic, social i territorial que avui ostenten els anomenats "desmobilitzats", aquells que de la nit al dia, i sense cap procés de transició, han passat de victimaris a "líders" socials i comunitaris i, com ells mateixos afirmen, s'han convertit en "primera instància" per a la tramitació de tots els conflictes, des dels

familiars, veïnals i comunitaris, fins als que són competència de jutges i fiscals.

Aquestes persones que s'identifiquen amb el carnet de desmobilitzats tenen ingerència en les juntes d'acció comunal (JAC); en les juntes locals (JAL), han format un gran nombre d'organitzacions de façana com cooperatives, corporacions, clubs juvenils i esportius, entre d'altres, i han accedit a un percentatge important de recursos públics a través del pressupost participatiu de l'administració municipal.

Aquesta manera de fer, aparentment legítima, no presentaria problemes si obeís a una voluntat real de reinserció a la vida civil, però ell mateix és alternat amb assassinats selectius, desaparicions forçades, amenaces, desplaçaments forçosos, violència sexual contra dones, nenes i nens, reclutaments de menors d'edat, usurpació, desposseïció i destrucció d'habitatges i lots en barris perifèrics de la ciutat, extorsió als comerciants i transportadors, control del tràfic i consum d'estupefaents, imposició de "codis de conducta", càstigs a aquelles persones que s'atreveixin a desobeir-los. Als joves (dones i homes) els proporcionen el que s'ha popularitzat com "las pelas", que són els tractes denigrants, inhumans i cruels a què són sotmeses aquelles persones que consumeixen drogues però quan aquestes són comprades o consumides fora del seu control. També aquelles dones

Aquestes persones que s'identifiquen amb el carnet de desmobilitzats han format un gran nombre d'organitzacions de façana com cooperatives, corporacions, clubs juvenils i esportius, entre d'altres, i han accedit a un percentatge important de recursos públics a través del pressupost participatiu de l'administració municipal.

que consideren "infidels" o que "enganyen" el marit, que no es vesteixen de forma "adequada" o que són lesbianes. Són colpides, amenaçades, despullades per la força en públic... Ells controlen l'espai públic, els pocs parcs i les vendes al carrer, a través del cobrament de quotes o "vacunes" a venedors i venedores ambulants; a persones que exerceixen la prostitució (dones, homosexuals, transvestits) els cobren quotes que oscil·len entre 50.000 i fins a 200.000 dòlars setmanals; sotmeten a explotació sexual desenes de nenes i dones joves a través de negocis i bars d'*strip tease*; controlen l'anomenat "pagament diari", sistema de préstecs de diner a interessos que van més enllà dels que configuren la usura, on la penyora de garantia són els béns dels seus deutors i, en ocasions, fins la vida mateixa.

Els desmobilitzats ocupen càrrecs d'elecció popular als quals s'han fet escollir a través de la pressió als electors, de les amenaces, desplaçament forçós i assassinat de líders comunitaris i comunitàries que són contraris i contràries als seus interessos i opositors polítics. Per citar un sols cas: l'assassinat

de Judith Adriana Vergara Corra, dona líder comunitària, presidenta de la JAC d'un barri de la comuna 13, candidata pel partit polo democràtic alternatiu a la JAL, assassinada l'abril de 2007 quan es mobilitzava en un bus de transport públic, destacada defensora de drets humans i acompanyant de l'organització "Mares de la Candelària", dones que des de fa més de sis anys busquen els seus familiars desapareguts i segrestats, molts d'ells pels paramilitars ja que segons xifres de País Lliure els paramilitars han segrestat més de 300 persones i, per si fos poc, els desmobilitzats a Medellín porten armes emparades per l'exèrcit.

A Medellín, com al país, han disminuït els homicidis, això és innegable, però també és innegable que la situació dels drets humans no millora ja que no es pot parlar d'un estat que garanteix els drets humans quan els seus habitants estan sotmesos a un règim d'intimidació i por, quan n'hi ha, encara que sigui un sol cas de violació als drets humans de les dones.

Medellín es presenta al país i al món com a model d'èxit de la desmobilització i la reinserció per ser exportat a la resta del país. És important que se sàpiga que aquest "model" no és tal, que dins de l'anomenat "procés de pau", avançat entre cúpules d'exèrcits patriarcals (paramilitars i Govern), la impunitat està garantida per als responsables de crims de guerra i delictes de lesa humanitat, impunitat que s'eleva exponencialment quan es tracta de la violació dels drets humans de les dones, ja que les diverses formes de violències contra nosaltres continuen silenciades, invisibilitzades i amb poca o cap possibilitat de "veritat, justícia i reparació amb sentit per a les dones".

En aquesta oportunitat faré èmfasi en la situació de les dones i les nenes que habitem

A Medellín, com al país, han disminuït els homicidis, però la situació dels drets humans no millora ja que no es pot parlar d'un estat que garanteix els drets humans quan els seus habitants estan sotmesos a un règim d'intimidació i por.

el municipi de Medellín (rural i urbà), respecte al desplaçament forçat, la violència sexual i els feminicidis. Les estadístiques que exposaré, d'una manera molt ràpida, són extretes de fonts oficials com la Personeria de Medellín, l'Institut de Medicina Legal, alguns mitjans de comunicació, i les situacions a què em referiré són denúncies rebudes directament de les dones víctima, ja que només escoltant les dones, individualment o col·lectiva, podrem entendre el que ens ha passat com a societat, podrem reconstruir la memòria històrica, perquè sense memòria no hi ha veritat, no hi ha justícia, no hi ha reparació, i molt menys hi haurà garanties de no repetició, perquè sense la veu de les dones la veritat no està completa.

1. EL DESPLAÇAMENT FORÇAT I LA VIOLÈNCIA SEXUAL: CRIMS DE LESA HUMANITAT AMB ROSTRE DE DONA

La ciutat encara és escenari del desplaçament forçat tant de persones que arriben procedents d'altres llocs del país, com d'aquelles que es veuen obligades a migrar d'una comuna a una altra, d'un corregiment a un altre, és el que s'ha anomenat el Desplaçament Forçat Intraurbà. De gener de 2004 a novembre de 2007 han declarat aquesta situació 540 nuclis familiars, con-

formats aproximadament per 2.690 persones de les quals, com passa amb el refugi arreu del món, la immensa majoria són dones, nenes i nens.

A aquesta situació de desplaçament forçat, moltes vegades se suma la despulla i la destrucció d'habitatges. Un exemple d'això són els 261 grups familiars que fan part d'una base de dades del Programa de Víctimes del conflicte Armat Urbà de la Secretaria de Govern Municipal que, a més d'haver estat desplaçades, van ser desposseïdes dels seus habitatges, els quals els van ser usurpats i saquejats, amb la qual cosa esborraven d'una revolada l'esforç d'anys de moltes dones per fer-se un habitatge digne per a les seves filles i els seus fills.

A Medellín és freqüent identificar com a causes de desplaçament forçat les violències sexuals contra nenes i dones joves. Són diverses les famílies que han estat obligades a abandonar el seu lloc de residència per salvar les dones i/o perquè elles no s'involucrin amb actors armats, així com també les dones que fugen dels seus barris per intentar evitar el reclutament forçat dels seus fills i de les seves filles. El 2006, de 125 casos de desplaçament forçat interurbà, setze van ser per violència contra les dones i nenes per raó del seu sexe en les seves diverses manifestacions: violació sexual, abús i assetjament sexual, explotació sexual, control de l'afectivitat, tràfic de persones, explotació domèstica, intimidació, xantatge emocional i econòmic. D'aquestes, cinc dones van resultar embarassades forçosament. El 2007, de 150 casos de desplaçament forçat interurbà, 35 ho van ser per violència sexual, de les quals set van quedar embarassades fruit de la violència.

"Amb un volant ens van donar 24 hores per sortir-ne. Nosaltres teníem una amiga, Maria; vam sortir-ne juntes. A ella la

A Medellín és freqüent identificar com a causes de desplaçament forçat les violències sexuals contra nenes i dones joves.

van violar uns nois del barri i ella em va explicar que eren coneguts. Jo li vaig explicar a la seva mare perquè inicialment ella no ho volia dir. Vam anar a posar la denúncia. En aquells dies, els que la van violar ens van amenaçar que ens volarien la casa amb una granada. Jo vaig continuar sortint amb Maria, que era la xicota d'un milicià. Després van treure els milicians d'allà i van entrar els "paracos". Van ferir molta gent, entre elles Maria. Un dels paracos li va dir a la meva mare que li digués a la mamà de Maria que la tragués del barri perquè la volien matar, i a la meva mare també li va dir que havia de sortir-ne. En aquella època, la meva mamà se'n va anar amb la meva neboda petita i ens va dir que nosaltres també ens havíem d'anar. Dimarts van matar la Maria i ens van tirar un volant per la porta, que si no volíem que ens passés el mateix ens donaven dues hores per desocupar. Vam marxar i hem d'estar canviant de casa perquè les amenaces continuen. Els mateixos que van violar la Maria, que abans eren milicians, es van tornar paramilitars i diuen que no des-cansaran fins veure'ns mortes".

Amb aquest testimoni s'evidencia la cadena de violències, desprotecció i impunitat que acompanyen el desplaçament forçós, especialment per a les dones, moltes vegades revictimitzades per actors armats, que encara que canviïn de bàndol, no transformen les seves accions. En altres paraules, els con-

flictes armats o les guerres, independentment d'ideologies, aguditzen les violències que històricament s'han exercit contra les dones, instrumentalitzant els seus cossos, denigrant la seva sexualitat, denigrant la seva integritat i autonomia, soscant la seva dignitat humana.

Si Medellín ha passat de la "por a l'esperança", i és un exemple amb èxit de desmobilització i reconciliació, com s'explica que hi hagi actors que tinguin el poder d'intimidat de tal forma una dona i la seva família, que les obliguin a abandonar-ho tot, afectes, propietats, somnis...?

Amb els paramilitars d'ahir i els reinserits d'avui, per a moltes dones, joves i nenes, la situació de violència sexual no és igual, ha empitjorat perquè el canvi de la "por a l'esperança", d'acord amb el testimoni, encara no té rostre femení a la ciutat.

Moltes d'aquestes dones víctimes de violència sexual, desplaçament i embaràs forçós, ja havien estat desplaçades; són intimidades perquè no denunciïn, i per si fos poc, sotmeses al tortuós camí que significa fer complir la sentència C-355 del 2006, i així poder interrompre un embaràs forçós, engendrat per la violència paramilitar-paramilitar.

Moltes dones, per intimidació, ostentació i exercici del poder masculí han estat desplaçades, obligades a viure en escenaris urbans, territoris de disputa on han estat víctimes de violències sexuals, silenciades per l'amenaça permanent d'actors que controlen la seva sexualitat i decisions... I per si fos poc, quan els seus familiars van a la jurisdicció de la Llei 975/05, per delictes diferents als de violència sexual, són revictimitzades i obligades a un desplaçament continu, a un incessant voltar i voltar. La majoria de les

Sembla que l'Estat i la societat patriarcal confabuessin per fer callar les violacions. Llavors, on és el miracle social?

persones víctimes del desplaçament forçat interurbà són persones que porten a sobre dos, tres i més desplaçaments.

Mentre les notícies locals, nacionals i fins i tot internacionals anuncien i registren la desmobilització dels blocs paramilitars, en els barris de Medellín continua l'acció delinqüent de grups paramilitars que s'acarnissen amb el cos de les dones, violen la seva sexualitat, la desposseeixen de la seva dignitat... Tot això emparat en el poder conferit per les armes i en la impunitat d'un procés publicitat com d'èxit.

No hi ha paraules per anomenar, descriure i denunciar el setge que estreny milers de dones víctimes de les violències tradicionals, aguditzades pel conflicte armat intern, violències que pateixen per la seva condició sexual. Sembla que l'Estat i la societat patriarcal confabuessin per fer callar les violacions. Llavors, on és el miracle social?

2. ELS FEMINICIDIS A MEDELLÍN

Segons les estadístiques de l'Institut de Medicina Legal, durant el 2006, van ser assassinades 54 dones a Medellín i de l'1 de gener al 15 de novembre de 2007, van ser assassinades 72 dones, segons la Ruta Pacifica de les Dones -Regional Antioquia- el 2006, de les 54 víctimes, set havien denunciat davant la Fiscalia per violència intrafamiliar i, el 2007, igualment, de les 72 víctimes fatals, deu també havien denunciat

aquest delicte, la qual cosa demostra que el sistema no protegeix les dones víctimes de les diferents violències patriarcales.

El mes de novembre de 2007, es va presentar un increment dels feminicidis a Medellín, fet que va suscitar el pronunciament de diversos organismes governamentals, de mitjans de comunicació i diverses accions de repudi per part del moviment social de dones.

En memòria de:

Judith Adriana Vergara Correa.
Lina García Carmona. Nancy García.
Tatiana Gisela Álvarez Velásquez.
Luz Marina Herrera Pérez.
Una jove de 15 anys d'edat.
Sonia Margarita Madrid.
Isabel Cristina Giralda Jaramillo.
Claudia María Agudelo Restrepo.
Gloria Irene Ramírez Gómez.
Nancy Esther Zapata, i

Tantes altres assassinades, silenciades, violades, marcades, subjugades, torturades per la violència patriarcal.

EL FEMINICIDI EN ELS MITJANS DE COMUNICACIÓ I EN LA VEU DE LES AUTORITATS

"El cadàver d'una dona va ser trobat ple de bales en un hangar de l'aeroport. Olaya Herrera de Medellín. Una dona trobada esquarterada en tres bosses abandonades. Va ser assassinada a ganyivetades. Va ser assassinada a bales enmig d'una rumba. Sembla que va morir pels cops d'un agressor. Va ser assassinada amb arma blanca. Va ser trobat el cadàver d'una dona no identificada al riu Medellín. Va ser trobada una dona morta a trets i abandonada. En una via que condueix de Medellín al corregiment de Santa Elena, va ser trobat el cadàver

El concepte que anomena aquestes violències és el feminicidi, perquè és necessari fer visibles les dones, tant des del llenguatge -perquè el que no s'anomena no existeix- com des del crim que es comet contra nosaltres, les dones.

d'una dona morta a trets quan l'atracaven. Es va trobar una altra dona sense identificar menor de trenta anys, el cadàver de la qual va ser esquarterat i embolicat en filferro de ptes. Es va trobar el cadàver d'una dona semidespullada suposadament morta per asfíxia mecànica. Se li suma el cas d'una dona que havia desaparegut dies abans al barri de San Blas de Medellín, el cadàver de la qual va ser trobat al municipi de Sant Jeroni, a la banda nord-occidental del Departament d'Antioquia. A la macabra llista s'agrega el cas d'una altra dona, a qui les autoritats van trobar morta el dissabte en un luxós cotxe que va aparèixer abandonat en una zona cèntrica de la ciutat."

"Les xifres són preocupants. Les autoritats insisteixen que no hi ha connexió entre els homicidis. A més, van descartar que es tractés d'un atac contra el gènere i, en especial, contra treballadores sexuals." Teleantioquia.

"No passa res, no hi ha un psicòpata o un fil conductor." Guillermo León Valencia. Seccional Fiscalies de Medellín.

"Les autoritats van emfatitzar que els crims comesos contra les dones són

fets aïllats i no corresponen a cap mòbil en comú." El Mundo.

"Investiguen assassinats selectius de dones suposadament "prepagament" a Medellín." Caracol.

"Família Zapata defensa la memòria de Nancy (trobadra en un hangar de l'aeroport), la mort de la qual va ser atribuïda pel general Pedreros, comandant de la policia metropolitana de la Vall d'Aburrà, a una venjança per motius del narcotràfic." El Mundo.

En primer lloc, vull precisar que la paraula indicada per referir-nos a aquests assassinats de dones és feminicidi, perquè no estem davant del simple tipus penal d'homicidi ("el que matés un altre..."). Som davant un crim que afecta únicament la vida de les dones i les nenes de tot el món. El concepte que anomena aquestes violències, que han estat i segueixen estant invisibilitzades, justificades i minimitzades per les autoritats, és el feminicidi, perquè és necessari fer visibles les dones, tant des del llenguatge -perquè el que no s'anomena no existeix- com des del crim pròpiament dit que es comet contra nosaltres, les dones.

El feminicidi és una construcció teòrica encunyada per les feministes. El concepte fou utilitzat el 1976 per Diana E. H. Russell, que parla de *femicide* i ho defineix com: "... l'assassinat misogin de dones per homes i com una forma continuada de violència sexual, on s'han de prendre en consideració: els actes violents, els motius, el desequilibri de poder entre els sexes en les esferes econòmiques, polítiques i socials."

És Marcela Lagarde, feminista mexicana qui utilitza el terme feminicidi i el defineix com: "... la forma extrema de violència con-

El feminicidi és un fenomen social i polític intrínsecament lligat al sistema patriarcal de dominació que sotmet, infravalora, subordina, exclou, discrimina i assassina les dones, que extermina allò femení.

tra les dones, producte de la violació de tots els seus drets humans, en els àmbits públic i privat, conformada pel conjunt de conductes misògins que comporten impunitat social i de l'estat i que culmina en la mort violenta de dones".

Victoria Sau ens diu: "Utilitzar la paraula home per referir-nos als homes i a les dones i fins i tot a tota la humanitat, ens fa incapaços de diferenciar i fer visibles les dones en les seves tasques i en les seves morts. Utilitzem la paraula "homicidi" per als assassinats de dones, "parricidi" quan es mata una filla, com si la víctima fos el pare, i "fratricidi" quan es mata una germana. Els termes correctes són feminicidi, filacidi i sororicidi."

Jo em vull fer ressò del que ens proposa Victoria Sau i convidar-les a totes perquè anomenem les coses pel que són, perquè utilitzem el terme feminicidi com un concepte polític que ens serveixi per denunciar i desvetllar la violència patriarcal, ja que no és el moment de disfressar la realitat amb eufemismes com "violència de gènere" o "violència domèstica"; el concepte feminicidi és el que millor descriu la situació per explicar una de les dimensions més devastadores i punyents de la violència patriarcal que se succeeix diàriament en contra de les dones, a tot arreu, en totes les societats, en tots els

temps, en totes les cultures, en temps d'aparent pau i/o en temps de guerra.

El feminicidi és un fenomen social i polític intrínsecament lligat al sistema patriarcal de dominació que sotmet, infravalora, subordina, exclou, discrimina i assassina les dones, que extermina allò femení. No es pot fer cas omís del sistema patriarcal en analitzar els crims en contra de dones i nenes, ja que aquest sistema el que fa és predisposar dispositius polítics, econòmics, socials i cultural perquè les dones siguin assassinades, pel sols fet de ser dones, o perquè no ho som de la manera que el sistema de dominació patriarcal imposa, perquè no ens deixem disciplinar o sotmetre.

El feminicidi és un tipus de violència patriarcal en què l'objecte o causa de l'agressió és la dona mateixa, la seva vida, el seu cos.

Quan Foucault parla del cos i la criminalitat, diu: "el cos és territori de la història, de la biologia... però també de la societat, dels processos productius i de les ideologies. El cos és un camp polític, tensionat entre les relacions de poder que actuen sobre ell i el marquen, el limiten, el sotmeten a suplicis, càstigs, rituals. La violència és un dels mecanismes mitjançant el qual se sotmet els cossos amb menor poder al suplici de l'escarment dels que tenen major poder." (Foucault 1998: 32,35).

És amb la vida i el cos de nosaltres les dones que el patriarcat s'acarnissa per cometre els feminicidis.

Les feministes hem de fer un lloc al concepte de feminicidi, en el discurs i la teoria de la criminologia, buscar, visualitzar i denunciar la violència sistemàtica i contínua contra les dones que ha estat silenciada durant segles per la indiferència i la

Només superant la impunitat dels crims que es cometen contra les dones i les nenes podrem parlar d'igualtat i equitat, de desenvolupament, democràcia i pau.

tolerància social, però fonamentalment per la impunitat emparada pels estats patriarcal. Aquest concepte o construcció teòrica és, al mateix temps, una alternativa a la suposada "neutralitat" del concepte homicidi, ja que ell mateix oculta el rerafons de la violència patriarcal i la misoginia com una modalitat de violència cap a les dones. El feminicidi ha de ser un problema social, polític, cultural i un problema d'estat.

Així ha d'assumir-se el feminicidi, és el genocidi contra les dones i succeeix perquè hi ha condicions polítiques, econòmiques, socials i cultural que no només permeten atemptats contra la integritat, la salut, les llibertats i la vida de les dones, sinó que naturalitza, minimitza i fins i tot justifica aquests atemptats.

Els feminicidis són duts a terme per homes coneguts i desconeguts, assassins individuals i grupals, ocasionals o professionals, no són comesos únicament per assassins en sèrie. Molts d'ells són comesos per coneguts: parelles, parents, nuvis, esposos, acompanyants, familiars, col·legues i companys de feina. També són perpetrats per desconeguts i anònims, per grups mafiosos de delinqüents comuns lligats al narcotràfic, a les xarxes de tràfic de dones i d'explo-tació sexual i, òbviament a Colòmbia, molts dels feminicidis són perpetrats pels "senyors de la guerra", integrants de tots els grups armats legals i il·legals.

Tots porten a la mort cruel de les víctimes. No es tracta de "casos aïllats", ni de "crims passionals". L'amor no mata. Tots tenen en comú, en la ment dels feminicides, que les dones som objectes usables, prescindibles, que es poden maltractar, descartables, que es poden violar. Tots coincideixen en crueltat i són, de fet, crims d'odi contra les dones.

És fonamental que comencem a fer alguna cosa per transformar el sistema patriarcal, que promovem accions efectives de prevenció, però també és prioritari que exigim investigació, judici i sanció per als feminicides. Només superant la impunitat dels crims que es cometen contra les dones i les nenes podrem parlar d'igualtat i equitat, de desenvolupament, democràcia i pau, perquè al que estem assistint és a un veritable extermini contra les dones, el caldo de cultiu del qual és el sistema patriarcal neoliberal i guerrerista que empobreix, desplaça, viola i aniquila les dones arreu. És urgent crear i imaginar noves formes de relacionar-nos dones i homes que superin la subordinació i la discriminació, descordar tota la nostra creativitat per desarticular totes les formes de dominació patriarcal, fonamentalment la fascinació masculina per la guerra i les violències.

Per la Vida de les Dones, ni una mort més!!!

CLOENDA

VÍCTOR PUNTAS

Fons Català de Cooperació al Desenvolupament

En primer lloc, vull disculpar la presència del president del Fons Català de Cooperació que ha delegat en mi com a secretari, però la veritat és que al Fons Català sóc la persona que més o menys porta els temes de Colòmbia, dintre de la magnitud del conflicte i del poc coneixement que tinc després de saber cada cop més coses. Per la meua part, després de les intervencions d'aquests tres dies, impressionants algunes i també altres de doloroses, parlo en nom del municipalisme català dels ajuntaments de Catalunya que formen part del Fons Català de Cooperació. Teniu tot el nostre suport, la nostra col·laboració tant pel que fa a la Taula Catalana per la Pau i els Drets Humans a Colòmbia com per a totes aquestes activitats i actuacions que pugueu fer i, per tant, doncs, la nostra solidaritat amb el poble de Colòmbia, amb tota la gent de Colòmbia que està aquí a Catalunya i a seguir treballant per solucionar tots els problemes que des de fa més de 40 anys teniu al vostre país. Des de Catalunya, si podem, us ajudarem a solucionar en la mesura de les nostres possibilitats. Moltes gràcies i que tingueu molta sort en la lluita.

MANEL VILA

Director de l'Àrea de Cooperació de l'Ajuntament de Barcelona

Com la majoria dels assistents a les Jornades, sou colombians, llatinoamericans. M'agradaria situar-vos en dos minuts què fa una ciutat com aquesta en un lloc com

aquest. Avui és la clausura de les Jornades sobre Colòmbia. Ahir, la Casa Amèrica va presentar les seves activitats per a la setmana del llibre i i va invitar a una gran delegació dels escriptors d'un moviment que crec que s'anomena "Bogotà 39". Aquest matí a les 10 del matí vam acomiadar-nos d'una delegació de l'Ajuntament de Sarajevo que va estar-hi quatre dies treballant a la ciutat de Barcelona per primera vegada amb representants dels quatre grups polítics que hi ha a la ciutat de Sarajevo: un al govern i tres a l'oposició. Aquesta tarda arriba una delegació de l'Ajuntament de Maputo per treballar una setmana temes d'àmbit cultural. Ahir, a dos quarts de set va arribar un regidor de l'Ajuntament de Peruggia, a Itàlia, per saber la disposició de l'Ajuntament de Barcelona a reprendre una xarxa que fa un any i mig que està una mica fluixa que s'anomena "municipis per la pau", a Palestina. Ens van presentar el projecte que es durà a terme aquí a Barcelona la setmana del 15 de maig d'unes jornades sobre els drets humans als països àrabs, i avui, dos membres del meu equip, un és a San Salvador perquè se celebra el Fòrum d'autoritats d'Amèrica Llatina amb ajut econòmic de l'Ajuntament de Barcelona, i l'altre està visitant el projecte de Veterinaris Sense Fronteres a Guatemala.

Què fa una ciutat com aquesta en un lloc com aquest? Nosaltres estem convençuts que hi ha una segona i una tercera diplomàcia, a més de les diplomàcies oficials, i on no hi arriben aquestes hi ha les diplomàcies de les ciutats, les de les ONG, la de les taules, les diplomàcies de les universitats... que

han de dit quelcom on hi ha situacions de conflicte: en el preconflicte, en el conflicte i en el postconflicte. Barcelona es va situar en el conflicte dels Balcans quan Espanya encara havia de reconèixer o no Bòsnia; va obrir una oficina a Sarajevo i la va anomenar l'Ambaixada de la democràcia local. Quan va haver-hi relacions diplomàtiques vam haver de canviar el nom d'Ambaixada pel d'Agència ja que la paraula "Embajada" en català s'escriu amb "a" (Ambaixada). Però la idea era la mateixa. Entenem que aquest paper de diplomàcia de segon nivell des de les ciutats és molt més fàcil que fer-ho des dels estats. I en una nació que no és estat, en una capital que no té nació reconeguda, ens sembla que aquest paper des de la ciutat de Barcelona l'hem de jugar el millor que sapiguem. Vam ser a Nicòsia, som a Beirut, vam estar a Mòstar, estarem a Gasa quan la situació ho permeti, i vam estar a punt de ser a Bogotà o a Medellín si la situació del 2000-2001 hagués estat una mica diferent. Som a la Taula Catalana per la Pau i els Drets Humans a Colòmbia des del començament. Amb aquest paper creiem que ajudem a l'impuls inicial i després sabrem ajudar en el finançament i en el que calgui, perquè el paper és el de les organitzacions no governamentals, i en aquest paper ens continuareu, si voleu, tenint al vostre costat en la setena, la vuitena i en les novenes jornades. Moltes gràcies.

XAVIER BADIA

Director de l'Oficina de Promoció de la Pau i dels Drets Humans, Generalitat de Catalunya

Les meves paraules en aquest acte de clausura han de ser d'agraïment pel treball continuat de la Taula i de totes i cadascuna de les entitats que la componen, així com totes les persones que estan en l'univers de la problemàtica de Colòmbia aquí a Catalunya. Crec que les Jornades han estat una mostra

del que és la realitat de la problemàtica colombiana. A la inauguració, Piedad Córdoba i Clàudia López contextualitzaven d'una forma excel·lent la problemàtica. Molt crua però també aportant llums d'esperança de la mà de les importants mobilitzacions dels joves estudiants universitaris i, sobretot, de les dones a través de la mobilització de l'organització i del teixir xarxes, tema que ha estat objecte d'anàlisi, d'estudi, de reflexió d'aquestes Jornades. Crec que s'ha posat de manifest de forma suficientment clara que la Taula és un espai útil. Però sobretot és útil perquè té la capacitat de posar sobre la taula, de forma oportuna per conscienciar, aquelles temàtiques que competen, que són interessants i que ajuden a avançar per trobar una solució al conflicte actual de Colòmbia. La Taula és un projecte en si mateixa, bastant inèdit, que emmarca l'actuació política i social de la societat catalana, incloses les institucions, i això li confereix un tret inèdit, en pro d'una solució al conflicte colombià, que inclou conflicte armat però que va més enllà d'aquest, com s'ha posat de manifest també arran de les diferents ponències d'una forma molt clara.

Una problemàtica que és molt crua, vivencialment molt dura, per a totes les persones protagonistes d'aquesta realitat, que va més enllà de la realitat d'un conflicte armat, que l'inclou, però amb el repte de construir una societat respectuosa amb totes les persones en l'escrupolós compliment dels drets humans i la pau. Una pau no entesa com la situació de "no conflicte" solament, sinó de construcció d'un sistema que permeti eradicar, per sempre, les causes profundes que l'han provocat, causes no d'ara sinó de fa moltíssims anys.

Des de l'Oficina de la Promoció de la Pau i els Drets Humans, apostem per la construcció, juntament amb altres institucions de

la pròpia Generalitat com és l'Agència de Cooperació al Desenvolupament en la construcció d'instruments institucionals per a la pau i els drets humans: la construcció d'un institut per a la pau, el desenvolupament del pla de cooperació i la implantació de polítiques públiques de promoció per a la pau i els drets humans. Per altra banda i d'una forma estratègica, això ho volem fer de la mà de totes aquelles persones, entitats que han estat i que estan treballant en la consecució de la pau i els drets humans. També en el cas de Colòmbia, i aquesta és la raó per la qual estem participant a la Taula com una experiència i com una vivència, com una aportació a una solució a llarg termini per a aquest país. Moltes gràcies pel vostre treball, per les vostres reflexions, i crec que només em resta dir que heu de continuar encara que sigui dur. Endavant.

ANDREU FELIP

Director de l'Agència Catalana de Cooperació per al Desenvolupament, Generalitat de Catalunya

Moltes gràcies a totes i a tots. En primer lloc, volia constatar i per tant felicitar la Taula i especialment les organitzadores de les Jornades, per la nombrosa aflluència de públic i la cada vegada més gran participació de ciutadanes i ciutadans, avui, alguns, ja catalans, però en tot cas originaris de Colòmbia, en les Jornades que cada any organitzeu, i això les converteix en un espai consolidat, però el que és més important: en un espai de referència per al debat i la reflexió entorn al conflicte de la situació dels drets humans, i especialment d'enguany per la situació de la dona a Colòmbia. Precisament aquesta presència creixent de persones originàries de Colòmbia que s'incorporen com a ciutadans i ciutadanes de Catalunya, ha estat una de les raons, no l'única evidentment, però sí una de les raons claus, perquè el Parlament de Catalu-

nya hagi aprovat per a aquesta legislatura un Pla director per a la cooperació catalana que considera Colòmbia un país prioritari de la cooperació catalana. Això suposa una renovació del compromís per la pau a Colòmbia, però ara donant-li un enfocament multisectorial, cosa que no s'havia produït en legislatures anteriors. Això significa, per altra banda, que les institucions més importants de Catalunya al Parlament i al Govern, refermen l'aposta per la cooperació i la col·laboració amb Colòmbia i, a la vegada, també significa que les institucions de Catalunya fan una aposta ferma pel diàleg, per la negociació, per la mediació, com l'únic mecanisme que ens portarà a una resolució sostenible i duradora dels conflictes.

Resulta evident, per a l'Agència i, per extensió, al Govern de Catalunya, que les guerrilles no aconseguiran una justícia social a través de les armes, del segrest, de la mort. Com l'Estat tampoc ho aconseguirà sense avanços socials, si no hi ha reformes profundes. Som conscients que aquestes reformes han de transformar la realitat colombiana per tal de superar les injustícies socials i les desigualtats que en el fons són les causes estructurals d'aquest conflicte. L'Agència Catalana de Cooperació dona suport a iniciatives que treballen per donar suport a la ciutadania i per recolzar iniciatives que fomentin un esperit crític entre ella. Constatem que moltes d'aquestes iniciatives són liderades per organitzacions de dones o, en tot cas, per organitzacions que treballen amb una perspectiva de gènere. Això és així, sens dubte, perquè l'impacte del conflicte, la cultura de la guerra, afecta d'una manera extrema a la violència contra les dones. Sabem que, mentre algunes zones de Colòmbia, especialment les zones urbanes, tenen avui un nivell d'assoliment dels drets de la dona que podria ser paral·lel

al que podríem tenir a Catalunya, també, al mateix temps, hi ha també d'altres zones, segurament rurals, on la vulneració d'aquests drets és, encara, molt greu.

L'Agència Catalana de Cooperació, doncs, acompanyarà els esforços que des de la societat civil catalana s'està fent cap a Colòmbia, i alhora es compromet, ens comprometem, a treballar, perquè creiem fermament en una sortida dialogada dels conflictes, conflictes que són, a la vegada, el principal obstacle per a un desenvolupament humà, sostenible i equitatiu, que és l'objectiu prioritari d'una agència de cooperació. Per tant, moltes felicitats a la Taula, moltes gràcies pels qui heu participat en aquestes Jornades i arreu.

MARIA JESÚS PINTO

Taula Catalana per la Pau i els Drets Humans a Colòmbia

Finalment, em toca tancar en nom d'aquest gran nombre d'organitzacions civils, socials, ONG que conformen la Taula Catalana per la Pau i els Drets Humans a Colòmbia, així com les organitzacions de l'administració que ens acaben d'acompanyar i de reafirmar el seu compromís en el manteniment d'un organisme com és la Taula, tan especial, tan propi, i esperem que amb una continuïtat i amb l'ampliació del treball de Colòmbia. Vull parlar sobre l'opció que ha fet la Taula de convidar fonamentalment dones, dones sàvies, dones protagonistes de les lluites que allà s'estan duent a terme. Des la Taula, ens definim com un grup que lluita per la pau i els drets humans a Colòmbia. Tenim molt clar en aquest moment com i de quina manera s'està generant el conflicte i com va ser explicat en el seu primer moment per totes les dones que ens han anat acompanyant. I que les persones que

han participat per part del Govern colombià han insistit a explicar una realitat que com deia una persona del públic "en qué país vives?". Però no és tant per ignorància sinó perquè realment volen mostrar una realitat que no existeix, una realitat d'un país que solament existeix a la televisió Caracol, a la ràdio i als mitjans de comunicació i que, desgraciadament, es transmet cap a la nostra societat catalana, cosa que fa molt difícil explicar quines són les veritables arrels del conflicte colombià: les injustícies socials, la desigualtat en el repartiment de terres, la iniquitat de gènere, els factors que estan al fons d'un conflicte que porta arrasant durant molts anys i que ens retrotrau a un conflicte armat.

Des de la Taula, apostem que es pugui aconseguir aquest acord humanitari. En primer lloc, pensem que s'ha d'exigir a les forces insurrectes el compliment del Dret Internacional Humanitari, però exigim, sobretot, al Govern que compleixi els drets humans, perquè és a qui correspon de fer-ho. I és en aquests moments, juntament amb la seva estratègia paramilitar, amb una falsa democràcia anomenada parapolítica o para-democràcia i aquesta implementació del que s'anomena la seguretat democràtica, que aquests conceptes es tornen perversos i no expliquen el que realment està succeint. És, doncs, al Govern a qui s'ha d'exigir en primer terme el compliment dels drets humans i que es faci responsable de totes les qüestions que s'estan generant en aquests moments.

Colòmbia no és una situació postconflicte, és una situació en conflicte. I és al Govern a qui correspon la responsabilitat d'arribar a aquells acords humanitaris i avançar cap a una pau vertadera. Una pau amb justícia i equitat social. No només acabar amb la guerra. La pau és solament la no existència

de lluita; la pau és moltes vegades una pau amb una injustícia tal que no se la pot anomenar així.

Els companys i les companyes de la Taula ens sentim molt satisfets d'haver triat aquest eix vertebrador per a les Jornades aquest any. No és casualitat que haguem escollit la qüestió de les dones i no els problemes de les dones. Perquè les dones no tenim problemes, se'ns generen a partir de l'existència del patriarcat, aquí, a Colòmbia i a molts països del món. Problemes que s'accentuen a Colòmbia per l'existència d'un conflicte armat. I a partir d'aquesta visió de les protagonistes, les pròpies dones, hem pogut seguir el conjunt del conflicte. Per què? Perquè les dones som a tot arreu. Les dones estem en l'àmbit domèstic, en la sostenibilitat de la vida, en les organitzacions socials, en les organitzacions sindicals, en les organitzacions comunitàries, estan portant endavant les famílies quan hi ha desplaçament. I hem pogut sentir el dolor, perquè en aquestes Jornades no només ha estat l'explicació, sinó que s'ha viscut a través de magnífiques ponències que ens han presentat aquestes dones colombianes. Hem pogut fer-nos part d'aquesta transmissió del dolor, del sentiment... Però també com les dones plantegen una resistència des d'unes estratègies diferents, des d'unes estratègies de negociació, des d'unes estratègies on ser-hi present, perquè quan es vulgui construir la pau no quedin al marge els problemes que han generat el capitalisme i el patriarcat, perquè no pot haver-hi pau sense justícia i equitat social. A la Taula ens ha ajudat molt a comprendre totes aquestes problemàtiques el fet que som, també, moltes dones. I també som moltes dones a les ONG catalanes, com moltes dones participen en el feminisme i en la vida civil, i són protagonistes de les lluites i les transformacions socials. I aquestes xarxes

de dones hem de fer que conflueixin amb aquest esperit que vostès deien de confluències entre xarxes de dones a Colòmbia. Hem d'influir i confluïr entre plantejaments entre les pròpies xarxes que s'hi estableixin, i fer de cada agressió, de cada discriminació, de cada violació d'un dret humà d'una dona que es doni allà, que es doni aquí. Fer és un problema d'humanitat, compartir un problema que ens incumbeix a totes i a tots visquem on visquem, perquè no hi ha mars que puguin separar l'exigència de la veritat, de la justícia, de la reparació integral que estem plantejant i exigint. Ens queda treballar perquè els problemes que estan succeint a Colòmbia, perquè aquests crims a la humanitat siguin coneguts aquí, perquè tot el que ens heu ensenyat, aportat, descrit i vivenciat pugui formar part de la societat catalana, i que nosaltres puguem, a partir de les accions urgents, a partir de les exigències del Govern espanyol, a partir de les polítiques europees, canviar per fer front a la política que estan duent a terme respecte a Colòmbia.

Tinguem present que molts dels problemes s'originen per la presència d'un capitalisme globalitzador, on moltes de les empreses espanyoles o d'altres països estan ajudant que la guerra continuï i la pau s'hi allunyi, per tant, aquí hem d'actuar, ens correspon a nosaltres treballar en conjunt amb les dones que ens han arribat d'allà, refugiades polítiques o econòmiques, perquè és difícil distingir en un país amb una guerra com és Colòmbia, el que és un exili o una emigració econòmica, quan el que s'està fent allà és expulsar, empobrir cada cop més la població, sobretot les dones a partir d'aquesta política de desplaçaments forçosos i no trobar-hi una altra sortida que haver de deixar el seu país i trobar-se aquí amb tota aquesta situació. I aquí no estan bé. Ens correspon treballar-hi conjuntament: vos-

tès amb les seves companyes colombianes però nosaltres des de les organitzacions com la Taula, organitzacions de dones, amb vostès, dones colombianes que viuen en el nostre país per establir aquests nexes de cooperació, de solidaritat i de suport per fer que la seva estada aquí pugui col·laborar en aquesta lluita que portem en comú.

M'agradaria acabar amb una frase que va dir Leonora quan parlava d'un testimoni de les dones, que deia: "volem morir de velles". Sí, senyores, crec que ens correspon exigir, volem viure sense discriminació, sense desigualtats, volem viure amb equitat i volem morir de velles quan toqui. Però no morir per problemes de salut, per manca de salut reproductiva, per assassinats, per mactances, per violacions, per agressions... Jo crec que aquesta expressió, un desig, que aquesta dona ha sabut expressar amb tanta bellesa... significa que la vida no té preu. No som només persones individuals, som persones que tenim també aquestes diversitats col·lectives. En aquests processos de construcció d'una societat diferent s'ha de tenir en compte que hem de construir-hi sobre aquesta falta de discriminació, sobre tot tipus de desigualtats i preservar al màxim les diversitats que ens enriqueixen com a humanitat, perquè estem acabant amb les diversitats culturals, estem acabant amb les diversitats ètniques, amb el medi ambient, i estem acabant amb el que pot ser el futur de vida.

Finalment, agrair, sobretot, a les organitzadores que han estat més "pringades" en aquestes Jornades: Alèxia, Amaia i Anna, que han portat a terme un esforç grandiosos per preparar aquest tipus de Jornades. I, finalment, agrair a tots vostès que han viatjat des de tan lluny, dones sàvies i dones amb saviesa, que han convertit el dolor en força, que han convertit el dolor en resistència,

que han convertit el dolor en estratègia política per aconseguir una Colòmbia amb un futur en pau. Moltes gràcies.

Agència Catalana
de Cooperació
al Desenvolupament

Generalitat
de Catalunya

Ajuntament
de Barcelona

Fons Català
de Cooperació
al Desenvolupament

Generalitat de Catalunya
Departament d'Interior,
Relacions Institucionals i Participació
Oficina de Promoció de la Pau
i dels Drets Humans

LLISTA D'ENTITATS DE LA TAULA

Organismes oficials

- Generalitat de Catalunya
- Fons Català de Cooperació al Desenvolupament
- Ajuntament de Barcelona
- Ajuntament de Lleida
- Ajuntament de Sant Cugat del Vallès
- Ajuntament de Santa Pau

ONG i altres entitats socials

- Associació Catalana per la Pau
- Col·lectiu Maloka - Colòmbia
- Comissió Catalana d'Ajuda al Refugiat-CEAR
- Consell Nacional de la Joventut de Catalunya
- Cooperacció
- Entrepobles
- Federació Catalana d'ONG per al Desenvolupament
- Fundació Josep Comaposada - UGT
- Fundació Pagesos Solidaris
- Fundació Pau i Solidaritat - CC00
- Fundació per la Pau
- Intermón - Oxfam
- Justícia i Pau
- Lliga dels Drets dels Pobles
- Moviment per la Pau
- Solidara - Intersindical-CSC

Entitats observadores

- Brigades Internacionals de Pau-Catalunya
- Escola de Cultura de Pau de l'UAB